

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАЛАТ ЯРОСЛАВА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 332.135:[339.923:061.ЄС]:330.34(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Я. Я. Калат

Науковий керівник: Мікула Надія Анатоліївна, доктор економічних наук,
професор

Львів – 2021

АНОТАЦІЯ

Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2021.

Дисертаційна робота присвячена удосконаленню теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку єврорегіонального співробітництва та активізації його впливу на забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України.

У дисертаційній роботі досліджено теоретичні підходи до визначення поняття «прикордонний регіон». Акцентовано увагу на специфіці соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, яка визначається особливістю розташування, можливістю налагодження транскордонних зв'язків, впливом зовнішніх і внутрішніх чинників та здатністю забезпечити економічну безпеку. Окреслено основні цілі забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону: вирівнювання міжрегіональної асиметрії на засадах сталого та інноваційного розвитку; підвищення конкурентоспроможності, рівня зайнятості та доходів населення; розширення економічного та соціального простору; підвищення якості життя населення.

Визначено місце єврорегіонального співробітництва у транскордонній системі, його ознаки та основні напрямки його диверсифікації. Розкрито сутнісні характеристики, типи та особливості функціонування єврорегіональних структур, етапи створення, фактори впливу на їх формування та основні функції єврорегіонів. Удосконалено поняття «єврорегіональне співробітництво» та інтерпретовано його як взаємодію / співпрацю в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, яка спрямована на реалізацію визначеної ними мети, цілей і завдань та поглиблення

євроінтеграційних процесів і характеризується наявністю зв'язків на всіх рівнях господарювання.

Запропоновано концептуальний підхід до забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону на основі функціонування єврорегіональних структур та запровадження спільних механізмів, що дозволить посилити координаційно-інформаційну, інституційно-правову, організаційно-фінансову, інфраструктурну та безпекову складову забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Наголошується на необхідності посилювати економічну безпеку прикордонних регіонів та враховувати стан та зміни у правовому, політичному та економічному середовищі прикордонних регіонів сусідніх країн при забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонного регіону в умовах транскордонного співробітництва.

Обґрунтовано методичний підхід до аналізу впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, що враховує комплекс чинників динаміки формування потенціалу єврорегіонального співробітництва (за критеріями оцінки природних ресурсів, розміщення населення, розвитку трудових ресурсів, забезпечення транскордонною інфраструктурою тощо) та його реалізацію прикордонними регіонами-учасниками єврорегіональних структур (на основі множини показників фінансового забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів, зрілості громадянського суспільства, інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону). Проведено компаративний аналіз соціально-економічного розвитку регіонів-учасників єврорегіонів та визначено ефективність використання прикордонними регіонами потенціалу єврорегіонального співробітництва. Це дало змогу оцінити рівень розвитку і потенціал єврорегіонального співробітництва та виявити потенційні загрози економічній безпеці прикордонних регіонів-учасників окремого єврорегіону.

Запропонована методика дозволила виявити, що розвиток єврорегіонального співробітництва за участі українських прикордонних

регіонів характеризується: несиметричністю розвитку; неповним використанням потенціалу єврорегіонального співробітництва; низьким рівнем інституціоналізації транскордонного співробітництва; чутливістю прикордонних регіонів до змін внутрішнього і зовнішнього середовища та низьким рівнем впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України. Водночас виявлено тенденції незначного зменшення асиметрії у розвитку українських прикордонних регіонів та суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн. Компаративне дослідження показало, що істотними загрозами регіонального розвитку залишаються відплив трудових ресурсів, посилення тінізації економічної діяльності, втрата можливостей розвитку транскордонного співробітництва, формування антиукраїнських настроїв тощо.

Систематизовано чинники впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів за критеріями: сфер впливу (економічні, політичні, соціальні тощо), відношення впливу (зовнішні, внутрішні) та способу дії (прямої дії, непрямой дії). В результаті дослідження виділено шість основних груп чинників: фінансово-економічні (наявність власних фінансових ресурсів, можливості формування конкурентних переваг регіону та покращення бізнес-середовища, забезпечення доступу до ресурсів структурних фондів ЄС і інших країн тощо), інфраструктурні (ціленаправленість на розвиток прикордонної, соціальної, інституційної тощо інфраструктури та інші), інформаційно-комунікаційні (здатність розширення кола партнерів, налагодження обміну інноваційним досвідом, забезпечення інформаційною підтримкою; посилення міжрегіональної комунікації тощо), організаційно-інституційні (укладання спільних договорів, інституціоналізація співпраці, можливість реалізації політики управління в транскордонному регіоні тощо), інтеграційні (інтенсифікація взаємодії, конвергенція економіки, синергія тощо), міжнародно-політичні (можливість лобіювання інтересів та промоція прикордонних регіонів-учасників єврорегіонального співробітництва). Дослідження дозволило визначити проблеми розвитку

єврорегіонального співробітництва в Україні, напрями активізації його впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів та проаналізувати соціально-економічні наслідки цього впливу на регіональний розвиток.

З метою посилення впливу єврорегіонального співробітництва на регіональний розвиток та вирішення його проблем запропоновано спільний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва і розроблено модель його формування, організаційно-економічну та функціональну структури.

Обґрунтовано процес створення та впровадження спільного механізму забезпечення соціально-економічного прикордонного регіону у дію. Визначено екзогенні та ендогенні передумови, заходи та ризики його впровадження.

Окреслено організаційні засади та шляхи активізації єврорегіонального співробітництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, зокрема: удосконалення інституційно-правового, організаційного і фінансового забезпечення діяльності структур єврорегіонального типу; впровадження нових форм транскордонного співробітництва; застосування різних механізмів підтримки єврорегіонального співробітництва; посилення представництва єврорегіональних структур у міжнародних організаціях; стимулювання співпраці єврорегіональних структур з інституціями ЄС; заохочення участі єврорегіональних структур в ініціативах ЄС; сприяння розвитку міжєврорегіонального співробітництва; реалізацію державної політики у сфері транскордонного співробітництва з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; розробку власних транскордонних ініціатив.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені рекомендації можна використати при формуванні регіональної політики державними органами влади щодо визначення пріоритетів розвитку і шляхів активізації єврорегіонального співробітництва та забезпечення на його основі соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України.

Ключові слова: єврорегіональне співробітництво, прикордонний регіон, соціально-економічний розвиток, економічна безпека, транскордонне співробітництво, спільний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону.

SUMMARY

Kalat Y. Y. Euroregional cooperation in securing the socio-economic development of border regions of Ukraine. – Qualifying scientific study as a manuscript.

The thesis to obtain the scientific degree of the PhD in economics by the specialty 08.00.05 – productive forces development and regional economy. – State Institution “The Institute of the Regional Research Named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”, Lviv, 2021.

The thesis addresses the improvement of theoretical-methodological provisions and the development of practical recommendations regarding the promotion of Euroregional cooperation and boosting its impact on securing the socio-economic development of border regions in Ukraine.

The study researches the theoretical approaches to determining the concept of “border region”. Special attention is paid to the specifics of socio-economic development of a border region that stem from the features of its location, opportunities to establish cross-border links, factors of external and internal impact, and ability to provide economic security. It has contributed to outlining the main goals of securing the socio-economic development of a border region: aligning the interregional asymmetry based on sustainable and innovative development, increasing the competitiveness, employment, and income of the population, and improving the quality of life.

The place of Euroregional cooperation in the cross-border system, its features, and main directions of its diversification are determined. The intrinsic features, types, and peculiarities of functioning of Euroregional structures, stages of establishment, factors of influence on their forming, and main functions of Euroregions are outlined.

The concept of “Euroregional cooperation” is improved to interpret it as interaction / cooperation in the framework of institutional structures of cross-border cooperation directed at achieving the defined objective, goals, and tasks and deepening the European integration processes, and characterized by links available at all economic activity levels.

The thesis suggests the conceptual approach to securing the socio-economic development of a border region based on the functioning of Euroregional structures and introduction of joint mechanisms, contributing to strengthening the coordinating-informational, institutional-legal, organizational-financial, infrastructural, and security-based components of securing the socio-economic development of border regions. The need to strengthen the economic security of border regions and consider the changes in the legal, political, and economic environment of border regions in the neighboring countries in conditions of cross-border cooperation is emphasized.

The thesis suggests the methodological approach to analyzing the impact of Euroregional cooperation on the socio-economic development of border regions that includes a set of factors influencing the dynamics of forming the capacity of Euroregional cooperation (by the criteria of evaluating the natural resources, population distribution, development of labor resources, and provision with cross-border infrastructure, etc.) and its implementation by border regions – participants of Euroregional structures (based on a set of parameters related to the financial provision of border regions’ economic development, the maturity of civil society, and intensity of cooperation between the border regions participating in Euroregions). The comparative analysis of socio-economic development of regions participating in Euroregions is conducted and the efficiency of the use of Euroregional cooperation capacity by border regions is determined. It contributed to evaluating the development level and capacity of Euroregional cooperation and revealing the perspective threats to the economic security of border regions participating in a certain Euroregion.

The suggested methodology has contributed to revealing the following features of the development of Euroregional cooperation with participation of

Ukrainian border regions: asymmetrical development, incomplete exploitation of the capacity of Euroregional cooperation, low level of cross-border cooperation institutionalization, sensibility of border regions to the changes in internal and external environments, and low impact of Euroregional cooperation on socio-economic development of border regions in Ukraine. Meanwhile, the trends towards a slight reduction of asymmetry in the development of Ukrainian border regions and adjoining border regions of neighboring countries are detected. The comparative research has shown that the outflow of labor resources, growing level of shadow activity in the economy, loss of opportunities to develop cross-border cooperation, and forming of anti-Ukraine mood, etc. are substantial threats to regional development.

The factors of the impact of Euroregional cooperation on socio-economic development of border regions are systematized by the following criteria: impact areas (economic, political, social, etc.), impact reference (external, internal), and action (direct, indirect). The thesis determines six main groups of factors: financial-economic (availability of financial resources, opportunities to form the region's competitive advantages and improve the business environment, and securing the access to EU structural funds and resources of other countries, etc.), infrastructural (target orientation towards the development of border, social, institutional, etc. infrastructure, etc.), informational-communicational (ability to extend the circle of partners, establishment of innovative experience exchange, provision with informational support; strengthening the interregional communication, etc.), organizational-institutional (concluding the joint agreements, cooperation institutionalization, possibility to implement the governing policy in the cross-border regions, etc.), integrating (cooperation intensification, economic convergence, synergy, etc.), and international-political (opportunity to lobby the interests and promote border regions – participants of Euroregional cooperation). The research has contributed to determining the problems of Euroregional cooperation development in Ukraine and directions of its impact on the socio-economic development of border

regions and analyzing the socio-economic consequences of the impact on regional development.

To intensify the impact of Euroregional cooperation on regional development and solve the problems, a joint mechanism of securing the socio-economic development of border regions in conditions of Euroregional cooperation is suggested, and its forming model and organizational-economic and functional structures are elaborated.

The process of forming and implementation of the joint mechanism of stimulating the socio-economic development of a border region in practice is substantiated. The exogenous and endogenous preconditions, measures, and risks of its implementation are determined.

The thesis outlines the following organizational foundations of boosting the Euroregional cooperation in securing the socio-economic development of border regions: improvement of institutional-legal, organizational, and financial provision of the activity of the structures of Euroregional type, establishment of new cross-border cooperation forms, application of various mechanisms to support Euroregional cooperation, promotion of the representation of Euroregional structures in international organizations, stimulation of Euroregional structures' cooperation with EU institutions, encouragement of Euroregional structures' participation in EU initiatives, promotion of the development of inter-Euroregional cooperation, implementation of public policy in cross-border cooperation taking into account the features of socio-economic development of border regions, and development of cross-border initiatives.

The practical significance of obtained results lies in the fact that the developed recommendations can be used in forming the regional policy by public authorities regarding determining the development priorities and ways of boosting the economic development of Ukrainian border regions on this basis.

Keywords: Euroregional cooperation, border region, socio-economic development, economic security, cross-border cooperation, joint mechanism of securing the socio-economic development of a border region.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. 2020. 531 с. *Особистий внесок здобувача*: 5.2. Особливості розвитку прикордонних територіальних громад. С. 165-177. Досліджено основні тенденції розвитку українських прикордонних територіальних громад в умовах децентралізації.

2. Cross-border cooperation of Ukraine with the EU countries: current challenges and possibilities: monograph / edited by Khrystyna Prytula. Lviv, SI “Institute of regional research named after M.I.Dolishniy of NASU”. 2019. 220 p. *Особистий внесок здобувача*: розкрито основні теоретико-методологічні положення єврорегіонального співробітництва; проаналізовано соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів за участі України; визначено основні напрями поглиблення взаємодії суб’єктів єврорегіонального співробітництва.

3. Socio-economic potential of cross-border cooperation: international collective monograph / Semen Matkovskyy, Marek Cierpiel-Wolan (Ed.). Lviv, Rzeszow: Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine); University of Rzeszow. 2017. 205 p. *Особистий внесок здобувача*: Modern challenges of cross-border cooperation development in Ukraine: results of sociological research. P.113-127. Наведено джерела інформаційного забезпечення і канали розповсюдження інформації органів місцевої влади щодо можливості транскордонного співробітництва.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Калат Я. Я. Стимули розвитку індустріальних парків (на прикладі прикордонних регіонів Польщі). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 2(142). С. 78-87. (*Index Copernicus*).

5. Калат Я. Я., Притула Х. М., Кирик І. М. Виклики розвитку прикордонних територій в контексті здійснення реформи децентралізації. *Регіональна економіка*. 2019. №2(92). С.79-89. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано ризики розвитку прикордонних територій в умовах реформи децентралізації на прикладі Закарпатської області.

6. Калат Я. Я., Притула Х. М., Попадинець Н. М. Особливості формування тіньового сектору в економіці прикордонних регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 6 (128). С. 87-95. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: досліджено фактори тінізації господарської діяльності у прикордонних регіонах України.

7. Калат Я. Я., Демедюк О.П. Перспективи розвитку інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2017. №5 (127). С. 92-97. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: визначено основні перешкоди для розвитку єврорегіонів в Україні та запропоновано шляхи їх усунення.

8. Kalat, Y., Prytula, K., Pasternak, O., Tsisinska, O., Demedyuk, O. (2017). Peculiarities of social and economic development of bordering oblasts under EU-Ukraine Association Agreement: experts' assessments. *Регіональна економіка*. № 4. С. 123-139. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на суб'єкти підприємницької діяльності та географічну структуру експорту товарів і послуг у прикордонних регіонах України.

9. Калат Я. Я., Притула Х. М. Єврорегіональне співробітництво як чинник соціально-економічного розвитку сільських територій Чернівецької області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2016. В. 1 (117). С. 32-36. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: визначено основні напрями впливу функціонування єврорегіонів на розвиток сільських територій.

10. Калат Я. Я., Притула Х. М. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* 2015. Вип. 6. С. 27-31. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: виявлено основні стримуючі фактори розвитку єврорегіонального співробітництва в контексті його забезпечення.

11. Калат Я. Я. Вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів України. *Регіональна економіка*. 2015. 3(77). С. 161-172. (*Index Copernicus*).

12. Калат Я. Я. Чинники впливу єврорегіонального співробітництва на економічну безпеку регіонів України. *Економіка. Фінанси. Право: інформаційно-аналітичний журнал*. 2015. 11/1'2015. С.15-20. (*Index Copernicus*).

13. Калат Я. Я. Критерії оцінки єврорегіонального співробітництва в контексті забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2015. №99. С. 46-58. (*Index Copernicus, Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)*).

14. Калат Я. Я. Основні виклики єврорегіональному співробітництву в умовах забезпечення економічної безпеки регіонів у транскордонному просторі. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3351>. (*Index Copernicus*).

15. Калат Я. Я., Мікула Н. А. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної співпраці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 4. (108). С. 28-38. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: встановлено місце та роль єврорегіонального співробітництва в транскордонній системі.

16. Калат Я. Я. Особливості інституційного забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 18. С. 98-103. (*Index Copernicus, Scientific Indexing Services (SIS)*).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

17. Kalat, Y., Demedyuk, O. (2019) The Ways to Strengthen Socio-economic Cooperation in the Ukrainian-Romanian Cross-Border Region. *EuroTimes: Cross-Border Cooperation in EU Member States: Theoretical Studies and Best Practices*, 27(27-28), 259-278. (*Index Copernicus, ProQuest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано стан соціально-економічного розвитку в українсько-румунському транскордонному регіоні.

18. Kalat, Y., Prytula, K., Demedyuk, O. (2018) Influence of european integration processes on social and economic convergence of regions in Ukraine-EU cross-border space (on the example of Zakarpatska oblast). *Zeszyty naukowe panstwowej wyzszej szkoły techniczno-ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Współczesne problemy zarządzania*, 13, 147-158. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив євроінтеграції на зовнішньоекономічну діяльність Закарпатської області.

19. Kalat, Y., Prytula, K. (2018) Conceptual Aspects of Providing Border Regions' Economic Security in the new Geopolitical Conditions of the 21 Century. *EuroTimes: The European Borders at Hundred Years after the First World War*, 26(26), 159-178. (*Index Copernicus, Pro Quest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: розкрито сутність економічної безпеки прикордонного регіону в умовах розвитку транскордонного співробітництва.

20. Kalat, Y., Prytula, K., Vynar, N. (2016). Euro-Regional Cooperation as An Important Factor in Overcoming the Depression of Rural Ukrainian-Romanian Border Areas. *Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year XIII. no. 2. P. 147-158. (Econlit, RePEc)*. *Особистий внесок здобувача*: розглянуто єврорегіональне співробітництво у сфері сільського господарства Івано-Франківської та Чернівецької областей та запропоновано напрями його активізації.

21. Kalat, Y., Prytula, K. (2016). Directions of Cross-border Cooperation Intensification in the Framework of the Euroregion 'Upper Prut': Ukrainian-

Romanian Borderlands. *Eurolimes: Cross-border Cooperation in Europe between Successes and Limits*, edited by Constantin-Vasile Țoca, Klára Czimre and Vasile Cucerescu. 21. P.29–38. (*Index Copernicus, Pro Quest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив транскордонних проєктів Єврорегіону Верхній Прут на розвиток прикордонних сільських територій.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Калат Я. Я. Роль та значення функціонування єврорегіонів у регіональному розвитку прикордонних регіонів. *Інноваційні технології у розвитку сучасного суспільства*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 18–19 квітня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 217-219.

23. Калат Я. Я. Основні аспекти дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні*: зб. тез доповідей XIV наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–20 квітня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С.113-115.

24. Калат Я. Я. Забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14 квітня 2016 р.) / упор. Р. Вовк, О. Кучик. Львів: факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І Франка, 2016. С. 22-25.

25. Калат Я. Я. Інформаційне забезпечення як важливий аспект активізації транскордонного співробітництва. *Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18-19 квітня 2016 р.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 63-65.

26. Калат Я. Я. Фінансове забезпечення єврорегіонального співробітництва як чинника економічного зростання прикордонних регіонів.

Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 листопада 2015 р.) / відп. за вип.: Т.О. Герасименко. Львів: ЛКА, 2015. С. 214-216.

27. Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво як інструмент забезпечення конкурентоспроможності економіки прикордонних регіонів України. *Єврорегіони як інноваційна форма розвитку транскордонного співробітництва України*: зб. матеріалів «круглого столу» (м. Львів, 17 жовтня 2013 р.). Львів: НІСД РФ у м. Львові, 2013. 153 с. С. 142-145.

28. Калат Я. Я. Картка громадянина іншої країни у контексті фінансово-економічної безпеки регіонів України. *Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України*: зб. тез доповідей IV Наук.-практ. семінару з міжнар. участю (м. Тернопіль, 18-20 квітня 2013 р.). Тернопіль: Вектор, 2013. С. 133-135.

29. Калат Я. Я. Приграничная торговля как стимул развития малого бизнеса приграничных регионов. *Современное развитие малого бизнеса*: материалы I Всерос. проф. конф. (г. Челябинск, 20 июня 2013 г.) / отв. ред.: С.Б. Синецкий. Челябинск: НОУ ВПО «ЧИЭП им. М. В. Ладوشина», 2013. 152 с. С. 20-22.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

30. Калат Я. Я., Притула Х. М., Демедюк О. П. Прикордонні громади Західного регіону України: сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку: науково-аналітична записка. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2019. 43 с. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано розвиток транскордонного співробітництва у прикордонних громадах Західного регіону України на основі проведеного експертного опитування.

31. Розвиток транскордонного співробітництва. Прикордонні території в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2017. 89 с. *Особистий внесок*

здобувача: здійснено аналіз прикордонного руху в українсько-польському транскордонному регіоні.

32. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2016. 125 с. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано особливості соціально-економічного розвитку в українсько-польському та українсько-словацькому транскордонних регіонах.

33. Калат Я. Я. Шляхи підвищення ефективності функціонування єврорегіонів в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: експертний коментар. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». 2015. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20150402.pdf>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ФАКТОРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ.....	28
1.1. Теоретичні аспекти дослідження сутності та особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.....	28
1.2. Концептуальні засади розвитку та диверсифікації єврорегіонального співробітництва.....	48
1.3. Роль та значення функціонування єврорегіонів у забезпеченні регіонального розвитку.....	72
Висновки до розділу I.....	93
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	97
2.1. Особливості розвитку єврорегіонального співробітництва за участі прикордонних регіонів України.....	97
2.2. Методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток регіонів у транскордонному просторі Україна-ЄС.....	116
2.3. Систематизація чинників впливу єврорегіонального співробітництва на регіональний розвиток.....	142
Висновки до розділу II.....	164
РОЗДІЛ III. ПРІОРИТЕТИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СТИМУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	169
3.1. Концептуальні основи формування спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних	

регіонів в умовах активізації єврорегіонального співробітництва...	169
3.2. Обґрунтування імперативів реалізації спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах активізації єврорегіонального співробітництва...	185
3.3. Шляхи активізації розвитку єврорегіонального співробітництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.....	204
Висновки до розділу III.....	220
ВИСНОВКИ.....	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	228
ДОДАТКИ.....	258

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Збалансований розвиток прикордонних територій є важливою передумовою прискореного економічного розвитку держави. Активізація євроінтеграційної політики дозволила прикордонним регіонам України використовувати нові інструменти та механізми, які сприяли кращому вирішенню спільних проблем прикордонних регіонів по обидва боки кордону. На сьогодні прикордонні регіони можуть використовувати можливості транскордонного співробітництва з метою стимулювання свого соціально-економічного розвитку, підвищення життєвого рівня населення.

Ефективною формою організації транскордонного співробітництва зарекомендували себе єврорегіони, які створюють умови для узгодженого управління та координації соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій, налагодження та розширення взаємних контактів, розбудови транскордонної інфраструктури, активізації туризму тощо. Позитивний досвід функціонування єврорегіонів у країнах Західної Європи та підтримка їх діяльності через регіональну політику ЄС стали передумовами створення подібних структур на кордонах країн Центральної і Східної Європи. Це розширило потенційні можливості прикордонних регіонів України у забезпеченні їх соціально-економічного розвитку, вирішенні низки проблем регіонального зростання і зміцнення економічної безпеки. Проте, на сьогодні вони їх повною мірою не використовують.

Дослідженню питань транскордонного співробітництва присвячено багато праць зарубіжних та українських учених. Суттєвий вклад у розвиток теоретичних основ транскордонного та міжрегіонального співробітництва зробили В. Борщевський, І. Бабець, Дж. Габбе, В. Гоблик, О. Гонта, Е. Забарна, В. Засадко, О. Зибарева, Л. Ковальська, О. Копилук, О. Корнелюк, Р. Майер, М. Микієвич, Н. Мікула, А. Мокій, М. Пітюлич, Х. Притула, Р. Ратті, С. Рейхман, І. Сторонянська, І. Хорга, К. Цімре, С. Шульдц, П. Янсен та інші. Окремі аспекти оцінки ефективності транскордонного співробітництва висвітлено у

дослідженнях Є. Кіш, І. Школи, Т. Терещенко, Л. Корольчук. Серед науковців, які аналізують теоретичні і прикладні питання розвитку єврорегіонального співробітництва, можна виділити І. Артьомова, Д. Кардачинську, Г. Левандовські, Н. Мікулу, С. Мітряєву, М. Перкмана, Г. Поповіч, О. Рогову, А.Л. Сангвін, П. Скотного, В. Ястребську.

Попри те, що ця проблематика є у фокусі досліджень зарубіжних та українських вчених, інституціоналізовані форми транскордонного співробітництва за участю прикордонних областей України досі не стали ефективним організаційно-економічним інструментом реалізації державної регіональної політики, що зумовлює актуальність вибору теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідними роботами ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», а саме: «Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі» (номер державної реєстрації 0113U000111) – удосконалено основні теоретико-методологічні положення єврорегіонального співробітництва, окреслено механізми взаємодії суб'єктів єврорегіонального співробітництва та визначено основні напрями підвищення їх результативності; «Трансформація економічного середовища прикордонних територій в рамках дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (номер державної реєстрації 0116U004037) – проаналізовано стан соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів транскордонного простору Україна-ЄС, виявлено можливості та загрози для розвитку українських прикордонних регіонів, пов'язаних із посиленням євроінтеграційних процесів в рамках дії Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а також обґрунтовано шляхи підвищення ефективності функціонування єврорегіонів; «Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: оцінка ефективності, напрями удосконалення» (номер державної реєстрації 0118U006583) – здійснено дослідження особливостей реалізації реформи децентралізації у прикордонних регіонах та виявлено

основні ризики для них; «Соціально-економічне обґрунтування перспектив розбудови мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області» (номер державної реєстрації 0119U101408) – обґрунтовано перспективи розбудови мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області виходячи з низки визначальних стимулюючих та стримуючих факторів впливу на рівень їх завантаження пасажиро- та вантажопотоками.

В рамках виконання ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» проєкту технічної допомоги ЄС «Стимулювання місцевого економічного зростання в прикордонних регіонах у процесі інтеграції до ЄС: кращі практики країн Східного партнерства» (номер угоди: 2018 - 2147 / 001 – 001; номер проєкту: 599948-EPP-1-2018-1-UA-EPPJMO-SUPPA) – визначено напрями активізації єврорегіонального співробітництва за участі українських прикордонних регіонів в умовах сучасних реформ.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку єврорегіонального співробітництва та активізації його впливу на забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України.

Для досягнення мети в роботі поставлено наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти та визначити сутність соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;
- розкрити сутнісні характеристики, типи та особливості функціонування єврорегіональних структур;
- вивчити та узагальнити зарубіжний досвід забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва;
- визначити основні напрями диверсифікації єврорегіонального співробітництва;
- здійснити аналіз впливу єврорегіонального співробітництва на регіональні економічні процеси;

- систематизувати чинники впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів;
- удосконалити механізм забезпечення регіонального розвитку у прикордонних регіонах в умовах здійснення єврорегіонального співробітництва;
- розробити рекомендації щодо посилення ролі єврорегіонального співробітництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Об'єктом дослідження є процеси становлення та розвитку єврорегіонального співробітництва в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та прикладні аспекти розвитку єврорегіонального співробітництва й активізації його впливу на забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Методи дослідження. Теоретичним і методологічним підґрунтям дисертаційної роботи є фундаментальні положення та принципи економічної теорії, теорій та концепцій економічного розвитку регіонів, теорії транскордонного співробітництва та інституційної теорії. Відповідно до поставленої мети і завдань у процесі дослідження використано системний підхід до вивчення економічних явищ, а також сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: абстрактно-логічний, узагальнення – для визначення економічної природи та особливостей прикордонного регіону і взаємозв'язків з іншими категоріями; розкриття сутнісних характеристик, типів та особливостей функціонування єврорегіональних структур; узагальнення світового досвіду забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва; картографічний – для наочного представлення сутності категорії «транскордонний регіон»; статистично-економічний та порівняльний аналіз, індексний метод – для оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів та виявлення основних тенденцій і чинників, що його

обумовлюють; систематизація – для виявлення впливу множини чинників, які виникають у процесі єврорегіонального співробітництва, на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону; системний аналіз і синтез – для удосконалення механізму стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонного регіону в умовах здійснення єврорегіонального співробітництва; графічної візуалізації – для наочного представлення результатів розрахунків та аналізу.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, органів місцевого самоврядування; матеріали профільних Міністерств, Державної служби статистики України, національних та регіональних служб статистики Білорусі, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії і Молдови; нормативні акти Європейського Союзу, Рекомендації Конгресу місцевих та регіональних влад Європи при Раді Європи; наукові праці українських і зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет та дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні наявних теоретико-методологічних положень та обґрунтуванні науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення єврорегіонального співробітництва та формування відповідних організаційно-економічних механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, зокрема:

удосконалено:

- концептуальний підхід до формування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів (її координаційно-інформаційної, інституційно-правової, організаційно-фінансової, інфраструктурної та безпекової складових) шляхом активізації єврорегіонального співробітництва, який ґрунтується на запровадженні спільних механізмів, що дозволяє визначати можливості для розвитку цих регіонів, розробляти диференційовані підходи для їх реалізації, враховувати специфіку нових викликів та загроз економічній безпеці прикордонних регіонів

(економічних, соціальних, продовольчих, енергетичних, екологічних, інформаційних, зовнішньо-економічних), попереджати чи усувати їх наслідки;

- методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, який, на відміну від існуючих, передбачає: здійснення аналізу функціонування єврорегіонів за критеріями фінансового забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів, зрілості громадянського суспільства, інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону; визначення потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів на основі множини показників оцінки природних ресурсів, розміщення населення, розвитку трудових ресурсів, забезпечення транскордонною інфраструктурою тощо; проведення компаративного дослідження соціально-економічного розвитку регіонів-учасників єврорегіонів та розрахунок показника ефективності використання прикордонними регіонами потенціалу єврорегіонального співробітництва;

- понятійно-термінологічний апарат, зокрема запропоновано розширити поняття «єврорегіональне співробітництво» з врахуванням процесів його диверсифікації та появи нових форм транскордонного співробітництва і визначати його як взаємодію / співпрацю в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, яка спрямована на реалізацію визначеної ними мети, цілей і завдань та поглиблення євроінтеграційних процесів і характеризується наявністю зв'язків на всіх рівнях господарювання;

набули подальшого розвитку:

- організаційні засади формування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів шляхом розробки спільного механізму в умовах єврорегіонального співробітництва, який передбачає формування його організаційно-економічної (блок менеджменту, блок аналітики, блок збору і обробки інформації) та функціональної (блок виявлення та розпізнавання внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, блок прогнозу і планування, блок регулювання і запобігання, блок реалізації і моніторингу)

структур. На відміну від наявних, такий механізм дозволяє посилити синергетичний ефект транскордонного співробітництва шляхом розробки інформаційної та функціональної підсистем управління розвитком транскордонного регіону;

- систематизація чинників впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів за критеріями: сфер впливу (економічні, політичні, соціальні тощо), відношення впливу (зовнішні, внутрішні), способу дії (прямої дії, непрямой дії), що стало підставою для виділення шести основних груп цих чинників: фінансово-економічні, інфраструктурні, інформаційно-комунікаційні, організаційно-інституційні, інтеграційні, міжнародно-політичні. Це дозволило запропонувати напрями удосконалення політики здійснення єврорегіонального співробітництва в умовах сучасних реформ;

- організаційні засади активізації єврорегіонального співробітництва та імплементації спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону через визначення передумов, системи заходів та ризиків. Їх використання сприятиме ефективній реалізації потенціалу та інституціоналізації транскордонного співробітництва, прискоренню євроінтеграційних процесів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання органами центральної та місцевої влади розроблених концептуальних засад формування і реалізації організаційно-економічних механізмів розвитку єврорегіонального співробітництва. Ключові положення та рекомендації дисертаційного дослідження були використані: у роботі Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції (довідка №04-17/16-379 (72385) від 28.03.2016 р.); у законодавчій роботі Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (довідка №04-14/14-2541 від 02.10.2017 р. та довідка №04-14/14-207 від 23.01.2018 р.); Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України при розробці

нормативно-правових актів, підготовки інформаційних матеріалів та доповідей по транскордонному співробітництву (довідка № 7/31-4038 від 11.04.2016 р.); Адміністрацією Державної прикордонної служби України при розробці та удосконаленні нормативно-правової бази з прикордонних питань (довідка №0.231-8527/0/6-20-Вих від 28.07.2020 р.); Львівською обласною радою при розробці пропозицій щодо напрямів розвитку українсько-польського транскордонного регіону за участі Львівської області (довідка № 02-вих-1187 від 26.07.2016 р.); Волинською ОДА при розробці пропозицій та рекомендацій щодо розвитку українсько-польського прикордоння за участі Волинської області (довідка №4537/41/216 від 19.07.2016 р.); Департаментом економічної політики та стратегічного планування Одеської ОДА при розробці програмних та стратегічних документів соціально-економічного розвитку Одеської області (довідка №02.1-15/2179 від 04.11.2020 р.); у роботі Закарпатської митниці ДФС Державної фіскальної служби України (довідка №1344/28/07-70-03 від 21.12.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, положення та розробки, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дослідженні використано лише ті положення, ідеї та висновки, що є результатом особистих напрацювань автора.

Апробація матеріалів дисертації. Основні ідеї, положення та пропозиції, що містяться в дисертації, пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах, зокрема: Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Фінансово-економічна безпека держави, регіону, підприємства: погляд молодих вчених» (м. Тернопіль, 18 квітня 2013 року); Міжнародна науково-практична конференція «Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри» (м. Львів, 14 квітня 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва» (м. Львів, 18 квітня 2016 р.); International Conference “The Evaluation of Cross-border Cooperation in Europe”

(1-3 June 2016, Oradea (Romania)); International seminar RUP 2016-2017 “Opportunities for sustainable development in “Upper Prut” Euroregion” (1-4 September 2016, Vatra Dornei (Romania)); Międzynarodowe seminarium „Rozwój obszarów wiejskich Ukrainy: zagadnienia pogranicza polsko-ukraińskiego oraz kooperacji” (Warszawa (Polska), 17 października 2016 r.); Транскордонні читання на тему «Безпека як пріоритет транскордонного співробітництва» (м. Львів, 30.03.2017); International roundtable debate “Achievements, Contemporary Approaches and Perspectives in the Evaluation of Cross-border” (06-07 June 2017, Oradea (Romania)); III International scientific conference of young scientists “Perspectives of entrepreneurship development in the international context” (24-27 April 2018, Lodz (Poland)); International roundtable debate “Could cross-border cooperation between European States the way to refund the European Order after the First World War?” (10-12 October 2018, Oradea (Romania)); Roundtable debate “Cross-border Cooperation in EU Member States: Theoretical Studies and Best Practices” (7-9 May 2019, Oradea (Romania)).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 33 наукові праці загальним обсягом 94,12 д.а. (особисто автору належить 22,01 д.а.), з яких: 3 колективні монографії; 13 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 5 – у наукових періодичних виданнях інших держав; 8 публікацій апробаційного характеру; 4 публікації, що додатково відображають результати дисертації.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 291 сторінки. Основний текст дисертації викладено на 198 сторінках. Робота містить анотацію, 11 таблиць, 32 рисунка, список використаних джерел із 247 найменувань та 8 додатків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ФАКТОРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження сутності та особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів

Забезпечення сталого розвитку економіки, громадянського суспільства, високого рівня та якості життя населення є ключовими пріоритетами більшості країн світу. Зазначені пріоритети вказані у стратегічних планах та програмах розвитку України (Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”, Цілі сталого розвитку України до 2030 року тощо). Водночас сучасні тенденції поглиблення проблем нерівномірності регіонального розвитку, низького рівня розвитку інфраструктури, відтоку трудових ресурсів за кордон тощо супроводжуються для економічної системи України новими викликами, пов’язаними з економічною та воєнно-політичною кризою на Сході та Півдні країни.

Реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, здійснення реформ адміністративної та бюджетної децентралізації створюють нові можливості для економічного зростання регіонів. Необхідність адаптації до нових умов та викликів вимагає пошуку нових якісних рішень на всіх рівнях управлінської системи, які б сприяли прискоренню «економічного розвитку регіонів» та підвищенню «їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу», що зазначено у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. При цьому одним із типів територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їхнього розвитку визначено прикордонні регіони: території, що межують з іншими державами.

Ще в першій половині XX століття виклики економічним та суспільним процесам спричинили піднесення значимості регіонів у розвитку національних економік, що призвело до посилення ролі державної регіональної політики. Безсумнівно, із зростанням значення регіону – зростає його роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави. Саме тоді виникла потреба у виокремленні регіону як самостійного об'єкту регіональної політики.

У правовому полі термін «регіон» вперше був «зарезервований» «для територіальних одиниць нижчих за рівень держави, мешканці яких мають спільні інтереси різного роду, і в яких існують зв'язки географічного, історичного та економічного характеру» у Резолюції 12 (1960) «Про поняття «регіон»» на Європейській конференції органів місцевої влади (25-28 січня 1960 р.) [233].

В окрему категорію науковці та законодавці виділяють «прикордонний регіон» як специфічну, часто проблемну територію, яка через специфіку свого розташування найбільше відчуває вплив зовнішнього середовища і внутрішню трансформацію національної економіки. Більшість із них сходяться на думці, що в основі поняття категорії «прикордонний регіон» лежить «адміністративно-територіальна одиниця», яка наділена певними ознаками, характерними прикордонному розташуванню, а також підкреслюють вагомість ролі кордону у формуванні та визначенні прикордонного регіону.

Зокрема, відомий дослідник у галузі регіональної економіки А. Гранберг виділяє три рівні прикордонних регіонів, що вирізняються різними рівнями адміністративно-територіального поділу [14, с. 333]: макрорівень (адміністративно-територіальні одиниці другого рівня після державного, які безпосередньо пролягають біля державного кордону), мезорівень (адміністративно-територіальні одиниці районного рівня, які безпосередньо пролягають біля державного кордону) та мікрорівень (прикордонна полоса, яка містить населені пункти, що безпосередньо виходять на державний кордон). Також науковець вважає, що основною ознакою прикордонного регіону є постійний істотний вплив державного кордону на певну територію. На його

думку, такий вплив притаманний територіям, які безпосередньо пролягають біля державного кордону.

Зазначене підтверджують дослідження польського науковця А. Міщука, який, спираючись на просторовий підхід, стверджує, що прикордонний регіон може формуватися на основі однорідності ознак (зональний регіон – характеризується однорідністю виробництва чи послуг, наприклад: сільськогосподарський, лісовий) або однорідності відносин (вузловий регіон – охоплює територію навколо більшого міста або групи міст, які пов'язані між собою системою постійних взаємозв'язків і сили притягання, тобто взаємного обміну людьми, товарами, послугами чи інформацією) відносно території, яка розташована вздовж державного кордону по одну його сторону. Саме вузловий тип територіальної структури лежить в основі адміністративно-територіальної одиниці, перевагою якої стає її інституціоналізація та прилеглість до державного кордону, що забезпечує такому утворенню транскордонну активність [210].

Український науковець В. Гарагонич характеризує прикордонний регіон враховуючи соціальний підхід. На його думку, прикордонний регіон визначають соціальні зв'язки постійного населення із сусіднім населенням розділеного кордоном територіального простору [9]. Дослідження С. Тульчинської показують, що такий підхід до розуміння прикордонного регіону як соціальної конструкції «дозволяє розглядати його як активного суб'єкта економічної діяльності» [154].

Натомість датський науковець М. Шак розглядає прикордонний регіон як просторове утворення, яке характеризується багатоконтекстуальністю, а його кордони визначаються кількома площинами (географічною, державною, транскордонною, соціальною, історичною, правовою тощо) [235]. Тобто визначення поняття «прикордонний регіон» формується відносно площини сприйняття його кордонів. Дослідник акцентує увагу на необхідності враховувати інші контексти, крім національних кордонів. Вважає, що чим менш

важливими є державні кордони як маркери територіальності та контролю, тим більше можуть бути помітні інші види кордонів.

Серед українських науковців (К. Брезенович [6]; В. Кифяк [70]; Н. Мікула [93]; В. Різник [132]; О. Руденко [99, с. 599]; І. Студенніков [146]; Ю. Цибульська [159, с. 14] та інші) склалося усталене визначення поняття «прикордонний регіон» — прилегла до державного кордону адміністративно-територіальна одиниця нижчого рівня, ніж державний. Пізніше Н. Мікула доповнює, що «прикордонний регіон – це внутрішня територія держави, на якій реалізується її регіональна політика» [68, с. 12]. Таке ж трактування на рівні територіально-адміністративних одиниць – областей, «території яких прилягають до кордону», представлено в Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про порядок перетинання українсько-російського державного кордону жителями прикордонних регіонів України та Російської Федерації [156].

Із наведеного можна виокремити основні ознаки прикордонного регіону: вузловий тип територіальної структури; територіальна прилеглість до державного кордону; наявність транскордонних зв'язків. Ґрунтуючись на цьому, вважаємо, що *прикордонний регіон характеризується територіальною прилеглистю до державного кордону та є цілісною підсистемою національної економіки з власною структурою, насиченою внутрішніми і зовнішніми соціально-економічними зв'язками, які безпосередньо впливають на її розвиток і умови життя населення.*

Водночас у науковій літературі саме з огляду на фактор розташування близько до державного кордону та віддаленість від центру часто відносять прикордонні регіони до периферійних, відсталих, депресивних та проблемних територій, у яких рівень соціально-економічного розвитку значно нижчий, ніж у регіонів, що знаходяться ближче до центру держави. У цьому контексті доцільно зазначити, що проблеми регіонального розвитку науковці почали розглядати ще на початку XIX століття, але соціально-економічні процеси в прикордонних регіонах привернули увагу дослідників лише в другій половині

XX століття із посиленням депресивності просторового розвитку, зростанням соціальної нерівності та падінням рівня життя населення.

Основною характеристикою «периферійності» вважається низький рівень економічного розвитку, який характеризується наявністю негативних соціальних явищ (повільне економічне зростання, високий рівень безробіття, низький дохід на особу, скорочення чисельності населення тощо). Українські економісти Ю. Макогон та В. Ляшенко пояснюють периферійність прикордонних територій так: «Майже у всіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються в глибині території, відповідно до чого розвивається інфраструктура. Прикордонні райони сусідніх держав при цьому ніби обернені спиною одне до одного. Наслідком цього є більш слабкий соціально-економічний розвиток цих прикордонних територій, більш низький життєвий рівень населення» [82, с. 176-177].

Прив'язка ознак «периферійності» та «відсталості» до прикордонних регіонів присутня в працях багатьох представників класичних теорій. Одними з перших науковців, які зосередилися на питаннях впливу прикордонного розташування на розвиток регіону, були представники економічної географії В. Кристаллер та А. Леш. Німецький географ В. Кристаллер у моделі розвитку центральних місць характеризує прикордонні регіони як нерозвинені території з «усіченою» сферою економічного впливу [194, с. 7]. У працях класика регіональної економіки А. Леша політичні кордони у вигляді митних платежів та інших торгівельних бар'єрів створюють високі транскордонні трансакційні витрати, які в результаті формують несприятливі умови для економічного розвитку прикордонних регіонів. Науковець стверджує, що для національних кордонів характерною є бар'єрна функція, яка перешкоджає їх перетину та відштовхує підприємства від розміщення біля кордону, що зумовлює формування «спотвореної» мережі регіональних ринків (економічних районів з вузлами у містах) [205, с. 199]. За таких умов підприємства надають перевагу розташуванню подалі від державного кордону, в результаті чого прикордонні регіони характеризуються низькою економічною активністю.

Теж заслуговує на увагу теорія локалізації німецького економіста Х. Герша, яка доводить, що кордон відштовхує економічну діяльність, тоді як центр її приваблює. Тому чим більші внутрішні ринкові площі, тим менше підприємств буде розташовуватися поблизу національного кордону [190], а отже, менше розвиватиметься підприємництво в прикордонних регіонах.

Проте пізніше Н. Гансен обґрунтовує на прикладах Північної Америки та Європи, що не завжди прикордонний регіон є апріорі периферійним та відсталим [189, с. 8]. Науковець також спростовує теорії В. Кристаллера та А. Леша щодо розвитку прикордонних регіонів і зазначає, що їхні моделі хоч і продемонстрували особливості розвитку прикордонних регіонів, але вони не враховують фактору економічної інтеграції цих територій. Те саме стосується теоретичних досліджень Х. Герша, який передбачив створення Спільного ринку європейських країн і його позитивний вплив на розвиток прикордонних регіонів. На думку Н. Гансена, «економічна інтеграція в рамках Спільного ринку може не сприяти центральним прикордонним регіонам в тій мірі, яка міститься в моделі Х. Герша». Водночас вважає, що розвиток прикордонних регіонів визначають «особливі місцеві географічні, політичні та економічні умови» [194].

Схожа думка у польського науковця Л. Купця, який вважає, що соціально-економічний розвиток є процесом позитивних кількісних та якісних змін в економічній, культурній та соціальній сферах [203]. Тобто розвиток прикордонного регіону не можна виразити тільки через одну його компоненту, а є багатограним процесом і визначається не тільки місцем розташування, але й іншими умовами: економічними, соціальними, політичними тощо. Як вдало відмітив німецький науковець А. Леш щодо розвитку прикордонних регіонів: «Якби все відбувалося одночасно, розвитку не було б. Якби все існувало в одному місці, то особливостей не було б» [205, с. 508]. Тому для глибшого розкриття сутності соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів окреслимо особливості їхнього розвитку.

Однією з суттєвих особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, яка проявилася саме в умовах глобалізації та підвищеної міжнародної конкуренції, що супроводжується інтеграційними процесами, є можливість розвивати та формалізувати транскордонні зв'язки. У результаті цього специфічність їхнього розташування компенсується додатковими можливостями, які перетворюють їх на «території синергетичної співпраці» [189]. Український професор Н. Мікула пояснює, що «система забезпечення життєдіяльності населення прикордонного регіону виходить за національні межі, а в умовах розвитку транскордонного співробітництва вона набуває формалізованих ознак». На основі моделі В. Кристаллера, шестикутник решітки яку замінили на коло Г. фон Тюнена, науковець доводить, що незалежно від того, наскільки є закритими кордони, – однаково відбуватимуться контакти принаймні на рівні домогосподарств. В результаті усічене коло, яке виражає забезпечення прикордонного регіону благами (для внутрішнього регіону коло буде цілим), із збільшенням контактів / зв'язків буде прямувати до цілого, тобто прикордонний регіон отримуватиме більше благ на суміжній території [95, с. 129-131]. З цього випливає, що прикордонні регіони за умови активного співробітництва із суміжними прикордонними регіонами сусідніх держав та за сприятливої регіональної політики можуть перетворитися із периферійних територій на економічно активні зони. Зважаючи на зазначений позитивний вплив транскордонного співробітництва на розвиток прикордонних регіонів, вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на цьому явищі.

Транскордонне співробітництво, в теперішньому розумінні цього явища, почало проявлятися в 50-60 роках ХХ століття. Після чого, як дослідниками так і державними діячами, було розроблено різні інструменти і механізми, які в подальшому сприяли розвитку і стимулювали його. Дослідженнями цього виду взаємодії займалися науковці різних країн починаючи з 70 років ХХ століття, тоді коли українські дослідники звернули на це увагу вже наприкінці ХХ століття. Зокрема, важливий внесок у розвиток транскордонного співробітництва було зроблено Н. Гансеном, який, критично розглядаючи різні

підходи до теорії розвитку прикордонних регіонів, не тільки шукав шляхи їхнього економічного піднесення, але й намагався «зрозуміти можливі наслідки більшої економічної інтеграції через національні кордони» [194, с. 19; 195]; Дж. Габбе розглядав транскордонну співпрацю в рамках функціонування її інституціоналізованих форм [188]; Р. Ратті, С. Рейхман [224], Р. Майер, П. Янсен [208], Е. Бадах [167] й інші зосередилися на теоретичних основах і поняттях теорії транскордонного співробітництва та практичних інструментах розвитку прикордонних регіонів у рамках цієї теорії; Г. ван Готум [193] досліджував транскордонні економічні відносини тощо. Представник Львівської школи розвитку транскордонного співробітництва в Україні Н. Мікула [93], окрім області досліджень власного предмету (транскордонний регіон, транскордонний простір і процеси транскордонного співробітництва), досліджує принципи і закономірності розвитку транскордонного співробітництва, основні чинники впливу на транскордонні процеси і вплив цих процесів на прикордонний регіон.

Насамперед зазначимо, що основними категоріями теорії транскордонного співробітництва є *транскордонний регіон* і *транскордонний простір*. Ці поняття не є визначеними на законодавчому рівні в Україні, однак зарубіжні і українські науковці розглядають їх як невід’ємні елементи транскордонного співробітництва [173].

Під «транскордонним співробітництвом», згідно Мадридської Конвенції [31], слід розуміти будь-які спільні дії, які спрямовані на посилення і поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або їх органами місцевого самоврядування, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох держав, а також на укладання з цією ціллю будь-яких необхідних домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах території транскордонного регіону, який «охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав» [83, с. 55]. Разом із тим, «транскордонне співробітництво...означає співпрацю суміжних територій сусідніх держав, де визначальним є наявність кордону між територіями, які

співпрацюють» [93, с. 12]. Водночас суміжними територіями сусідніх держав є прикордонні регіони, які включають адміністративно-територіальні одиниці, що прилягають до державного кордону і є складовими частинами транскордонного регіону.

На думку І. Студеннікова, ознаками ідентифікації приналежності прикордонних регіонів до певного транскордонного регіону є «наявність визначених природно-географічних умов, приналежність цієї території до цілісної екосистеми, яка об'єктивно формується і функціонує незалежно від лінії державного кордону; наявність сталих історико-культурних, етнічних, соціально-економічних зв'язків, а також рівень залучення місцевої громади до розвитку транскордонного співробітництва як у інституціалізованих формах, так і у вигляді неформальної співпраці. Ще одним індикатором є рівень самоусвідомлення певною частиною населення своєї приналежності до транскордонного регіону» [147, с. 194]. Таким чином, транскордонний регіон – це «єдине ціле специфічне територіальне поліструктурне утворення» [131, с. 5], яке складається з «щонайменше двох різних суспільно-економічних просторів сусідніх держав», пов'язаних між собою різними взаємозв'язками та розділених кордоном [93, с. 64].

Фактично з цього випливає, що транскордонний регіон та транскордонне співробітництво є між собою взаємозалежними. Відповідно перший – визначає межі території, на якій здійснюється транскордонне співробітництво, а активізація другого – забезпечує цілісність транскордонного регіону як унікальної територіальної системи.

Крім цього, складові території одного транскордонного регіону можуть одночасно належати декільком територіальним системам різних транскордонних регіонів (див. рис.1.1), що істотно розширює можливості для ефективного розвитку і функціонування прикордонних регіонів.

Як бачимо на рис.1.1, Закарпатська область входить у чотири транскордонних регіони України (українсько-румунський, українсько-угорський, українсько-словацький, українсько-польський), в результаті чого

вона має в чотири рази більше потенційних можливостей для розвитку, але відповідно зростають і загрози. Те ж саме стосується й Одеської (українсько-румунський, українсько-молдовський), Волинської (українсько-польський, українсько-білоруський), Чернівецької (українсько-румунський, українсько-молдовський) та Чернігівської (українсько-білоруський, українсько-російський) областей, правда, кожна з них входить тільки в два транскордонних регіони. Зокрема, як зазначає Н. Мікула: «транскордонний регіон може охоплювати суміжні території декількох країн, як, наприклад, Волинська область України, Брестська область Білорусі, Люблінське воєводство Польщі чи Закарпатська область України, область Саболч-Сатмар-Берег Угорщини та край Кошице Словаччини» [93, с. 28].

Рис. 1.1. Транскордонні регіони України за участю Закарпатської області (авторська розробка)

Втім, І. Студенніков зазначає, що межі можливостей транскордонного співробітництва можуть істотно розширюватись за рахунок допомоги, яка

надається Європейським Союзом (ЄС) через програми та ініціативи, які розробляються цим об'єднанням [146, с. 12-13]. Тобто програми транскордонного співробітництва можуть охоплювати не тільки транскордонні регіони, але й прилеглі до них території, і тим самим впливати на економічний розвиток сусідніх регіонів. Прикладом може бути Програма транскордонного співробітництва Європейського Інструменту Сусідства і Партнерства (ПТР ЄІСП) Польща – Білорусь – Україна на 2014-2020 роки, де до територій даної програми в Україні, крім Львівської, Волинської та Закарпатської областей, входять також прилеглі регіони співпраці, такі як Рівненська, Тернопільська та Івано-Франківська області. Те саме стосується Польщі (прилеглі регіони співпраці: Жешувсько-Тарнобжезький субрегіон (Підкарпатське воєводство), Пулавський та Люблінський субрегіони (Люблінське воєводство)) та Білорусі (прилеглі регіони співпраці: Мінська (включно з містом Мінськ) та Гомельська області).

Окрім програм, до такого ж результату як розширення меж дії транскордонного співробітництва, приводить й налагоджена мережа взаємодії підприємств по обидва боки кордону, контакти на рівні органів місцевого самоврядування, зв'язки між окремими особами, що діють на постійній основі, структури єврорегіонального типу тощо. Тут можемо говорити про ще один характерний елемент категоріального апарату системи транскордонної взаємодії – транскордонний простір, який визначається в процесі «створення зв'язків та договірних відносин» у прикордонних регіонах «з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем», що є основою транскордонного співробітництва [131, с. 6]. Ще Г. фон Тюнен [155], один із засновників теорії просторової економіки, та його послідовник А. Маршалл [87] підкреслювали важливість використання простору для вирішення економічних проблем.

Тому зазначимо, що транскордонний простір, як і економічний, характеризується такими якісними характеристиками [84]:

- щільність – густота на одиницю площі простору (чисельність населення, обсяг валового регіонального продукту, природні ресурси, основний капітал тощо);
- просторове розміщення (показники рівномірності, диференціації, концентрації, розподілу населення і економічної діяльності, у тому числі наявність господарських освоєних і неосвоєних територій);
- зовнішня і внутрішня зв'язаність (інтенсивність економічних зв'язків між частинами та елементами простору, умови мобільності товарів, послуг, капіталу та кордону, пропускна здатність кордону та прикордонної інфраструктури);
- відкритість (рівень сприйняття інновацій, рівень готовності системи до структурних змін, рівень безпеки – безпечність).

Саме інтенсивність і щільність зв'язків надають форму транскордонному простору, який не обов'язково відповідає формі транскордонного регіону та, більше того, може виходити за його межі. Окрім того, характерним для транскордонного простору є розміщення кордону між адміністративно-територіальними одиницями сусідніх країн, що відіграє значну роль у формуванні транскордонних зв'язків між його елементами. Більшість науковців, які досліджували «прикордонний регіон», акцентували увагу на «кордоні» як вагомому факторі, що визначає його розвиток. Представник модернізованої теорії міжнародної торгівлі Б. Олін у своїх дослідженнях вирізняє кордони: між регіонами всередині країни і національні. На його думку, національні кордони є більш важливі, ніж ті, що всередині країн, та по-різному створюють перешкоди як товарним, так і продуктивним факторам [213, с. 243-244]. Важливість кордону підтверджують дослідження А. Ніяндер-Дудзінської і Д. Вояковського [212, с. 102], які вважають, що головними факторами, які найбільше впливають на міжнародну співпрацю на рівні місцевих громад, є тип поселення і близькість його до кордону. Український науковець О. Мілашовська зауважує, що прикордонний регіон отримує «можливість транскордонного співробітництва» залежно від співвідношення функцій

кордону (бар'єрна, фільтруюча та контактна) [98]. Умови перетину кордону, його пропускна здатність кордону та відкритість, митні збори та платежі, візовий режим – це ті чинники функціонування кордону, які формують умови для розвитку транскордонної співпраці. Таким чином, ще *однією особливістю соціально-економічного розвитку прикордонного регіону є залежність від впливу державного кордону на можливість розвивати транскордонні зв'язки.*

Потрібно відзначити, що специфічний характер зв'язків прикордонних регіонів, їхня індивідуальність вимагають певної уваги з боку національних урядів та європейських структур. У зв'язку з цим ЄС у своїй регіональній політиці значну увагу приділяє стимулюванню економічного розвитку прикордонних регіонів (182 мільйони осіб, що становить 37,5% громадян ЄС, живуть в прикордонних регіонах), підтримці діяльності міжрегіональних об'єднань, яка фактично реалізується за допомогою транскордонного співробітництва і загалом зосереджена у трьох напрямках [186, с. 5]:

- сприяння економічному зближенню менш розвинених регіонів з більш розвиненими регіонами, підвищуючи рівень їх економічного розвитку;
- формування та реалізація певних заходів та механізмів, які спрямовані на підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості;
- сприяння співробітництву між регіонами і країнами з метою зменшення економічного значення кордонів, а також посилення безпеки.

Зокрема, в бюджетному періоді 2007-2013 на стимулювання транскордонного співробітництва було витрачено ЄС близько дев'яти мільярдів євро [175].

19 з 25 регіонів України є прикордонними, вони займають 76,4% загальної площі країни. Відповідно забезпечення їхнього висхідного розвитку є важливою складовою реалізації державної регіональної політики. Водночас, з огляду на сучасний євроінтеграційний вектор розвитку України та значну економічну асиметрію у розвитку регіонів України і регіонів сусідніх держав, поряд із розширенням можливостей розвитку прикордонний регіон отримує

додаткові загрози своїй економічній безпеці. Тому при здійсненні регіональної політики також важливо зважати на специфіку формування економічної безпеки в транскордонному регіоні, загрози якій можуть суттєво впливати на рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. При цьому рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів також впливає на інтенсивність партнерських взаємин між прикордонними територіями сусідніх держав. Й очевидним є те, що внутрішнє і зовнішнє політико-економічне середовище має чималий вплив на ефективність транскордонної взаємодії, проте сам фактор «співпраці» забезпечує, а згодом і підвищує рівень розвитку прикордонних регіонів за умови гармонійних та безпечних відносин [100]. Дещо схожої думки дотримуються фінляндські науковці Д. Ньюман та А. Пассі, які зазначають, що розвиток транскордонних регіонів також має важливе значення для територіальної безпеки країни [211]. З цього випливає, що взаємозв'язок процесів забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів та їхньої економічної безпеки набуває визначального значення саме в прикордонних регіонах. На нашу думку, *стан соціально-економічного розвитку прикордонного регіону є індикатором його економічної безпеки, а економічна безпека є чинником соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, який водночас впливає на співробітництво у транскордонному регіоні.*

Вказана особливість розвитку прикордонного регіону (тісний взаємозв'язок економічної безпеки з транскордонним співробітництвом прикордонного регіону) досить ґрунтовно описана українськими науковцями С. Науменко та Л. Науменко. Автори доводять, що для ефективного забезпечення транскордонного співробітництва потрібно застосовувати комплексний підхід з урахуванням особливостей стану регіонального розвитку України, відповідних можливостей адаптації світового і європейського досвіду та обов'язкового використання основних аспектів забезпечення економічної безпеки. При чому вона формується, зокрема, й під впливом характеру втілення транскордонної співпраці із сусідніми державами. Транскордонне співробітництво, натомість,

потребує стану економічної системи, який би забезпечив стабільність, збалансованість та можливості для ефективної його реалізації [106].

На сьогодні важливу роль в економічному розвитку як на державному, так і локальному чи регіональному рівнях відіграє інформація. В. Мунтіян відносить інформаційну безпеку до «внутрішніх складових» економічної безпеки держави, разом із ресурсно-сировинною, енергетичною, фінансовою, воєнно-економічною, технологічною, продовольчою, соціальною, демографічною, екологічною складовими та тіньовою економікою [101, с.459], яка часто спостерігається на ранніх етапах розвитку транскордонного співробітництва. Ми погоджуємось із таким підходом, адже забезпечення інформацією та інформаційна безпека мають вкрай важливе значення в транскордонному регіоні: вчасний, рівномірний, надійний обмін інформацією сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, поглибленню стосунків між громадами, органами місцевої влади, громадськими організаціями та іншими учасниками транскордонної співпраці, а також ефективному прийняттю рішень та плануванню розвитку прикордонних територій тощо.

У дослідженні ми виокремлюємо дев'ять складових економічної безпеки прикордонного регіону, які враховують фактор транскордонного співробітництва: сировинно-ресурсна, продовольча, енергетична, інформаційна, екологічно-техногенна, технологічна, фінансова, соціально-економічна та зовнішньоекономічна. Зважаючи на зміст основних складових економічної безпеки прикордонного регіону, які детальніше наведені у додатку Б, рисунок Б. 1, ми прийшли до висновку, що економічна безпека прикордонного регіону – це такий стан соціально-економічного розвитку регіону, який враховує специфіку його прикордонного розташування (обмежений економічний простір, чутливість до зовнішніх загроз, можливості транскордонного співробітництва тощо) та забезпечує його стабільний розвиток, стійкість до впливу внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників та підвищує і не обумовлює життєздатність мешканців прикордоння.

Варто зауважити, що в основу забезпечення соціально-економічного розвитку будь-якого регіону закладено регіональні інтереси: забезпечення і підтримка належного рівня життя населення; реалізація ефективної регіональної політики, наявність власних регіональних фінансових джерел для забезпечення потреб; раціональне використання наявного економічного потенціалу та стабільне відтворення соціального, господарського, природно-ресурсного, демографічного потенціалу регіону тощо. Тобто основною метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону є задоволення регіональних інтересів, які обмежуються національними інтересами.

Національні інтереси визначаються в основному Законі України «Про забезпечення національної безпеки України» від 21 червня 2018 року, а регіональні інтереси зазначаються в стратегіях регіонального розвитку кожного регіону. Та загалом вони полягають у забезпеченні сталого економічного розвитку та фінансової стійкості, високої конкурентоспроможності, економічної незалежності та самоспроможності і високого рівня життя населення. Тому основним завданням регіональної політики визначено захист цих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз при умові дотримання необхідного балансу із загальнонаціональними інтересами [75]. Але це неможливо зробити без визначення основних загроз економічній безпеці регіону.

В умовах розвитку транскордонного співробітництва наявні й потенційні загрози в прикордонних регіонах, які мають свою специфіку, відмінну від інших регіонів. По-перше, транскордонне співробітництво має «дві сторони медалі», з одного боку – це можливості, а з другого – загрози прикордонному регіону. По-друге, частину потенційних загроз прикордонним регіонам можна вирішити в процесі того ж транскордонного співробітництва. Загалом, ми звернулися до низки комплексних показників, які варто враховувати при аналізі економічної безпеки регіону, таких як: зовнішньополітичні, продовольчі, енергетичні, економічні (зокрема, інвестиційні загрози та загрози у реальному секторі); екологічні та соціальні загрози [158, с. 41]. На їхній основі нами було

виділено групи можливих загроз, які характерні прикордонним регіонам (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні групи загроз економічній безпеці прикордонного регіону
(розроблено авторкою на основі: [158; 89, с. 82; 42; 29; 16])

Назва групи	Характеристика	Види небезпек
1	2	3
Економічні загрози	- небезпеки, які переважно проявляються у фінансово-банківській та інвестиційній сферах економічної діяльності регіону, а також в реальному секторі економіки	- надмірний спад вітчизняного виробництва, звуження місткості або втрата внутрішнього ринку в результаті надмірного і неконтрольованого «дешевого імпорту»; - неефективне використання міжнародної технічної допомоги, тобто реалізація неперіоритетних транскордонних проєктів для розвитку прикордонних територій; - тіньова економічна діяльність через недосконале і надмірне податкове навантаження, нерегульовану прикордонну торгівлю та несприятливе економічне середовище; - скорочення інвестицій в економіці, коли в умовах конкуренції за інвестиційні ресурси між прикордонними регіонами сусідніх країн через низький рівень розвитку чи інвестиційну непривабливість регіону перевага надається більш економічно розвиненій країні тощо.
Соціальні загрози	- сукупність факторів, які негативно впливають на соціально-економічні інтереси у прикордонному регіоні	- нестача кваліфікованого персоналу через значну асиметрію у розвитку суміжних прикордонних регіонів; - відтік трудових ресурсів у сприятливіше середовище передусім через низьку оплату праці робочої сили та за допомогою Карток громадянина іншої країни (КГІК)¹; - територіальний сепаратизм через нерівномірний економічний розвиток регіонів, значну соціальну диференціацію громадян та ментально-мовну спорідненість порівняно із прикордонними регіонами сусідніх країн. Також можуть значно вплинути культурно-мовні протиріччя у своїй державі; - виникнення демографічної кризи через відтік молодого населення в більш економічно розвинене середовище.
Продовольчі загрози	- будь-який негативний вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, який може викликати критичний стан у забезпеченні продовольчими товарами населення	- надмірний і неконтрольований імпорт продуктів харчування, ціни на які часто нижчі ніж на аналогічні вітчизняні товари, а самі продукти не є якісними; - контрабанда.
Енергетичні загрози	- негативний вплив певних факторів на енергетичну систему на національному чи регіональному рівні, який може обмежити або порушити енергозабезпечення чи дестабілізувати роботу енергокомплексу	- втрата енергоресурсів у процесі транспортування через неузгодженість технічних характеристик енерготранспортних систем та низький рівень транскордонної співпраці у даній сфері; - нераціональне використання паливно-енергетичних та сировинних ресурсів через неефективну політику енергозбереження.

¹ Картка громадянина іншої країни (КГІК) – це спеціальний документ, виданий іноземною державою особі за умов виконання певних вимог, який наділяє її певними правами та можливостями на території держави, яка видала такий документ.

Продовження Таблиці 1.1.

1	2	3
Екологічні загрози	- загрозливі зміни в навколишньому середовищі, спричинені впливом негативних факторів, які виникають переважно через діяльність людини.	• потрапляння небезпечних токсичних і хімічних речовин до атмосфери та ґрунтових вод з подальшим забрудненням головних водних артерій прилеглих регіонів сусідніх країн; • перевищення порогового значення забруднення та неможливість розв'язання екологічних проблем самотужки.
Інформаційні загрози	- сукупність чинників, які негативно впливають на інформаційне забезпечення учасників транскордонної взаємодії та становлять загрозу інформаційній безпеці.	• послаблення транскордонної взаємодії через брак інформації; • втрата транскордонних можливостей для покращення розвитку транскордонного регіону; • невиконання транскордонних домовленостей; • розголошення партнерам по той бік кордону інформації, що становить державну таємницю; • непорозуміння з сусідніми партнерами через недостовірність інформації (гібридна війна, фейки).
Зовнішньоекономічні загрози	- сукупність умов та факторів, які в процесі свого функціонування можуть створити небезпеку у зовнішньоекономічній сфері.	• відтік факторів виробництва у більш продуктивне середовище; • надмірне зростання іноземних інвестицій, особливо з прилеглих територій сусідніх держав; • рівень спаду виробництва та втрата внутрішнього ринку через надмірний імпорт товарів; • залежність прикордонного регіону від імпоротної продукції.

З огляду на спектр загроз економічній безпеці прикордонного регіону, вважаємо, що регіональний розвиток вимагає дієвої та виваженої державної регіональної політики з метою ефективного використання ресурсного потенціалу регіонів, збалансованого розвитку держави і регіонів та піднесення їх конкурентоспроможності, тобто перетворення «проблем на можливості» [32, с. 4].

Отже, в основі висхідного соціально-економічного розвитку регіону є ефективна реалізація його потенціалу. Обмежений економічний і соціальний простір прикордонного регіону розширюється завдяки налагодженню транскордонних зв'язків та розвитку транскордонного співробітництва, ефективність якого насамперед визначається функціональністю державного кордону.

Чинники зовнішнього середовища відіграють важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Водночас, залежно від стану економічної безпеки прикордонних регіонів,

фактори внутрішнього та зовнішнього середовища можуть здійснювати позитивний чи негативний вплив на їхній соціально-економічний розвиток.

Особливості соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів у транскордонному просторі представлені на рисунку 1.2.

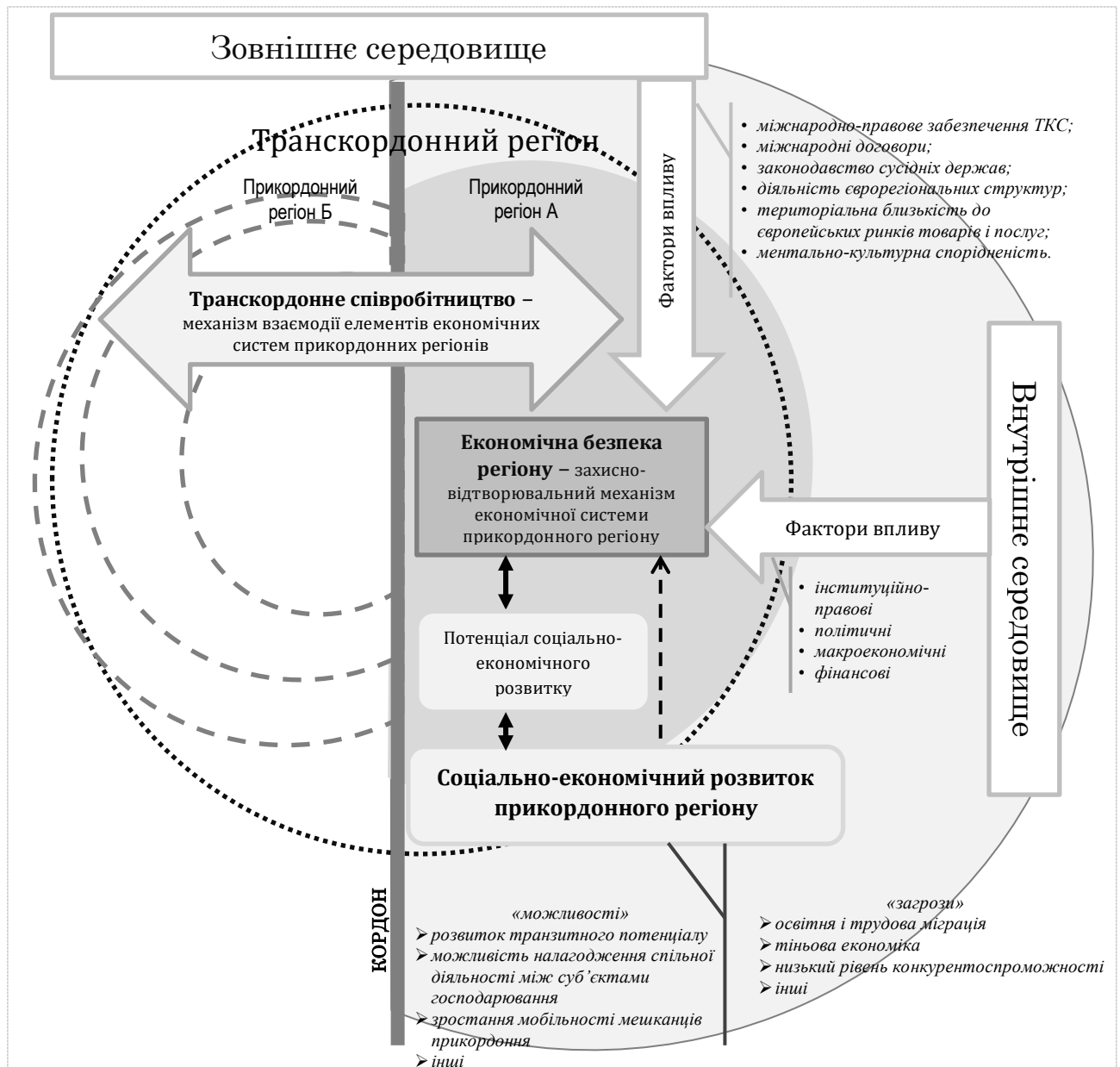

Рис. 1.2. Модель соціально-економічного розвитку прикордонного регіону в транскордонному просторі (авторська розробка)

Підсумовуючи викладене, ми дійшли до висновку, що *соціально-економічний розвиток прикордонного регіону – це поступальний процес, який визначається наявністю переваг та обмежень, які проявляються залежно від змісту співпраці, різноманітності її напрямків та умов, сформованих на міжнародному, національному і регіональному рівнях, в результаті якого*

відбувається позитивна зміна кількісних і якісних характеристик соціальних та економічних умов життя населення мешканців прикордоння.

Доцільно зазначити, що Л. Тимошенко та А. Сімахова, вважають, що саме поєднання соціальної і економічної складової дозволяє визначити необхідні економічні засоби для забезпечення поступу у добробуті та якості життя населення [151, с. 70]. Тому для вирішення цих завдань потрібно враховувати всі чинники впливу на регіональний розвиток або, іншими словами, створити ефективне забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Водночас забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів потребує додаткових заходів і зусиль від органів влади, що пов'язано насамперед з особливістю розташування цих регіонів.

В основному, на національному рівні, соціально-економічний розвиток регіону забезпечується органами державної влади через створення відповідної нормативно-правової бази та інституцій, шляхом визначення їх основних повноважень, функцій і напрямків діяльності в економічній сфері, а також розроблення та впровадження механізмів моніторингу, визначення та попередження можливих ризиків для економічної системи. На рівні регіону для забезпечення соціально-економічного розвитку залучаються державні органи влади нижчої ланки відповідно до їх повноважень, що дозволяє ефективніше забезпечувати розвиток регіону. Тобто забезпечення соціально-економічного розвитку регіону залежить від здатності як центральних, так і місцевих органів влади створити сприятливе середовище для реалізації соціально-економічного потенціалу прикордонного регіону, залучення інвестицій, розвитку малого та середнього підприємництва, створення робочих місць, покращення добробуту населення, а також забезпечити конкурентоздатність регіону, який би ефективно функціонував як окрема частина цілого механізму економічної системи країни. Схоже бачення економічної системи є у В. Барнза і Л. Ледебура, де науковці наголошують на необхідності формування глобального і національного рівнів економічної системи відповідно до потреб регіонального рівня, а також вважають, що «жоден з рівнів не є самодостатнім» [3, с. 10]. За

таких умов ефективно забезпечення соціально-економічного розвитку держави можливе тільки з урахуванням стану всіх елементів економічної системи на всіх її рівнях функціонування.

Грунтуючись на програмних документах, що визначають цілі розвитку України і регіонів, та специфіці розвитку прикордонних регіонів, нами виокремлено такі основні цілі забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону:

- вирівнювання міжрегіональної асиметрії на засадах сталого та інноваційного розвитку шляхом реалізації потенційних можливостей та акумуляції внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів;
- підвищення конкурентоспроможності, рівня зайнятості та доходів населення шляхом розвитку підприємницької діяльності та покращення умов ведення бізнесу;
- розширення економічного та соціального простору шляхом нівелювання бар'єрної функції кордону та розвитку міжрегіональних зв'язків по всьому периметру прикордонного регіону;
- підвищення якості життя населення шляхом удосконалення соціально-економічної, політичної та інституційної системи.

Отже, забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону потребує формування та здійснення ефективної державної регіональної політики, яка б враховувала їхні особливості, та в основі якої лежали б сучасні механізми регіонального розвитку, спрямовані на підтримку і розвиток транскордонної взаємодії.

1.2. Концептуальні засади розвитку та диверсифікації євро регіонального співробітництва

З огляду на складність та різноманіття взаємодій, які виникають у транскордонному просторі, багаторівневий характер транскордонної системи, для якої характерними є налагодження стабільних та стійких взаємодій між

суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва, процеси самоорганізації та емерджентність, формуються і різні механізми цих взаємодій. Наявні перешкоди у налагодженні та інтенсифікації взаємодій обумовлюють низький рівень використання можливостей транскордонного співробітництва, спричиняють перманентне відставання прикордонних територій за рівнями соціально-економічного розвитку.

Ефективне функціонування економічної системи, крім вивчення проблем раціонального вибору та прийняття оптимальних рішень, забезпечується дослідженням взаємовпливу всіх взаємозалежних елементів цієї системи та факторів впливу на неї. Система інститутів, сформована державою, реалізує механізм господарювання економічної системи та її підсистем в цілому.

Один із дослідників інституційної теорії Д. Норт у своїй праці [107] «Інституції, інституціональні закони та функціонування економіки» пояснював, що інститути створюють базові структури, за допомогою яких люди впродовж усієї історії забезпечили порядок і таким чином знизили ступінь своєї невпевненості. Інституційна теорія наголошує на необхідності дослідження сукупності фундаментальних політичних, правових, соціальних правил і норм, які формують інституційне середовище та в межах яких функціонує економіка певної господарської системи.

У контексті євроінтеграційного процесу інституційне забезпечення – це утворення нових або реорганізація (удосконалення) наявних інституцій (структур), а також дії щодо кадрової підготовки з метою організаційного забезпечення діяльності цих інституцій та процесу євроінтеграції в цілому [103].

Як зазначав Д. Норт, якщо інститути – це правила гри, то організації – це гравці. За цією аналогією єврорегіон виступає в ролі гравця у транскордонному регіоні. Єврорегіон є організаційною формою транскордонного співробітництва та основним суб'єктом регіональної політики в транскордонному просторі. Крім того, єврорегіональне співробітництво є одним з інструментів здійснення євроінтеграційної політики.

Втім, правила гри поділяються на формальні та неформальні.

У транскордонному аспекті формальні правила і норми забезпечуються інституційно-правовими засадами, на яких ґрунтується участь прикордонних територій у транскордонному співробітництві та функціонування організаційних форм транскордонного співробітництва. В Україні основу інституційно-правової бази транскордонного співробітництва, зокрема єврорегіонального, як дієвого інструменту налагодження і підтримки міжнародних та міжрегіональних взаємин складають міжнародні договори. Згідно з Конституцією України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, тобто вони стають актами прямої дії і для регулювання відповідних відносин не потребують додаткових актів внутрішнього законодавства.

До основних міжнародно-правових актів, які регулюють транскордонне співробітництво за участі українських прикордонних регіонів, відносяться:

- Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, так звана Мадридська Конвенція від 21 травня 1980 року (Україна приєдналася 14 липня 1993 року) і три додаткові протоколи до неї:

- Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 9 листопада 1995 року (ратифіковано Україною 28 липня 2004 року). Саме в Додатковому протоколі визначається можливість укладання угод про транскордонне співробітництво та створення органу транскордонного співробітництва місцевими органами влади чи органами місцевого самоврядування прикордонних регіонів сусідніх держав;

- Протокол N 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 5 травня 1998 року (ратифіковано Україною 28 липня 2004 року) стосується міжтериторіального співробітництва. Цей документ створює можливості для

співпраці місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування іноземних держав, які не є сусідами, тим самим розширюючи можливості горизонтальної співпраці (зокрема, єврорегіон- єврорегіон чи єврорегіон-прикордонний регіон);

- Протокол N 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС) від 16 листопада 2009 року (ратифіковано Україною 16 травня 2012 року). Протокол №3 забезпечує формування органу транскордонного співробітництва, наділеного правосуб'єктністю.

- Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року (ратифіковано Україною 15 липня 1997 року) містить стандарти щодо організації управління на місцях на засадах місцевого самоврядування.

Нормативно-правове забезпечення розвитку транскордонного співробітництва на національному рівні включає спеціальні нормативні акти та акти загального характеру, які першочергово формують інституційні умови та окреслюють правила функціонування в них суб'єктів. Також значну частину законодавчої бази України щодо транскордонного співробітництва становлять міждержавні угоди, через укладення яких відбувається регулювання відмінностей у країнах-партнерах та створюються можливості для безпосередньої участі регіональних та місцевих органів влади у транскордонній співпраці. Крім того, передумовою для встановлення більш тісної співпраці між органами регіонального чи місцевого самоврядування сусідніх країн в рамках розвитку транскордонного співробітництва є створення сприятливих законодавчих умов для укладення договорів на рівні цих органів.

Таким чином, основу інституційно-правового забезпечення складають: міжнародне та національне законодавство, двосторонні угоди між сусідніми державами в рамках транскордонного співробітництва, угоди між місцевими органами влади, установчі угоди, статuti органів транскордонного співробітництва та стратегії, програми, концепції і інші регулятивні документи регіональної політики в рамках транскордонного співробітництва, що

детальніше показано в Додатку В, рисунок В.1.

До неформальних правил і норм транскордонного співробітництва можна віднести уявлення, які сформувалися в ході історичного процесу чи на основі життєвого досвіду, а також культуру, релігію, ментальність тощо. Часто безпосередні учасники транскордонного співробітництва не мають поняття, що вони беруть участь в ньому. А через недосконалість формальних правил на основі неформальних зароджуються «тіньові» процеси в транскордонному співробітництві.

Нерозуміння місця та ролі єврорегіонального співробітництва в системі транскордонної взаємодії також «неформально» впливає на його розвиток за участі українських прикордонних регіонів. Однією із причин цього є «неоднозначне використання терміну «єврорегіональне співробітництво» у вітчизняному середовищі науковців та управлінців» [142, с. 7]. Єврорегіональне співробітництво часто трактують неоднозначно, наприклад, інколи прирівнюють до інтеррегіонального / міжтериторіального / міжрегіонального чи прикордонного співробітництва або ототожнюють з транскордонним співробітництвом чи транснаціональним співробітництвом, хоча ці поняття мають свій визначений категорійний апарат.

Обґрунтовує визначення транснаціонального співробітництва, базуючись на методологічних засадах ЄС, Н. Мікула, яка зазначає, що це є формою міжнародного співробітництва органів влади різних рівнів щодо розробки чи реалізації програм і проєктів [97, с. 15].

Інтеррегіональне співробітництво, або ж міжтериторіальне / міжрегіональне, Конгрес місцевих і регіональних влад Європи визначає як двосторонню або багатосторонню співпрацю за безпосередньої участі регіональних чи місцевих органів влади регіонів двох і більше країн, окрім тої, яка відноситься до транскордонного співробітництва [179]. Тобто до інтеррегіонального співробітництва не відноситься тільки співпраця між представниками сусідніх країн суміжних прикордонних регіонів. Те саме є чітко зазначено в Протоколі №2 до Мадридської конвенції.

Прикордонне співробітництво, наголошує Н. Антонюк, переважно позначає прикордонне економічне співробітництво територій двох сусідніх держав [34, с. 104], з чим ми також погоджуємося.

Поняття «транскордонного співробітництва» є об'єктом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, воно зустрічається у національному та європейському законодавстві багатьох європейських країн. Можна сказати, що із підписання Протоколу №2 до Мадридської конвенції у 1998 році було завершено розробку понятійного апарату для цього виду міжнародної взаємодії. І якщо поняття транскордонного співробітництва є розкрито повною мірою, то в Україні поряд із «транскордонним співробітництвом» розглядають «єврорегіональне співробітництво», яке рідко зустрічається в працях зарубіжних вчених.

Загалом, Н. Мікула визначає єврорегіональне співробітництво як співробітництво єврорегіонів, тобто єврорегіон виступає як суб'єкт співпраці [81, с. 604]. Такої ж думки дотримується П. Скотний, який вважає, що «даний термін означає лише співробітництво єврорегіонів як структур чи співробітництво в рамках єврорегіонів» [142, с. 7]. Або ж це поняття українські дослідники окреслюють як специфічний вид транскордонного співробітництва, який характеризується вищим ступенем інституціоналізації структур взаємодії. У схожому контексті розглядає єврорегіональне співробітництво і польський науковець Д. Кардачинська, яка визначає його як особливу форму транскордонної співпраці, у якій беруть участь місцеві і локальні спільноти. Зокрема, транскордонне співробітництво набуває властивостей єврорегіонального з моменту створення транскордонних інституціоналізованих структур, які характеризуються наявністю рад, секретаріатів, робочих груп тощо, а також наявністю численних зв'язків з державними і міжнародними організаціями, які займаються питаннями транскордонного співробітництва [199].

Для кращого розуміння сутності єврорегіонального співробітництва, потрібно визначити взаємозв'язок єврорегіонального і транскордонного

співробітництва, давши відповідь на питання: «Яке поняття є ширше?»

Оскільки єврорегіони є однією з організаційних форм транскордонної співпраці, а «співробітництво в рамках єврорегіонів» трактується як єврорегіональне, то вважаємо, що в цьому контексті поняття «транскордонне співробітництво» є ширшим за «єврорегіональне співробітництво». Такої ж думки дотримуються автори дослідження «Європейський союз: політика, економіка, право» і зазначають, що для реалізації «єврорегіональної співпраці» є необхідними спільні структури, які діють по обидва боки кордону. Крім того, пояснюють, що поняття транскордонного співробітництва включає в себе насамперед функціональний елемент; акцент робиться на його предметі та завданнях, а поняття єврорегіональної співпраці поєднує в собі різні елементи транскордонного співробітництва і тим самим є однією з головних форм реалізації останнього. «Транскордонне співробітництво набуває ознак співпраці в межах єврорегіонів з моменту встановлення постійних інституційних форм співіснування. Поняття єврорегіональної співпраці підкреслює значення структурного елемента, зосереджуючи увагу на проблемі її інституційно-правових меж» [34, с. 106].

Зважаючи на зазначене, можемо виділити характерні ознаки та особливості єврорегіонального співробітництва, що наблизить нас до реалізації поставлених перед нами завдань.

Передусім єврорегіональна співпраця здійснюється в рамках діяльності єврорегіонів – організаційних структур транскордонного співробітництва. З огляду на це, ми дійшли висновку, що основною її характеристикою є *вищий ступінь інституціалізації структур співробітництва, тобто у взаємодії беруть участь інституціолізовані форми транскордонного співробітництва, або ж структури єврорегіонального типу.*

Оскільки одним з основних інструментів євроінтеграційної стратегії ЄС, який пришвидшує та поглиблює інтеграцію, є транскордонне співробітництво, у тому числі і єврорегіональне, то нами була виділена ще одна важлива характеристика – *єврорегіональне співробітництво здійснюється з метою*

інтеграції в європейське суспільство й інститути для реалізації основних європейських цінностей. Тобто характерним є європейський напрямок інтеграції. Саме напрям інтеграції, який передбачає вибір найсприятливішого економічного простору для реалізації відповідних інтересів, відіграє чималу роль в ефективності єврорегіонального співробітництва та значною мірою залежить від національної політики держави кожного регіону-учасника. Особливо це актуально для України: завдяки своєму вигідному геополітичному положенню було створено єврорегіони по всьому периметру державного кордону – одному з найдовших державних кордонів серед європейських країн. Але поряд із великими можливостями виникли і загрози на східному кордоні, так як напрямок інтеграції прикордонних регіонів сусідніх держав, які брали участь у співробітництві, діаметрально відрізнявся. Це стало однією з причин неефективного функціонування єврорегіонів та дезінтеграції.

Зауважимо, що в транскордонному аспекті термін «дезінтеграція» означає зворотний процес інтеграції, тобто процес віддалення та обмеження політичних, економічних, юридичних та соціальних наявних відносин між державами, окремими територіями, транскордонними інституціями. А самі дезінтеграційні процеси (прикладом можуть бути події, які відбувалися в Україні та країнах ЄС, зокрема Велика Британія – референдум про незалежність Шотландії у 2014 році, Brexit; Іспанія – Каталонія; Греція тощо) відіграють суттєву роль при аналізі напрямів впливу інтеграції на ефективність єврорегіонального співробітництва.

Повертаючись до інтеграції, згадаємо про ще одне її визначення: мирний і добровільний процес зближення або об'єднання громад, суспільств, держав та національних економік через подолання фізичної і бар'єрної функції кордону. Тому критерієм співпраці повинна бути позитивна інтеграція, яка сприятиме гармонізації взаємодії, а у разі негативної – співпраця стає неможливою. Більше того, *для функціонування транскордонного співробітництва має бути наявний кордон, коли для єврорегіонального співробітництва це не є обов'язковим,*

окрім наявності сформованих інституціоналізованих структур транскордонної співпраці.

Також зазначимо, що транскордонне співробітництво розвивається майже у всіх країнах світу, тоді коли єврорегіональне співробітництво – зосереджене тільки у європейських країнах (державах-членах Ради Європи). Тобто для єврорегіонального співробітництва необхідне формальне інституційне забезпечення, у той час як для розвитку транскордонного співробітництва достатньо неформальних прямих контактів. Від державної підтримки залежатимуть рівень розвитку транскордонного співробітництва та можливості у межах його здійснення.

Особливістю єврорегіонального співробітництва є й те, що співпраця може відбуватися між учасниками єврорегіональних структур, які не знаходяться між собою на суміжних і сусідніх прикордонних регіонах чи країнах, але є «сусідами-сусідів», наприклад, Польща з Угорщиною і Румунією в рамках Карпатського єврорегіону. Також *єврорегіональне співробітництво не обмежується учасниками одного єврорегіону, а здійснюється й з іншими організаційними структурами транскордонного співробітництва, які функціонують у межах діяльності цього ж єврорегіону або ж поза ним, а також європейськими інституціями та міжнародними організаціями* (див рис. 1.3.).

Отже, єврорегіональне співробітництво характеризується вищим ступенем інституціоналізації структур співробітництва та є «каталізатором» євроінтеграційних процесів як на регіональному, так і на національному рівні держави. Метою єврорегіонального співробітництва, як і транскордонного, є нівелювання функцій державного кордону та економічне, соціальне і культурне зближення прикордонних регіонів по обидва його боки шляхом вирівнювання регіональних диспропорцій та підвищення рівня соціально-економічного розвитку цих територій. Суттєва різниця між єврорегіональним та транскордонним співробітництвом полягає в площинах взаємодії: транскордонне співробітництво, яке здійснюється в різних формах на рівні

прикордонних громад або їх представників, вважаємо горизонтальним; єврорегіональне співробітництво, що зосереджене на взаємодії тільки в межах інституціоналізованої форми, утвореної прикордонними громадами чи властями, але на різних рівнях системи управління, є горизонтально-вертикальним. Тобто спільною площиною перетину є взаємодія в рамках єврорегіональних структур на регіональному рівні.

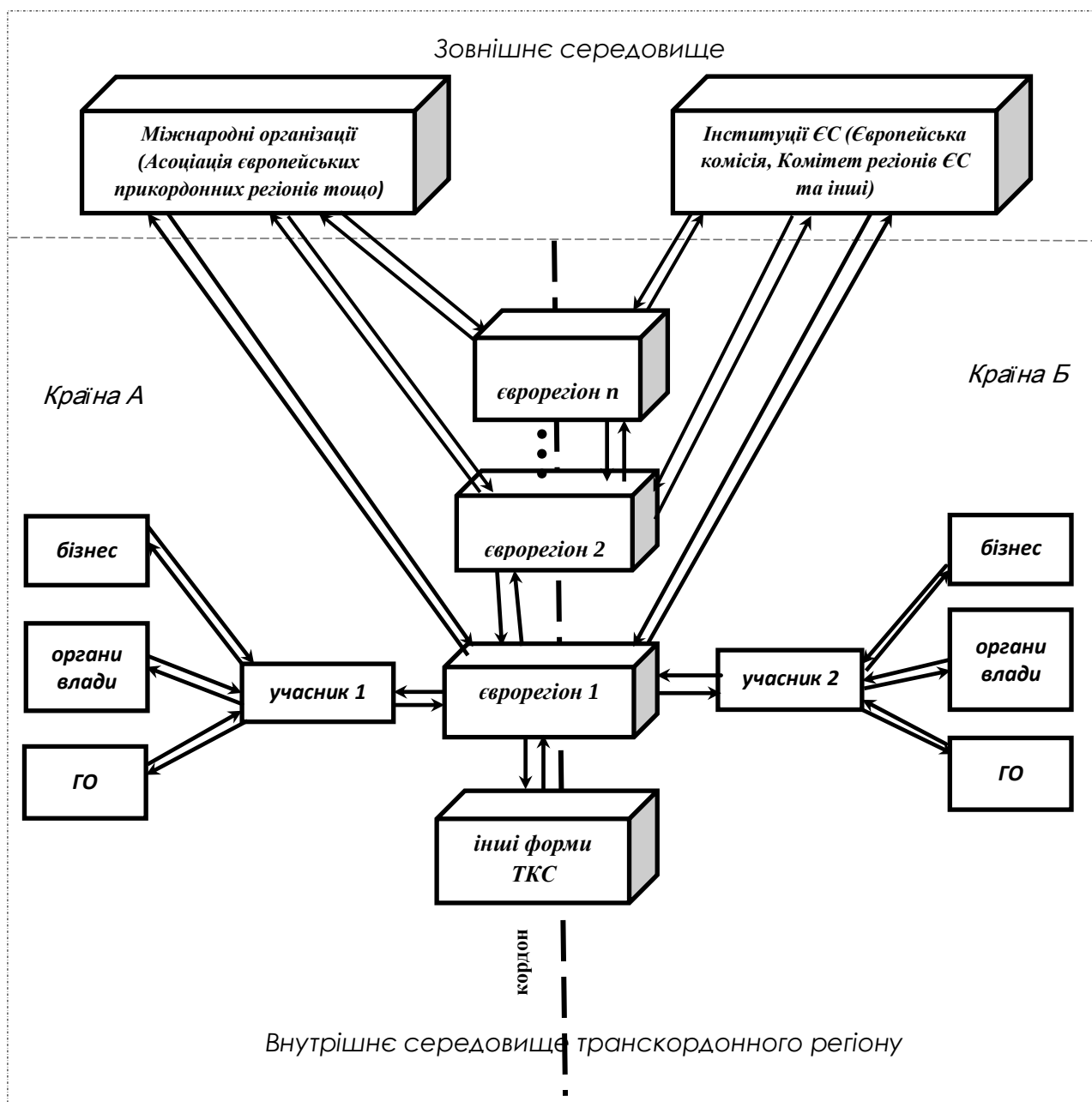

Рис. 1.3. Взаємодія суб'єктів і учасників єврорегіонального співробітництва (авторська розробка)

З огляду на трансформаційні процеси в рамках єврорегіонального співробітництва, які породжують появу нових ознак та суб'єктів взаємодії,

вважаємо за доцільне зупинитися на самих структурах єврорегіонального типу та інших нових формах транскордонного співробітництва. Адже в процесі позитивних зрушень у транскордонному співробітництві, окрім налагодження та збалансування правової бази, відбуваються й організаційні зміни.

Так транскордонне співробітництво проходить свій шлях від налагодження перших родинних контактів, співпраці в культурній, економічній, екологічній сферах, формування спільного законодавчого середовища і фінансових механізмів співпраці, створення спільних об'єктів інфраструктури, аж до створення інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва – єврорегіонів. Однак на цьому розвиток транскордонного співробітництва не завершується. Далі відбувається диверсифікація єврорегіонального співробітництва, яка проявляється через урізноманітнення джерел правового регулювання, рівнів співпраці, форм організації діяльності, сфер співпраці, функцій діяльності тощо, про що свідчить досвід європейських країн (Додаток В, рисунок В. 2). Зауважимо, що *під диверсифікацією єврорегіонального співробітництва розуміємо урізноманітнення площин, форм, рівнів, функцій тощо співпраці.*

Зокрема, єврорегіональне співробітництво в Європі розвивалося двома шляхами [92]:

- перший – заснуванням Північної Ради або Ради міністрів північних країн у 1950 році та пізнішим підписанням у 1962 році Договору про співробітництво між Данією, Фінляндією, Ісландією, Норвегією і Швецією (Treaty of Helsingfors);
- другий – від створення першого у 1958 році єврорегіону Euregio на німецько-голландському кордоні та пізнішим формуванням інституційно-правового забезпечення, зокрема Мадридської конвенції у 1980 році.

Можна виділити ще третій шлях – співробітництво в рамках нової форми транскордонного співробітництва Європейських об'єднань територіального співробітництва (ЄОТС) з прийняттям у липні 2006 року Європарламентом Регламенту №1082/2006. Очевидно, що перший шлях, започаткований

Північною Радою, другий – Радою Європи, а третій – ЄС, але так чи інакше всі ці форми, які виникли і виникають у процесі розвитку будь-якого з зазначених шляхів і відрізняються розмірами чи структурою, направлені на реалізацію подібних завдань і цілей (розвиток прикордонних територій, підвищення їх конкурентоспроможності, формування на них центрів зростання через переваги територіального поділу і кооперації тощо) і містять зазначені вище нами ознаки єврорегіонального співробітництва.

Зазначимо, що довгий час єврорегіони були основними інституціями у системі транскордонного співробітництва. Проте поряд з єврорегіонами, які залишаються основними інституціями у системі транскордонного співробітництва, почали впроваджувати практично і функціонувати на теренах ЄС такі структури єврорегіонального типу, як: Робочі громади (Working Community) (наприклад, Alps-Adriatic Working Community (Австрія-Хорватія-Італія-Угорщина-Словенія, 1978), Tajo International Working Community (Іспанія-Португалія, 2009)), Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС / EGTC) (наприклад, Lille-Kortrijk-Tournai (Франція-Бельгія, 2008), EGTC Gate to Europe Ltd. (Угорщина-Румунія, 2012), Mura Region EGTC (Угорщина-Хорватія, 2015)), Об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС / ECG), Євроквартали (Eurodistrict) (наприклад, Eurodistrict Strasbourg-Ortenau (Франція-Німеччина, 2010), Eurodistrict Trinational de Bâle (Швейцарія-Німеччина-Франція, 2007)), Євроміста (Eurocity) (наприклад, Badajoz-ElvasEurocity (Іспанія-Португалія, 2006), Basque Eurocity (Франція-Іспанія, проєкт))) та інші. Узагальнена характеристика цих структур представлена в таблиці 1.2.

Зазначені єврорегіональні структури розглядаються в ЄС як механізми інтеграції і розвитку прикордонних територій, які дозволяють налагоджувати взаємовідносини у транскордонних регіонах. На сьогодні створено понад 90 єврорегіонів (10 за участю прикордонних областей України) і 72 ЄОТС [230] (1 за участю Закарпатської області України).

Таблиця 1.2.

Характеристика основних типів єврорегіональних структур (складено авторкою за [124; 231; 207; 234])

ТИП ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ	ВИЗНАЧЕННЯ	ЮРИДИЧНА ОСНОВА	ХАРАКТЕРИСТИКА
Робочі громади (<i>Working Community, Regional Council i подібні структури</i>)	– структура ТКС, в якій бере участь велика кількість представників органів місцевої влади з метою налагодження співробітництва та вирішення певних спільних проблем	• протокол про співпрацю; • юридично-зобов'язуюча угода; • не є юридичною особою; • генеральний план	• постійно діють; • великий розмір територій у межах діяльності (більше 5 прикордонних регіонів); • організаційна структура - ротаційне головування, секретаріат, комісії/робочі групи, які складаються з представників кожного учасника; • малий обсяг власного фінансового забезпечення; • міжорганізаційна (мережева) форма прийняття рішень
Єврорегіон (<i>Euroregion, Euregio i подібні структури</i>)	– інституціоналізована форма ТКС, яка сприяє зміцненню транскордонних зв'язків між прикордонними регіонами у соціально-культурній, екологічній і економічній сферах діяльності та є основним суб'єктом єврорегіональної взаємодії	• установча угода; • статут або регламент діяльності; • не є юридичною особою	• постійно діють; • організаційна структура - рада, президія, секретаріат, робочі групи на стороні кожного з учасників; • учасники мають власні адміністративні, технічні та фінансові ресурси; • учасники самостійно можуть приймати рішення
Європейське об'єднання територіального співробітництва (<i>ЄОТС (EGTC)</i>)	– транскордонна організація, яка створюється на регіональному чи локальному рівні за участі представників, що відносяться до територій не менше двох країн-членів ЄС з метою сприяння ТКС своїх членів і зміцнення економічної і соціальної єдності	• установчий договір; • статут; • статус юридичної особи	• постійно діють; • учасниками можуть бути держави-члени ЄС, регіональні і місцеві органи влади, органи публічного права, асоціації; • організаційна структура – президент, асамблея, яка складається з представників учасників; • учасники на своїй території можуть створити інші органи; • наявність власних фінансових і матеріальних ресурсів; • право здійснювати процесуальні дії
Об'єднання єврорегіонального співробітництва (<i>ОЕС (ECGs)</i>)	– орган ТКС, метою створення якого є заохочення, підтримка та розвиток в інтересах населення ТКС між його членами у сферах спільної компетенції та відповідно до повноважень згідно з національним законодавством відповідних держав	• угода про заснування; • статут; • юридична особа	• постійно діють; • учасниками можуть бути країни-члени ЄС і країни-члени Ради Європи, які приєдналися до Протоколу №3 до Мадридської конвенції; • мають право на власний бюджет і повноваження його виконувати; • право здійснювати процесуальні дії
Євроквартали (<i>Eurodistricts</i>)	– це інтеграційний механізм ЄС і організаційна форма ТКС, створена на регіональному рівні, яка містить міські агломерації по обидві сторони кордону, метою є їх розвиток і інтеграція	• угода про реалізацію проектів або угода про заснування (більш інституціоналізована форма)	• постійно діють; • організаційна структура може складатися з президента, віцепрезидента, ради, асамблеї, генерального секретаріату
Євроміста (<i>Eurocities</i>)	– це організація просторового розвитку міста на транскордонному рівні з метою усунення бар'єрів у політичному, адміністративному, інституційному і культурному аспектах	• угода про заснування	• постійно діють; • формується на рівні міст по обидва боки кордону

ЄОТС є першою структурою єврорегіонального типу, яка є визначеною європейським правом юридичною особою та діяльність якої спрямована на полегшення та сприяння територіальному співробітництву (транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному співробітництву) з метою зміцнення економічної та соціальної єдності і гармонійного розвитку всієї території ЄС. Метою формування ЄОТС є сприяння та реалізація програм чи проєктів транскордонного співробітництва, які фінансуються із структурних фондів ЄС або за власною ініціативою держав-членів без фінансової участі Співтовариства [231].

Відповідно до Регламенту ЄС №1082/2006, участь у структурі можуть брати суб'єкти різних рівнів (як органи центральної, так і регіональної та місцевої влади), що відносяться до територій не менше двох країн-членів ЄС. Однак в Регламенті ЄС 1302/2013 було зроблено застереження щодо третіх країн, де вказано, що ЄОТС може складатися з членів, розташованих на території лише однієї держави-члена ЄС та однієї або декількох третіх країн, сусідів з цією державою-членом. Крім того, держава-член ЄС повинна довести, що ЄОТС підвищить розвиток і можливості її територіальної співпраці. Ці зміни дозволили у жовтні 2015 року утворити перший ЄОТС за участі українських прикордонних територій (Закарпатська область) «Тиса», куди із угорської сторони увійшли медьє Саболч-Сатмар-Берег та місто Кішварда.

Стосовно ж єврокварталів і євроміст, то ці форми є менш поширеними в ЄС і наразі жодної не створено в Україні. Євроквартал є організаційною структурою ТКС, у рамках якої налагоджується взаємодія між органами місцевої влади, громадами в транскордонному регіоні, найчастіше у сфері розвитку транспортної системи, екології. Євромісто – це організація просторового розвитку, яка утворюється між містами, що розділені кордонами та в процесі зростання кількості населення і фізичного розширення міст злилися в конурбацію. Переважно ці структури реєструють як ЄОТС, тому їх можна вважати його різновидом. Прикладом такої

співпраці є міста Хапаранда (Швеція) та Торніо (Фінляндія), які мають спільну освіту та охорону здоров'я, а також комунальні послуги. Вони також спільно організовують культурні та спортивні заходи. Також прикордонні міста Горіція (Італія) та Нова Горіка (Словенія) відновлюють транскордонну конурбацію [246, с. 52]. В Україні є два міста схожого типу, які свого часу були розділені кордоном та в перспективі можуть розвивати співпрацю: с. Малі Селменці знаходиться на українсько-словацькому кордоні в Закарпатській області (Україна), а з іншого боку в Кошіцькому краї розташоване с. Великі Селменці (розділені в рамках радянсько-чехословацької угоди у 1945 році); смт. Мілове, розташоване на українсько-російському кордоні в Луганській (Україна) та Ростовській (Російська Федерація) областях (в РФ має назву Чорткове) розділене державним кордоном по лінії Північно-Кавказької залізниці (вокзал знаходиться на території РФ).

Щодо ОЕС, то це є подібна структура до ЄОТС, яка відрізняється тільки правовою основою – Третій додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи владами (далі Протокол № 3) і може застосовуватися країнами, які ратифікували цей протокол. Україною однією з перших у травні 2012 року було ратифіковано Протокол №3, що стало важливим поступом для розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні. Як зазначено в Рекомендації 363 (2014) Конгресу регіональних і місцевих влад Європи відносно структур єврорегіонального типу, Протокол № 3 створив нові можливості для міжрегіонального співробітництва та відкрив шлях до розробки ініціатив і проєктів нового покоління, які б краще відповідали потребам та очікуванням відповідних сторін [228]. Крім цього, Протокол № 3 був створений з метою гармонізації законодавства щодо співробітництва між територіальними общинами або властями і уніфікації правил та норм створення й функціонування транскордонних органів – об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС). Іншими словами, так як основна частина перешкод у

транскордонному співробітництві пов'язана із відмінностями у правових, політичних системах, компетенціях і функціях місцевих органів самоврядування тощо, то у цьому документі пропонується це вирішити через створення ОЄС. У статті 2 Протоколу № 3 зазначено, що ОЄС є юридичною особою, яка підпадає під дію законодавства держави-члена, у якій знаходиться його штаб-квартира та має найширшу правоздатність, яка надається юридичним особам відповідно до національного законодавства тієї держави. Хоча характер правосуб'єктності різних ОЄС може відрізнятися між собою, так як залежить від законодавства країни в якій знаходиться штаб-квартира, проте норми щодо заснування, функціонування, прав та обов'язків органів є однаковими. Оскільки ОЄС є юридичною особою та має право на власний бюджет, може укладати контракти, наймати персонал, купувати рухоме та нерухоме майно й здійснювати процесуальні дії, то це розширює функції та відкриває ширші можливості для ефективної єврорегіональної співпраці.

Україна не зупинилася тільки на ратифікації Протоколу №3, але й розпочала процес його імплементації. Тому у 2013 році був розроблений проєкт «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів у зв'язку з ратифікацією Протоколу №3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС)», напрацьований Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, але так і не поданий на розгляд законодавчого органу [28]. Також було розроблено новий законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва» (№ 4775 від 03.06.2016), який міг зрушити процес імплементації Протоколу №3 з місця, але далі за розгляд комітетами Верховної Ради не пройшов. Проте 4 вересня 2018 року був прийнятий ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва» [39], який переважно спрямований на імплементацію Протоколу №3, зокрема шляхом створення

інституційних умов для формування та функціонування ОЕС, а також запровадження правових засад щодо державної фінансової підтримки проєктів транскордонного співробітництва.

Приклади створення ОЕС нам невідомі. Загалом, зазначений документ ратифікований і вступив у дію тільки у семи країнах: Словенія (ратифіковано – 06.09.2011; вступив у дію – 01.03.2013), Швейцарія (ратифіковано – 25.10.2011; вступив у дію – 01.03.2013), Україна (ратифіковано – 20.08.2012; вступив у дію – 01.03.2013), Німеччина (ратифіковано - 08.11.2012; вступив у дію – 01.03.2013), Франція (ратифіковано – 29.01.2013; вступив у дію – 01.05.2013), Кіпр (ратифіковано - 17.04.2014; вступив у дію - 01.08.2014) та РФ (ратифіковано – 20.03.2017; вступив у дію – 01.07.2017) [177]. Зрозуміло, що пройшло не так багато часу, щоб імплементувати цей Протокол, проте створення ЄОТС чи ОЕС дасть можливість для України активізувати єврорегіональне співробітництво.

На сьогодні структури єврорегіонального типу не завжди існують «в чистому вигляді», а в пошуках більш ефективного механізму взаємодії трансформуються з одного типу в інший, який відмінний від попереднього як за організаційною структурою, так і нормативно-правовим забезпеченням, та в той момент є більш дієвим для відповідних прикордонних регіонів. Так, наприклад, співпраця між прикордонними регіонами Франції, Швейцарії та Італії існувала з 1982 року в рамках Working Community COTRAO на основі Меморандуму про взаєморозуміння. Пізніше, у 2006 році сформовано єврорегіон Alps–Mediterranean на французько-італійському кордоні. Також прикладом є єврорегіон Tyrol–South Tyrol–Trentino, створений у 1996 році, але в 2011 році був реструктурований в ЄОТС Euregio Tirolo – Alto Adige–Trentino (другий ЄОТС за участю Італії).

Характерним для єврорегіонального співробітництва є й те, що часто в рамках діяльності певної єврорегіональної структури утворюється інша інституціоналізована структура, яка паралельно з нею функціонує і доповнює її діяльність, тобто відбувається «нашарування» єврорегіональних структур.

Іншими словами, учасники єврорегіональних структур діють в інтересах прикордонних регіонів, максимально використовуючи всі доступні можливості. Прикладом таких «нашарувань» є єврорегіональна структура Regio Basiliensis (1963), у рамках якої створено в 2007 році євроквартал Trinational Eurodistrict Basel. Цікавим є досвід паралельного функціонування декількох єврорегіональних структур – єврорегіону Pyrenees-Mediterranean (2004) та ЄОТС Pyrenees Mediterranean (2009), які знаходяться на кордоні Франції, Іспанії та Бельгії, у межах одного транскордонного регіону. У цьому випадку ЄОТС Pyrenees Mediterranean служить інструментом для реалізації завдань єврорегіону Pyrenees-Mediterranean. В єврорегіоні та ЄОТС один спільний президент (ротація проходить кожні 18 місяців), Генеральна асамблея і робоча група. У рамках ЄОТС працюють три офіси, які наділені різними завданнями: Тулуза – проєктне і адміністративне управління; Барселона – генеральний секретаріат, який відповідає за політичне представництво і зв'язок; Брюссель – представництво в ЄС.

Для визначення місця єврорегіонального співробітництва в транскордонній системі та виявлення його прояву в інших організаційних формах варто охарактеризувати інші форми транскордонного співробітництва, які не є виражено інституціоналізовані. Водночас це допоможе виявити нові властивості єврорегіонального співробітництва.

Найпоширенішою формою транскордонного співробітництва в Україні є транскордонні проєкти (інноваційні), які визначаються як обмежений у часі комплекс взаємопов'язаних заходів і дій, що спрямовані на досягнення конкретної мети та реалізацію поставлених цілей спільними зусиллями двох і більше представників прикордонних регіонів по різні сторони кордону для вирішення спільних проблем чи покращення конкурентного середовища регіонів [72, с. 259]. Згідно експертного опитування, проведеного ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» у 2016 році, 24% респондентів вважають, що транскордонні проєкти є найбільш дієвою формою впливу на розвиток прикордонних регіонів [137, с.

20]. Єврорегіональні структури використовують цю форму для реалізації власних проєктів, проте без участі цих структур взаємодія в рамках цієї форми залишається транскордонною.

Іншою формою, поширеною у ЄС, є транскордонні кластери – «групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують, спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків» [95, с. 129]. Основними перевагами функціонування транскордонних кластерів є залучення додаткових фінансових ресурсів та зменшення трансакційних, транспортно-заготівельних витрат тощо. Ефективність діяльності транскордонного кластеру визначається інституцією, яка бере на себе роль координатора. Університети, науково-дослідні установи часто стають центром формування транскордонних кластерів. Також координуючими структурами можуть виступати агенції регіонального розвитку, єврорегіони та інші єврорегіональні структури. Тільки за умови координації структур єврорегіонального типу транскордонний кластер залучається до єврорегіонального співробітництва.

В Україні кластери, а особливо транскордонні, перебувають на початкових етапах розвитку, проте мають потенціал стати перспективним напрямком активізації інноваційно-інвестиційного та економічного розвитку прикордонних регіонів України. Зокрема, існує багато ініціатив у прикордонних областях України щодо їх створення, серед яких можна виділити: Науковий інформаційно-статистичний транскордонний кластер «Інфостат Україна-Польща» (створено у 2013 році); Польсько-білорусько-український транскордонний туристичний кластер (угода від 29 жовтня 2014 року); Транскордонний кластер інновацій (угода від 19 лютого 2015 року); Агрокластер «Дністер» (створено у 2018 році в рамках проєкту єврорегіону

«Дністер» «Транскордонна мережа для інноваційного сільського господарства») тощо.

Ще однією новітньою формою транскордонної взаємодії є транскордонні партнерства. Під транскордонним партнерством слід розуміти добровільну співпрацю на основі правового договору представників двох і більше територіальних громад або інших організацій по різні боки кордону задля реалізації спільних завдань чи вирішення проблем у транскордонному регіоні. Прикладом може бути мережа транскордонних партнерства EURES (Європейська служба зайнятості), яка поєднує служби зайнятості, організації роботодавців, профспілки тощо. Її основною ціллю є забезпечення ефективного функціонування ринку праці на теренах ЄС та Європейської економічної зони, що реалізується через моніторинг, інформування, надання консультацій та рекомендацій роботодавцям та співробітникам. Мережа налічує більше 20 транскордонних партнерств EURES за участю більше ніж 13 країн-учасників [185], які прагнуть задовольнити потребу в інформації та координації трудової мобільності в прикордонних районах.

Необхідно згадати й транскордонні індустріальні парки (зони), які є інструментами формування конкурентоспроможної економічної системи, пошуку та залучення інвестицій у транскордонних регіонах багатьох країн ЄС. Відповідно до ст.1 ЗУ «Про індустріальні парки», індустріальний (промисловий) парк – це територія, на якій розміщені підприємства «можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва...» [40]. Тоді коли у ст.1 п. 6¹ пояснюється, що транскордонні індустріальні парки створюються і їхня діяльність регулюється на основі міжнародних договорів України. Управління таким парком може здійснювати одне підприємство або компанія-девелопер.

На початку 2020 року в Україні зареєстровано 44 індустріальних парки (один з яких ліквідовано) терміном на 30-50 років. У прикордонних регіонах, що межують з країнами ЄС і в майбутньому можуть стати транскордонними, розміщується 13 індустріальних парків, 7 з них – у Львівській області. Однак

лише у 19 індустріальних парках визначено керуючі компанії та тільки у 7 – є учасники [19]. Але досі нема жодного учасника у індустріальних парках, які розміщені в прикордонних областях. Водночас у сусідній Польщі 72,7% індустріальних парків розміщені саме у прикордонних регіонах і успішно розвиваються. Доцільно згадати перший транскордонний індустріальний парк Європи Szentgotthárd-Heiligenkreuz, заснований у 1996 році на кордоні Угорщини і Австрії. Сьогодні парк займає площу 184 га та розміщує понад 30 підприємств у різних секторах економіки. Бізнес-парк має власне залізничне сполучення і свій власний пункт пропуску на кордоні.

До форм транскордонного співробітництва відносять й клондайкінг або клондайкінгові операції, де взаємодія відбувається в межах континентального шельфу однієї держави. Зміст клондайкінгових операцій полягає у спільному промислі морепродуктів у відкритому морі / океані в межах 200-мильної зони комерційних інтересів однієї із сторін [152, с. 68]. Проте ця форма відноситься тільки до транскордонного співробітництва, так як не наділена основними характерними ознаками євро регіонального співробітництва, які нами були описані вище.

У транскордонному співробітництві застосовується й така організаційно-правова форма співпраці як Європейське об'єднання за економічними інтересами (European economic interest grouping (EEIG)), що утворене відповідно до Регламенту № 2137/85 від 25 липня 1985 року [172]. Однак його використовують тільки для співпраці на рівні проєкту, тому що органам державної влади зазвичай не дозволяється передавати свої повноваження в тому обсязі, щоб можна було співпрацювати на програмному рівні. Крім того, цілі діяльності EEIG фіксуються на початку його створення і не можуть бути змінені в процесі функціонування, що ускладнює вирішення проблем у довготривалому періоді транскордонного співробітництва. Прикладом є EEIG Basque Bayonne-San Sebastián Eurocity, утворене між регіонами Франції та Іспанії, метою якого є ініціювання, сприяння та координація транскордонних дій щодо покращення інфраструктури і послуг

у транскордонному регіоні [174]. Однак не всі EEIG можуть бути задіяні в єврорегіональному співробітництві.

Теж формою транскордонного співробітництва є прикордонна торгівля, яка функціонує за принципами ринкової економіки і нині в Україні не має ознак інституціоналізованого співробітництва. Прикордонна торгівля – це різновид зовнішньої (преференційної) торгівлі, суб'єктами якої є фізичні чи юридичні особи, що зареєстровані на прикордонній території та здійснюють економічну діяльність у межах цієї території на правовій основі задля задоволення власних або місцевих потреб щодо виробництва чи споживання товарів. Особливістю такої торгівлі є високий ступінь реагування на зміни в підприємницькому середовищі, такі як збільшення або зменшення розміру мит, введення нових обов'язкових платежів, зміни цін на аналогічні товари на прикордонних територіях суміжних держав, зміни в умовах перетину кордону власним транспортом, візові вимоги та інші. В Україні не створені умови для ефективного функціонування прикордонної торгівлі, тому вона потребує активної уваги з боку органів державної влади.

На основі здійсненого аналізу бачимо, що деяким новим формам транскордонного співробітництва, як і єврорегіонам, притаманні ознаки єврорегіональної співпраці, зокрема, вищий ступінь інституціоналізації структур співробітництва або наявність відповідної координаційної структури. Тому можна відзначити, що на сьогодні єврорегіональне співробітництво здійснюється не тільки у рамках єврорегіонів, але й через ЄОТС, ОЕС, Євроквартали і Євроміста. Правда, дві останні структури є більш локалізованими. Втім, інші форми транскордонного співробітництва (див. рис. 1.4) за умови набуття характерних ознак єврорегіонального співробітництва можуть стати його суб'єктами. Однак співпраця, наприклад, у прикордонній торгівлі відбувається без створення власної системи органів, тому такі форми віднести до єврорегіональної співпраці не можна.

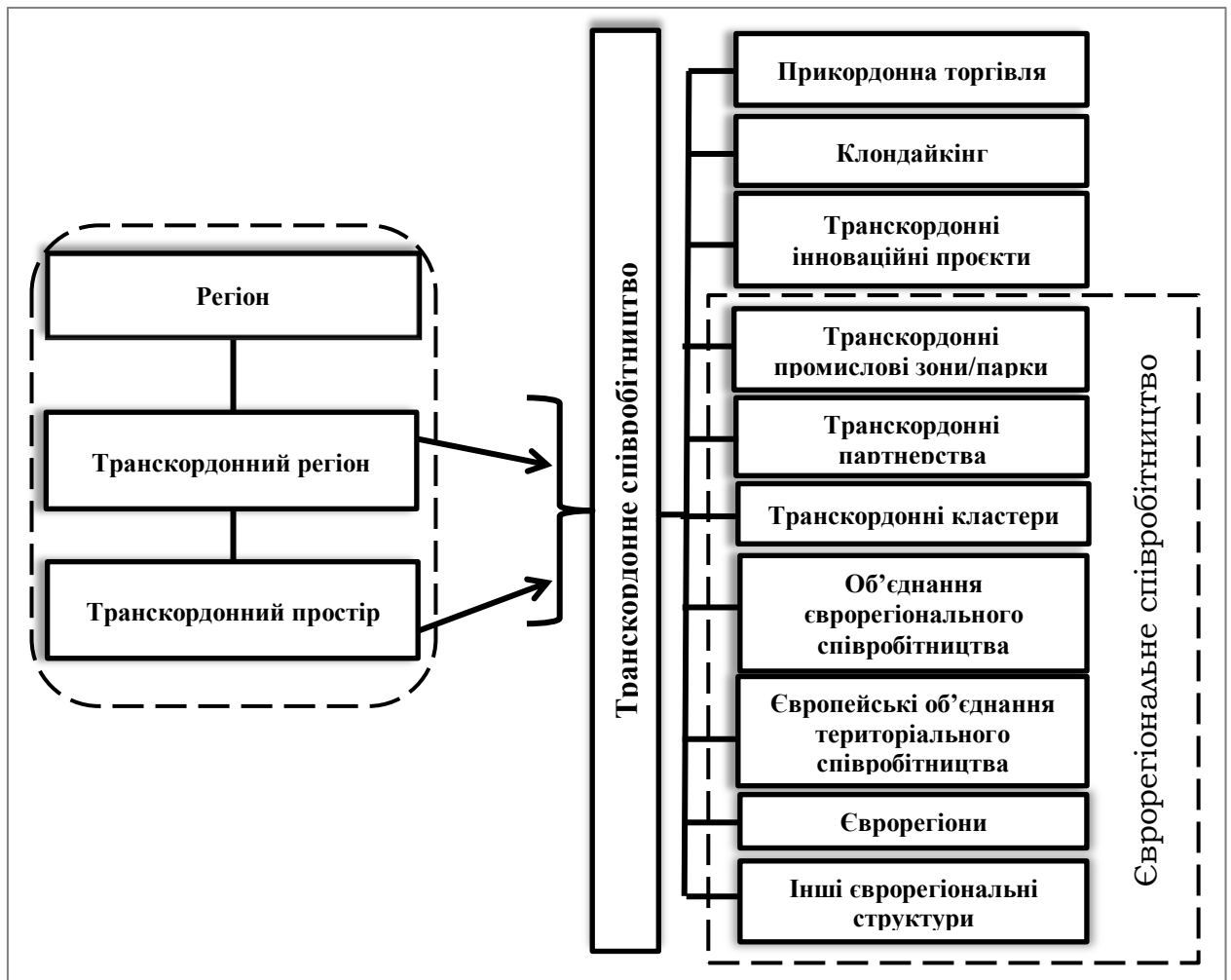

Рис. 1.4. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної взаємодії (складено авторкою за: [131; 231; 12])

Як раніше було зазначено, окрім єврорегіонів існують й інші форми транскордонного співробітництва, із впровадженням яких не тільки удосконалюється механізм забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій, усуваються наявні проблеми транскордонної співпраці, але й розширюються можливості для розвитку (за умови створення належного правового поля) та змінюється бачення сутності єврорегіонального співробітництва. Тому *пропонуємо розширити поняття єврорегіонального співробітництва та визначати його як взаємодію / співпрацю в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, яка спрямована на реалізацію визначеної ними мети, цілей і завдань та поглиблення євроінтеграційних процесів і характеризується наявністю зв'язків на всіх рівнях господарювання.*

Так само бачимо на рис. 1.4, що вихідною одиницею для

єврорегіонального співробітництва, як і для транскордонного співробітництва, є регіон. Транскордонне співробітництво сприяє інтеграції в умовах глобалізації, при чому не применшується роль кожного регіону, у тому числі прикордонного як окремого суб'єкта економічних відносин у цих процесах. Навпаки, регіон постає «відправною точкою» розвитку економіки держави в цілому та «є системою соціально-економічної взаємодії економічних чинників і їх впливу на просторово-територіальні процеси» [154]. Водночас транскордонне співробітництво створює «зв'язки та договірні відносини» між об'єктами транскордонного регіону, тим самим формує транскордонний простір. А розширення розуміння сутності транскордонного співробітництва від регіону до простору зумовлює розширення змісту єврорегіонального співробітництва.

Теж важливе значення в інституційному забезпеченні транскордонного співробітництва надається інституційному контролю, який реалізується у формі законодавчих норм, так і органу, який здійснює контроль за діяльністю транскордонних організацій. Саме рівень інституційного контролю, який є одним із ключових елементів інституційної теорії Д. Норта, визначає ступінь свободи вибору поведінки транскордонною організацією. На державному рівні інституційна підтримка транскордонного співробітництва в Україні забезпечується Міністерством регіонального розвитку та будівництва, Міністерством закордонних справ, а також при кожному міністерстві працює заступник міністра з європейської інтеграції та створено Урядовий офіс із питань європейської інтеграції. Крім того, діють Українсько-угорська міжурядова змішана комісія з питань транскордонного та прикордонного співробітництва, Українсько-словацька міжурядова комісія з питань транскордонного співробітництва; Українсько-польська міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва і у 2015 році створено Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку, одним із завдань якої є сприяння «участі регіонів у програмах і проєктах розвитку транскордонного співробітництва» [117]. До того ж

створено Міжвідомчу комісію з питань підтримки транскордонного співробітництва.

Отже, слід відзначити, що в Україні інституційне забезпечення транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіонального, майже сформоване. Проте практично відсутні дієві механізми, які б, з одного боку, стимулювали його розвиток на всіх рівнях, а з іншого – забезпечували соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів у процесі його ж розвитку. На нашу думку, реалізація цих завдань має бути одним з пріоритетів регіональної політики України щодо транскордонного співробітництва.

1.3. Роль та значення функціонування єврорегіонів для регіонального розвитку

Єврорегіони як інституції транскордонного співробітництва вже давно стали одним з інструментів спільного вирішення проблем соціально-економічного і політичного характеру суміжних територій європейською спільнотою та важливою складовою реалізації Регіональної політики ЄС. До того ж єврорегіони, які є «структурою» Ради Європи, отримують підтримку, зокрема фінансову, і тим самим певну легітимність на рівні ЄС [234, с. 158].

Регіональна політика ЄС здійснюється через Фонд Згуртування та Європейський фонд регіонального розвитку. Основними цілями такої політики є інвестиції заради зростання і зайнятості та європейська територіальна співпраця (див. рис. 1.5). Фінансовим інструментом досягнення другої цілі є програми Інтеррег, започатковані у 1990 році. Спочатку вони охоплювали лише транскордонне співробітництво, а згодом і транснаціональне та міжрегіональне співробітництва.

Регіональна політика ЄС посідає чи не найперше місце в системі державного регулювання економіки, а міжрегіональні утворення різних рівнів набувають важливого значення у створенні передумов для

забезпечення регіонального розвитку та ефективного використання регіонального потенціалу. Новий етап у розвитку регіоналістики довів необхідність формування активної регіональної політики з урахуванням наявних тенденцій і викликів у господарській системі.

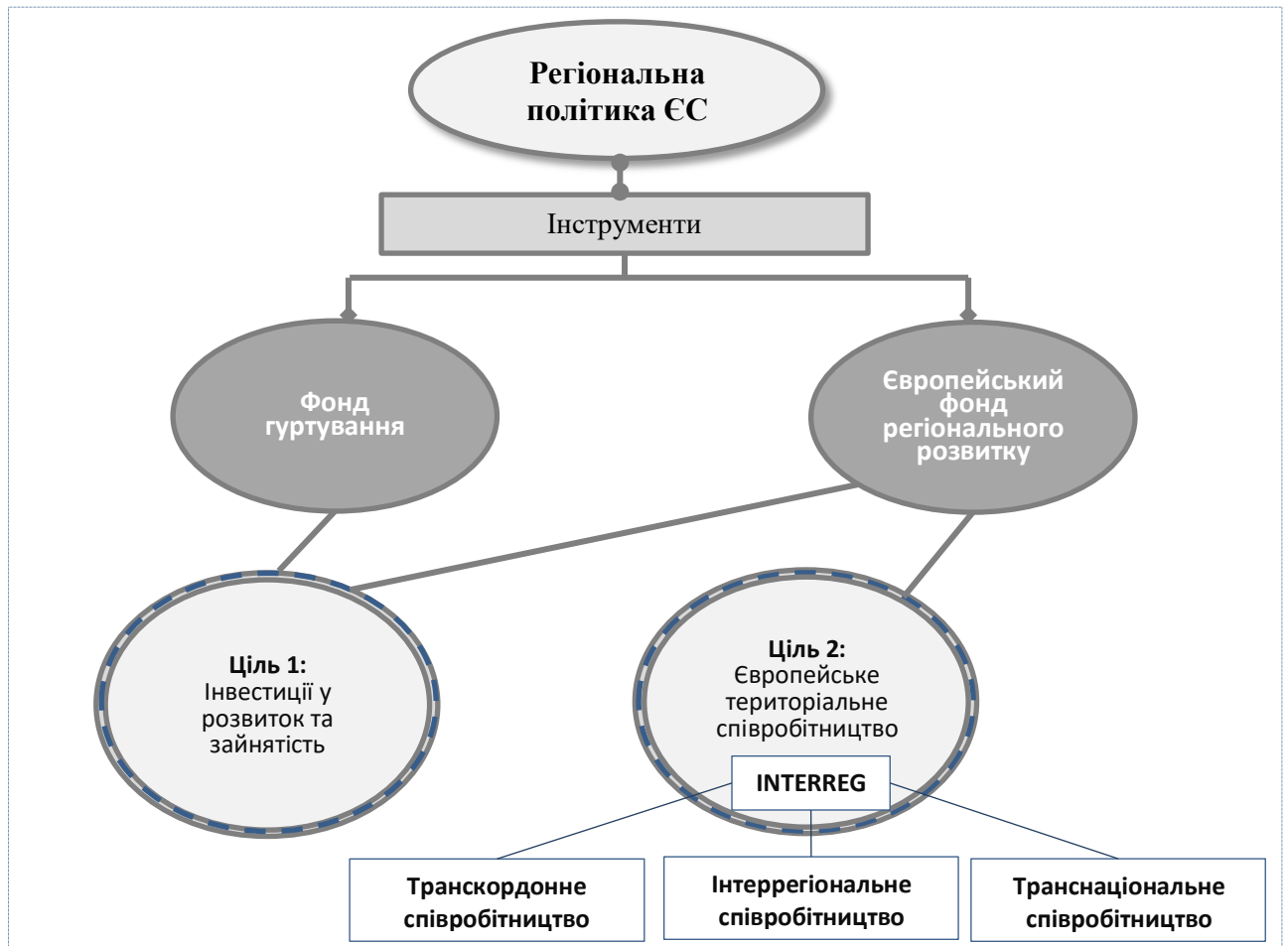

Рис. 1.5. Транскордонне співробітництво у регіональній політиці ЄС (розроблено автором)

Дотепер в Україні актуальними залишаються питання регіоналізації та децентралізації управління, так як ці процеси, вирішення яких базується на європейських цінностях, зокрема на підвищенні рівня життя кожного громадянина та використанні різних регіональних об'єднань для залучення нових можливостей і створення конкурентних переваг регіонів, перебувають тільки на перших етапах реформування відповідно до європейських стандартів.

Сучасна європейська теоретико-методологічна модель ринкової регіональної політики сформувалася на основі таких етапів розвитку [130, с. 32-34]:

- невідкладна допомога кризовим регіонам (20-30 pp. XX ст.);
- міжрегіональний перерозподіл економічного зростання з орієнтацією на збалансований регіональний розвиток, створення полюсів зростання (50-70 pp. XX ст.);
- реструктуризація регіонів (70-80 pp. XX ст.), що спирається на неокласичні і технологічні теорії та орієнтована на максимальне використання внутрішнього потенціалу кожного регіону, підтримку малого й середнього бізнесу;
- регіональний саморозвиток, який ґрунтується на інтересах регіонів та відповідальності органів місцевої влади за розвиток регіону (кінець XX ст. – початок XXI ст.).

З огляду на це, можна стверджувати, що в Україні регіональна політика поєднує всі етапи розвитку європейської моделі ринкового управління, впровадження яких є обмежено часовими рамками. Це пояснюється недавнім утворенням української держави як самостійного суб'єкта міжнародного права та намаганням досягнути рівня регіонального розвитку країн ЄС у короткий термін. Саме така стратегія дає змогу імплементувати найефективніші методологічні підходи до регіональної політики з найменшими затратами часу та ресурсів. Проте потрібно враховувати сучасні тенденції економічного розвитку як в середині країни, так і на зовнішніх теренах для того, щоб вчасно користатись із можливостей підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів та проводити ефективне реформування регіональної економіки з метою досягнення гармонізації та економічного росту держави в цілому.

Засобом для реалізації цих завдань є транскордонне співробітництво, ефективна реалізація якого дозволяє підвищувати рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Саме роль транскордонного

співробітництва, яке підтримується на рівні регіональної політики ЄС, з кожним роком набуває все більшого значення в розвитку прикордонних регіонів, а найтісніше й найефективніше відбувається співпраця в рамках його інституціоналізованих форм. Зокрема, єврорегіони, як зазначає Н. Мікула, є найвищим рівнем в ієрархії інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва (на найнижчому рівні - прямі контакти; на наступному - відбувається співпраця «в рамках транскордонних угод без створення органу транскордонного співробітництва», на найвищому - єврорегіони) [81, с. 604], та основним суб'єктом єврорегіонального співробітництва.

На наше переконання єврорегіон є специфічною організацією транскордонного співробітництва, яка сформована за участі двох чи більше представників сусідніх прикордонних територіальних громад різних країн. Проте часто єврорегіони відносять до одного з видів територіальних утворень або ж типів чи рівнів регіонів, що, вважаємо, не відповідає дійсності. По-перше, єврорегіони – це не територія, а організаційна форма транскордонного співробітництва, тобто єврорегіон є інституціоналізованою структурою; по-друге, єврорегіонам не властива характерна ознака регіону - чітка обмеженість території (за географічними, адміністративними, виробничими, трудовими чи іншими критеріями).

Така неоднозначність спричинена поліваріантністю самого поняття «регіон», що зумовила багато підходів до класифікації регіонів, а також відсутністю визначення категорії «єврорегіон» в офіційних документах ЄС. Тому на наступному етапі нашого дослідження спробуємо розкрити основні властивості єврорегіонів, це дасть можливість визначити їхню роль у забезпеченні регіонального розвитку.

У своєму первісному значенні термін «єврорегіон» визначався як домовленість про співпрацю між місцевою владою сусідніх територій, які належать до різних національних держав і розташовані близько до державного кордону [215]. Але в процесі диверсифікації структур та функцій

єврорегіонів мінялося і саме розуміння категорії «єврорегіон». Так, польський науковець В. Ястшембська, досліджуючи сучасну проблематику цих структур, визначає єврорегіон як виокремлений європейський регіон, який розташований на межі двох або декількох сусідніх держав, а також організацію, яка створена для координації співробітництва сторін єврорегіональної угоди на визначеній території і затверджена ЄС, який має фінансову можливість для підтримки її діяльності [196, с. 97]. Згодом румунська дослідниця Г. Поповіч зазначає, що єврорегіон є транскордонним інститутом з або без утворення юридичної особи, де учасниками виступають державні та приватні особи, які встановлюють транскордонні відносини між місцевими чи національними органами влади, завжди зі схваленням або під егідою центрального уряду [216, с. 61].

Українськими дослідниками категорія «єврорегіон» почала розглядатися із створенням у 1993 році першого єврорегіону за участю України – Карпатського Єврорегіону. Різноманітність їхніх підходів до цього питання пояснюється необхідністю пошуку оптимальної та ефективної форми транскордонного співробітництва та визначення її місця в регіональному розвитку України. Зокрема А. Вавринюк розкриває поняття «єврорегіон» з погляду суспільної географії та вважає, що цей термін потрібно характеризувати, враховуючи його функціональну структуру, тобто спосіб дії його компонентів та елементів, а також сукупність суттєвих зв'язків між ними. Науковець розглядає функціональну структуру в компонентному, територіальному і управлінському аспектах і зазначає, що «найважливішими ознаками функціональної структури єврорегіону є транскордонна співпраця, комплексно-пропорційний розвиток транскордонного процесу та особливості управління» [8, с. 6].

З іншого боку, саме в просторовому аспекті розглядає категорію «єврорегіон» О. Передрій. На його думку, єврорегіон є певним географічним простором, який включає суміжні частини територій двох чи більше країн,

які домовляються про координацію своєї діяльності в певних сферах суспільного життя [111, с. 251].

24 червня 2004 року на законодавчому рівні в Законі України «Про транскордонне співробітництво» було сформульовано, на нашу думку, у вузькому розумінні поняття «єврорегіон», де єврорегіональне співробітництво зводилося до співпраці адміністративно-територіальних одиниць, тобто області, району, міста тощо (ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»), що не відповідало основним вимогам Мадридської конвенції [31]. Однак ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва» від 4 вересня 2018 року дозволив усунути ці недоліки: «єврорегіон - організаційна форма транскордонного співробітництва, що здійснюється відповідно до двосторонніх або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво».

Втім, вважаємо, найбільш широко розкриває зміст категорії «єврорегіон» Н. Мікула, яка розглядає його крізь призму інституціональної теорії та теорії транскордонного співробітництва, а також це визначення відповідає роз'ясненню Ради Європи «Що таке єврорегіон?» [247] і основним вимогам Мадридської конвенції 1980 року [31]. Автор зазначає, що «єврорегіон – це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проєкти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [91, с. 14].

Основними відмінними рисами єврорегіонів з правової та організаційної точки зору є те, що вони:

- функціонують на постійній основі;
- юридично відокремлені від своїх членів;
- мають власні адміністративні, технічні і фінансові ресурси;

- мають право приймати власні внутрішні рішення.

Цей перелік можна доповнити такими характеристиками, які були визначені Радою Європи та Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АЄПР) [247]:

- Єврорегіони функціонують у межах прикордонних регіонів двох або більше сусідніх держав з метою сприяння спільним інтересам і підвищення рівня життя прикордонного населення.
- Єврорегіони діють на основі міждержавних угод, укладених територіальними органами влади. Зазначені угоди спричиняють обов'язки тільки для тих сторін, які їх уклали.
- Незважаючи на відносну самостійність єврорегіонів, їхня діяльність регулюється власним статутом та законодавством держав, на території яких розташовані їхні штаб-квартири. Діяльність єврорегіонів не повинна суперечити законодавству держав, прикордонні регіони яких є учасниками цих єврорегіонів.
- Єврорегіони повинні бути транскордонно орієнтованими, тобто спрямовані на транскордонний (спільний) розвиток, а не на розвиток окремих національних прикордонних регіонів без формування нового адміністративного рівня. Також їхня діяльність повинна завжди базуватися на транскордонній участі громадян, установ та соціальних партнерів у програмах, проєктах, прийнятті рішень.
- Єврорегіони та інші форми транскордонного співробітництва не є новими державними інституціями. Тобто єврорегіони не є носіями політичної влади, і їхню роботу обмежують компетенції місцевих та регіональних органів влади, які є їхніми учасниками.
- Географічне розташування єврорегіону, як правило, визначається за ступенем соціально-економічної інтеграції чи адміністративно-територіальними межами учасників конкретного єврорегіону.
- Єврорегіони визначаються як транскордонні організації з постійним секретаріатом, технічною та управлінською командою із

можливістю залучення власних ресурсів.

- Єврорегіонам притаманна співпраця по вертикалі (європейські інституції, національні регіональні і місцеві органи влади) та горизонталі (між учасниками організації та подібними структурами).

Важливим елементом інституційно-правового забезпечення функціонування єврорегіонів є установчі документи (установча угода; статут або регламент діяльності). Установча угода регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва, зокрема передбачає створення органу транскордонного співробітництва. Принципи формування і функціонування єврорегіонів закладаються у фундамент створення єврорегіону – статут. У статуті зазначаються такі дані: назва єврорегіону; мета та цілі діяльності; склад учасників; сфери діяльності; місцезнаходження штаб-квартири та представництв; повноваження та функції органів; порядок призначення органів управління; склад і порядок роботи робочих органів; зобов'язання учасників та їхній внесок у спільний капітал; джерела фінансування діяльності; правила щодо регулювання фондів та рахунків, порядок фінансування реалізації спільних проєктів; умови припинення, порядок виходу та виключення зі складу учасників; спосіб та термін припинення діяльності єврорегіону. Статути єврорегіонів є частиною угоди про їх заснування. Вони складаються мовою держави, де знаходиться штаб-квартира, та мовами всіх учасників. Всі тексти є рівно автентичними. Також можуть бути розробленими регламент діяльності цієї організації та її окремих структурних органів, додатки до статуту тощо. Діяльність їх реалізується на основі міждержавних угод і договорів та угод про співпрацю регіонального і місцевого рівнів.

Згідно цього, єврорегіони умовно можна поділити на кілька типів за різними класифікаційними ознаками: за територіальними і адміністративними ознаками; за організаційно-правовою структурою (нами було взято за основу класифікацію єврорегіонів, розроблену АЄПР, яка дозволяє чітко розмежовувати основні їхні типи, а з іншої сторони

підкреслює їх інституціоналізовану приналежність); за цілями і завданнями функціонування (цілі та завдання діяльності кожного окремого єврорегіону окреслюються у статутах і визначають їхнє значення для розвитку прикордонних територій, на які поширюється їх компетенція) (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні типи єврорегіонів (складено автором за: [217; 34, с. 122])

Класифікаційна група	Типи єврорегіонів			
<i>за територіальними і адміністративними ознаками:</i>	спільно утворені за участі країн, які є країнами-членами ЄС (єврорегіон «Бескиди», єврорегіон «Ниса»)	спільно утворені за участі суміжних прикордонних територій країн-членів ЄС і сусідніх країн, які не входять до складу ЄС (єврорегіон «Буг», єврорегіон «Неман»)		спільно утворені за участі країн, які не є країнами-членами ЄС (єврорегіон «Дністер»)
<i>за організаційно-правовою структурою:</i>	асоціації регіональних і місцевих органів влади з обох боків державного кордону, іноді з парламентськими асамблеями (наприклад, єврорегіон «Ельба»)	транскордонна організація з постійно діючим секретаріатом і технічною та адміністративною командою, яка володіє власними ресурсами (наприклад, єврорегіон «Буг»)	організаційна структура приватного права, заснована на основі неприбуткових асоціацій та фондаций з обох сторін кордону відповідно до національного законодавства кожної сторони (наприклад, єврорегіон «Саар Лор Люкс Рейн»)	організаційна структура публічного характеру, заснована на основі міждержавної угоди за участю територіальних органів влади (наприклад, єврорегіон Померанія)
<i>за цілями і завданнями функціонування:</i>	зорієнтовані на налагодження добросусідських відносин учасників транскордонного регіону (наприклад, єврорегіон Верхній Прут)	зорієнтовані на підвищення рівня життя населення і економічного потенціалу транскордонного регіону (наприклад, єврорегіон «Про Європа Вядріна»)		реалізація транскордонних і регіональних проектів згідно з принципом субсидіарності у визначених сферах діяльності (наприклад, єврорегіон «Ниса»)

Сам процес створення єврорегіону (див. рис. 1.6) є тривалим та складним, так як потребує узгодження таких питань, як: утворення, структура та функціонування управлінського органу, місце розташування штаб-квартири, технічний персонал, фінансове забезпечення, прийняття рішень, спільні завдання, які потребують вирішення. Також для створення кожного єврорегіону потрібна згода місцевих або центральних органів влади. Наприклад, цей процес тривав 8 років для єврорегіону «Дністер», починаючи з виникнення ініціативи про його створення у 2004 році та подання пропозицій молдовській стороні щодо неї і закінчився підписанням

установчого договору 2 лютого 2012 року.

Рис. 1.6. Основні стадії створення єврорегіону (розроблено автором)*

Даний процес ускладнюється ще й тим, що єврорегіональна діяльність регулюється законодавством різних країн. Тому цілі і завдання узгоджуються відповідно до інтересів територіальних громад або органів влади та не повинні суперечити національному законодавству країн-учасниць.

На процес створення та функціонування єврорегіону впливають різні фактори (див. рис. 1.7), які цей процес можуть прискорювати чи уповільнювати або, що є найгірше, зупиняти.

* Подальша реєстрація організації відбувається відповідно до законодавства, де розташована штаб-квартира єврорегіону.

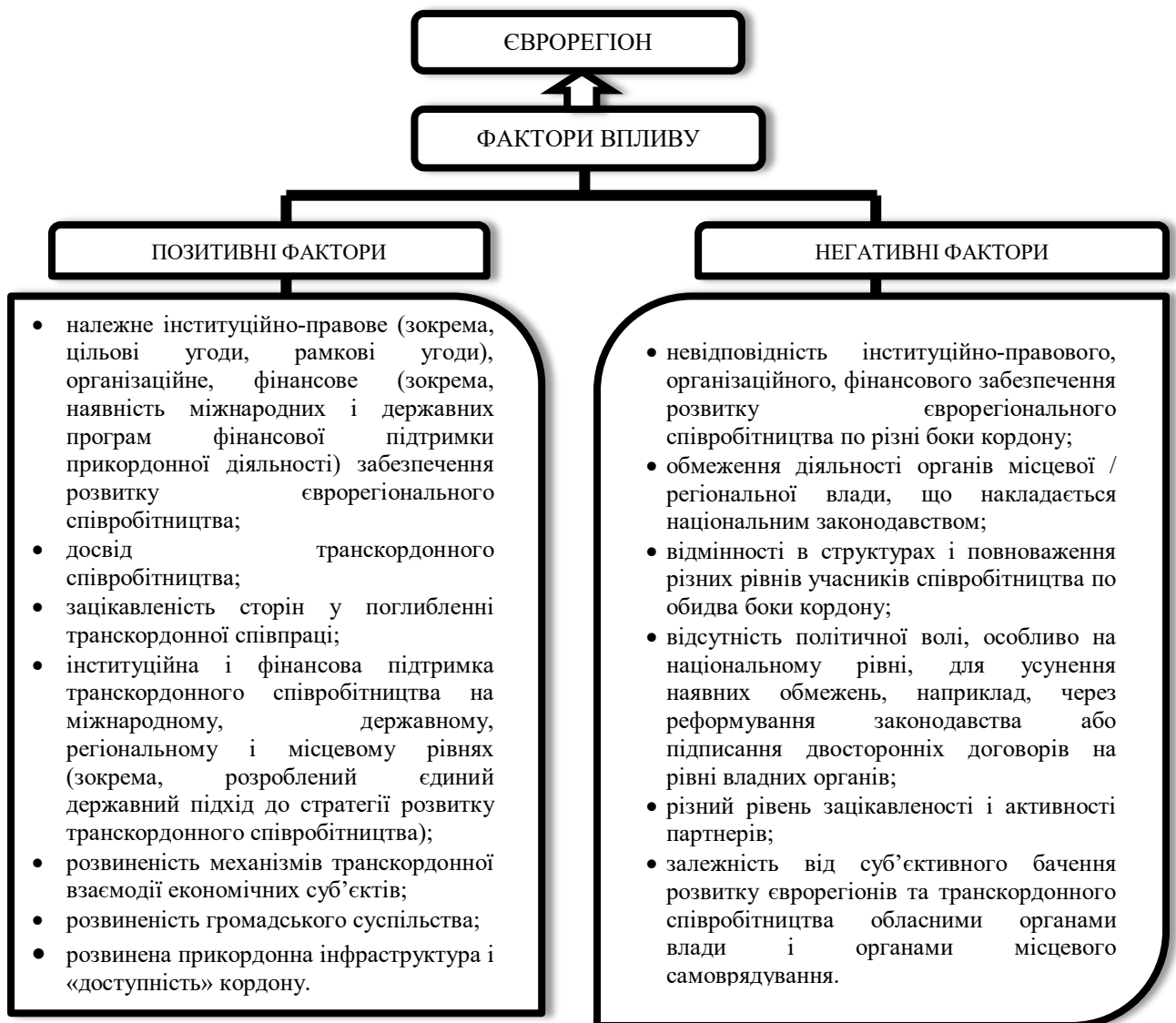

Рис. 1.7. Основні фактори впливу на формування і розвиток єврорегіонів (складено автором за: [217, с. В2-12; 94])

Окрім цього, можна виділити ще ряд чинників, які перешкоджають активній діяльності єврорегіонів:

- неефективний механізм фінансової підтримки діяльності єврорегіонів;
- низький рівень підготовки кадрів з питань розвитку транскордонного співробітництва на місцевому рівні;
- недосконалий механізм взаємодії з питань транскордонного співробітництва між органами місцевої і центральної влади;
- обмеженість стратегічного бачення розвитку єврорегіонального співробітництва як на національному, так і регіональному рівнях;

- інституційна нестабільність та присутність суб'єктивізму щодо питань транскордонного співробітництва на регіональному і місцевому рівнях;
- нерозвинена транспортна і прикордонна інфраструктура, яка обмежує зв'язок із іншими учасниками єврорегіонів.

Опитування представників місцевої влади, проведене у 2016 році ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», виявило, що нестабільна політична і економічна ситуація в Україні та недосконале фінансове забезпечення розвитку транскордонної взаємодії є основними причинами, що не сприяють активному розвитку транскордонної співпраці в Україні [137, с. 24]. Саме держава, як показали наші дослідження [237, с.121], повинна створити умови, які б максимально нівелювали вплив негативних факторів, незважаючи на те, що єврорегіони є активними гравцями на регіональному і міждержавному рівнях та самостійно створюють своє майбутнє.

Зрозуміло, що єврорегіони є інструментом для реалізації цілей та завдань транскордонного співробітництва, а також для створення умов розвитку інженерно-транспортної та бізнес-інфраструктури, соціальних, економічних контактів, туризму тощо. Проте їхня роль цим не обмежується. М. Грета і К. Лівандовські зазначають, що роль єврорегіонів як рушійної сили розвитку прикордонних територій визначається наступними факторами [192]:

- історичними – підґрунтям є загальна спадщина та історія, а також культурна та мовна схожість громадян;
- економічними – при необхідності активувати периферійні прикордонні регіони за допомогою коштів структурних фондів ЄС;
- соціальними – єврорегіональне співробітництво в основному має соціальний характер і переважно спрямоване на людей і добросусідські відносини між мешканцями суміжних прикордонних територій.

Також, на нашу думку, роль єврорегіонів напряму залежить від

функцій, які здійснюються ними. На основі проведеного аналізу законодавчої бази, установчих документів та діяльності єврорегіонів нами виділено такі основні їх функції:

- інформаційна — полягає в забезпеченні інформацією всіх суб'єктів транскордонного співробітництва щодо можливостей життєдіяльності у транскордонному регіоні;
- комунікативна — забезпечує зв'язок між суб'єктами транскордонного співробітництва (громадами, інституціями, органами місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності тощо);
- консультаційна — надання консультативних послуг учасникам транскордонної взаємодії щодо можливостей реалізації завдань транскордонного регіону;
- координаційна — полягає у злагоджені діяльності щодо розв'язання проблем транскордонного регіону;
- організаційна — забезпечує організацію процесу виконання поставлених завдань;
- ідеологічна — виконує роль осередку генерації ідей, цілей та стратегій для реалізації визначених завдань;
- інтеграційна — полягає у створенні єдиного соціально-економічного «організму» на прикордонних територіях з метою отримання синергетичного ефекту. Особливо актуальна для нових учасників ЄС, які прагнуть швидше інтегруватися в європейську структуру;
- економічна — спрямована на розв'язання проблем транскордонного регіону та створення умов та можливостей для регіонального розвитку і забезпечення його економічної безпеки.

З перелічених функцій випливає, що створення єврорегіону є засобом координації та активізації транскордонного співробітництва та формою пошуку ефективних шляхів взаємодії місцевих органів самоврядування, громадських організацій, науково-дослідних установ та інших самоврядних

одиниць у прикордонних регіонах по обидва боки кордону. Це можна пояснити на основі теорій периферійності.

Як нами було зазначено, прикордонні регіони часто асоціюються з «відсталими», «периферійними», «депресивними» територіями. При цьому ступінь «депресивності» прикордонних територій по різні сторони кордону зазвичай є неоднаковим. Засновник теорії периферійної економіки, яка була опрацьована на рівні держави, Р. Пребіш розрізняв країни «периферії» і «центри», які відповідно виконують роль «держави-експортера» сировини у високорозвинені промислові «держави-центри». Економіст основною причиною периферійності вважав викачування «центрами» значної частини доходів «периферії» [139].

Коли розглядати цю теорію на рівні регіонів, то можна прийти до такої аналогії, що «центр» – це столиця, а «периферія» – прикордонні регіони, часто відсталі, депресивні території. Таким чином, згідно моделі «центр-периферія» Дж. Фрідмана, «центр» домінує завдяки розвитку постійних інновацій, вузлового і агломераційного ефекту, а через дифузійний ефект впливає на найближчі регіони «напівпериферію», які поступово сприймають нововведення, та менше – на віддалену «периферію». У такому випадку, від центру до периферійних регіонів поширюються інновації, а центр отримує від «периферії» ресурси (див. додаток Г, рисунок Г.1). Проте віддаленість «периферії» не дозволяє їй швидко і ефективно сприймати нововведення, що робить її більш незмінною, «законсервованою». Тому в основу багатьох програм регіонального розвитку країн ЄС та інших країн світу, у тому числі й України, покладена концепція «полюсів росту», основоположником якої є французький вчений Ф. Перру. Зміст цієї теорії полягає у створенні центрів і ареалів галузей, що лідирують в економічному просторі, функціонування яких сприяло б ефективному використанню факторів виробництва, концентрації підприємств та формуванню «полюсів росту». Це означає, що «центри» функціонують у всіх регіонах держави та стають своєрідним джерелом інновацій. Цю теорію було доповнено Ж.-Р. Будвілем, який

аргументував, що «полюси росту» можуть створюватися на основі населених пунктів. Також подальший розвиток вона отримала в теорії П. Потье про осі розвитку, у якій обґрунтовано позитивний вплив транспортного зв'язку між «полюсами росту» на території, які розташовані між ними.

Хоча прикордонні регіони з огляду на віддаленість від центральної частини країни відносяться до периферійних та відсталих, у них з'являються додаткові можливості для розвитку, коли в межах їхньої території формується єврорегіон, який потенційно може стати для них полюсом зростання (див. додаток Г, рисунок Г.2). Це пов'язано із активізацією транскордонного співробітництва, де за рахунок об'єднання зусиль сторін співпраці (синергетичний ефект) формується потужний потенціал для стимулювання економічного розвитку на основі факторів, що визначають регіональну конкурентоспроможність (див. рис. 1.8).

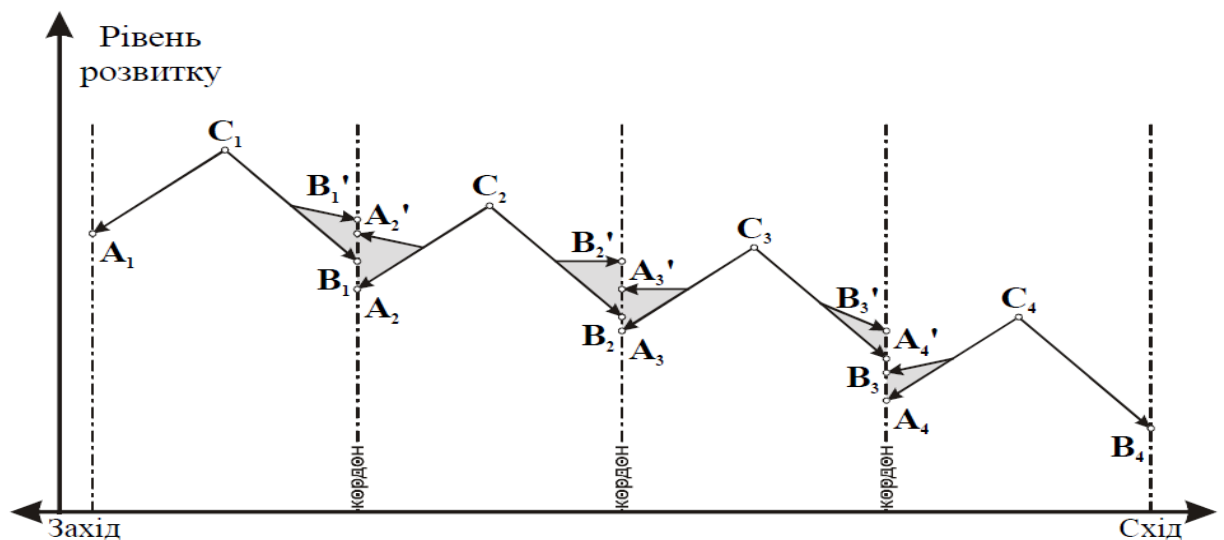

Рис. 1.8. Роль транскордонного, зокрема єврорегіонального, співробітництва в регіональному розвитку (джерело: [93, с. 29])

Незалежно від рівня розвитку країни ($i = 1 \dots n$, де n – кількість аналізованих держав; центр країни - C_i , периферія - A_i та B_i), транскордонне співробітництво, а у нашому дослідженні єврорегіональна співпраця, забезпечує додаткові можливості залучення нових ресурсів та мобілізації наявного ресурсного потенціалу прикордонної території ($A_i A'_i$ та $B_i B'_i$, де A'_i та B'_i – рівень економічного розвитку прикордонних територій в умовах

транскордонної співпраці) [93, с. 29]. $\Delta A_i A'_i$ та $\Delta B_i B'_i$, які утворюються в результаті транскордонної співпраці, в сумі утворюють транскордонний ефект ($Q_i = \Delta A_i A'_i + \Delta B_i B'_i$, де Q_i – транскордонний ефект).

Тобто єврорегіони, які вважаються «найбільш вдалою формою реалізації ідей транскордонного співробітництва» на теренах ЄС, можуть стати в Україні тими ж «полюсами росту», «мережа яких спроможна утворити своєрідний каркас сталого розвитку країни, сформований на її периферійних територіях» [115, с. 33]. Поєднання внутрішніх і зовнішніх ресурсів та продуктивне застосування новітніх ідей створюють ефект синергії, що в результаті сприяє покращенню транспортного зв'язку, інфраструктури прикордонних територій, властивостей соціальної системи тощо. Це натомість впливає на швидкість дифузій інновацій та ефективність функціонування єврорегіону, які поступово зменшують асиметрію розвитку між периферійними та центральними регіонами країни.

Узагальнюючи проаналізовані нами вітчизняні та зарубіжні наукові праці щодо досліджуваної тематики, варто зауважити, що єврорегіони відіграють подвійну роль в економічному розвитку прикордонних регіонів. Насамперед вони, як організаційна форма транскордонного співробітництва, стимулюють та пришвидшують міжрегіональні інтеграційні процеси (М. Перкман, М. Левандовські, І. Дюран, Н. Мікула, С. Маковський та інші). З іншого боку, єврорегіони сприяють підвищенню та вирівнюванню рівня соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх країн. Можна сказати, що єврорегіон є «своєрідною «з'єднувальною посудиною», у якій з одного регіону в інший «переливаються» товари, послуги, люди і капітали» [13, с. 37-38]. При збалансованому розвитку територій у процесі співпраці відбуваються позитивні зміни в розвитку всіх учасників єврорегіону. Однак якщо розвиток прикордонних суміжних регіонів, об'єднаних у єврорегіон, характеризується нерівномірністю, то є загроза «відтоку» факторів виробництва в більш сприятливе середовище.

Єврорегіональне співробітництво призупиняє процес «відтоку» на певний період, доки мешканці прикордоння менш розвинутої сторони не усвідомлять, що немає і не передбачається позитивних зрушень з боку їхньої держави в інституційному та інвестиційному середовищі, не створюються належні умови для підприємницької діяльності, не відбувається покращення умов їхньої життєдіяльності тощо. Далі починається «відтік» капіталів і ресурсів у більш продуктивне середовище на користь більше розвиненого регіону. Проте за умови позитивних змін в інституційному та інвестиційному кліматі – відбувається асиметричний «перетік» на користь менш розвиненої території, що призводить до вирівнювання рівнів економічного розвитку всіх регіонів-учасників єврорегіону. Це можна пояснити більшими можливостями для створення нових суб'єктів підприємницької діяльності, залученням дешевших трудових ресурсів тощо.

У цьому й полягає основне завдання регіональної політики – досягнення збалансованого розвитку прикордонних регіонів із використанням механізму міжрегіонального вирівнювання. А єврорегіонам відводиться роль інструменту трансформації прикордонних регіонів у «полюси зростання», мережа яких (сформована на периферійних територіях) здатна створити своєрідний каркас постійного розвитку держави [86, с.142].

Водночас, на наш погляд, спорідненість рівнів забезпечення економічної безпеки і функціонування єврорегіонального співробітництва, якому властиве налагодження зв'язків і взаємодія на різних рівнях економічної системи (міжнародному – політико-правове забезпечення і координація розвитку єврорегіональних структур з метою підтримки загальноєвропейських інтересів; національному – інституційне забезпечення розвитку єврорегіональних структур та гармонізація загальноєвропейських і національних інтересів з регіональними цілями; міжєврорегіональному – обмін досвідом і досягнення спільних цілей; регіональному або транскордонному – реалізація політики транскордонного співробітництва, координація взаємодії між учасниками єврорегіонального співробітництва,

узгодження спільних інтересів усіх рівнів та спільних цілей; локальному – реалізація спільних цілей, тобто безпосередня взаємодія [2]), якнайкраще сприяє диверсифікації його функцій у цьому напрямку.

З іншого боку, система забезпечення економічної безпеки держави, окрім суб'єктів, об'єктів, принципів (на яких вона побудована) та механізму, поєднує в собі набір дрібніших механізмів, створених на різних рівнях економічної системи, які в сукупності утворюють загальний механізм. Механізм гарантування, як зазначає О. Беляєв та інші, або забезпечення економічної безпеки поєднує в собі такі рівні як стратегічний, тактичний і оперативний [4]. Усі ці рівні є припустимі для єврорегіонального співробітництва, у рамках якого можна здійснювати оперативні заходи щодо моніторингу і усунення загроз економічній безпеці на локальному рівні; тактичні дії щодо попередження загроз в економічній сфері на регіональному рівні; сприяння узгодженню стратегічних «системоутворюючих рішень» щодо максимального запобігання впливу загроз через міжєврорегіональну, національну чи міжнародну взаємодію (див. рис. 1.9.).

Рис. 1.9. Рівні забезпечення економічної безпеки в рамках єврорегіонального співробітництва (складено автором за: [4])

З огляду на вищезазначене, припускаємо, що економічний розвиток прикордонного регіону та його економічна безпека залежать від впливу прикордонної території сусідньої держави. Вплив з однієї прикордонної території поширюється через так званий транскордонний ефект, що у своїх дослідженнях описує В. Левчук [79], який будь-які зміни, позитивні чи негативні, переносить на сусідню територію, можливо з іншою силою, ніж це відбувається на його території.

Втім варто розрізняти економічну безпеку прикордонного регіону та транскордонну економічну безпеку. На нашу думку, транскордонна економічна безпека доповнює економічну безпеку прикордонного регіону.

Транскордонна економічна безпека – це стан захищеності транскордонного регіону, який спрямований на забезпечення стабільності і стійкості в транскордонному просторі і формується під впливом національної безпеки двох держав та враховує небезпеки від третіх сторін. Тобто така безпека має враховувати національні інтереси сусідніх країн і поєднувати два рівні безпеки: безпеку сусідніх іноземних регіонів, а також можливі загрози цим регіонам від третіх сторін. У такий спосіб проявляється спільна безпека двох держав, на яку взаємовпливає стан безпеки суміжних прикордонних регіонів цих країн. Тому на сьогодні для України є важливим завданням забезпечити транскордонну економічну безпеку по всьому периметру кордону.

Також вважаємо, що при формуванні системи забезпечення соціально-економічного розвитку певного прикордонного регіону потрібно враховувати особливості системи забезпечення розвитку суміжного прикордонного регіону. Як частина транскордонного регіону, він є найбільш вразливим до зовнішніх загроз. Більше того, постійна співпраця в рамках діяльності єврорегіону стає складовою забезпечення соціально-економічного розвитку та безпеки в транскордонному регіоні. Концептуальний підхід до формування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів наведений на рис. 1.10.

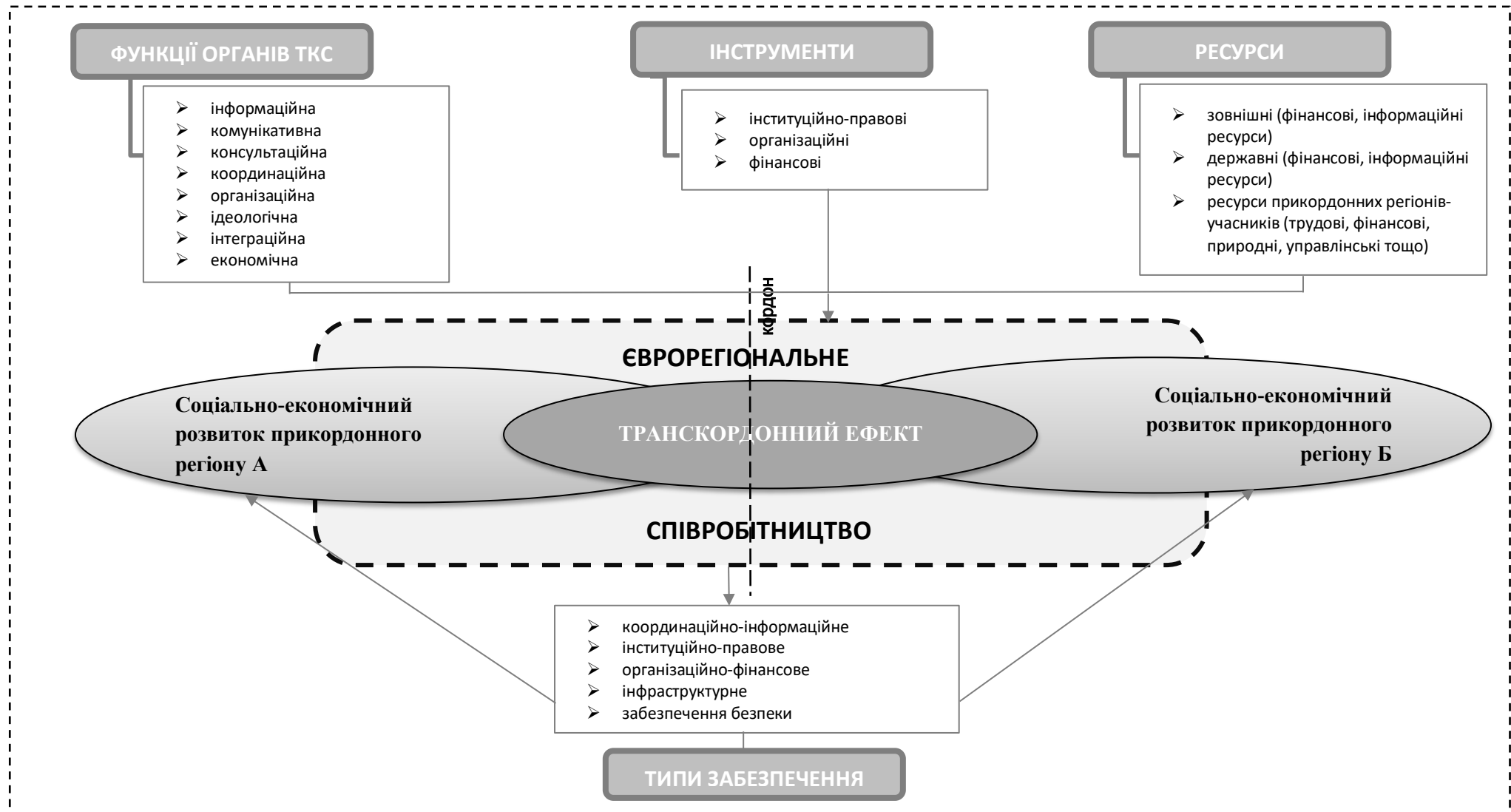

Рис. 1.10. Концептуальний підхід до формування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва (розроблено автором)

Водночас в основу концепції єврорегіонів покладено три принципи ідеології європейської інтеграції:

- партнерство – система взаємодії та зв'язків щодо досягнення поставлених цілей, яка базується на взаємовигідних умовах та спільній координації дій між усіма учасниками співпраці;
- субсидіарність (один з основних принципів функціонування ЄС) – полягає в постійній оцінці наявних можливостей вирішення проблем на національному, регіональному та місцевому рівнях. Тобто, проблеми повинні вирішуватися там, де вони виникають, інакше, якщо їх не можна вирішити, або це робиться неефективно, то виконання передається «нагору»;
- доповнюваність – не можна досягти покращення розвитку прикордонних регіонів, якщо не акумулювати ресурси для підтримки їхнього розвитку з усіх можливих джерел.

Все це дозволяє в умовах єврорегіонального співробітництва, яке залучає ресурси щонайменше з обох боків кордону, реалізовує визначені функції і має доступ до інституційно-правових, фінансових та організаційних інструментів, забезпечувати рівномірний і збалансований соціально-економічний розвиток усіх прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів.

Отже, основним завданням регіональної політики ЄС є ліквідація диспропорцій і відсталості розвитку регіонів Спільноти, що й зазначено в розділі XVII Договору про Європейську Спільноту «Економічне і соціальне гуртування». Зазначимо, що це й підтримується на теренах ЄС через впровадження нових механізмів реалізації цієї політики. На сьогодні співробітництво в рамках єврорегіонів чи інших єврорегіональних структур відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів: зменшенні асиметрії регіонального розвитку на національному рівні, вирішенні спільних проблем суміжних територій, доступі до структурних фондів ЄС. Використання позитивних та ефективних моделей, методів та механізмів Україною для реалізації своєї регіональної

політики з урахуванням власних особливостей економічної системи зможе пришвидшити отримання позитивних результатів в рамках транскордонного співробітництва. Тоді як багатофункціональність єврорегіонального співробітництва, постійність структур єврорегіонального типу, можливість співпраці на різних рівнях економічної системи можна застосувати в удосконаленні системи забезпечення соціально-економічного розвитку саме через впровадження спільних механізмів у транскордонних регіонах, що розширить можливості єврорегіональної співпраці як інструменту підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України.

Висновки до розділу I

1. У сучасних реаліях трансформаційної української економіки та прискореної її глобальної інтеграції ефективне забезпечення соціально-економічного розвитку держави залежить від врахування стану всіх елементів економічної системи та чинників впливу на них на всіх її рівнях функціонування. Багаторівневість економічної системи із взаємопов'язаними елементами визначає кожний рівень (підсистему) важливим компонентом цілісної системи – зміни на будь-якому рівні економічної системи можуть привести до змін на інших рівнях. Незбалансованість, часта невзаємообумовленість, низький рівень стійкості, надзвичайна чутливість і вразливість економічної системи до внутрішніх і зовнішніх викликів у прикордонних регіонах є переважно наслідком неефективності механізмів забезпечення її функціонування. Це зумовлює потребу в удосконаленні та пошуку дієвіших механізмів, які б враховували особливості соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, і є відмінними від інших.

2. На основі узагальнення теоретичних підходів до визначення поняття «прикордонний регіон» виокремлено характерні ознаки соціально-економічного розвитку прикордонного регіону: територіальна прилеглість до

державного кордону та залежність від пропорційності застосування його функцій створюють обмеження економічного і соціального простору або переваги розвитку для прикордонного регіону; здатність розвивати та формалізувати транскордонні зв'язки через транскордонне співробітництво підсилює потенціал соціально-економічного розвитку прикордонного регіону; чутливість до впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на потенціал соціально-економічного розвитку прикордонного регіону визначає економічну безпеку як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону.

Здатність до акумуляції невикористаних ресурсів потенціалу розвитку кожного прикордонного регіону та його реалізація визначається станом його соціально-економічного розвитку і економічної безпеки, які тісно пов'язані між собою, в умовах посиленої міжнародної конкуренції. Інституційна неспроможність, наявність державного кордону не дозволяє прикордонним регіонам в повній мірі використовувати свій ресурсний потенціал, збалансовано розвиватися та посилювати конкурентоспроможність. Близькість до кордону з сусідньою державою формує для прикордонного регіону додаткові небезпеки, а використання такого інструменту реалізації державної регіональної політики як транскордонне співробітництво – нові можливості для підвищення його соціально-економічного розвитку. Транскордонне співробітництво сприяє агрегуванню спільних конкурентних переваг суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн, тобто зумовлює перетворення «проблем» на «можливості», та формує транскордонний регіон і транскордонний простір.

3. Цілями забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону визначено: вирівнювання міжрегіональної асиметрії на засадах сталого та інноваційного розвитку шляхом реалізації потенційних можливостей та акумуляції внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів; підвищення конкурентоспроможності, рівня зайнятості та доходів населення шляхом розвитку підприємницької діяльності та покращення умов ведення

бізнесу; розширення економічного та соціального простору шляхом нівелювання бар'єрної функції кордону та розвитку міжрегіональних зв'язків по всьому периметру прикордонного регіону; підвищення якості життя населення шляхом удосконалення соціально-економічної, політичної та інституційної систем.

Реалізації цілей соціально-економічного розвитку прикордонного регіону сприятиме єврорегіональне співробітництво, яке здійснюється за участі єврорегіональних структур – інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва.

4. Співробітництво, що здійснюється в рамках діяльності єврорегіонів чи інших єврорегіональних структур (ЄОТС, ОЕС тощо) визначається як єврорегіональне. Основними характерними рисами єврорегіонального співробітництва визначено: обов'язкова участь у взаємодії інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва; єврорегіональне співробітництво здійснюється з метою інтеграції в європейське суспільство й інститути для реалізації основних європейських цінностей; єврорегіональне співробітництво здійснюється між учасниками одного єврорегіону, з іншими організаційними структурами транскордонного співробітництва, із європейськими інституціями та міжнародними організаціями. Диверсифікація єврорегіонального співробітництва здійснюється за такими основними напрямками: за рівнями співпраці, за джерелами правового регулювання, за формами організації співпраці, за сферами співпраці, за функціями. Процес диверсифікації єврорегіонального співробітництва незавершений, так як досі триває пошук його ефективної організаційної структури, розвиток нових форм організації діяльності, удосконалення джерел і рівнів його правового регулювання та актуалізувалася потреба у розширенні функцій і компетенцій, які б дозволяли в повній мірі використовувати транскордонні можливості.

На основі цього запропоновано поглибити і розширити поняття «єврорегіональне співробітництво» та визначати його як взаємодію в рамках

інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, яка характеризується наявністю зв'язків на всіх рівнях економічної системи і є направлена на поглиблення євроінтеграційних процесів та реалізацію визначеної мети, цілей і завдань.

5. Налагодження тісної співпраці в рамках діяльності єврорегіону, найдієвішої інституціоналізованої форми транскордонного співробітництва та активного гравця на регіональному та міждержавному рівнях, створює умови для забезпечення соціально-економічного розвитку в транскордонному регіоні через координаційно-інформаційну, інституційно-правову, інформаційно-фінансову, інфраструктурну і безпекову його складові. Будь-які позитивні чи негативні зміни на прикордонній території, завдяки транскордонному ефекту, можуть впливати з різною силою на сусідню територію. При цьому вагомість цих змін на обох територіях може різнитися. Єврорегіональні структури, які сформовані за участі двох чи більше представників прикордонних регіонів сусідніх країн, могли б ці зміни попереджати чи стимулювати. Водночас роль єврорегіонального співробітництва прямо залежить від стану національної правової бази, регіональної та інтеграційної політик.

Основні результати проведеного дослідження, отримані у цьому розділі дисертації, висвітлені автором у наукових працях: [61], [118], [57], [90], [58], [67], [60], [52], [51], [137].

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

2.1. Особливості розвитку єврорегіонального співробітництва за участі прикордонних регіонів України

Прикордонні регіони країн, які межують із країнами-членами ЄС, отримують нові можливості для свого соціально-економічного розвитку та додатковий рівень безпеки (див. додаток Д, рисунок Д.1.), зокрема, у рамках транскордонного співробітництва через такі механізми як, наприклад, програми добросусідства і партнерства, транскордонні угоди та єврорегіональне співробітництво. Це пов'язано з тим, що спільна зовнішня і безпекова політика ЄС є напрямком забезпечення сталого розвитку країн-членів ЄС і реакцією на зміни в системі міжнародних відносин, яка через євроінтеграційні процеси здатна сформувати ефективну систему безпеки в Європі. Ще у Договорі про Європейський Союз 1992 року було закладено основу для створення функціонального механізму цієї політики, де в статті 3 п. 5 зазначено, що об'єднання «...сприяє забезпеченню миру, безпеки, стабільному розвитку планети... неухильному дотриманню та розвитку міжнародного права...» [20]. Зокрема, у Європейській стратегії безпеки, прийнятій у 2003 році, йдеться про безпеку країн-членів ЄС через гарантії безпеки в країнах-сусідах ЄС, тобто створення так званого «кільця добре керованих країн» або буферної зони, що дозволяло б ефективно з ними співпрацювати і перебувати в добросусідських відносинах. З однієї сторони це забезпечує безпеку країнам-членам ЄС, а з іншої - «європейська перспектива є стратегічною ціллю і одночасно стимулом для здійснення

реформ» у політичній і економічній сферах з метою зміцнення демократії у країнах-сусідах ЄС [165, с. 9].

На сьогодні основні засади зовнішньої і безпекової політики ЄС закріплені в Лісабонському договорі 2007 року і полягають у забезпеченні миру, зміцненні міжнародної безпеки відповідно до принципів, закладених у Статуті ООН; сприянні міжнародної співпраці; поширенні та зміцненні демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод. Водночас в існуючих теоріях прослідковується ідея забезпечення безпеки і підвищення соціально-економічного розвитку регіонів через посилення впливу наднаціональних структур та активне багатостороннє співробітництво із різними впливовими гравцями на міжнародній арені. Так, у теорії нового інституціоналізму зазначається, що саме від ефективності функціонування наднаціональних структур залежить успіх інтеграції. Тому ми припускаємо, що на регіональному рівні на прикордонних територіях наднаціональними структурами виступають єврорегіональні структури, зокрема єврорегіони, а єврорегіональне співробітництво є саме тим чинником, який сприяє забезпеченню соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Як зазначає польський науковець М. Грета, саме інституціоналізація транскордонного співробітництва гарантує ефективний розподіл спільних ресурсів, зокрема коштів зі структурних фондів ЄС, та співробітництво в інтеграційному вимірі [191].

Про ефективність єврорегіонального співробітництва свідчать результати діяльності єврорегіонів у різних сферах господарської діяльності. Зокрема, в економічній, соціальній, освітній, науковій, культурній, інфраструктурній сферах та сфері охорони навколишнього середовища, де переважно зосереджено єврорегіональне співробітництво. Ефективність впливу діяльності єврорегіонів на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів визначають також проекти, які були реалізовані за їх участі. Для прикладу, можна виділити кілька з них [48]:

- проєкт Border crossing in Dorohusk 2001-2003 (сума гранту: 3 000 000 євро) – облаштування міжнародного автомобільного пункту пропуску «Ягодин-Дорогуськ» (євро регіон Буг - Польща, Україна, Білорусь);
- проєкт LatLit Traffic 2009-2011 (сума гранту: 3 119 474 євро) – покращення дорожньої і вуличної інфраструктури в 23 міських і сільських поселеннях Литви і Латвії (євро регіон Country of lakes - Литва, Латвія);
- проєкт REGIOTOUR 1998-1999 (сума гранту: 271 000 євро) – створення велодоріжок за маршрутом Чеський Тешин - Цешин довжиною - 57,6 кілометрів (євро регіон Śląsk Cieszyński - Чехія, Польща);
- проєкт Pro-ADAS 2018-2020 (сума гранту: 261 841 євро) – покращення навиків цифрової комунікації у населення старше 60 років у Європі (євро регіон Adriatic Ionian – Хорватія, Чорногорія, Італія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Словенія);
- проєкт CaSYPoT 2016-2019 (сума гранту: 357 732,35 євро) – посилення транскордонного співробітництва в молодіжній сфері шляхом розробки спільної стратегії молодіжної політики (євро регіон Baltic – Данія, Литва, Польща, Швеція, РФ);
- проєкт AVerON 2015 (сума гранту: 66 241,47 євро) – удосконалення просторового планування наявної транскордонної транспортної інфраструктури в німецько-польському прикордонному районі (лідер проєкту євро регіон PRO EUROPA VIADRINA (Німеччина, Польща) та євро регіони-учасники проєкту POMERANIA (Польща, Німеччина, Швеція), Spree-Neiße-Bober (Німеччина, Польща) і Neiße-Nysa-Nisa (Польща, Чехія, Німеччина));
- проєкт Strategia zintegrowanej współpracy czesko-polskiego pogranicza 2012-2013 (сума гранту: 229 188,04 euro) – розробка Стратегії інтегрованого співробітництва на 2014-2020 роки з метою поглиблення транскордонного співробітництва в польсько-чеському транскордонному регіоні (польські і чеські учасники євро регіонів Nysa та Glacensis);

- проєкт eHealth Eurocampus 2016-2019 (сума гранту: 430 000 євро) – підвищення якості вищої освіти в галузі інформаційних та комунікаційних технологій для охорони здоров'я (електронної охорони здоров'я) шляхом адаптації навчальних програм до потреб ринку праці та закладення навиків підприємництва у студентів (євро регіон Pyrénées-Méditerranée – Іспанія, Франція);
- проєкт LIVES 2019-2021 (сума гранту: 735 307,41 євро) – зменшення пластикових відходів у річці Маас щонайменше на 50%, зокрема, через підвищення обізнаності про забрудненість та встановлення п'яти різних типів пластикових пасток (євро регіон Meuse-Rhine – Німеччина, Бельгія, Нідерланди);
- проєкт EUROACE SPORT 2017-2019 (сума гранту: 1 529 064,50 євро) – створення міжнародного простору для спортивної практики в природному середовищі, насамперед, людей похилого віку, людей з обмеженими функціональними можливостями та сімей (євро регіон EUROACE – Іспанія, Португалія);
- проєкт EUREGIO Güterkorridor 2015-2017 (сума гранту: 205 415,00 євро) – покращення транскордонної логістики шляхом розробки спільної стратегії розвитку вантажного коридору EUREGIO (євро регіон EUREGIO – Німеччина, Нідерланди).

Загалом діяльність євро регіонів зосереджена в різних напрямках, які визначені в статутах організацій, серед яких можна виділити такі:

- підтримка регіонального розвитку;
- обмін досвідом та інформацією;
- розвиток соціальної, прикордонної і дорожньої інфраструктури;
- розвиток економіки, торгівлі, культури, туризму, спорту і рекреації;
- налагодження транспортної комунікації;
- покращення охорони здоров'я, збереження навколишнього середовища, поводження із сміттям, утилізація відходів і каналізації;
- розвиток науки і стимулювання інноваційної діяльності;

- розвиток сільського господарства;
- запобігання екологічних катастроф;
- консультування, допомога та координація транскордонного співробітництва;
- розвиток партнерської співпраці;
- забезпечення громадської безпеки тощо.

До того ж вони полегшують доступ до фондів ЄС органам місцевого самоврядування та громадськості; здійснюють економічну, туристичну й інвестиційну промоцію транскордонних регіонів; розробляють й впроваджують стратегії розвитку транскордонних регіонів; полегшують комунікацію і взаємодію; сприяють ефективному використанню людського капіталу через створення спільних ринків праці та зміцнюють довіру і безпеку [166, с. 78; 181, с. 68].

Діяльність майже кожного єврорегіону зосереджена на забезпеченні місцевого економічного розвитку. В таблиці 2.1 подано перелік єврорегіонів, пріоритетною сферою діяльності яких є також безпека.

Таблиця 2.1.
Пріоритетність безпеки у діяльності єврорегіонів
(складено авторкою за [181])

Назва	Рік заснування	Учасники	Населення	Пріоритети
<i>Єврорегіон Маас-Рейн</i>	1976	Бельгія- Німеччина- Нідерланди	3,9 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • здоров'я • довкілля • місцевий економічний розвиток • дослідження та інновації • безпека
<i>Єврорегіон Шелдемонд</i>	1989	Бельгія- Нідерланди	2,9 млн	• згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • довкілля • місцевий економічний розвиток • безпека • просторове планування
<i>Єврорегіон Керкраде- Герцогенрат Євроде</i>	1998	Німеччина- Нідерланди	0,1 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • місцевий економічний розвиток • безпека

Продовження Таблиці 2.1

Назва	Рік заснування	Учасники	Населення	Пріоритети
<i>Єврорегіон Північний Рейн- Маас</i>	1978	Німеччина- Нідерланди	1,8 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • здоров'я • довкілля • місцевий економічний розвиток • безпека
<i>Єврорегіон Рейн-Ваал</i>	1978	Німеччина- Нідерланди	4,3 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • здоров'я • довкілля • місцевий економічний розвиток • безпека • просторове планування
<i>Транскордонний регіон Сицилія- Мальта (протоєврорегіо- нальна структура)</i>	2004	Італія-Мальта	5,4 млн	• довкілля • місцевий економічний розвиток • безпека • дослідження та інновації
<i>Єврорегіон Інтал</i>	1998	Австрія- Німеччина	0,6 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • управління • здоров'я • довкілля • місцевий економічний розвиток • дослідження та інновації • безпека • просторовий розвиток
<i>Єврорегіон Зальцбург- Земля Берхтесгенера - Траунштайн</i>	1995	Німеччина- Австрія	0,8 млн	• доступність та транспорт • згуртованість та соціальна інтеграція • освіта та культура • здоров'я • довкілля • місцевий економічний розвиток • дослідження та інновації • безпека
<i>Єврорегіон Балтія</i>	1998	Данія-Литва- Польща-Росія- Швеція	5,6 млн	• доступність та транспорт • довкілля • місцевий економічний розвиток • безпека

Вагомість єврорегіонального співробітництва підтверджує й Конгрес місцевих та регіональних влад Європи у Рекомендації 270 (2009) «Транскордонне співробітництво в Європі» від 14 жовтня 2010 року. У ній, окрім вищепереліченого, зазначається, що таке співробітництво також сприяє зміцненню соціальної та територіальної єдності, та відзначається успішність

результатів програм і проєктів транскордонного співробітництва. Як результат, Конгрес сам започаткував створення Адріатичного єврорегіону та Чорноморського єврорегіону [227]. А в попередній Рекомендації 173 (2005) «Про регіональні ЗМІ та транскордонне співробітництво» від 2 червня 2005 року підкреслив, що така співпраця між прикордонними регіонами «сприяє встановленню миру та міжнародного взаєморозуміння та робить значний внесок у формування спільної Європи» [225].

За участі українських прикордонних регіонів у рамках ініціативи ЄС Interreg (метою якої є забезпечення сталого розвитку та європейської інтеграції шляхом подолання перешкод, які створюють державні кордони) у програмні періоди 2000-2006, 2007-2013, 2014-2020 було реалізовано 452 проєкти на загальну суму 344 млн євро (детальнішу інформацію див. у Додатках Д, рисунки Д.2 – Д.4). З них 367 проєктів на суму 233 млн євро було реалізовано через Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту Східного партнерства (Програми ТКС ЄІСП) (див. рис. 2.1, рис. 2.2).

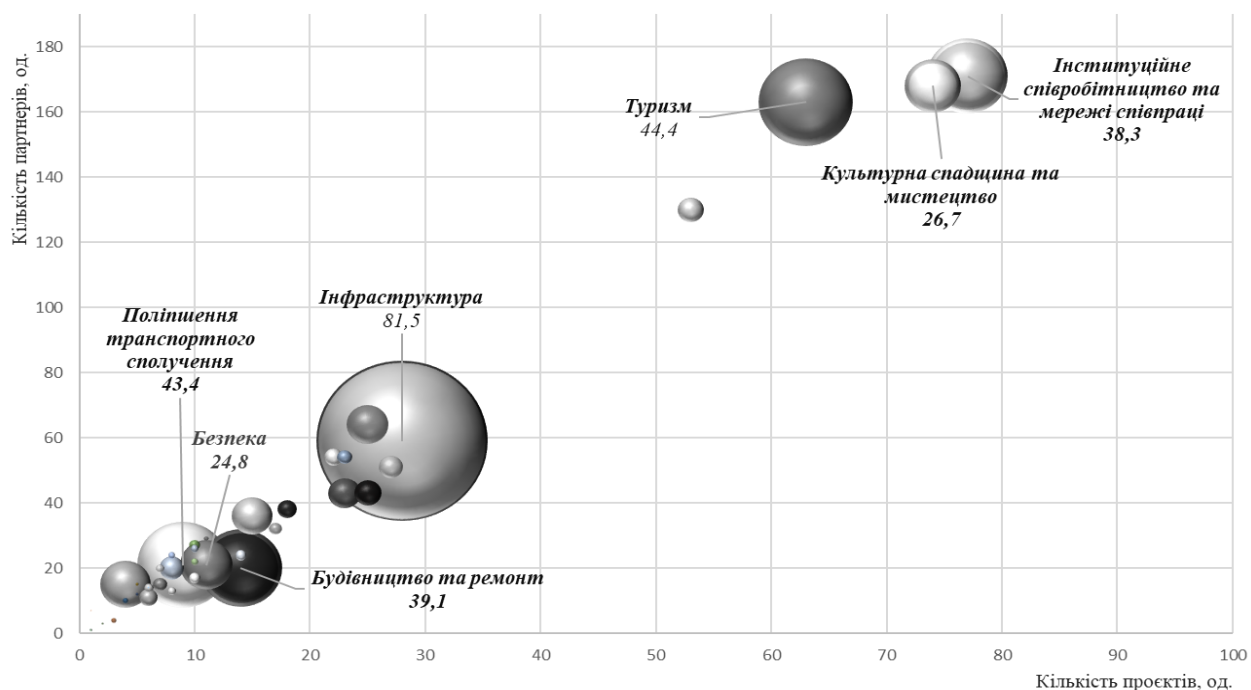

Рис. 2.1. Розподіл проєктів за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами в рамках програм транскордонного співробітництва ЄС 2007-2013, відносно обсягів їх фінансування, млн євро (розраховано авторкою за даними: [201])

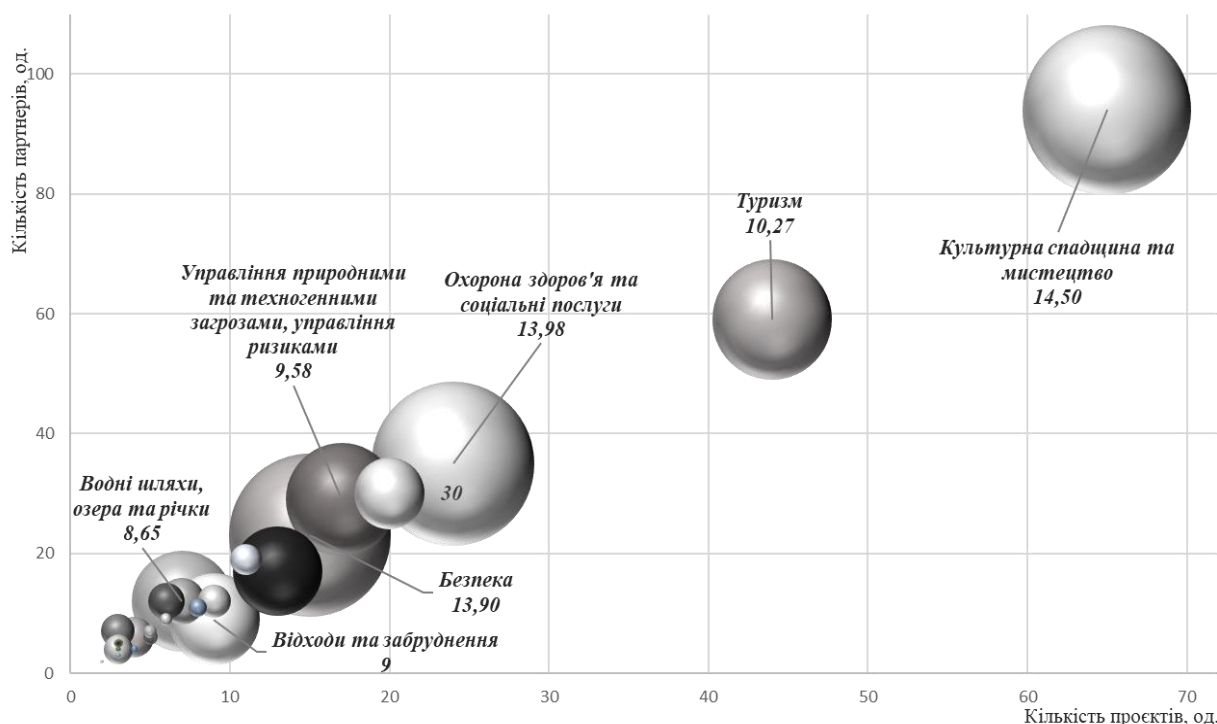

Рис. 2.2. Розподіл за тематичними напрямками проєктів, реалізованих українськими прикордонними регіонами в рамках програм транскордонного співробітництва ЄС 2014-2020, відносно обсягів їх фінансування, млн євро (розраховано авторкою за даними: [201])

Як бачимо, транскордонне, зокрема євро регіональне співробітництво за участі українських прикордонних регіонів зосереджене у різних соціально-економічних сферах. Основна перевага учасниками транскордонного співробітництва в програмному періоді 2014-2020 надавалася розвитку культурної спадщини та мистецтву. На охорону здоров'я та соціальні послуги витрачено 13,98 млн євро та майже така ж сума фінансування – 13,9 млн євро – на безпеку. Порівняно із попереднім програмним періодом, де акцент робився на інфраструктуру, інституційне співробітництво і туризм, у цьому основна увага приділяється соціальній сфері, екології та безпеці.

У регіональному розрізі найбільшу кількість проєктів реалізовано Закарпатською областю – 64 проєкти на суму 26,45 млн євро. Наступною є Львівська область, яка реалізувала 46 проєктів на суму 23 млн євро в межах однієї програми транскордонного співробітництва інструменту європейської політики сусідства Польща-Білорусь—Україна. Зауважимо, що Закарпатська область разом з Івано-Франківською мали доступ до трьох таких програм:

Польща-Білорусь-Україна, Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна та Румунія-Україна. Найменш активною в цьому програмному періоді була Чернівецька область – 16 проєктів на суму 2,34 млн євро (див. рис. 2.3.).

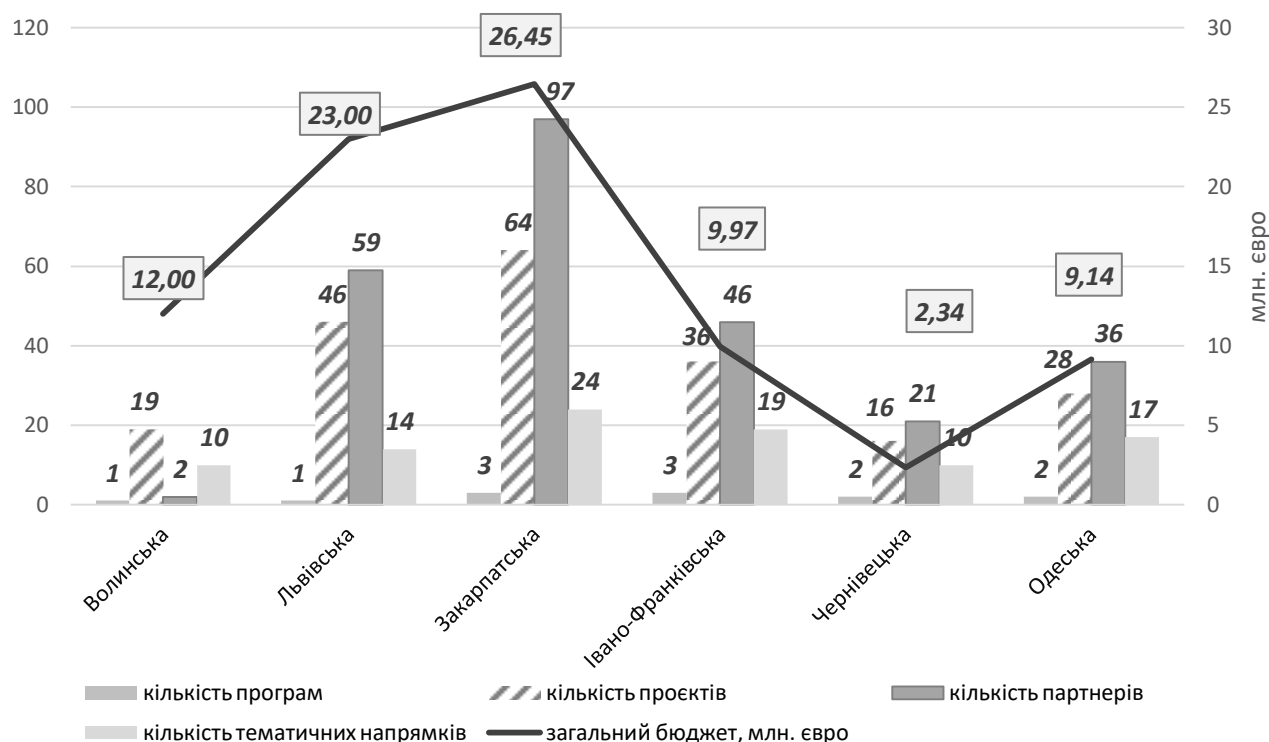

Рис. 2.3. Реалізація транскордонних проєктів шістьма українськими прикордонними регіонами у програмному періоді 2014-2020 (розраховано авторкою за даними: [201])

Аналіз партнерств проєктів програм транскордонного співробітництва ЄС 2014-2020 засвідчив, що найдієвішим єврорегіональне співробітництво є за участі Львівської області: 27,3% проєктів реалізовано Асоціацією «Єврорегіон Карпати — Україна». Водночас менш ефективно використовують його переваги Одеська (10,7% проєктів реалізовано в рамках єврорегіонального співробітництва), Івано-Франківська (8,3%), Закарпатська (6,25%) та Волинська (5,3%) області. Решта областей не реалізували жодного проєкту через зазначений інструмент.

Відтак доцільно детальніше зупинитися на аналізі діяльності єврорегіонів та інших інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва за участі українських прикордонних регіонів.

Найперше звернемо увагу на те, що єврорегіони виникли і діють переважно на кордонах країн-членів ЄС та на сьогодні їх налічується близько 80. Найбільше єврорегіонів створено на кордонах Німеччини (31), Франції (15), Швеції (16), Фінляндії (10), а також Польщі (18), Чехії (13), Болгарії (14), Угорщини (15) та Румунії (13). Останнім з-поміж єврорегіонів, що функціонують на даний час, був створений Єврорегіон Дністер за участі прикордонних регіонів України і Молдови у 2012 році [66].

Відсутність нових ініціатив за останні сім років щодо створення єврорегіонів не означає, що вони стали неефективними. На сьогодні в ЄС частіше практикується в рамках діяльності наявного єврорегіону утворювати підрозділи у вигляді інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва іншого типу, які паралельно з ним функціонують і доповнюють його, реалізуючи підсильні їм завдання, тим самим максимально використовують всі доступні можливості. Крім того, про ефективність єврорегіонів свідчать проєкти, які реалізуються ними у прикордонних регіонах, що нами було зазначено раніше.

Проте діяльність єврорегіонів за участі українських прикордонних регіонів є не надто результативною. Результати експертного опитування представників органів місцевої влади з питань розвитку транскордонного співробітництва, проведеного науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» у 2016 році [137], показали, що серед форм транскордонного співробітництва найбільш дієвими у стимулюванні розвитку відповідних їм регіонів єврорегіони зайняли четверту позицію після транскордонних проєктів, міжрегіональних угод та транскордонних партнерств (див. рис. 2.4).

Така невисока, на думку експертів, ефективність функціонування єврорегіонів пов'язана насамперед із низьким рівнем активності в рамках цих структур, що корелює з такими причинами: відсутністю послідовності в політиці транскордонного співробітництва з огляду на часті кадрові зміни; надто великими розмірами окремих єврорегіонів, що не дозволяє забезпечити

оперативне управління всією структурою; необхідністю реорганізації системи управління єврорегіонів на основі формування нових організаційно-правових форм, зокрема ЄОТС; потребою у створенні асоціації органів місцевого самоврядування в рамках єврорегіонів тощо.

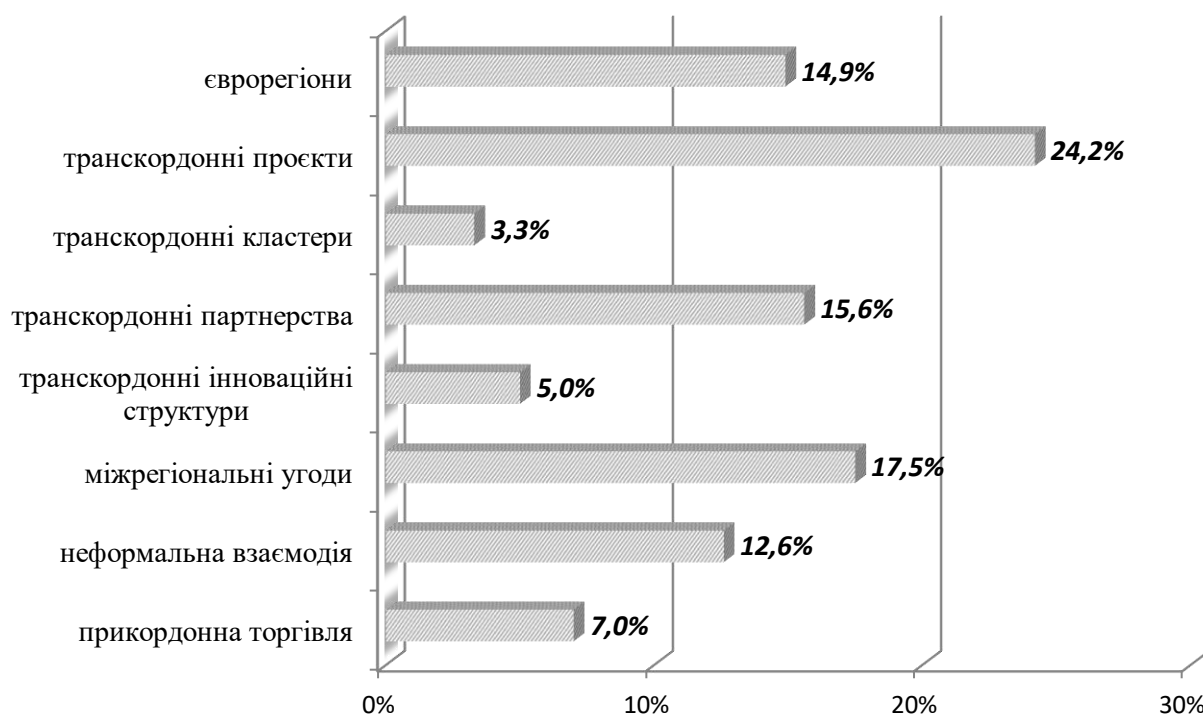

Рис. 2.4. Дієвість форм транскордонного співробітництва щодо їх впливу на розвиток регіону (розраховано авторкою за результатами експертного оцінювання у 2016 р. [118])

Дещо різниться думка щодо дієвості існуючих форм транскордонного співробітництва в розрізі прикордонних територій України, які формують відповідні транскордонні регіони. Зокрема, всі експерти, які представляють прикордонні області України українсько-молдовського транскордонного регіону зазначили транскордонні проєкти як одну з 5 найбільш дієвих форм. У той же час всі експерти прикордонних областей України українсько-словацького та українсько-угорського транскордонних регіонів вважають, що саме підписання та реалізація угод щодо транскордонного співробітництва стали визначальним фактором транскордонного розвитку їхніх регіонів. Розподіл оцінок респондентів у розрізі відповідних транскордонних регіонів щодо дієвості форм транскордонного співробітництва наведений у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Оцінка дієвості форм транскордонного співробітництва в розрізі прикордонних територій України, які формують відповідні транскордонні регіони, %* (розраховано авторкою за результатами експертного оцінювання у 2016 р. [137])

	Форми транскордонного співробітництва	Прикордонні області України відповідного транскордонного регіону						
		українсько-польський	українсько-словацький	українсько-угорський	українсько-румунський	українсько-молдовський	українсько-російський	українсько-білоруський
1	Єврорегіон	17,35	12,77	12,77	14,29	20,34	19,57	16,67
2	Транскордонні проекти	21,43	19,15	19,15	22,86	25,42	19,57	24,44
3	Транскордонні кластери	2,04	2,13	2,13	1,90	1,69	6,52	0,00
4	Транскордонне партнерство	15,31	19,15	19,15	20,00	13,56	6,52	12,22
5	Транскордонні інноваційні структури	6,12	6,38	6,38	3,81	1,69	4,35	4,44
6	Угоди щодо транскордонного співробітництва	15,31	21,28	21,28	16,19	15,25	19,57	16,67
7	Неформальна взаємодія	12,24	12,77	12,77	16,19	15,25	13,04	13,33
8	Прикордонна торгівля	10,20	6,38	6,38	4,76	6,78	10,87	12,22
	<i>Всього</i>	100	100	100	100	100	100	100

* % відповідей респондентів, пронормованих за загальною кількістю відповідей в розрізі кожної з форм транскордонного співробітництва.

Українські прикордонні регіони перейняли значний досвід розвитку єврорегіональних структур від сусідньої Республіки Польщі. На теренах цієї держави перші єврорегіони були створені ще до її членства в ЄС, тому цей досвід є особливо корисним для наших територій. Відповідно, перші єврорегіони на українському кордоні були створені саме за участі Польщі (Карпатський єврорегіон, Єврорегіон Буг).

На сьогодні налічується 10 структур публічного характеру, які умовно можна поділити за територіально-географічними і адміністративними ознаками на такі, що:

- спільно утворені із країнами-членами ЄС (Карпатський єврорегіон, Єврорегіон Буг, Єврорегіон Нижній Дунай, Єврорегіон Верхній Прут);

- спільно утворені із країнами, які не є країнами-членами ЄС (Єврорегіон Дністер, Єврорегіон Дніпро, Єврорегіон Слобожанщина, Єврорегіон Ярославна, Єврорегіон Донбас).

До 2014 року функціонування єврорегіонів першої групи було більш результативним, ніж другої, що насамперед визначалося наявністю більших можливостей для перших. Однак політична і економічна криза в Україні позначилася на діяльності обидвох груп єврорегіонів, зокрема, підвищенням транскордонних можливостей, посиленням єврорегіональної активності або ж змінами в їхній організаційній структурі чи в деяких випадках припиненням / призупиненням взаємодії у рамках цих інституцій.

Найбільш активним єврорегіоном з української сторони є Карпатський Єврорегіон (перший єврорегіон за участю України, створений 14 лютого 1993 року; учасники: *Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області – Україна; Кошицький і Пряшівський краї – Словаччина; Боршод-Абауй-Землен, Гевеш, Гайду-Бігар, Яс-Надькун-Сольнок, Саболч-Сатмар-Берег медьє – Угорщина; Підкарпатське воєводство – Польща; Сату-Маре, Марамуреш, Біхор, Сучава, Ботошань, Селаж, Харгіта жудеці – Румунія*), діяльність якого спрямована на соціально-економічний розвиток прикордонних територій через підтримку транскордонного співробітництва в економічній, культурній, екологічній, науковій та освітній сферах. У рамках цього єврорегіону з української сторони ефективно функціонує Асоціація органів місцевого самоврядування “Єврорегіон Карпати – Україна”, яка є Національним Представництвом України в єврорегіоні. З румунської сторони функціонує *Asociatia Euroregiunea Carpatica Siret*, з польської сторони активно діє *Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska*, словацьку сторону презентує *Karpatský euroregión Slovensko*, Угорщину – *Regional Development Association for the Carpathian Euroregion Interregional Association*.

Загалом діяльність Асоціації «Єврорегіон Карпати — Україна» зорієнтована на реалізацію завдань за чотирма програмами [105]:

- Транскордонна співпраця (реалізація власних проєктів, допомога в написанні проєктів органами місцевого самоврядування в рамках Програм транскордонного співробітництва ЄС; законодавчі ініціативи щодо сприяння транскордонному співробітництву в Україні; розробка рекомендацій щодо розбудови пунктів пропуску; навчання щодо написання транскордонних проєктів (30 заходів, близько 1000 осіб) тощо);
- Місцевий і регіональний розвиток (підготовка проєктів рішень, стратегій, програм щодо місцевого та регіонального розвитку; надання фінансової підтримки місцевим ініціативам; консультаційна підтримка органів місцевого самоврядування і громадських організацій з питань розвитку Карпатського регіону тощо);
- Міжрегіональна співпраця (координація діяльності Мережі місцевого розвитку Карпатського Єврорегіону; активна участь у міжрегіональних ініціативах (Рада Карпатських Мас-медіа, комунікаційна платформа співпраці між єврорегіонами Слобожанщина, Дніпро, Дністер, Буг тощо));
- Популяризація потенціалу карпатського регіону (промоційна діяльність щодо популяризації Карпатського регіону; заснування двомовного щоквартального видання «Вісник Карпатського Єврорегіону»; проведення спільних транскордонних заходів, навчальних і ознайомчих візитів щодо вивчення і популяризації потенціалу Карпат).

Асоціація “Єврорегіон Карпати – Україна” майже з початку своєї діяльності, протягом 2008-2017 років, залучила грантових коштів для розвитку українських прикордонних регіонів на суму 7 333,7 тис грн (реалізовані проєкти) [44]. Водночас у 2018-2019 рр. за Програмою транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 реалізують 3 проєкти на загальну суму 5,1 млн. євро [45].

Останнім часом також посилюється єврорегіональне співробітництво в українсько-румунському транскордонному регіоні через активну участь у транскордонних програмах ЄС Єврорегіону Нижній Дунай (засновано в м.

Галаці (Румунія) 14 серпня 1998 року; учасники: *Одеська область – Україна; Кагульський і Кантемірський райони – Молдова; Браїла, Галац, Тульча жудеці - Румунія*) структури, яка поєднує державні адміністрації трьох країн. У рамках діяльності єврорегіону функціонує спільно створена у 2009 році усіма сторонами недержавна організація Асоціація транскордонного співробітництва «Єврорегіон Нижній Дунай». З української сторони єврорегіон представляє також недержавна організація Агентство Сталого Розвитку та Європейської Інтеграції «Єврорегіон Нижній Дунай» (далі Агентство). За участі Агентства в рамках Програми ТКС «Басейн Чорного моря» 2014-2020 реалізовується два проєкти із загальним бюджетом 1 677 133,57 євро. Зокрема, у рамках реалізації проєкту «Розвиток сталого культурного туризму в басейні Чорного моря» українська сторона залучила 269 854 євро (Агентство – 128 520 євро; Виконавчий комітет Ізмаїльської міської ради – 141 334 євро) [178], а за проєктом «DASCIAT – Удосконалення існуючих компетенцій та розвиток нових у сфері аквакультури та торгівлі рибними продуктами» - 96 895,00 євро. Крім того, для Одеського регіону за сприяння єврорегіону здійснюється такий важливий проєкт як побудова паромної переправи на проміжках Орлівка – Ісакча та Ізмаїл – Тульча [46]. А в 2018 році було затверджено реалізацію великого інфраструктурного проєкту «Чиста ріка» (загальна вартість проєкту - 4 353 696,00 євро), який передбачає проведення, відбудову та модернізацію каналізаційної мережі на прикордонній території Дельти Дунаю.

Співпраця в рамках Єврорегіону Верхній Прут (створено 22 вересня 2000 року; учасники: *Чернівецька та Івано-Франківська області – Україна, Фалешський, Єдинецький, Глоденський, Окницький, Ришканський, Бриченський райони – Молдова, Ботошань і Сучава жудеці – Румунія*) має не менш важливе значення для розвитку транскордонного співробітництва та соціально-економічного розвитку, ніж участь у програмах транскордонного співробітництва ЄС. Проте активність цього єврорегіону є порівняно низькою у тому ж українсько-румунському, а також українсько-

молдовському транскордонних регіонах. Останнім часом його діяльність переважно полягала у налагодженні партнерських відносин для реалізації окремих проєктів із визначеним колом учасників без чіткої координації та бачення розвитку єврорегіону загалом. Однією з причин цього є те, що всі єврорегіони за участі українських прикордонних регіонів, окрім Єврорегіону Буг, були створені центральним урядом за відповідною ініціативою місцевих органів влади [115]. Як результат, співпраця відбувається на рівні регіональних органів влади, а органи місцевого самоврядування практично не залучені до цього процесу. Однак діяльність єврорегіону була б ефективнішою, якби від кожної країни-партнера функціонували об'єднання органів місцевого самоврядування в межах єврорегіону, як у Карпатському Єврорегіоні. Тоді така діяльність була б стабільнішою і ближчою до потреб мешканців прикордоння. Хоча це не вирішило б усіх проблем, але активізувало би діяльність цього єврорегіону.

Щодо Єврорегіону Буг (*учасники: Волинська область – Україна, Люблінське воєводство – Польща, Брестська область – Білорусь*), який був створений 29 вересня 1995 року з метою активізувати розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків в українсько-польсько-білоруському прикордонні та ефективно працював у програмних періодах 2002-2006 та 2007-2013, сьогодні основна діяльність зосереджена з польської сторони (переважно через Асоціацію місцевого самоврядування Єврорегіону «Буг» (*Stowarzyszenie samorządów Euroregionu Bug*)). Навіть раніше якісний та інформативний сайт української сторони єврорегіону на даний час не працює.

Водночас єврорегіон другої групи, Єврорегіон Дністер (українсько-молдовське прикордоння), який є «наймолодшим» (засновано 2 лютого 2012 року; *учасники: Вінницька область – Україна, Сороцький, Дондушенський, Окницький, Резинський, Флорештський, Шолданештський, Дубесарський райони - Молдова*) та єдиним серед єврорегіонів на кордонах України, що має статус юридичної особи і його штаб-квартира розташована на території

України (м. Вінниця), впродовж п'яти років свого існування успішно реалізував 25 транскордонних проєктів, уклав близько 50 договорів про співпрацю та провів 3 конференції міжнародного рівня. У 2018 році реалізував 4 великі транскордонні проєкти, спрямовані на підвищення соціально-економічного розвитку та покращення логістичного потенціалу прикордонних регіонів учасників єврорегіону. У рамках одного з них – «Транскордонна мережа для інноваційного сільського господарства» (сума гранту ЄС – 267 412.00 євро) – створено міжнародний сільськогосподарський кластер Дністер та Центр інноваційного сільського господарства [24; 182].

У результаті анексії Російською Федерацією (РФ) АР Крим та збройного конфлікту на сході України наша держава була змушена ввести заходи для посилення своєї безпеки, зокрема, скоротити кількість пунктів пропуску через державний кордон між Україною і РФ (із 155 [112] до 31 [156]), ускладнити вимоги щодо перетину кордону (з 1 березня 2015 року громадяни РФ можуть перетинати кордон тільки за наявності закордонного паспорта [37]) тощо. Все це зумовило зворотний процес у розвитку єврорегіонального співробітництва за участі східних областей України [26, с. 64] і зумовлює необхідність при забезпеченні соціально-економічного розвитку враховувати безпекову складову у функціонуванні єврорегіонів. Негативних змін зазнали єврорегіони другої групи саме за участі прикордонних регіонів РФ, які тепер припинили чи призупинили свою діяльність або змушені шукати нові шляхи і механізми функціонування на основі єврорегіональної платформи. Зокрема, Єврорегіон Донбас (29 жовтня 2010 року створений за участі *Донецької і Луганської області України та Ростовської і Воронежської області РФ*), який був одним із найбільших за населенням і площею єврорегіонів у Європі, перестав функціонувати з кінця 2013 року. Призупинив свою діяльність Єврорегіон Ярославна (засновано 24 квітня 2007 року) за участі *Сумської області України та Курської області РФ*, який упродовж 2007-2012 рр. реалізував тільки 3 проєкти та підписав 20 угод про співпрацю [35], що говорить про його неефективність. Також

відсутня інформація на офіційному сайті Харківської ОДА про активність Єврорегіону Слобожанщина (створений 7 листопада 2003 року *Харківською областю України та Білгородською областю РФ*) з 2014 року. Хоча у 2017 році створена ГО «Незалежний Центр Розвитку Єврорегіону Слобожанщина», яка має на меті розробляти проєкти розвитку цього регіону, але наразі про її ефективність важко говорити. Зауважимо, що всі ці єврорегіони є членами Асоціації європейських прикордонних регіонів й надалі ними залишаються, а також у публічному доступі відсутні офіційні документи про припинення співпраці в рамках цих єврорегіонів.

Разом із тим, у Єврорегіоні Дніпро, який створено 29 квітня 2003 року з метою розвитку в прикордонних регіонах-партнерах економічної, освітньої і наукової сфер та транспортної системи, посилення комунікацій і транскордонної взаємодії між установами, організаціями і суб'єктами підприємницької діяльності, підтримки охорони здоров'я населення, покращення стану навколишнього природного середовища [33; 69, с. 156], нині співпраця ведеться тільки між *Чернігівською областю України та Гомельською областю Білорусі без залучення Брянської області РФ* [33]. Однак офіційних документів про припинення прикордонним регіоном із російської сторони членства в єврорегіоні у публічному доступі також немає.

Стосовно десятого єврорегіону Чорне море, який був заснований 26 вересня 2008 року і має найбільше країн у своєму складі (*Азербайджан, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Російська Федерація, Вірменія, Румунія, Туреччина, Україна*), особливої активності з української сторони в рамках цієї структури не спостерігається. Можливо тому, що Україна перебуває в ньому тільки у ролі спостерігача.

Окремо можна виділити Робочу групу Дунайського регіону (Working community of the Danube Regions), куди, окрім 38 регіонів з Німеччини, Австрії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Сербської республіки, Болгарії, Румунії та Республіки Молдова, входить Одеська область України. Робоча група розпочала свою діяльність з 1990 року з метою налагодження системи

взаємодії між всіма зацікавленими особами в розвитку Дунайського регіону. Одеський регіон приєднався до організації в ролі спостерігача в 1993 році, а пізніше, у 1995 році, став повноцінним членом. Це угруповання має своєрідне фінансове забезпечення: по-перше, члени покривають власні витрати; по-друге, немає членських внесків; по-третє, пропозиції щодо фінансування розробляються робочими групами в процесі прийняття рішень щодо проєктів. Робоча група має статус спостерігача в Асоціації європейських регіонів та Центральноєвропейській ініціативі. Нині здійснюється реалізація Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону також за участі України.

Порівняно нещодавно створене ЄОТС ТИСА – перше подібне об'єднання за участі країни, яка не є членом ЄС, – реалізовує два масштабних проєкти в рамках Програми ТКС ЄІС «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020»: загальна вартість проєкту «Співпраця в галузі управління відходами Тиса» складає 5 млн. євро; загальна вартість проєкту «Екологічна оцінка можливостей відновлення природних ресурсів у Солотвино з метою запобігання подальшому забрудненню басейну Верхньої Тиси шляхом підготовки комплексної системи моніторингу» становить 968 235 євро [36; 164].

Варто додати, що у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженій 6 серпня 2014 року, немає завдання про створення єврорегіону Сян на території Львівської області (Україна) та Підкарпатського воєводства (Польща), яке було у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, що втратила чинність. Проте в ній наголошено на об'єднанні зусиль щодо розвитку транскордонного співробітництва, особливо в поглибленні його в рамках єврорегіонів [116]. Натомість у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки акценти зміщені на розвиток таких нових форм транскордонного співробітництва як транскордонні кластери та транскордонні індустріальні парки, тоді коли єврорегіональні структури за участі України досі не

досягнули такої результативності, як у країнах-членах ЄС. Водночас у Проекті постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021 – 2027 роки” значна увага приділяється розвитку нових форм транскордонного співробітництва ОЕС та ЄОТС [123].

Дослідження особливостей розвитку єврорегіонального співробітництва за участі українських прикордонних регіонів стало підставою для висновку, що активність єврорегіональних структур прямо залежить від стану політичної та економічної системи держави та інституційної підтримки їхнього розвитку. Водночас єврорегіональне співробітництво створює позитивний ефект на економічний розвиток прикордонних регіонів тільки за умови спільної активності і зацікавленості всіх учасників єврорегіональної структури, що не завжди характерне для учасників з української сторони. Загалом рівень активності українських прикордонних регіонів у єврорегіональному співробітництві є нижче середнього, проте розробка спільних механізмів, які би стимулювали соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, сприятиме їх активізації.

2.2. Методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток регіонів у транскордонному просторі Україна-ЄС

Основою сталого розвитку держави є належний рівень забезпечення її соціально-економічного розвитку та кожного регіону зокрема. Це досягається шляхом застосування відповідних механізмів та позитивного впливу певних чинників на економічну систему держави чи регіону. Загалом, будь-яка діяльність, процес чи взаємодія приносить певний результат у визначеному часовому вимірі, який може бути оцінено як позитивний, так і негативний. Позитивний результат говорить про ефективність цього явища та стимулює

до здійснення подальших кроків для його розвитку, тоді коли негативний – може призводити до втрат і навіть змушувати до аналізу доцільності його розвитку чи припинення існування.

Одним із найважливіших показників при аналізі економічного стану регіону є «економічна ефективність», а підвищення її рівня – це один із основних пріоритетів економічного розвитку. Крім того, саме ефективність є основою економічного розвитку регіону. Водночас аналіз ефективності єврорегіонального співробітництва дозволяє визначити наступні кроки для подальшої його активізації або попереджає втрату можливостей для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, яку може спричинити слабка кооперація чи її відсутність.

Визначення економічної ефективності єврорегіонального співробітництва передбачає порівняння витрат (матеріальних і нематеріальних) від реалізації транскордонних заходів і проєктів із отриманим ефектом, або ж аналіз співвідношення очікуваних результатів до отриманих. Також важливим індикатором ефективності є рівень задоволення потреб населення, оскільки єврорегіональне співробітництво насамперед направлене на підвищення рівня життя мешканців прикордонних регіонів. Тому економічну ефективність єврорегіонального співробітництва можна розуміти як рівень економічного розвитку прикордонного регіону, який забезпечує отримання зазначеного ефекту при найменших матеріальних і нематеріальних затратах та сприяє задоволенню потреб і підвищенню рівня життя населення прикордонних регіонів [7, с.79; 85].

Варто відмітити, що при аналізі єврорегіонального співробітництва можна застосовувати методики дослідження транскордонного співробітництва. Однак визначити загальну ефективність єврорегіонального співробітництва (як і транскордонного) не можна прямими методами, тому що це багатогранна і неоднорідна категорія, яка не є обмежена тільки фінансовими результатами, але й створює синергетичний ефект у різних елементах регіональної системи. Окрім результатів від реалізованих заходів і

проектів, які можуть бути як кількісними, так і якісними показниками, ефект синергії поєднує в собі й ефект масштабу, ефект скорочення трансакційних витрат або ж інвестиційну синергію, яка може бути результатом спільного використання ресурсів при реалізації завдань [153, с. 142]. До того ж, незважаючи на велику кількість розроблених методик визначення соціально-економічного стану регіону, оцінити вплив єврорегіонального співробітництва є непростим завданням: саме через практичну відсутність або (як зазначає Н. Мікула) «нерозвиненість» транскордонної статистики в Україні.

Враховуючи широкий спектр напрямів впливу єврорегіонального співробітництва, його аналіз може бути здійснено «лише опосередкованим шляхом» [93, с. 199]. Загалом непрямі методи оцінювання можуть бути використані в аналізі показників прикордонної торгівлі, обсягів співфінансування транскордонних проектів, оцінці якості життя населення прикордонних регіонів, інвестиційній діяльності тощо [96, с. 20].

І. Школа та Б. Короп вважають, що при аналізі інституціональних форм слід враховувати ефекти від реалізованих проектів, залучених коштів міжнародної технічної допомоги (МТД) та інформацію про всі заходи, здійснені ними в рамках їхньої діяльності, зокрема, в процесі реалізації проектів і налагодження партнерських відносин, у сприянні покращенню умов життєдіяльності мешканців прикордоння тощо [161]. Тоді як Л. Корольчук пропонує здійснювати аналіз оцінки транскордонного співробітництва на всіх рівнях його впливу [77, с. 7-9]. Особливу увагу оцінці діяльності єврорегіонів за участю прикордонних регіонів України приділила Т. Терещенко, яка виділила основні сфери їх впливу: адміністративна, соціальна, економічна, культурно-освітня, інфраструктурна, екологічна, режимна та безпекова. Науковець обґрунтувала також принципи аналізу та організацію моніторингу транскордонного співробітництва [149, с. 7-10].

Тому важливо проаналізувати основні показники єврорегіонального співробітництва, які характеризують його вплив на стан соціально-

економічного розвитку прикордонного регіону, що, без сумніву, відображається на рівні економічної безпеки, яка «є інтегральним показником функціонування соціально-економічної сфери держави» [4]. І хоча основний вплив на розвиток прикордонного регіону здійснює стан національної економіки загалом, проте єврорегіональне співробітництво «забезпечує особливі умови для подолання периферійності та проблем розвитку прикордонних регіонів» [191], у такий спосіб створює передумови для їх економічного зростання.

Спираючись на досвід країн ЄС щодо дослідження стану розвитку єврорегіонального співробітництва, нами розроблено методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону (авторська розробка)

	Назва	Методи дослідження	Результати дослідження
Перший етап	Аналіз функціонування єврорегіональних структур (3 групи показників, 10 індикаторів)	Індексний та порівняльний методи. (1) $x_{max,i} = \max_i x_{ij}$ (стимулятори), або $x_{min,i} = \min_i x_{ij}$ (дестимулятори), (2) $\bar{x}_i = \frac{\sum_{j=1}^m x_{ij}}{m}$ (еталонне середнє значення), (3) стандартизовані часткові індекси: якщо $x_{max,i}$, то $z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{max,i}}$, якщо $x_{min,i}$, то $z_{ij} = \frac{x_{min,i}}{x_{ij}}$, якщо $\bar{x}_i$, то $z_{ij} = \frac{z'_{ij}}{x'_{max,i}}$, $z'_{ij} = \frac{\bar{x}_i}{ x_{ij} - \bar{x}_i }$, (4) середні індекси: $Z_{kj} = \frac{\sum_{i=1}^n z_{ij}}{n}$, (5) загальний інтегральний індекс: $I_{hj} = \sum_{k=1}^l Z_{kj}$.	Оцінка рівня розвитку єврорегіонального співробітництва.
Другий етап	Визначення потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів (5 груп показників, 18 індикаторів)		Оцінка потенціалу єврорегіонального співробітництва
Третій етап	Розрахунок ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонними регіонами	Коефіцієнт ефективності: $E_{PEC} = \frac{I_{PEC}}{I_{1,EC}}$	Оцінка ефективності реалізації потенціалу єврорегіонального співробітництва
Четвертий етап	Компаративний аналіз соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів (3 групи показників, 14 індикаторів)	Економіко-статистичний та порівняльний метод на основі усереднених значень показників національних сторін єврорегіонів.	Виявлення потенційних загроз економічній безпеці прикордонних регіонів-учасників окремого єврорегіону

Запропонований методичний підхід базується на аналізі функціонування єврорегіонів за участі українських прикордонних регіонів, визначенні потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів, проведенні компаративного дослідження соціально-економічного розвитку регіонів-учасників єврорегіонів та розрахунку показника ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонними регіонами з використанням індексних методів оцінювання.

На сьогодні індексний метод є одним із найбільш застосовуваних методів для визначення рейтингів, узагальнення статистичних даних, оцінки різних аспектів господарської діяльності. Загалом вважається, що індексний метод варто використовувати при аналізі складних явищ через агрегування із пов'язаними між собою явищами. Тобто індекси-показники є відносними величинами. Крім цього, система показників-індикаторів, аналізована нами, оцінюється багатьма неоднорідними показниками, інакше кажучи, складається із непорівнюваних показників. У цьому випадку варто використовувати методику стандартизації вхідних змінних, яка полягає у приведенні значень показників до стандартизованих параметрів, зокрема шляхом порівняння з визначеним еталонним значенням. Показники теж поділяють на стимулятори (зростання їх значень покращує стан розвитку) та дестимулятори (зростання значень показників погіршує стан розвитку). Згідно з цим, у нашому дослідженні еталоном для стимуляторів буде вважатися максимальне значення показника по всіх регіонах, а для дестимуляторів – мінімальне значення. Їх визначатимемо за формулами:

$$x_{max,i} = \max_j x_{ij} \text{ (стимулятори),}$$

або

$$(1) [78]$$

$$x_{min,i} = \min_j x_{ij} \text{ (дестимулятори),}$$

де $x_{max,i}$, $x_{min,i}$ – еталонне значення для i -го показника стимулятора чи дестимулятора відповідно;

x_{ij} – значення i -го показника j -го регіону;

$$i = 1 \dots n, \quad j = 1 \dots m.$$

Однак, якщо показники-індикатори не можна віднести до стимуляторів чи дестимуляторів, то значення еталону розраховуємо за наступною формулою:

$$\bar{x}_i = \frac{\sum_{j=1}^m x_{ij}}{m}, \quad (2)$$

де $\bar{x}_i$ – еталонне середнє значення i -го показника j -го регіону.

Стандартизовані часткові індекси для всіх показників по кожному регіону будемо розраховувати за формулою:

$$\left\{ \begin{array}{ll} \text{якщо } x_{\max,i}, \text{ то} & z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{\max,i}}, \\ \text{якщо } x_{\min,i}, \text{ то} & z_{ij} = \frac{x_{\min,i}}{x_{ij}}, \\ \text{якщо } \bar{x}_i, \text{ то} & z_{ij} = \frac{z'_{ij}}{x'_{\max,i}}, \end{array} \right. \quad (3)$$

де Z_{ij} – стандартизований частковий індекс i -го показника j -го регіону;

$x'_{\max,i}$ – еталонне значення для i -го показника j -го регіону в множині часткових індексів Z'_{ij} , які розраховуються для групи показників, де за еталон береться середнє значення показника;

Z'_{ij} – частковий індекс i -го показника j -го регіону, який враховує відхилення від середнього значення, визначається за формулою:

$$Z'_{ij} = \frac{\bar{x}_i}{|x_{ij} - \bar{x}_i|}, \quad (4).$$

Для розрахунку середніх індексів по кожній групі показників, що характеризують окремі складові досліджуваних явищ, використовуємо формулу розрахунку середнього арифметичного значення:

$$Z_{kj} = \frac{\sum_{i=1}^n z_{ij}}{n}, \quad (5),$$

де Z_{kj} - середній індекс k -ї групи j -го регіону,

$$k = 1 \dots l.$$

Для розрахунку індексів по кожній групі показників нами застосовано алгоритм, розроблений Н. Гончаренко, О. Хановою і М. Шубою [13, с. 83]:

- 1) Визначення сукупності показників оцінки.
- 2) Визначення еталонних значень показників.
- 3) Розрахунок стандартизованих часткових індексів для усіх показників по кожному регіону.
- 4) Розрахунок середніх індексів по кожній групі показників для кожного прикордонного регіону.

Далі на основі визначених середніх індексів Z_{kj} розраховуємо загальний інтегральний індекс I_j по кожній h -й групі показників для кожного прикордонного регіону методом сум. Формула розрахунку має такий вигляд:

$$I_{hj} = \sum_{k=1}^l Z_{kj}, \quad (6).$$

Так, загальний інтегральний індекс розраховується для співставлення всієї сукупності груп показників, тобто є зведеним відносним показником, який враховує визначені параметричні особливості досліджуваного явища. Аналіз усіх складових дає можливість виявити «слабкі місця» досліджуваного об'єкта, а співставлення його стану в часовому вимірі – прослідкувати тенденції.

В нашому випадку, при дослідженні потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонні регіони з вищим значенням показника загального інтегрального індексу матимуть більший потенціал для розвитку єврорегіонального співробітництва. За умови низького потенціалу – навпаки $I_{hj} \rightarrow 0$ (прямуватиме до нуля). Аналогічно буде при розрахунку рівня розвитку єврорегіонального співробітництва.

Особливістю дослідження функціонування єврорегіональних структур є врахування лише показників спільної активності їх учасників. До того ж, розрахунковий період залежно від поставлених завдань може відповідати одному року або ж програмному періоду. Так, аналіз діяльності єврорегіону за один рік можна здійснювати в розрізі розпочатих чи завершених проєктів, проведених заходів, загального обсягу коштів, які надійшли, чи витрат за цей період. Але це не відображає в повній мірі результати їхньої діяльності. Адже

специфіка залучення коштів у рамках єврорегіонального співробітництва вирізняється тим, що гроші для реалізації проєктів у рамках певної програми можуть надходити частинами навіть після її завершення. Тому рівень розвитку єврорегіонального співробітництва варто аналізувати за програмний період. При цьому слід враховувати повний обсяг співфінансування проєктів у рамках певної програми / проєкту, динаміку грошових надходжень, загальну кількість реалізованих проєктів тощо. Зазвичай програмний період в ЄС відповідає 7 бюджетним рокам: 2000-2006; 2007-2013; 2014-2020; 2021-2027 і т.д.

Розрахунок рівня розвитку єврорегіонального співробітництва здійснюватиметься за програмний період. Рівень розвитку єврорегіонального співробітництва пропонуємо оцінювати за такими критеріями (див. табл. 2.4): фінансове забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів, зрілість громадянського суспільства, інтенсивність взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону.

Таблиця 2.4.

Показники розвитку єврорегіонального співробітництва (складено авторкою)

Назва критерію	Показники
<i>Фінансове забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів</i>	Обсяг залучених коштів в рамках єврорегіонального співробітництва, млн. євро
	Кількість програм фінансової допомоги від ЄС, в яких брали участь єврорегіони, од.
	Кількість напрямків забезпечення соціально-економічного розвитку регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, од.
<i>Зрілість громадянського суспільства</i>	Кількість учасників єврорегіонального співробітництва, од.
	Частка громадських організацій (ГО) у єврорегіональному співробітництві, %.
	Кількість транскордонних проєктів реалізованих ГО, од.
	Кількість проєктів реалізованих ГО в рамках єврорегіонального співробітництва, од.
<i>Інтенсивність взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону</i>	Програми / стратегії в рамках діяльності єврорегіональних структур, од.
	Спільні об'єкти інфраструктури створені в рамках єврорегіонального співробітництва, од.
	Кількість реалізованих проєктів в рамках єврорегіонального співробітництва, од.

Критерій фінансового забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів насамперед ідентифікує вплив єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону. Це пояснюється тим, що в основному єврорегіони здійснюють стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів через розробку спільних програм / стратегій, промоцію регіонів, обмін досвідом, навчання тощо. Проте найсуттєвіші зміни відбуваються в результаті залучення і ефективної реалізації ними фінансових ресурсів для вирішення спільних проблем. Зокрема, через спільні «тверді», «м'які» чи «парасолькові» проєкти.

Результати аналізу за цим критерієм свідчать, що розвиток єврорегіонального співробітництва характеризується нерівномірністю залучення фінансових ресурсів як у межах одного єврорегіону, так і українських прикордонних регіонів-учасників різних єврорегіонів (див. рис. 2.5).

Умовні позначення: темним кольором позначено основного партнера; світлим кольором – партнера; цифрою - кількість транскордонних проєктів

Рис. 2.5. Активність суб'єктів і учасників єврорегіонального співробітництва в програмному періоді 2007-2013 (складено авторкою за: [201])

Це помітно на прикладі єврорегіону Буг в програмному періоді 2007-2013, учасники якого залучили фінансові ресурси із структурних фондів ЄС,

обсяг яких суттєво відрізняється. Люблінське воєводство залучило у понад 2 рази більше коштів, ніж Волинська область, і у 4,5 рази більше, ніж Брестська область через єврорегіональне співробітництво.

Така різниця пояснюється тим, що країни-члени ЄС, порівняно з Україною, мають більше можливостей для залучення фінансових ресурсів, більшу кількість програм, що дозволяють співфінансування з фондів ЄС та ефективніші економіко-організаційні механізми їх реалізації у прикордонних регіонах (програми транскордонного співробітництва переважно потребують співфінансування із власних джерел у розмірі 10-30 %). Зокрема, Люблінське воєводство, окрім Програм транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 роки, скористалось із можливостей ще чотирьох програм (серед них The RITA program, який ініційований Polish-American Freedom Foundation та впроваджується через Education for Democracy Foundation), натомість Волинська область – тільки з двох.

У межах Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 Львівською областю реалізовано проєктів у рамках транскордонного співробітництва на суму 35 млн євро, тоді коли Волинською – 23,8 млн євро [143]. Асоціація Єврорегіон Карпати-Україна реалізувала шість проєктів на суму 3,1 млн грн також у межах інших шести програм ЄС, зокрема, Міжнародного Вишеградського Фонду та Фонду Східна Європа.

У програмному періоді 2014-2020 найбільше фінансових ресурсів залучено із структурних фондів ЄС через єврорегіональне співробітництво Львівською областю (у порівнянні із іншими областями) – 6,323 млн. євро. Основними напрямками залучення коштів стали: промоція місцевої культури та збереження історичної спадщини; покращення доступності до регіонів, розвиток стійких до клімату транспортних систем та комунікаційних мереж; туризм, культурна спадщина та мистецтво.

Результати аналізу фінансового забезпечення економічного розвитку українських прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів із країнами-членами ЄС у програмному періоді 2014-2020 представлено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Показники фінансового забезпечення економічного розвитку українських прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів з країнами-членами ЄС за програмний період 2014-2020 (розраховано за: [201])

Наступний критерій – зрілість громадянського суспільства – визначає вплив єврорегіонального співробітництва на соціальне та інформаційне забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, оскільки характеризує поінформованість, зацікавленість і активність мешканців прикордоння у транскордонному співробітництві.

Дослідження показників зрілості громадянського суспільства у прикордонних регіонах сусідніх країн показало, що найгірші позиції за кількістю ГО у Брестській області. Зокрема, у Білорусі на 2013 рік налічувалось 2487 ГО, у тому числі 1567 місцевих, порівняно з попередніми роками їхня кількість суттєво не змінилась (2380 ГО у 2011 році) [141]. Крім того, більшість із них функціонує за обмеженим колом інтересів, що не створює умов для ефективного діалогу між владою і суспільством.

В Україні (порівняно з Білоруссю) ситуація є значно кращою. Однак відносно прикордонних регіонів Угорщини та Румунії, де в останні 10 років на тис. осіб населення припадає в середньому від 3,14 до 5,54 ГО, чи Польщі

– в Україні кількість ГО на тис. осіб є суттєво менша. Наприклад, у Волинській області у 2,5 рази менше ГО на тисячу осіб, ніж у Люблінському воєводстві. Станом на 2013 рік у Люблінському воєводстві налічувалося 7455 громадських організацій, а у Волинській області – 1560. Проте спостерігаються позитивні тенденції із постійним щорічним збільшенням кількості ГО в регіонах України. Зокрема у Волинській області на тис. осіб припадало 1,6 громадських організацій у 2013 році, 7,5 – у 2015 році та 8,7 – у 2017 році; у Львівській області цей показник становив 2,1 у 2013 році; 7,7 – у 2015 році та 8,7 – у 2017 році.

Ще про зрілість громадянського суспільства може свідчити показник кількості реалізованих мікропроектів у рамках парасолькових проєктів єврорегіонів. Зокрема, за Програмою транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2007-2013 та в межах проєкту «Культура прикордоння – інтеграційна платформа для місцевих громад Єврорегіону Буг» було реалізовано 11 мікропроектів: дев'ять партнерств Польща – Україна і два – Польща та Білорусь. Карпатським єврорегіоном також за цією програмою реалізовувався парасольковий проєкт «Промоція спільної культурно-історичної спадщини Польщі та України – фортеці Перемишль», який залучив 10 мікропроектів, які виконала 21 організація-партнер з Польщі та України [1].

Як показують розрахунки зрілості громадянського суспільства у розрізі українських прикордонних регіонів-учасників, єврорегіонів з країнами-членами ЄС, у програмному періоді 2014-2020 за визначеною нами множиною показників (кількості учасників єврорегіонального співробітництва, частки ГО у єврорегіональному співробітництві, кількості транскордонних проєктів реалізованих ГО та кількості проєктів реалізованих ГО в рамках єврорегіонального співробітництва) – найбільше проєктів транскордонного співробітництва реалізовано ГО Закарпатської області (16 проєктів). Активними ГО є також у Львівській (9 проєктів) та Івано-Франківській (8 проєктів) областях. Проте ГО майже не співпрацюють із

єврорегіональними структурами, що демонструє наразі незацікавленість останніх у такій взаємодії. Водночас залучення єврорегіональними структурами різних державних установ та організацій до реалізації проєктів транскордонного співробітництва вказує на першочерговість вирішення спільних проблем на регіональному рівні (див. рис. 2.7).

Рис. 2.7. Показники зрілості громадянського суспільства у розрізі українських прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів з країнами-членами ЄС за програмний період 2014-2020 (розраховано за: [201])

Щодо критерію інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону, то він показує, наскільки тісно співпрацюють між собою учасники єврорегіонального співробітництва (чим тісніша співпраця, більше контактів, тим більше утворюється транскордонних зв'язків) і свідчить про розвиток інтеграційних процесів. Зазвичай, найчастіше співпраця відбувається щодо проведення спільних заходів (конференцій, круглих столів, тренінгів тощо), реалізації спільних проєктів, створення спільних організацій чи продуктів (стратегій розвитку, транскордонних інституцій тощо), формування спільних мереж. Для прикладу можна виокремити Інтегровану функціонально-просторову концепцію розвитку Єврорегіону «Буг» до 2020 р., Європейський колегіум польських і українських університетів, Мережу місцевого розвитку Карпатського єврорегіону, Центр економіки та підприємництва «Буковина». Розробка

спільних програм, стратегій, концепцій тощо підсилює інституційно-правове забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону.

Значну роль у контексті розвитку єврорегіональної взаємодії відіграє будівництво спільних об'єктів інфраструктури, які підвищують привабливість регіону для інвесторів, спрощують життєдіяльність і переміщення мешканців прикордоння. До спільних об'єктів інфраструктури належать як спільні пункти пропуску через кордон, так і прикордонна, дорожня, соціальна інфраструктура. Серед таких об'єктів інфраструктури можна виділити облаштований за участі Єврорегіону Буг у програмному періоді 2000-2007, автомобільний міжнародний пункт пропуску «Ягодин-Дорогуськ», а також побудований новий міст через ріку Західний Буг. У програмному періоді 2014-2020 реалізовується проєкт за участі Карпатського єврорегіону «Доступне українсько-польське прикордоння: спільні дії щодо модернізації дорожньої інфраструктури», який передбачає реконструкцію ділянок доріг № О141003 Мостиська–Краківець у Львівській області (19,1 км) та № 867 Синява–Гребенне у Підкарпатському воєводстві (0,7 км), що підвищить транскордонну доступність [22].

Водночас протягом програмного періоду 2007-2013 на розвиток інфраструктури в прикордонних регіонах у розрізі 13 проєктів було виділено фінансових ресурсів на суму 19,462 млн євро. Зокрема, тільки в рамках Програм транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 було збудовано та реконструйовано 10 прикордонних переходів, підвищено пропускну спроможність до 29865 автомобілів на день та 48800 осіб на день, модернізовано 71 будівлю, збудовано та реконструйовано 116,5 км доріг [1].

До показників інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону нами також віднесено кількість реалізованих проєктів у рамках єврорегіонального співробітництва, який показує транскордонну зв'язаність.

Отримані результати в процесі аналізу інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону представлено на рис. 2.8. Зокрема Львівська область демонструє найвищу інтенсивність взаємодії за всіма показниками.

Рис. 2.8. Показники інтенсивності взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону у програмному періоді 2014-2020 (розраховано за: [201])

На наступному етапі проаналізуємо потенціал єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів через показники оцінки забезпечення природними ресурсами та транскордонною інфраструктурою, розміщення населення, рівня розвитку економіки та трудових ресурсів (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Показники потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів (складено авторкою)

Назва критерію	Показники
Забезпечення природними ресурсами	Частка сільськогосподарських угідь, %.
	Лісистість території, %.
	Частка територій, що охороняються, %
Розміщення населення	Населення, тис. осіб
	Щільність населення, осіб / км ² .
Розвиток трудових ресурсів	Частка економічно активного населення у віці 15-70 років, %.
	Рівень безробіття, %.
	Середня заробітна плата, євро / особу.
Розвиток економіки	Валовий регіональний продукт, євро / особу
	Частка регіону у доданій вартості, %
	Обсяг капітальних інвестицій, млн. євро / особу
	Кількість суб'єктів підприємництва, тис
	Частка збиткових підприємств, %

Продовження таблиці 2.5.

	Коефіцієнт покриття експортом імпорту
Забезпечення транскордонною інфраструктурою	Кількість пунктів перепуску через кордон, од.
	Середня відстань між пунктами пропуску, км.
	Кількість доступних транскордонних програм ЄС, од.
	Кількість єврорегіональних структур, од.

Для оцінки потенціалу єврорегіонального співробітництва українських прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів розраховано загальний інтегральний індекс (I_{PEC}) на основі методики визначення еталонних значень (визначаються по кожному показнику групи регіонів), розрахунку стандартизованих часткових індексів і розрахунку середніх індексів по кожній із п'яти груп показників. За цим показником здійснено порівняльний аналіз за 2013 та 2018 рр. з метою виявлення спільних та відмінних тенденцій його змін в період економічної кризи в Україні.

Відповідно до здійснених розрахунків загального інтегрального індексу потенціалу єврорегіонального співробітництва за 2013 рік, українські прикордонні регіони-учасники єврорегіонів умовно можна розділити на три групи: з високим потенціалом ($I_{PEC} > 3$ – Харківська, Донецька; із середнім потенціалом ($2,5 \leq I_{PEC} \leq 3$) – Одеська, Луганська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернігівська; із низьким потенціалом ($I_{PEC} < 2,5$) – Чернівецька, Волинська, Вінницька і Сумська (див. рис. 2.9).

У 2018 році потенціал єврорегіонального співробітництва зріс у майже всіх прикордонних областях, окрім Сумської, Чернігівської, Луганської та Донецької, які є сусідніми з РФ. Це підкреслює суттєве значення чинника наряду інтеграції. Розподіл відносно значення цього показника відбувся таким чином: до першої групи належать Харківська, Одеська, Закарпатська та Львівська області; до другої – Івано-Франківська, Донецька, Вінницька, Чернівецька; до третьої – Волинська, Чернігівська, Сумська, Луганська (див. рис. 2.10). Водночас найвище значення показників розміщення населення, розвитку трудових ресурсів та розвитку економіки демонструє Харківська область, найнижчі - Луганська область (див. Додаток Е, табл. Е.1).

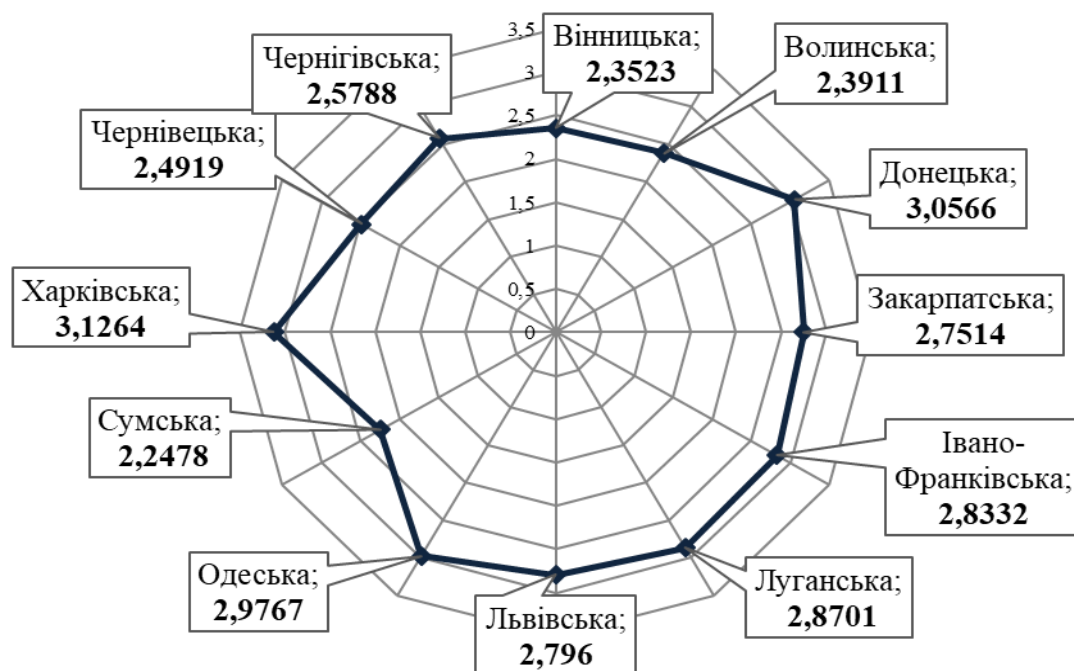

Рис. 2.9. Загальний інтегральний індекс потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів учасників єврорегіонів станом на 2013 р. (розраховано авторкою за: [126; 127; 113])

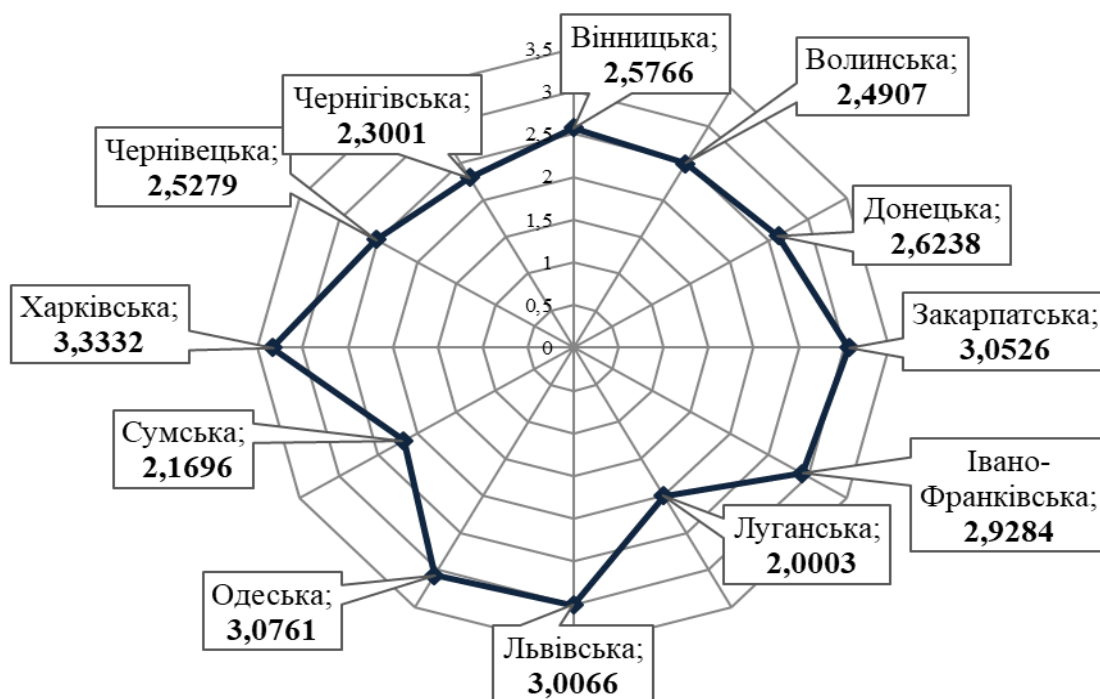

Рис. 2.10. Загальний інтегральний індекс соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів учасників єврорегіонів станом на 2018 р. (розраховано авторкою за: [128; 129])

Зазначимо, що зростання потенціалу єврорегіонального співробітництва в основному відбулося через збільшення частки майже всіх прикордонних регіонів, окрім Донецької і Луганської областей, у загальній валовій доданій вартості України. Також покращилася ситуація у зовнішньоекономічній діяльності як вагомого чинника економічного зростання, який сприяє реалізації трудового і ресурсного потенціалу, виходу підприємств на міжнародні ринки та розширення кола іноземних партнерів шляхом налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, покращення доступності прикордонних регіонів до фондів ЄС.

Починаючи з 2016 року Львівська, Закарпатська та Івано-Франківська області наростили обсяги експорту товарів і послуг, зокрема цьому сприяло підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Від початку економічної і політичної кризи в Україні та під впливом Угоди про асоціацію відбулася переорієнтація експортної діяльності на ринки ЄС, а також, хоч і незначна, але диверсифікація експорту товарів на інші ринки світу, що насамперед має позитивний вплив на економічну безпеку українських прикордонних регіонів. Два роки поспіль обсяги експорту товарів та послуг прикордонних областей України скорочувався: у 2015 році – на 11,2 %, у 2016 році – на 0,3% (в Україні загалом 26,8% та 4,1% відповідно) у порівнянні з попереднім роком. Проте, у 2017 році цей показник по прикордонних областях зріс у порівнянні з 2016 роком на 19,3% (по Україні зріс на 16,8 %) [56]. У 2018 році експорт переважав імпорт у Вінницькій (2,54), Закарпатській (1,09), Івано-Франківській (1,05), Одеській (1,08), Сумській (1,11), Чернівецькій (1,43) та Чернігівській (1,56) областях. Більше того, у всіх регіонах зменшилася частка збиткових підприємств.

Водночас практично в усіх прикордонних областях спостерігається зменшення частки сільськогосподарських земель.

Розрахунок показника ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва (E_{PEC}) українськими прикордонними регіонами у забезпеченні їх соціально-економічного розвитку визначається

співвідношенням загального інтегрального індексу рівня розвитку єврорегіонального співробітництва (I_{LEC}) відносно загального інтегрального індексу рівня потенціалу єврорегіонального співробітництва (I_{PEC}) за формулою:

$$E_{PEC} = \frac{I_{PEC}}{I_{LEC}}, \quad (7).$$

Результати розрахунку показника ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва українськими прикордонними регіонами представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Ефективність єврорегіонального співробітництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку у розрізі прикордонних регіонів України, що межують з країнами-членами ЄС, 2014-2020 рр. (розраховано авторкою)

Назва регіону	Індекс потенціалу єврорегіонального співробітництва	Індекс рівня розвитку єврорегіонального співробітництва	Рівень ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва
Волинська область	0,6231	0,2639	0,4236
Закарпатська область	0,7569	0,4432	0,5855
Івано-Франківська область	0,7375	0,4242	0,575
Львівська область	0,7664	0,8958	1,1689
Одеська область	0,7786	0,3056	0,3926
Чернівецька область	0,6413	0,0139	0,0217

Високі результати ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва демонструє Львівська, Закарпатська та Івано-Франківська області. Одеська область, яка має найвищий потенціал єврорегіонального співробітництва, використовує його трохи більше ніж на третину. Решта областей практично не реалізують його, що свідчить про низьку дієвість нових форм транскордонного співробітництва в більшості прикордонних регіонів України.

З метою дослідження соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів, виявлення відмінностей та оцінювання

соціальних і економічних процесів у транскордонному просторі Україна-ЄС доцільно здійснити компаративний аналіз у розрізі регіонів-учасників Карпатського Єврорегіону, Єврорегіону Буг, Єврорегіону Нижній Дунай та Єврорегіону Верхній Прут.

Для аналізу використано попередньо визначений алгоритм розрахунку середніх індексів по кожній групі показників для цих регіонів. Також вибрана система показників-індикаторів, складові яких є статистично доступними у всіх країнах регіонів-учасників зазначених єврорегіонів і які, на нашу думку, найкраще виражають вплив єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток та якість життя населення у цих регіонах. Також ми керувалися досвідом європейських країн, зокрема Польщі, щодо дослідження діяльності єврорегіонів. Тому на основі вищезазначеного та наукових праць [91; 133; 10; 183; 242; 241; 243] було виділено такі групи показників:

- показники рівня життя населення (індикатори: середньомісячна пенсія; частка середньомісячних видатків на здоров'я на особу; частка середньомісячних видатків на продукти харчування і безалкогольні напої на особу; середня житлова площа на одного мешканця; кількість новозареєстрованих легкових автомобілів і мотоциклів на тис. осіб);
- показники економічного розвитку прикордонних територій (індикатори: ВРП на особу; капітальні інвестиції на особу; кількість туристів, що зупинилися в закладах розміщення на тис. осіб; кількість підприємств на тис. осіб; кількість наукових працівників на тис. осіб);
- показники розвитку регіонального ринку праці (індикатори: рівень безробіття; середньомісячна заробітна плата; коефіцієнт міграційного приросту / скорочення на тис. осіб; частка забезпечення вакансіями).

Таким чином нами було сформовано систему, яка налічує три групи показників. Аналіз здійснюємо на основі усереднених значень показників кожної національної сторони регіону-учасника єврорегіону (розрахунок див. Додаток Е, рисунки Е.2 – Е.4).

Група показників якості життя населення визначає стан добробуту та ступінь задоволення населення необхідними матеріальними і життєвими благами. Якість і рівень життя населення безпосередньо впливає на забезпечення соціальної безпеки і навпаки. Результати аналізу показників цієї групи засвідчили вищий рівень життя мешканців прикордонних регіонів країн-членів ЄС порівняно з українськими і молдовськими прикордонними регіонами (див. рис. 2.11).

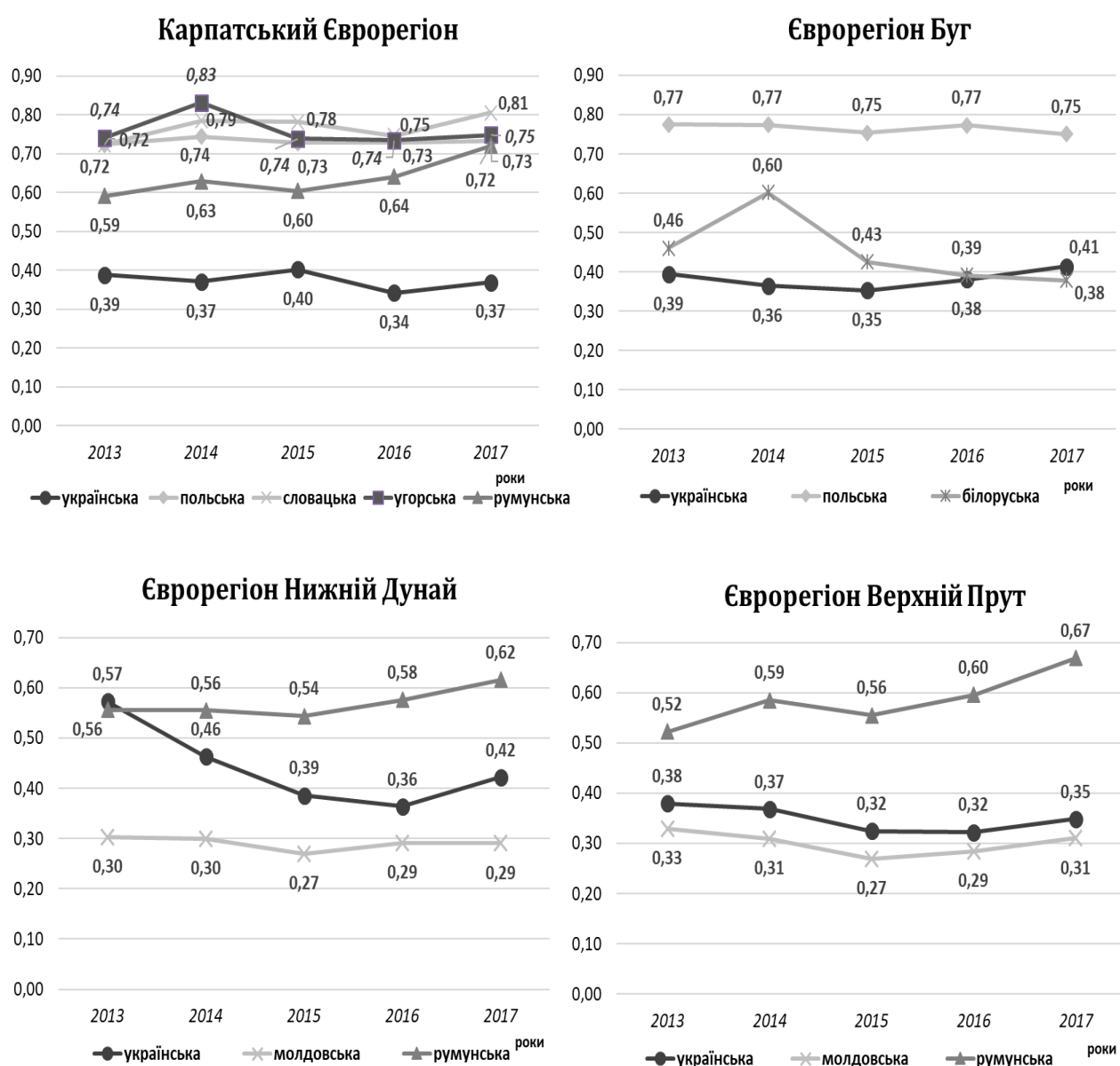

Рис. 2.11. Співвідношення показників рівня життя населення прикордонних регіонів-учасників Карпатського Єврорегіону, Єврорегіону Буг, Єврорегіону Нижній Дунай та Єврорегіону Верхній Прут (розраховано авторкою)

Неважко помітити на рисунку 2.11 значне зростання рівня життя населення у 2014 році у білоруської сторони Єврорегіону Буг. Це відбулося через збільшення кількості новозареєстрованих автомобілів у Брестській області до 15,8 од. на тис. осіб. Варто зазначити, що така кількість відповідає середньому значенню цього показника в прикордонних регіонах країн ЄС. У 2013 році цей показник у Брестській області становив 4,4 од. на тис. осіб та поступово зменшувався в наступні роки, починаючи з 2015 року. Подібна ситуація відбулася у 2019 році в українських прикордонних регіонах, коли за десять місяців було зареєстровано майже в 2 рази більше легкових автомобілів і мотоциклів, ніж за 2018 рік, що пов'язано із завершенням пільгового періоду розмитнення автомобілів на іноземній реєстрації. Це свідчить про високу чутливість рівня життя населення до інституційно-правових змін у внутрішньому середовищі країни.

Однак транскордонне співробітництво, зокрема єврорегіональне, може бути стабілізуючим фактором у прикордонних територіях, який зменшує амплітуду цих коливань. Це можна пояснити тим, що, наприклад, функціонування організованої прикордонної торгівлі та розвиток малого підприємництва сприяє самозайнятості населення, у результаті чого доходи домогосподарств зростають, що покращує їх купівельну спроможність і тим самим піднімає рівень життя населення.

Сьогодні спостерігаються суттєві диспропорції між прикордонними регіонами України і країн ЄС, які посилюються через збройні конфлікти на Сході України та економічну кризу 2014-2015 рр. Аналіз показників другої групи показав, що прикордонні регіони Польщі, Угорщини та Словаччини переважають українські за всіма показниками, відповідно й рівень їхнього розвитку значно вищий. Хоча в румунському прикордонні у 2,1 рази менше зосереджено підприємств та у 5,4 рази менше науковців, ніж в українських прикордонних регіонах. Співвідношення показників економічного розвитку українських прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів у транскордонному просторі Україна-ЄС представлено на рисунку 2.12.

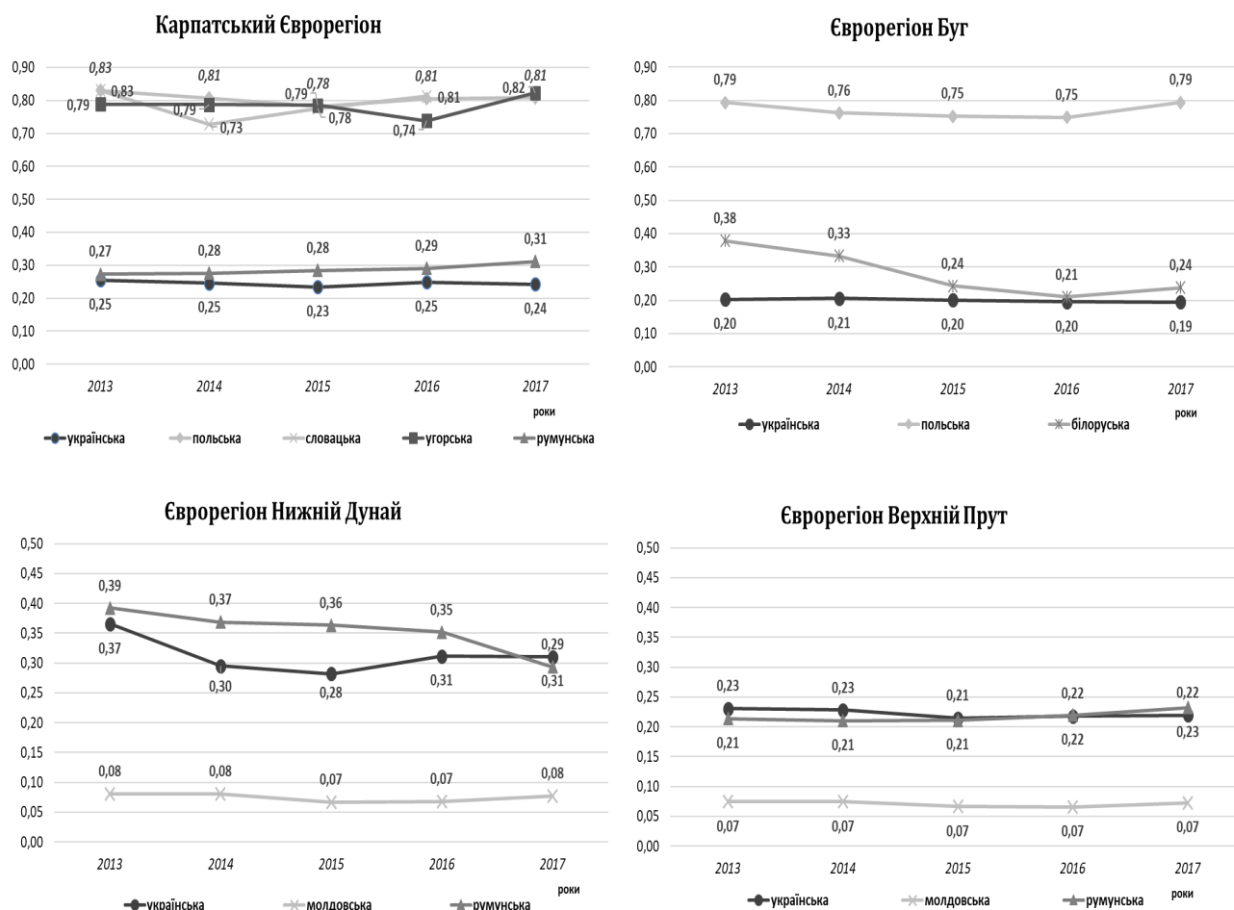

Рис. 2.12. Співвідношення показників економічного розвитку прикордонних регіонів-учасників Карпатського Єврорегіону, Єврорегіону Буг, Єврорегіону Нижній Дунай та Єврорегіону Верхній Прут (розраховано авторкою)

Варто звернути увагу на те, що у розвинених країнах основна частка ВВП припадає на малий і середній бізнес (до 70 % в ЄС). Крім того, що розвиток малого підприємництва забезпечує стабільність ринкових відносин (вважається, що стабільність економічної системи підтримується вже тоді, коли 20-30 % населення держави ведуть власний бізнес [15]), він ще й характеризується високим ступенем гнучкості і динамічності, що дозволяє легко адаптуватися і перебудовуватися відповідно до новостворених умов діяльності та переживати кризові ситуації. Понад половина малих підприємств від їхньої загальної кількості в Україні зосереджено у таких регіонах, як: м. Києві (20,2 %), Донецькій (7,3 %), Дніпропетровській (7,0 %), Харківській (6,8%), Одеській (5,9 %) та Львівській (5,8 %) областях. Відповідно до цього, розвиток у Єврорегіоні Нижній Дунай та Карпатський

Єврорегіон є дещо вищий, ніж у двох інших. До того ж, розробка та використання інновацій також забезпечує економічне зростання.

Остання група показників розвитку транскордонного ринку праці дає можливість виявити вплив трудових ресурсів у більш сприятливе середовище розвитку, що є основною загрозою економічній безпеці.

Слід зазначити, що сьогодні посилилася загроза впливу трудових ресурсів, насамперед у сусідні країни ЄС. Основною причиною цього є висока вартість життя (результати розрахунку свідчать, українці витрачають у два рази більше коштів на купівлю продуктів харчування, ніж поляки, що є одним із найвищих показників в Європі), низький рівень оплати праці та відсутність перспектив подальшого розвитку, що спричинено економічною кризою та високим рівнем інфляції – 124,9% у 2014 році. Як результат, з 2015 року умови на українському ринку праці значно погіршилися (див. рис. 2.13), що вплинуло на збільшення перетинів державного кордону. Наприклад, у березні 2015 року українці перетнули українсько-польський кордон у напрямку Польщі 724,9 тис. раз, тоді коли поляки в напрямку України – 85,9 тис. разів. Таким чином, у порівнянні з березнем 2014 року кількість перетинів зросла на 10,1% [214].

Економічна криза в Україні у 2014-2015 рр. позначилася й на економіці Білорусі. У 2015 році рівень безробіття у Брестській області збільшився до 1,1% порівняно з 0,6% 2014 року та зменшилася частка забезпечення вакансіями із 134% 2014 до 85% 2015 року. Повернутися до попередніх показників Брестська область змогла тільки в 2017 році. Також спостерігається високий рівень міграційного скорочення населення у прикордонних регіонах Молдови та Словаччини. Викликають тривогу негативні тенденції у посиленні міграційних настроїв у Вінницькій (-2,4), Волинській (-0,7), Донецькій (-2,5), Луганській (-2,6), Сумській (-1,9) та Чернігівській (-1,9) областях.

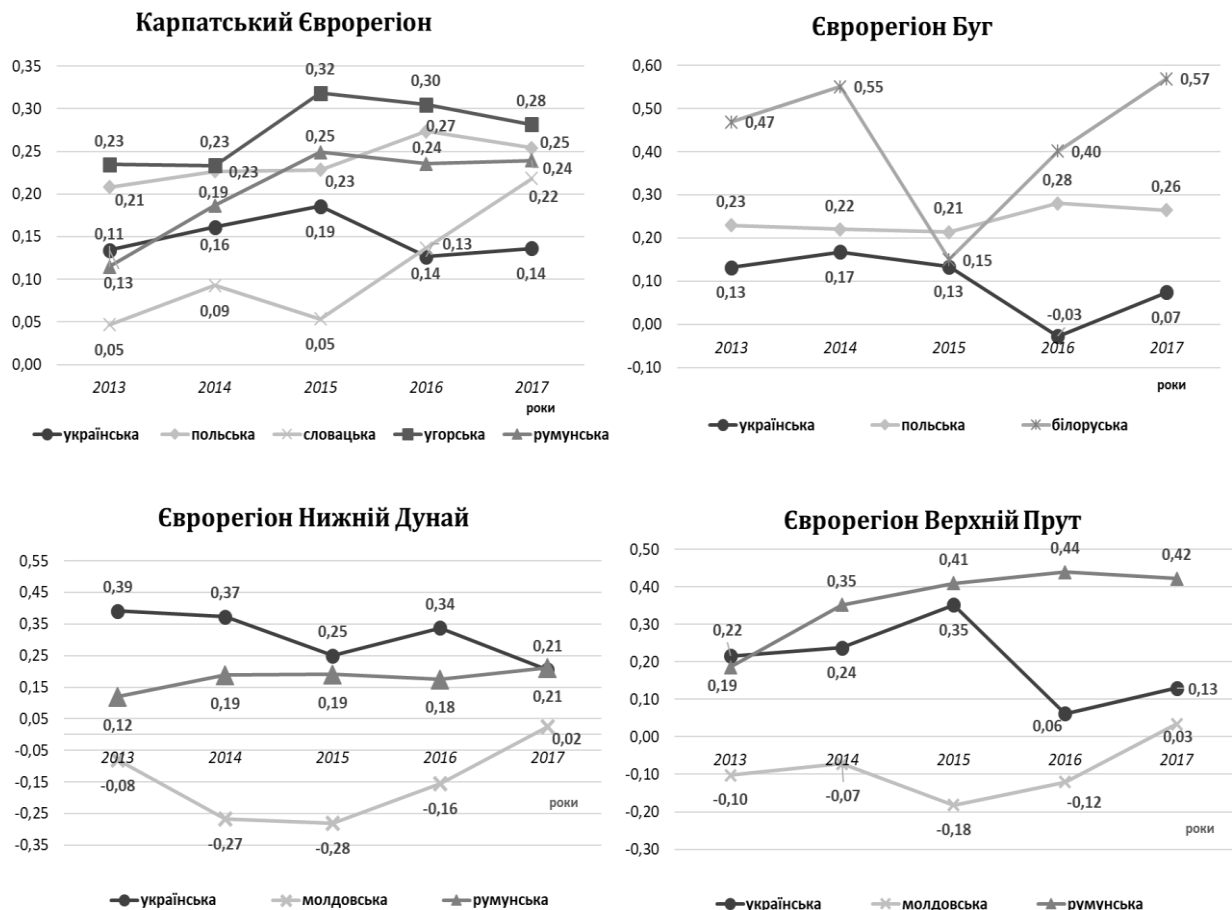

Рис. 2.13. Співвідношення показників розвитку регіональних ринків праці за участі прикордонних регіонів-учасників Карпатського Єврорегіону, Єврорегіону Буг, Єврорегіону Нижній Дунай та Єврорегіону Верхній Прут (розраховано авторкою самостійно)

Результати аналізу свідчать про значну асиметрію у розвитку між прикордонними регіонами України та країн-членів ЄС – учасниками аналізованих єврорегіонів, яка посилювалася у 2015 році, але з 2017 року спостерігається тенденція до її зменшення. Незважаючи на це, істотними загрозами регіонального розвитку залишаються вплив трудових ресурсів, насамперед у сусідні країни ЄС, посилення тінізації економічної діяльності, втрата можливостей розвитку транскордонного співробітництва, формування антиукраїнських настроїв тощо. Водночас результати дослідження вказали на відставання соціально-економічного розвитку молдовських прикордонних регіонів від українських, а також румунських – порівняно з Одеською областю, яка є учасником Єврорегіону Нижній Дунай.

Спираючись на досвід країн-членів ЄС, вважаємо, що асиметрія у соціально-економічному розвитку прикордонних територій сусідніх держав і України в процесі єврорегіонального співробітництва може поступово згладжуватися, за умови активного розвитку останнього. Водночас здійснене нами дослідження показало, що єврорегіональне співробітництво не є основним формуючим чинником соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, але впливаючи на підприємництво і мешканців прикордоння, формує додаткові можливості, фактори розвитку для прикордонного регіону. Це варто враховувати в процесі забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів (див. рис. 2.14).

Рис. 2.14. Основні аспекти впливу єврорегіонального співробітництва (розроблено авторкою самостійно)

Отже, процес розвитку єврорегіонального співробітництва до 2013 року не був надто активізованим, що було насамперед пов'язано із неефективністю механізмів взаємодії центральних, регіональних і місцевих органів влади; значною диференціацією регіонів за рівнем економічного розвитку та рівнем життя населення; недосконалістю законодавчого поля; недооцінкою єврорегіонального співробітництва як важливого інструменту підвищення розвитку прикордонних регіонів; низьким рівнем забезпечення

транскордонної інфраструктури тощо. Проте зараз можна стверджувати про незначну активізацію єврорегіонального співробітництва в програмному періоді 2014 – 2020, зважаючи на поступу в удосконаленні законодавчої бази для транскордонного співробітництва (імплементация Угоди про асоціацію України та Європейським Союзом та Протоколу №3 до Мадридської конвенції), забезпечення збільшення кількості транскордонних програм технічної допомоги, в яких мають змогу брати участь українські прикордонні регіони, підписання нових міжрегіональних угод про співпрацю та партнерство. А також покращилися тенденції до зростання кількості громадських організацій та пожвавлення суб'єктів і учасників єврорегіонального співробітництва у розробці та реалізації транскордонних проєктів тощо. Проте цей процес не зможе бути надто тривалим та результативним без запровадження дієвих механізмів реалізації регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва.

2.3. Систематизація чинників впливу єврорегіонального співробітництва на регіональний розвиток

Єврорегіональне співробітництво в межах однієї держави, і навіть у регіонах-учасниках окремого єврорегіону, розвивається нерівномірно. Відповідно й вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів є неоднаковий та насамперед залежить від певних внутрішніх і зовнішніх чинників, які формують передумови для цього. Ідентифікація та систематизація цих чинників дозволить визначити напрями активізації єврорегіонального співробітництва та проаналізувати соціально-економічні наслідки цього впливу на регіональний розвиток.

У наукових дослідженнях зарубіжних і українських вчених визначено й систематизовано чинники, які впливають на активізацію і розвиток транскордонного співробітництва, а також створення і функціонування єврорегіонів. Так, наприклад, Коморніцкі Т. зазначає, що чинниками, які

найчастіше детермінують розвиток транскордонного співробітництва, є: географічні, економічні, соціокультурні і мовні, інституційні та міжнародно-політичні чинники [202, с. 158].

Німецький вчений Роберт Книппшилд (Robert Knippschild) поділяє фактори впливу транскордонного співробітництва в просторовому розвитку на екзогенні (розмір транскордонного регіону співробітництва; досвід співпраці в окремих містах і регіонах, які беруть участь у співпраці; необхідність співпраці в конкретних містах і регіонах; відмінності в адміністративних структурах; наявність транснаціональних організацій і нормативно-правової бази; мова, національні упередження та культурні відмінності) і ендогенні (трансакційні витрати, власні фінансові ресурси і розподіл співфінансування; мета, цілі і очікування від співпраці; учасники, їх компетенція і задіяні людські ресурси; структура і управління процесами взаємодії). І зазначає, що основними з них є: безперервна довгострокова перспектива співпраці; адекватна мета та спільна стратегія співробітництва; основні дійові особи в адміністрації і політиці; координаційний офіс; стартове доступне фінансування [200].

Український науковець Н. Мікула, теж визначає дві групи чинників розвитку транскордонного співробітництва. Проте за класифікаційну ознаку бере характер їх сприйняття, за якою поділяє на об'єктивні (потреба в користуванні спільними природними ресурсами; необхідність в об'єднанні для вирішення спільних проблем; реалізація єдиної політики просторового облаштування на Європейському континенті) і суб'єктивні (можливості підвищити соціально-економічний та екологічний розвиток прикордонних територій, залучити фінансові ресурси із структурних фондів ЄС та інших міжнародних структур, покращити якість життя мешканців прикордоння; формувати транскордонний простір у межах транскордонного регіону) [93, с. 68].

Наявні й інші підходи до визначення чинників розвитку транскордонного співробітництва (фактори передумов [206], фактори

розвитку транскордонного співробітництва в бізнес-сфері [236], фактори створення і розвитку інших форм транскордонного співробітництва [204] тощо), проте малодослідженими залишаються чинники, які формують вплив єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. Тому з метою подальшого врахування їх, зокрема при вирішенні спільних проблем у транскордонному просторі, доцільно узагальнити та систематизувати чинники впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів.

Як відомо, «чинники – це рушійна сила, суттєва причина, обставина, що впливає на певний процес або явище та змінює рівень і динаміку продуктивності» [25, с. 151]. Загалом чинники поділяються:

- за відношенням впливу – внутрішні та зовнішні;
- за способом дії – прямої і не прямої дії;
- за ступенем керованості – контрольовані і не контрольовані;
- за галузевим розподілом – соціальні, економічні, інформаційні, політичні, екологічні тощо.

На нашу думку, єврорегіональному співробітництву притаманні як внутрішні, так і зовнішні чинники, які формуються на різних рівнях економічної системи, тобто нано- (рівень особи)), мікро- (рівень підприємства) і мезорівнях (рівень регіону). На мезорівні вони прямо впливають на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону та опосередковано через нано- і мікрорівні. Зокрема, непрямий вплив здійснюється і на рівні держави, тобто макрорівні.

На основі галузевого розподілу та із урахуванням класифікаційних підходів до групування чинників транскордонного співробітництва, нами було виділено такі групи чинників впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону:

- фінансово-економічні;
- інфраструктурні;
- інформаційно-комунікаційні;

- організаційно-інституційні;
- інтеграційні;
- міжнародно-політичні чинники.

Водночас з огляду на те, що єврорегіональне співробітництво формується на внутрідержавному і міжнародному рівнях, вважаємо за необхідне розділити всі групи факторів на внутрішнього і зовнішнього впливу. На рис. 2.11 зображено структуру факторного впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону.

На нашу думку, до групи *фінансово-економічних чинників* внутрішнього впливу насамперед відносяться: рівень соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, наявність власних фінансових ресурсів, можливості підвищення конкурентоспроможності регіону та покращення бізнес-середовища.

Єврорегіональне співробітництво та рівень соціально-економічного розвитку прикордонного регіону є взаємозалежними явища.

По-перше, сила впливу єврорегіонального співробітництва залежить від рівня його ж розвитку: при низькому рівні розвитку єврорегіонального співробітництва його вплив на прикордонні регіони слабкий або ж відсутній, а при вищому – відбуваються позитивні зміни в соціально-економічному розвитку прикордонних територій.

По-друге, розвиток єврорегіонального співробітництва формується під впливом суб'єктивного розуміння і сприйняття його місця та ролі центральними та місцевими органами влади у регіональній політиці, що в результаті стає визначальним для формування його впливу.

По-третє, чим вищий рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, тим більший потенціал для розвитку єврорегіонального співробітництва.

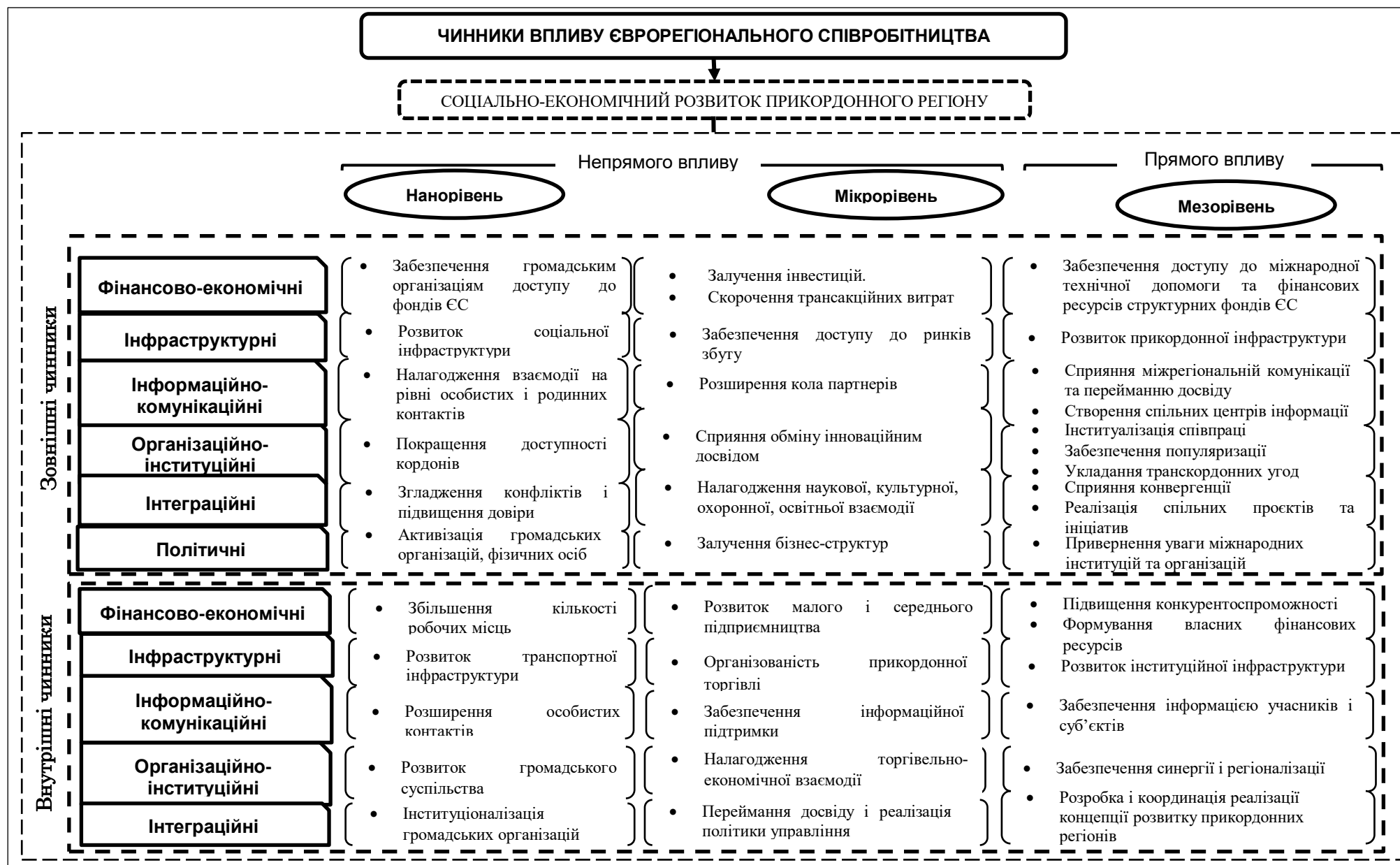

Рис. 2.12. Систематизація чинників впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів (авторська розробка)

Водночас соціально-економічний розвиток супроводжується появою нових якісних характеристик регіональної системи, що створюють умови та можливості для її відтворення чи відновлення: більш привабливе економічне середовище дозволяє залучати більше інвестицій та зменшує ймовірність відтоку грошей, капіталу і трудових ресурсів у більш сприятливе середовище тощо. Результати проведеного експертного опитування представників прикордонних громад у 2019 році [119] засвідчили, що найбільше проєктів реалізовано із партнерами країн, у яких рівень соціально-економічного розвитку вищий ніж в Україні, і навпаки – найменше спільних проєктів виконано із Молдовою (3,2%), у прикордонних регіонах якої, як показали наші дослідження, рівень соціально-економічного розвитку є нижчим (див. рис. 2.15).

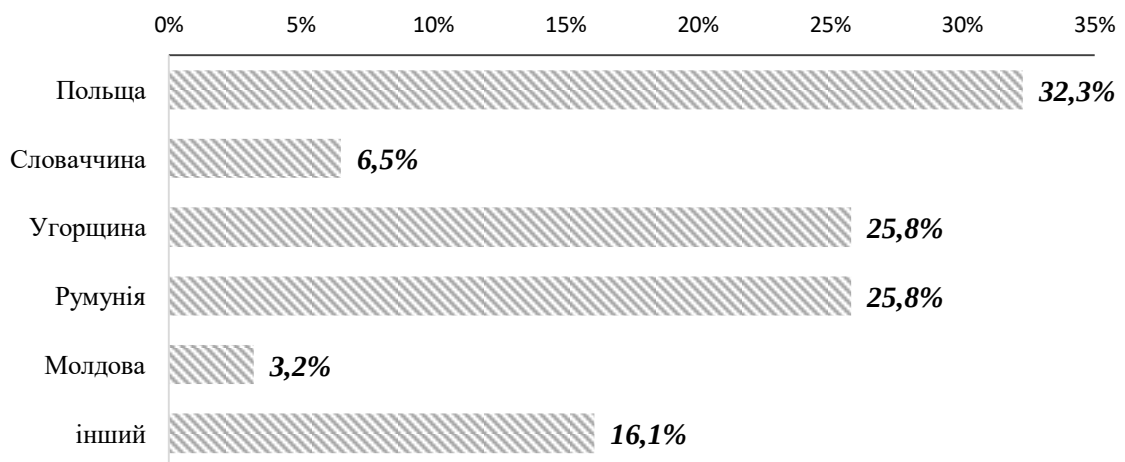

Рис. 2.15. Розподіл відповідей експертів щодо країн походження партнерів, з якими було реалізовано спільні проєкти (розраховано авторкою)

Основними партнерами Львівської і Волинської областей були суб'єкти транскордонного співробітництва із Польщі. Більшість транскордонних проєктів територіальні громади Чернівецької області реалізують із румунськими партнерами (83,3% опитаних області) та тільки 16,7% респондентів цього регіону зазначили, що мають досвід транскордонної взаємодії з молдовськими партнерами.

Зазначене визначило ще один чинник – наявність власних фінансових ресурсів в учасників єврорегіонального співробітництва. Наявність більшого

обсягу власних фінансових ресурсів дозволяє реалізовувати більше власних і спільних цілей, завдань і проєктів тощо.

Відтак, вважаємо, що фактор рівня розвитку прикордонного регіону відноситься до групи внутрішніх фінансово-економічних чинників прямої дії на мезорівні. До цієї групи внутрішніх фінансово-економічних чинників прямої дії на мезорівні також слід віднести можливості формувати конкурентні переваги прикордонних регіонів у контексті єврорегіонального співробітництва. Істотним мірилом ефективності функціонування прикордонних регіонів є їх конкурентоспроможність, яка забезпечується конкурентними перевагами на певному ринку.

Конкурентоспроможність прикордонного регіону полягає у здатності регіонів досягнути відносно високого рівня доходів і зайнятості в умовах міжнародної конкуренції. Основними чинниками, що її формують, є [191, с. 247]:

- сучасна структура економічної діяльності;
- інтенсивна діяльність у сфері продуктових і процесних інновацій;
- доступність регіону до ринків збуту за межами регіону;
- кваліфікована робоча сила.

Єврорегіональне співробітництво передусім забезпечує доступність регіону до ринків за межами регіону та створює для нього конкурентні переваги. В умовах єврорегіональної співпраці та підтримки її на рівні регіональної політики ЄС, центри конкурентної боротьби переміщуються на рівень єврорегіонів, «оскільки тут формуються нові центри привабливості для реалізації інноваційних проєктів та вкладення інвестицій» [115, с. 234]. Передусім «єврорегіони помагають розвитку міст і сіл» [184] прикордонних регіонів та підвищенню рівня їх конкурентоспроможності. Підвищення конкурентоспроможності в рамках єврорегіонального співробітництва може відбуватися шляхом розвитку однієї сфери господарської діяльності, найчастіше туристичної, або ж через підвищення популярності регіону тощо. Наприклад, аналіз діяльності єврорегіону «Померанія» (Польща, Німеччина,

Швеція) за 2007-2013 роки показав, що конкурентоспроможність і популярність регіону зросла завдяки розвитку водного і велосипедного туризму [245, с. 8].

На мікрорівні соціально-економічний розвиток прикордонного регіону забезпечується шляхом розвитку малого і середнього бізнесу, а на нанорівні – розширенням кількості робочих місць. Ці фактори відносять до внутрішніх чинників фінансово-економічної групи, які в умовах єврорегіонального співробітництва отримують нові можливості для свого розвитку.

Розвиток підприємництва є основою ефективного функціонування національної економіки, а успішний розвиток малого підприємництва є основою становлення конкурентного середовища та соціально-політичної стабільності [38, с. 103-104]. Значення малого бізнесу полягає в розвитку економіки, у задоволенні та забезпеченні населення необхідними товарами і послугами, особливо в ринкових умовах. Гнучкість малих підприємств є вагомим чинником для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, особливо в кризових ситуаціях. Також мале підприємництво сприяє збільшенню зайнятості населення (підвищення його платоспроможності та добробуту), зменшенню трудової міграції за кордон, розвитку ринкової економіки, підвищенню економічної активності в регіонах і збільшенню грошових надходжень у державний і місцеві бюджети.

У рамках єврорегіонального співробітництва формуються нові засоби і умови для розвитку підприємництва. Для прикладу, Єврорегіоном Шешупе (Euroregion Szeszupa – Польща, Швеція, Росія) створено інформаційну бізнес-систему, яка поєднує спільні інформаційні бази щодо підприємств, можливості для підвищення кваліфікації кадрів в теоретичних та практичних тренінгах тощо. Натомість Піренейсько-середземноморським єврорегіоном (Euroregion Pyrenees-Mediterranean – Франція, Іспанія) реалізовано проєкт щодо поліпшення інноваційного потенціалу середнього та малого

підприємництва шляхом порівняння підходів використання та вдосконалення інструментів політики чотирьох різних прикордонних регіонів.

У транскордонному регіоні також бізнесова співпраця між підприємствами суміжних регіонів сусідніх країн може здійснюватися на основі договірних відносин, закріплених у договорі чи контракті (наприклад, франчайзингу чи ліцензуванню), або ж на основі офіційних договірних правовідносин, які не закріплені у договорах [23, с. 22]. Розширення малого бізнесу може відбуватися за умови організації прикордонної торгівлі, коли, накопичивши фінансовий капітал і досвід, мешканці прикордоння офіційно реєструють свій бізнес [49].

Створення на базі прикордонної торгівлі малих підприємств можливе за умови стабілізації її розвитку, якому передують створення правових умов для підтримки законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів у режимі прикордонної торгівлі [21, с. 7]. Тобто організація прикордонної торгівлі передбачає поєднання організації торгівлі із законодавчим підґрунтям та спрощеними умовами перетину кордону. Це може створити умови для ефективної діяльності малого підприємництва та виходу його із тіні. Цього можна досягти й в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва через налагодження транскордонних торгівельних зв'язків на локальному рівні, облаштування прикордонної інфраструктури, протекцію щодо спрощення умов перетину кордону жителями прикордоння тощо.

В Україні наразі не створені такі умови. Хоча сьогодні через пандемії Covid-19 прикордонний рух є припиненим, але це триватиме не завжди. Тоді як польсько-український кордон завжди був одним із найінтенсивніших відрізків кордону України, який щороку перетинало понад 16 млн. українців, які витрачали в середньому 155,7 євро на особу на польській стороні. Щорічно кількість перетинів мешканцями прикордонних територій України зростала приблизно на 10%. При цьому сума їх загальних видатків на території Польщі збільшувалася в середньому на 15-20%. Більше половини

громадян, які здійснювали регулярний перетин спільного українсько-польського державного кордону, проживає на території, віддаленій від кордону на відстані до 30 км [136]. Прикладом вирішення цього може бути Korczowa Dolina, яка розташована в Підкарпатському воєводстві на кордоні з Львівською областю у зонах безвізового режиму, і Tax Free, що дозволяє громадянам України вільно рухатися через кордон і на місці повертати ПДВ у спеціально створеному пункті [108].

На нашу думку, прикордонна торгівля впливає на стан малого бізнесу через домашні господарства та учасників прикордонної торгівлі. Домогосподарства отримують грошові надходження через зайнятість у прикордонній торгівлі і тим самим можуть скористатися з товарів або послуг, які надає малий бізнес. Прикордонна торгівля через збільшення рівня достатку і платоспроможності громадян стимулює розвиток малих підприємств. Тоді зростання кількості малих підприємств зумовлює розширення можливостей для зайнятості населення. Наприклад, у 2013 році за даними Пенсійного Фонду в Україні створено нові робочі місця, що дозволило працевлаштувати 559,2 тис. осіб. В Одеській області створено 37,9 тис. робочих місць, з яких 15,3 тис. робочих місць створених фізичними особами-підприємцями.

Чинником формування транскордонних ринків товарів і послуг є організовані транскордонні ринки праці, наприклад EURES (європейська мережа центрів зайнятості), учасником якого є Польща. Функціонування таких мереж спрощує пошук і розширює можливості для працевлаштування мешканців прикордоння. Така практика поширюється й в Україні. Наприклад, було домовлено про співпрацю між Державною службою зайнятості України та Національною службою зайнятості Румунії про зайнятість населення в межах транскордонних проєктів [144], а також тоді розпочався процес над створенням EURES-T за участі Львівського міського центру зайнятості та Підкарпатського воєводства.

До чинників фінансово-економічної групи зовнішнього впливу слід віднести: можливості забезпечення доступу до ресурсів структурних фондів ЄС і інших країн (мезорівень), залучення інвестицій, скорочення трансакційних витрат (мікрорівень); сприяння у доступі громадським організаціям до фондів ЄС (нанорівень).

Зокрема, доступ до структурних фондів ЄС забезпечується в рамках програм, наприклад, Інструменту східного партнерства Програм транскордонного співробітництва у різні програмні періоди (Польща-Білорусь-Україна, Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна, Румунія-Україна-Молдова, Чорноморська програма), стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR), програми територіального співробітництва Східного сусідства (EaPTC) та інших. У межах цих програм фінансові ресурси переважно направляються для реалізації спільних проєктів прикордонними суміжними регіонами, що є спільним механізмом вирішення проблем та підвищення соціально-економічного розвитку цих регіонів. Одне із завдань єврорегіонів полягає у забезпеченні доступу до цих фінансових ресурсів учасникам і суб'єктам єврорегіонального співробітництва.

Крім того, сьогодні існує потреба у мінімізації трансакційних витрат. Зменшення трансакційних витрат у транскордонному просторі реалізовується шляхом впровадження різних механізмів. Зокрема через узгодження транскордонного правового поля із спрощенням перетину кордону (мита, витрати на візу тощо), що забезпечить зменшення цінових диспропорцій на прикордонних ринках [88].

Щодо залучення інвестицій, то єврорегіональне співробітництво створює передумови для створення спільних підприємств і залучення іноземних інвестицій у суміжних прикордонних регіонах. Зокрема, Єврорегіоном EUROACE з метою просування прикордонних регіонів-учасників єврорегіону як місця для інвестицій, розвитку бізнесу та спільного підприємства реалізовано Проєкт транскордонного співробітництва для залучення бізнесу та іноземних інвестицій у Єврорегіон EUROACE. У його

рамках розроблено комплекс заходів, зорієнтованих на розвиток лише спільних сфер підприємництва та тих, які стали частиною Регіональної інноваційної стратегії трьох прикордонних регіонів.

До *зовнішніх і внутрішніх інфраструктурних чинників* можна віднести розвиток транспортної, прикордонної, ринкової, соціальної, інституційної інфраструктури, а також доступність кордону.

Інфраструктурне забезпечення має важливе значення для ефективного розвитку регіональної економіки. Так, із розвитком науково-технічного прогресу чітко проявилася пряма залежність темпів зростання і ефективності виробництва від рівня розвитку інфраструктури: без розвитку інфраструктури знижується ефективність функціонування сільськогосподарських і промислових підприємств та навпаки – інфраструктурне забезпечення майже не приносить прибутку інвестору, але примножує прибутки товаровиробників. Саме тому переважна більшість інфраструктурних підприємств перебуває у власності держави, яка і здійснює капіталовкладення [138, с. 7].

В єврорегіональному співробітництві велика частина проєктів розробляється з метою покращення інфраструктурного забезпечення передусім прикордонної і транспортної інфраструктури. Наприклад, єврорегіоном Єврорегіо Хельсінки-Талін (Euregio Helsinki-Tallinn) 2005-2006 рр. реалізовано проєкт техніко-економічного обґрунтування спільної системи квитків на громадський транспорт у Гельсінки-Таллін. Водночас протягом 2007-2013 років на розвиток інфраструктури в прикордонних регіонах України в розрізі 13 транскордонних проєктів було виділено фінансових ресурсів на суму 19,462 млн. євро.

До третьої групи – *інформаційно-комунікаційних чинників* нами віднесено такі: розширення і взаємодія на рівні особистих і родинних контактів, розширення кола партнерів, обмін інноваційним досвідом, інформаційне забезпечення та підтримка учасників і суб'єктів

єврорегіонального співробітництва, міжрегіональна комунікація і переймання досвіду.

На наше переконання, ці чинники є важливим фактором підвищення рівня активності учасників і суб'єктів єврорегіонального співробітництва в прикордонних регіонах. Зокрема, простота, доступність і зрозумілість будь-якого процесу спонукає до участі в ньому все більшої кількості учасників. Так само в транскордонному співробітництві - інформаційне забезпечення і підтримка зі сторони транскордонних структур, поступове нівелювання бар'єрної функції кордону знімають перешкоди та відкривають можливості для залучення більшої кількості учасників взаємодії в транскордонному регіоні.

Інформаційне забезпечення є основним чинником ефективної взаємодії у транскордонному просторі між усіма суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва — «це цілеспрямована діяльність зацікавлених суб'єктів, пов'язана зі збором, фіксацією, обробкою, накопиченням, зберіганням і використанням відомостей, повідомлень, будь-яких інших даних, необхідних для повноцінного й ефективного функціонування цих суб'єктів задля реалізації відповідної політики держави» [47].

Прикладом посилення інформаційного забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів є проєкт, реалізований Єврорегіоном Хайду-Біхар (Hajdu-Bihar Euroregion) «Експлуатаційна мережа та передача даних» у сфері надання публічних послуг з метою розвитку інституцій за європейськими стандартами в поліції на основі спільної інституційної архітектури, передачі знань та досвіду у галузі європейської інтеграції. У рамках проєкту створено спільну мережу та оперативний центр передачі даних щодо громадського порядку та безпеки в м. Біхор та м. Орадя (Румунія), які використовуються поліцією цих міст [168].

В Україні інформаційному забезпеченню транскордонного співробітництва не надають суттєвого значення, так як досі не створена ефективна система збору і обробки транскордонної статистичної інформації, а також система моніторингу за реалізацією транскордонних проєктів з українського боку. У той же час, наприклад, у сусідній Польщі збір, обробка і аналіз статистичної інформації є компетенцією спеціального відділу Головного статистичного управління – Центру досліджень транскордонних регіонів і єврорегіональної статистики (Ośrodek Badań Obszarów Transgranicznych i Statystyki Euroregionalnej), який постійно відслідковує транскордонні процеси.

Згідно результатів проведеного експертного опитування представників органів місцевої влади з питань розвитку транскордонного співробітництва працівниками ДУ «Інституту регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» [137, с. 29-32], інформацію про транскордонні програми органи регіональної влади переважно отримують з офіційних web-сторінок інституцій країн-членів ЄС (69,9%), міжнародних організацій та фондів (75,9%). Частково їм надають інформацію місцеві органи влади (63,9%), суб'єкти іноземної сторони транскордонного співробітництва (43,4%), громадські організації (42,2%). Центральні органи влади не приділяють належної уваги інформаційному забезпеченню транскордонного співробітництва, а водночас і самому транскордонному співробітництву як важливому інструменту розвитку прикордонного регіону, так як забезпечують регіональні органи влади транскордонною інформацією тільки на 51,8%.

Водночас безпосередні прямі контакти населення прикордонних територій мають несистемний характер, не ототожнюють себе з діяльністю єврорегіонів та переважно опосередковані відносинами інших секторів, зокрема державного [133], проте варто їх відносити до чинників єврорегіонального співробітництва, так як вони визначають всі інші чинники. Наприклад, легалізація малого підприємництва чи відтік людського капіталу.

Четверта група – *організаційно-інституційні чинники* – складається із чинників, які формують «каркас» для розвитку єврорегіонального співробітництва, а їх ефективність полегшує та пришвидшує цей процес. Такими чинниками є: зовнішні чинники - транскордонні угоди, процеси популяризації, інституціоналізація співпраці, спільне підприємництво, дозвільні документи; внутрішні чинники – розробка і координація концепції розвитку прикордонних регіонів, реалізація політики управління, розвиток громадського суспільства.

Зокрема, інституціоналізація співпраці є однією з основних характеристик єврорегіонального співробітництва. Така інституціоналізація партнерства є засадою стійкості та спадкоємності, в основі якої лежить сприятливе нормативно-правове середовище. Також одним із елементів інституціоналізації є транскордонні угоди, стратегії, програми, концепції тощо. Зокрема, розробка стратегій / концепцій / програм транскордонного розвитку чи єврорегіонів, що практикується в країнах ЄС і в Україні також (наприклад, «Transgraniczna koncepcja rozwoju i działania Euroregionu POMERANIA na lata 2014 – 2020» (Польща, Німеччина, Швеція), «Development Programme for Euroregion Baltic» (Данія, Швеція, Литва, Латвія, Польща і Російська Федерація), Стратегія Єврорегіону «Дністер» 2013-2015 «Ріка, що нас об'єднує» (Україна, Республіка Молдова) та ін.), полегшує планування та прогнозування розвитку транскордонних регіонів. Водночас кожен із цих документів є унікальним і має свої особливості. Як-от в стратегії єврорегіону «Країна озер»: проаналізовані політичні і стратегічні документи учасників єврорегіону; залучені фінансові ресурси; реалізовані проєкти за попередній програмний період.

Чинник доступності кордону є фактором формування єврорегіонального співробітництва і фактором його ж впливу на регіональний розвиток прикордонних регіонів. Від доступності кордону залежить простота і легкість застосування господарських механізмів взаємодії у рамках єврорегіонального співробітництва. Так, спрощені

процедури перетину кордону пришвидшують взаємодію не тільки між учасниками євро регіонів, але й розширюють простір для господарської діяльності і задоволення життєвих потреб мешканців прикордонних регіонів. Тобто цей чинник передусім сприяє вільному «спілкуванню» суб'єктів транскордонного простору та має вплив на нано- і мікрорівні.

Поряд з цим, вплив даного чинника характеризується такими факторами як візовий режим, процедура перетину кордону, система дозвільних документів тощо.

Безперечно, найпоширенішими документами для доступу на територію іншої країни є візи. Зокрема у 2018 році Генеральним консульством Польщі в рамках місцевого прикордонного руху у Львові і Луцьку видано 18123 дозволів. У цьому ж році у Львівському візовому центрі надано 283658 візових послуг [223, с. 11]. При цьому з 11 червня 2017 року між Україною і ЄС діє безвізовий режим: для ділових поїздок; для подорожей з метою навчання в університеті чи інших видів навчання та вдосконалення навичок; для подорожей з метою туризму або з особистих причин; для подорожей з метою участі в політичних, наукових, культурних, спортивних чи релігійних заходах.

Але в межах транскордонного регіону можуть існувати й інші документи, які спрощують перетин кордону. В Україні поширеними є дозволи на місцевий прикордонний рух та КГІК. Основними причинами для отримання таких карт є навчання, ведення бізнесу, менше – працевлаштування та туризм.

Механізм місцевого прикордонного руху має певні позитивні аспекти, включно із стимулюванням розвитку малого підприємництва, забезпечення населення широким асортиментом товарів, що сприяє підвищенню життєвого рівня населення та створенню конкурентного середовища у прикордонних регіонах. Водночас очевидними є виклики національним інтересам України, що виникають через відсутність постійного моніторингу реалізації механізму МПР.

Політика запровадження КГІК практикується у багатьох країнах світу. Зокрема, польська сторона запровадила в односторонньому порядку «карту поляка» – документ, який підтверджує приналежність до польського народу. «Карта поляка» надає можливості населенню прикордонних регіонів України (у короткостроковому часовому періоді) покращити свій матеріальний добробут. З іншого боку такі документи можуть сприяти відтоку людського капіталу в більш розвинене середовище.

Якщо проаналізувати кількість отриманих карт поляка з точки зору економічної безпеки, то можна констатувати, що рівень загрози відпливу трудових ресурсів через цей механізм є в допустимих межах. Так, у Волинській області на тис. осіб припадає 1,44 карти поляка в 2014 році при коефіцієнті міграційного приросту населення 1,05, а у 2013 – 0,5 карт поляка на тис. осіб при коефіцієнті міграційного приросту населення 0,3. Тоді коли у Люблінському воєводстві в 2013 р. коефіцієнт міграційного скорочення населення становив -2,6, а у Брестській області – -0,1 (3,23 карти поляка на тис. осіб). На основі цього варто проводити періодичні дослідження.

Ще одним показником доступності кордону є кількість пунктів пропуску на довжину спільного кордону (відповідно до стандартів ЄС такі пункти повинні бути розміщені через кожні 20-25 км). Зокрема, труднощі перетину кордону можуть бути зумовлені недостатньою кількістю пішохідних переходів. За угодою між урядом України і урядом Республіки Польща про пункти пропуску через державний кордон від 18 травня 1992 року існує шість таких переходів, але насправді діє тільки один «Шегині-Медика». У 2015 році був відкритий ще один «Угринів-Долгобичув», який у 2018 році закрили через неналежну прикордонну інфраструктуру з української сторони. Для порівняння, між Польщею і Німеччиною (до входження першої в Шенгенську зону) діяло близько 40 пішохідних переходів на спільній довжині кордону 467 км, що на 68 км менше за польсько-український кордон. Ця проблема, яка досі не вирішена належним

чином на інституційному рівні в Україні, перешкоджає, зокрема, конвергенції у транскордонному регіоні [5].

До *групи інтеграційних чинників* впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток, насамперед, відноситься інтенсифікація взаємодії прикордонних територій сусідніх країн, які є учасниками цього процесу. А інші чинники, такі як наукова, культурна, освітня і торгівельна взаємодії, згладження конфліктів і підвищення довіри, розвиток громадського суспільства, чинники конвергенції економіки, синергії, регіоналізації – є наслідком такої взаємодії. Загалом всі ці чинники сприяють інтеграції суміжних прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва.

Водночас чинник інтенсивності взаємозв'язків регіонів у рамках єврорегіонального співробітництва має позитивні і негативні аспекти. Так, високий ступінь інтенсивності зв'язків, який проявляється через зростання обсягів прикордонної торгівлі, збільшення взаємних інвестицій, розвиток туризму, облаштування спільної прикордонної інфраструктури тощо, свідчить про можливе використання суб'єктами та учасниками єврорегіонального співробітництва транскордонного потенціалу регіону. Проте в умовах асиметричного розвитку суміжних прикордонних регіонів зазвичай виникають процеси перетікання ресурсів у більш сприятливе середовище, що негативно впливає на економічну безпеку менш розвинутого регіону [135, с. 27].

Щодо інтеграції, то тут теж є свої позитивні та негативні сторони, які на регіональному рівні перш за все проявляються через створення сприятливих умов для ефективної економічної діяльності, поглиблення взаємодії у вирішенні спільних проблем та підвищення рівня конкуренції, що може призвести до витіснення з ринку менш конкурентоздатного виробника.

Інтеграція також пов'язана із добровільною втратою своїх суверенних функцій, тобто при вступі в будь-яку міжнародну організацію чи союз держава добровільно передає частину своїх повноважень спільно створеному

об'єднанню. Таке розуміння інтеграції спостерігається в міжнародних відносинах: «процес, завдяки якому окремі держави передають частину своїх суверенних прав на користь єдиної для них інституційної структури з метою забезпечення врахування та реалізації їхніх спільних інтересів» [80]. Для країн ЄС насамперед спільні інтереси проявляються в забезпеченні безпеки шляхом колективної безпеки.

При єврорегіональному співробітництві відбувається регіональна інтеграція, яка при тіснішій взаємодії поглиблюється і розширюється. Проте виникає питання: «Куди веде чи до чого призводить регіональна інтеграція?» Отже, в основі інтеграції лежать три теорії: федералізм, інтерговерменталізм та (нео) функціоналізм.

В основу концепції федералізму покладені ідеї І. Канта і американських науковців «Federalist Paper» – первинні спільні конституційні зміни мали б привести до зменшення ролі національних держав та створення «федерації», де поряд із інституціями наднаціонального характеру функціонували би національно-державні інституції. Тобто мова йде про «визначення спільних основних прав і цінностей, вертикального і горизонтального поділу влад між демократичними інституціями» та «чіткого розмежування компетенцій», що на основі принципу субсидіарності «закріплює конкретні сфери завдань за кожним із залучених політичних рівнів» [30, с. 390].

Інтерговерменталізм або ліберальний підхід за ідеями С. Гоффманна виходить «із традиції (нео) реалістичного невід'ємного «балансу сил» між державами-членами». У цій теорії значна увага приділяється «важливості внутрішньополітичних процесів вироблення рішень у формуванні інтересів держав-членів», а також місця національної держави та її суверенітету в такому об'єднанні [30, с. 391].

А от в концепції (нео) функціоналізму співпраця відбувається «в менш суперечливих сферах політики» та розширюється шляхом «ефектів переливу» на інші сфери діяльності (через тіснішу співпрацю відбуваються

обміни знаннями, ідеями, досвідом). Згідно цього, інституції формуються відповідно до поставлених економічних і політичних завдань [30, с. 393].

Хоча ці підходи не дають чітку відповідь на поставлене вище питання, але у всіх цих концепціях дається відповідь на питання про мотиви, які лежать в основі інтеграції. Отже, інтеграційні процеси здійснюються для того, щоб «досягнути збереження миру в регіоні, втілення спільних інтересів у стосунку до третіх акторів, забезпечення свободи і демократії, а також встановлення суспільного добробуту шляхом об'єднання економічних ресурсів» [30, с. 394].

Втім вважаємо, що ступінь інтеграції має мати певну межу. Так, через надто тісну інтеграцію, коли починають зачіпатися національні інтереси держави та рівень загроз перевищує переваги від інтеграції, то може розпочатися зворотний процес до інтеграції – дезінтеграція. Дезінтеграція визначається втратою зв'язків, що спричиняє «розпад цілого на складові елементи» [145, с. 10]. Це явище можемо спостерігати навіть в Україні, де роками відбувалася повзуча інтеграція українських східних регіонів з російськими. Порушення суверенітету України РФ призвело до різкої дезінтеграції. Саме на прикладі України чітко прослідковуються такі загрози як сепаратизм та протистояння регіону з центром, які виникли на основі зближення культурних, економічних інтересів, у тому числі шляхом розвитку транскордонного співробітництва. Доцільно додати, що дезінтеграція, як і інтеграція, відбувається повільно. Причиною стають різні дестимулятори: передусім міцні економічні, соціальні, культурні зв'язки тощо.

Отже, дезінтеграція – це реакція фактору безпеки на надто тісну інтеграцію, а єврорегіональне співробітництво є одним із чинників, які це явище спричиняють. Тому ми також відносимо дезінтеграцію до чинників впливу єврорегіонального співробітництва, насамперед, на економічну безпеку регіону.

Основне завдання регіоналізації як одного з інтеграційних чинників єврорегіонального співробітництва полягає в оптимальному розподілі

державних функцій і повноважень за принципом субсидіарності на користь регіонів із врахуванням їхніх інтересів. Регіоналізація або ж децентралізація (форма регіоналізації) в умовах єврорегіонального співробітництва дозволяє використовувати всі можливі інструменти, в тому числі фінансові, з метою вирівнювання диспропорцій розвитку прикордонних регіонів сусідніх країн, та посилення інтеграції на транскордонному рівні. Залучення фінансів із структурних фондів, налагодження партнерства, інформаційна підтримка в рамках єврорегіонального співробітництва – це частина тих можливостей єврорегіонального співробітництва, яка в поєднанні з регіоналізацією заохочує місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, територіальні громади, спілки людей до об'єднання та залучення до процесу прийняття рішень. Тобто в такий спосіб забезпечується регіональний розвиток та інтеграція з врахуванням інтересів представників мешканців прикордоння [191, с. 245].

Водночас регіони в ЄС виступають «як важливі адресати для реалізації структурної та регіональної політики» [30, с. 89]. Крім того, регіони «мають значення у європейській політиці через їх роботу із громадськістю», а «транскордонна і міжрегіональна співпраця з якомога більшою кількістю контактів із громадськістю дозволяють пізнавати «Європу зсередини» [30, с. 92].

В Україні теж відбуваються процеси регіоналізації, зокрема регіональної децентралізації, які розпочалися із початком бюджетної реформи у 2014 році. Зокрема, було посилено відповідальність профільних міністерств за відповідне фінансування освітньої і медичної сфер економіки. Також розширено фінансову самостійність та дохідну базу місцевих бюджетів тощо.

Зауважимо, що за результатами першого етапу реформи децентралізації більшість прикордонних громад дають позитивну оцінку цих процесів [119]. Зокрема важливим індикатором доречності реформи децентралізації є саме позитивна рефлексія місцевих органів влади на зміни в процесі її

впровадження. Зокрема, 43% експертів за останні 4 роки помітили позитивний вплив децентралізації на економічний розвиток громади. Негативний вплив побачили тільки 10% опитаних. Значна частка експертів (42%) не може дати однозначну відповідь на це питання (див. рис. 2.14).

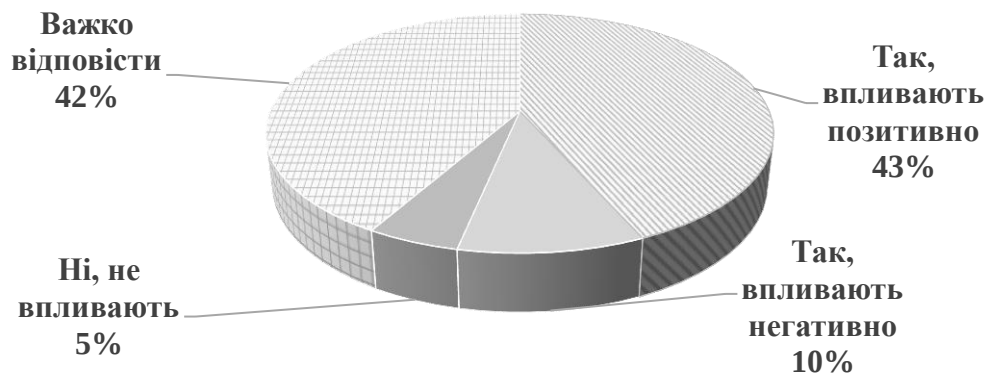

Рис. 2.15. Розподіл відповідей респондентів за визначенням впливу процесів децентралізації на економічний розвиток громади (розраховано авторкою)

Найбільше задоволені проходженням процесу децентралізації представники прикордонних громад Волинської області (83,3% опитаних області). Зауважимо, що із семи прикордонних громад Волинської області п'ять є об'єднаними територіальними громадами, тобто безпосередньо відчули позитивні зміни від децентралізації. Водночас, найбільше відчули негативний вплив також у Волинській (16,7% опитаних області) та у Закарпатській (13,6% опитаних області) областях, де на сьогодні створено тільки одну прикордонну Тячівську ОТГ.

Остання група *міжнародно-політичних чинників* характеризується суб'єктивними чинниками, зокрема це можливість лобіювання інтересів та промоція прикордонних регіонів-учасників єврорегіонального співробітництва, визначення місця і ролі єврорегіонального співробітництва в регіональній політиці України і ЄС на різних рівнях регіональної системи, мотивація єврорегіонального співробітництва.

Отже, єврорегіональне співробітництво, як і будь-яке співробітництво, за своєю суттю є складним явищем, яке формується під впливом багатьох чинників і формує передумови для появи нових, що впливають на регіональний розвиток. Проте вплив більшості з них визначається як

позитивний, за винятком деяких, які мають граничне значення позитивного впливу. Тому визначення шляхів активізації діяльності єврорегіонів за участі українських прикордонних регіонів дозволить посилити євроінтеграційні процеси, підвищити конкурентоспроможність цих регіонів, покращити якість життя мешканців прикордоння на основі пропорційного розподілу суспільних благ та послуг, отриманих у результаті реалізації потенціалу розвитку транскордонного регіону.

Висновки до розділу II

1. Європейський Союз через регіональну політику у сфері транскордонного співробітництва, програми добросусідства і партнерства, транскордонні угоди тощо створює додаткові стимули і можливості для прискорення євроінтеграції та підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України, які межують з країнами-членами ЄС. Водночас у прикордонних регіонах на Сході України єврорегіональне співробітництва не розвивається з огляду на ведення бойових дій та захоплення Росією частини території України.

2. Дослідження діяльності єврорегіонів свідчать про те, що єврорегіональне співробітництво справляє позитивний ефект на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів тільки за умови спільної активності і зацікавленості всіх суб'єктів взаємодії. Одним з пріоритетних напрямків діяльності багатьох єврорегіонів є «місцевий економічний розвиток» та «безпека». У програмному періоді 2007-2013 найбільше коштів було спрямовано на транскордонні проєкти за такими тематичними напрямками, як: інфраструктура – 81,5 млн євро, туризм – 44,4 млн. євро і поліпшення транспортного сполучення – 43,4 млн. євро. У наступному програмному періоді 2014-2020 пріоритетними напрямками стали культурна спадщина та мистецтво – 14,5 млн євро, охорона здоров'я і соціальні послуги – 13,98 млн євро та безпека – 13,9 млн євро.

Серед десяти єврорегіонів, утворених за участі українських прикордонних регіонів, кращі результати діяльності показують ті, що спільно утворені із країнами-членами ЄС. Функціонування єврорегіонів, що спільно утворені із країнами, які не є країнами-членами ЄС, характеризується обмеженими можливостями єврорегіонального співробітництва і невисокою результативністю у програмному періоді 2007-2013 та змінами в організаційній структурі чи в деяких випадках припиненням / призупиненням взаємодії в рамках цих інституцій у програмному періоді 2014-2020.

3. Оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України передбачало розробку власної методики, яка полягає у аналізі рівня розвитку єврорегіонального співробітництва, оцінці рівня потенціалу єврорегіонального співробітництва у розрізі регіонів-учасників єврорегіонів, компаративному дослідженні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів у межах діяльності кожного з них та розрахунку ефективності використання прикордонними регіонами єврорегіонального співробітництва. Визначено, що єврорегіональне співробітництво за участі прикордонних регіонів України зосереджене у різних соціально-економічних сферах та характеризується несиметричністю розвитку (найвищий рівень розвитку єврорегіонального співробітництва у програмному періоді 2014-2020 у Львівській області – 0,8958, а найнижчий у Чернівецькій – 0,0139), нерівномірністю залучення і використання фінансових ресурсів (в порівнянні із іншими областями, фінансових ресурсів із структурних фондів ЄС через єврорегіональне співробітництво залучено Львівською областю – 6,323 млн. євро), незацікавленістю єврорегіональних структур у розвитку громадянського суспільства (лише два проекти реалізовано єврорегіональними структурами за участі ГО у Іван-Франківській області та по одному у Волинській, Львівській і Закарпатській у програмному періоді 2014-2020), низькою інтенсивністю взаємодії (Львівська область демонструє найвищу інтенсивність взаємодії за всіма

показниками), неповним використанням можливостей і потенціалу транскордонних регіонів (більшість прикордонних областей лише на третину використовували можливості єврорегіонального співробітництва, зокрема у Одеській області, в якій є найвищий потенціал єврорегіонального співробітництва серед українських прикордонних регіонів, рівень використання його практично найнижчий – 0,3926) та відповідно низьким рівнем його впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. Найвищі результати досягнення синергетичного ефекту демонструє Львівська область (рівень ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва становить 1,1689).

4. Компаративний аналіз соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів у транскордонному просторі Україна-ЄС, які є учасниками єврорегіонів, виявив тенденції незначного зменшення асиметрії у їх розвитку протягом останніх років. При цьому позитивними тенденціями соціально-економічного розвитку майже усіх прикордонних областей України стали збільшення частки доданої вартості цих регіонів у загальній валовій доданій вартості України та покращення показників зовнішньо-економічної діяльності (вихід підприємств на міжнародні ринки, переорієнтація експортної діяльності на ринки ЄС та розширення кола іноземних партнерів). Водночас істотними загрозами регіонального розвитку залишаються відплив трудових ресурсів, насамперед у сусідні країни ЄС, посилення тінізації економічної діяльності, втрата можливостей розвитку транскордонного співробітництва, формування антиукраїнських настроїв тощо.

Виявлено тісний зв'язок між соціально-економічним розвитком прикордонного регіону та деструктивними чинниками розвитку суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн.

5. Спираючись на досвід країн-членів ЄС, встановлено, що асиметрія у соціально-економічному розвитку прикордонних територій сусідніх держав і України в процесі єврорегіонального співробітництва може

поступово згладжуватися, за умови активного розвитку останнього. Водночас здійснене дослідження показало, що єврорегіональне співробітництво не є основним формуючим чинником соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, але впливаючи на підприємництво і мешканців прикордоння формує додаткові можливості, фактори розвитку для прикордонного регіону. Це варто враховувати в процесі забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

6. Розглянуто та систематизовано чинники впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України. На основі класифікаційних підходів до групування чинників транскордонного співробітництва та специфіки функціонування й особливостей єврорегіонального співробітництва автором виділено такі групи чинників впливу єврорегіональної взаємодії на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону: фінансово-економічні (наявність власних фінансових ресурсів, можливості формування конкурентних переваг регіону та покращення бізнес-середовища, забезпечення доступу до ресурсів структурних фондів ЄС і інших країн тощо), інфраструктурні (ціленаправленість на розвиток прикордонної, соціальної, інституційної тощо інфраструктури та інші), інформаційно-комунікаційні (здатність розширення кола партнерів, налагодження обміну інноваційним досвідом, забезпечення інформаційною підтримкою; посилення міжрегіональної комунікації тощо), організаційно-інституційні (укладання спільних договорів, інституціоналізація співпраці, можливість реалізації політики управління в транскордонному регіоні тощо), інтеграційні (інтенсифікація взаємодії, конвергенція економіки, синергія тощо), міжнародно-політичні (можливість лобіювання інтересів та промоція прикордонних регіонів-учасників єврорегіонального співробітництва). Така класифікація дозволяє визначити та спрогнозувати тенденції розвитку єврорегіонального співробітництва, розробити напрями активізації його

впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів та оцінити результати цього впливу на регіональний розвиток.

Основні результати проведеного дослідження, отримані у цьому розділі дисертації, висвітлені автором у наукових працях: [150], [237], [120], [121], [198], [50], [63], [55], [197], [221], [218], [219], [54], [59], [136].

РОЗДІЛ III

ПРІОРИТЕТИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СТИМУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні основи формування спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах активізації єврорегіонального співробітництва

Прикордонні регіони, які найбільш чутливі до зовнішніх впливів і найменше сприймають інноваційний ефект від центру, для забезпечення свого сталого соціально-економічного розвитку й ефективного виконання ролі «щита» для регіонів у середині країни, потребують додаткових механізмів захисту власного економічного середовища. Тому до забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів потрібно ставити більше вимог порівняно з внутрішніми регіонами; особливо повинен бути акцент на забезпеченні економічної безпеки, оскільки характер загроз у них є менш передбачуваним, та рівень їхнього розвитку і безпеки також залежить від стану відносин з сусідніми державами. Крім того, будь-який захід із забезпечення безпеки повинен здійснюватися з урахуванням рівня безпеки / загроз сусідніх іноземних регіонів, а також можливих загроз цим регіонам від третіх сторін, оскільки це з часом може трансформуватися в потенційну небезпеку для них самих. У такий спосіб проявляється взаємовплив стану розвитку і безпеки суміжних прикордонних регіонів сусідніх держав.

Зважаючи на це, пропонуємо до основних вимог, таких як: функціонування в межах національного законодавства та відповідність національним інтересам, своєчасне визначення і виявлення загроз економічній безпеці та ефективна протидія їх впливу [42; 169] – додати нові, що відповідають специфіці прикордонного регіону.

У процесі дослідження нами було визначено такі додаткові вимоги до забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів:

- гнучкість системи забезпечення соціально-економічного розвитку до змін в економічному середовищі;
- розвиток транскордонної взаємодії з урахуванням забезпечення захисту інтересів на всіх рівнях економічної системи;
- розробка програмних і стратегічних документів щодо регіонального розвитку та нормативно-правового забезпечення економічної безпеки з врахуванням специфіки законодавства країн-сусідів, інакше це загрожує «прогалинами» у своєму забезпеченні;
- формування системи забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів, беручи до уваги взаємовідносини та стан безпеки / загроз сусідніх країн.

Зважаючи на ці вимоги, слід додати, що один із основних принципів забезпечення національної безпеки України спонукає до використання міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки, якщо це йде на користь і не суперечить національним інтересам держави [42]. Очевидним є й те, що ні один глобалізаційний процес сучасності, який формує розвиток національних економік, не відбувається без «перетину кордону». У цьому контексті особливої актуальності набуває питання забезпечення економічної безпеки на транскордонному рівні з використанням спільних механізмів, які були б спрямовані на подолання всіх загроз економічній безпеці у транскордонному просторі. Як зазначив А. Сухоруков, найкращим методом захисту від зовнішніх загроз є налагодження взаємодії із країною-джерелом їхнього походження [148, с. 39], але, додамо, тільки із врахуванням національних інтересів. У такому випадку забезпечення економічної безпеки на транскордонному рівні, де в рамках транскордонного співробітництва посилюються євроінтеграційні процеси, стане додатковою перевагою національної економічної системи.

На сьогодні міжнародні / міжрегіональні взаємозв'язки визначаються

як один із найважливіших факторів економічного зростання, а також структурних зрушень в економіці держав. Активний їх розвиток на засадах добросусідства дозволяє «...підтримувати і зміцнювати мирні взаємовідносини, знімати міжнародну напруженість, створювати систему міжнародної економічної безпеки» [134]. Підтримка стабільності й ефективна регуляція впливу всіх чинників, які сприяють забезпеченню соціально-економічного розвитку регіону, формує максимально надійну систему захисту. У транскордонному просторі через євро регіональне співробітництво, що є одним із чинників забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів (див. додаток Є рисунок Є.1), можна формувати спільні механізми, які би стимулювали соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів та функціонування яких враховувало б потребу в захисті і реалізовувало необхідні заходи для його забезпечення. Відповідно до цього випливають ще дві вимоги до забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону:

- функціонування спільних механізмів на постійній основі;
- структурованість і гармонійність функціонування спільних механізмів із загальним національним механізмом забезпечення соціально-економічного розвитку.

Вивчення досвіду європейських країн дало підстави стверджувати, що ефективне використання потенціалу соціально-економічного розвитку в поєднанні з транскордонним потенціалом навіть найбільш відсталих прикордонних регіонів може забезпечити підвищення рівня їх соціально-економічного розвитку. Проте забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів має базуватися на індивідуальному підході до кожного прикордонного регіону та враховувати його специфіку, спільні проблеми, які часто поділяють прикордонні території одного транскордонного регіону.

Фактично вже на перших етапах використання можливостей євро регіонального співробітництва (див. додаток Є рисунок Є.2) країни ЄС

змогли ефективно прискорити інтеграційні процеси, налагодити добросусідські відносини, а далі вирівняти асиметрію в розвитку між прилеглими прикордонними регіонами та розробляти і реалізовувати ефективні механізми забезпечення їхнього розвитку та безпеки. Для прикладу, Естонія після вступу до ЄС не тільки підвищила рівень свого розвитку, але й через єврорегіональне співробітництво налагодила добросусідські відносини з прикордонними регіонами РФ, де бар'єри для взаємодії формувалися роками [209, с. 91]. Так, на кордонах Естонії й РФ функціонує три єврорегіони - Estonian - Finnish 3+3 Regional Cooperation (Естонія, Фінляндія, РФ), Euregio Pskov-Livonia (Естонія, Латвія, РФ), Peipsi Transboundary Cooperation (Естонія, РФ), діяльність яких в основному спрямована на розвиток населення, підвищення екологічної безпеки і свідомості через посилення транскордонних зв'язків у туристичному, культурному і освітньому напрямках. Хоча першочергові цілі були більш глобальними, як-от розвиток транзиту між містами учасників єврорегіону, покращення транспортної інфраструктури, створення нових спільних підприємств, проте, через сильну залежність прикордонних регіонів від центру та зовнішньої політики їхніх держав, реалізувати поставлені цілі на регіональному рівні без відповідних компетенцій не вдалося [244].

Таким чином, незважаючи на те, що внутрішнє і зовнішнє політико-економічне середовище має великий вплив на ефективність транскордонної взаємодії, проте сам фактор "співпраці" забезпечує розвиток, а згодом і посилює безпеку за умови гармонійних, безпечних відносин [100]. Тобто, сьогодні інтеграція в більш сильне середовище створює додаткові механізми не тільки для соціально-економічного розвитку, але й забезпечення економічної безпеки держави загалом. Так як це було у країнах Балтії чи Вишеградської четвірки, які після вступу в ЄС підвищили свій рівень як політичної так і економічної безпеки. Доцільно зазначити, що в основі безпекової стратегії ЄС й надалі залишається важливою регіональна інтеграція з країнами сусідами та забезпечення миру і вирішення їх проблем

безпеки, так як це сприяє створенню єдиного і мирного континенту [222; 170; 171]. Проте вважаємо, що необхідно враховувати допустиму межу співпраці.

Відтак, близьке розташування прикордонних регіонів сусідніх країн сприяє створенню спільних механізмів, які б забезпечували регіональний розвиток у транскордонному регіоні.

На рисунку 3.1. представлено модель формування будь-якого спільного міжрегіонального механізму в транскордонному регіоні, який формується в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва. Передусім такі механізми формуються під впливом чинників внутрішнього середовища транскордонного регіону. В основі функціонування внутрішнього середовища транскордонного регіону лежить система забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва з двох сторін кордону, яка складається з таких підсистем, як:

- інституційно-правова – є системою формальних і неформальних інституцій, у тому числі правових та адміністративних актів регіонального характеру, а також комплексу заходів із їх розробки, нормативного регулювання у сфері транскордонного співробітництва, що створюють необхідні умови для ефективного розвитку єврорегіонального співробітництва;
- організаційно-економічна – це система забезпечення процесів діяльності й оптимізації способів та методів здійснення транскордонної і єврорегіональної взаємодії;
- організаційно-управлінська – характеризується порядком становлення і функціонування нових форм транскордонного співробітництва, способів і засобів організації їхньої діяльності;
- інфраструктурна – становить систему господарських обслуговуючих структур, об'єктів і галузей, що забезпечують ефективні умови функціонування і розвитку єврорегіонального співробітництва;
- фінансова – система механізмів, форм і джерел фінансування розвитку єврорегіонального співробітництва.

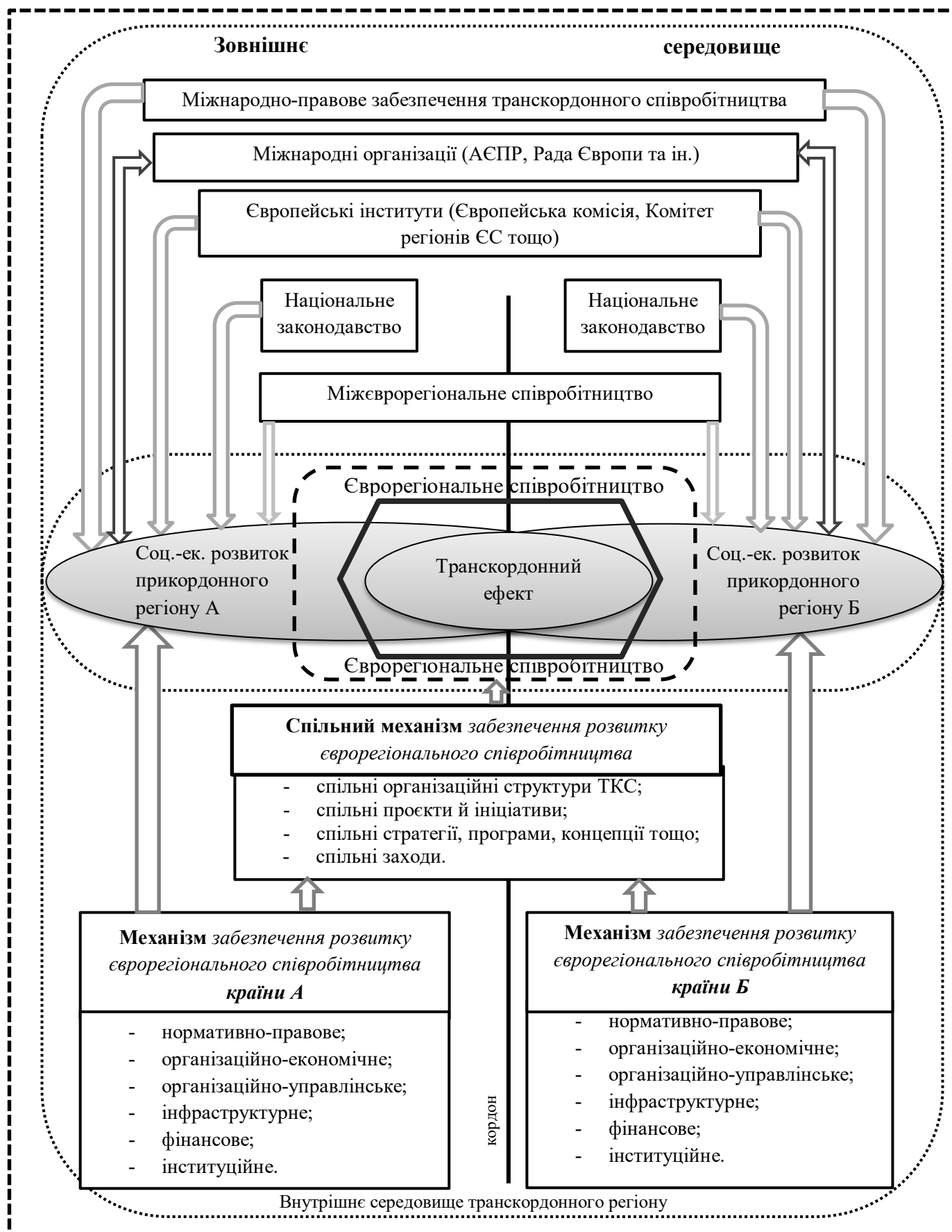

Рис. 3.1. Модель формування спільного міжрегіонального механізму на основі євро регіонального співробітництва (авторська розробка)

Забезпечення єврорегіонального співробітництва впливає не тільки на його ж розвиток, але й на розвиток прикордонних регіонів. Воно стає частиною соціально-економічного забезпечення транскордонного регіону, яке в умовах розвитку єврорегіональної взаємодії підсилює такі його підсистеми як координаційно-інформаційну, інституційно-правову, організаційно-фінансову та інфраструктурну. У процесі функціонування єврорегіональної структури формується спільний механізм, у рамках якого розвиваються спільні організаційні структури транскордонного співробітництва, реалізуються спільні проєкти й ініціативи, проводяться спільні заходи, розробляються спільні стратегії, програми, концепції тощо.

Під впливом дії факторів зовнішнього середовища, таких як міжнародно-правове забезпечення транскордонного співробітництва (міжнародне законодавство (конвенції, хартії тощо), міждержавні угоди, міжрегіональні угоди міжнародного характеру, угоди про створення єврорегіональних структур (статут, установчий договір) тощо), діяльність міжнародних організацій (Рада Європи, АЄПР тощо) й інституцій ЄС (Комітет Регіонів ЄС, Європейська Комісія, Представництво ЄС в Україні тощо), національне законодавство (нормативно-правові акти, стратегії, програми розвитку національного характеру, що торкаються транскордонного співробітництва) та міжєврорегіональне співробітництво, формуються межі для співробітництва та можливості для підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Це значною мірою впливає й на стан економічної безпеки регіонів в умовах розвитку транскордонного співробітництва.

Щодо міжєврорегіонального співробітництва, то як вже зазначали, єврорегіональні структури можуть співпрацювати між собою в рамках реалізації певних проєктів, ініціатив, переймання досвіду тощо. Такий вид співробітництва можна вважати міжєврорегіональним. Прикладами міжєврорегіонального співробітництва є співпраця між єврорегіоном «Буг» і єврорегіоном «Регіо-Базелієнсіс» з метою обміну досвідом на тему «Чинники

розвитку єврорегіонів», переймання досвіду роботи Карпатського єврорегіону єврорегіоном «Дністер», партнерство Карпатського єврорегіону з єврорегіоном «Маас-Рейн» та інші.

Міжєврорегіональне співробітництво також розширює можливості для соціально-економічного розвитку регіонів-учасників через багатосторонню співпрацю єврорегіональних структур і запозичення «випробуваних» практик та їх імплементацію у своєму середовищі, що позитивно впливає як на розвиток єврорегіонального співробітництва, так і на розвиток прикордонних регіонів. У цьому аспекті проявляється транскордонний ефект, який є поширенням результатів транскордонного співробітництва не тільки в межах одного транскордонного регіону, але й на віддалені території [79] саме через міжєврорегіональне співробітництво. В умовах міжєврорегіонального співробітництва джерелом транскордонного ефекту може виступати інша єврорегіональна структура, яка функціонує на кордоні далі розташованих країн і з якою відбувається співпраця. Тоді кожен із прикордонних регіонів-учасників, окрім ефекту від взаємодії між собою, отримує посилений вплив з цього віддаленого джерела (іншої єврорегіональної структури). Зауважимо, що при забезпеченні економічної безпеки прикордонного регіону варто враховувати всі джерела поширення транскордонного ефекту, що допоможе визначити як латентні збудники загроз, так і додаткові інструменти запобігання чи регуляції економічної ситуації в разі виникнення економічних небезпек.

Основу відповідних моделей поширення транскордонного ефекту через єврорегіональне співробітництво становлять такі базові положення теорій, як виникнення центрів росту і каналів його поширення в просторовій економіці, утворення агломерацій і центральних місць, дифузія нововведень, розвиток периферійних територій, постійна віддача від масштабу, нерівномірного росту в умовах вільної конкуренції. До складу просторових факторів росту економіки включаються: спеціалізація або територіальний поділ праці, транспортні витрати, мобільність факторів виробництва, центральне місце і

фактори його виникнення, агломерація виробництва і фактори її утворення, інновації та інші нововведення і канали їхнього поширення, локалізація, що пов'язана з нерухомістю факторів виробництва та індивідуальними особливостями регіонів.

Процес формування спільних механізмів у транскордонних регіонах країн-членів ЄС здійснюється в однорідному інституційному і правовому полі та є узгодженим із спільними політиками ЄС. Україні, на відміну від країн-членів ЄС, необхідно насамперед наблизити своє законодавство до законодавства ЄС, що, зокрема, зазначено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, щоб на рівних засадах формувати свою дієву регіональну політику у сфері транскордонного співробітництва і розширити потенціал єврорегіонального співробітництва. Водночас єврорегіональне співробітництво за участі українських прикордонних регіонів не настільки ефективно розвивається, як у вищезгаданих країнах, а частіше діяльність єврорегіонів по всьому периметру кордону має більш формальний характер або ж набуває рис мімікрії. Це найперше підтверджується майже «невидимим» ефектом єврорегіонального співробітництва для пересічного мешканця прикордоння. Та хоча в Україні загалом розроблене інституційно-правове забезпечення єврорегіонального співробітництва, проте практично відсутні механізми, які би його активізували і тим самим стимулювали соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. Крім того, наявні транскордонні стратегії, укладені угоди та інші розроблені спільні документи на сьогодні не стали дієвими інструментами реалізації регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва. Це зумовлює необхідність розробки затвердженого сторонами спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, дія якого б поширювалася би по обидва боки кордону.

Відтак, прикордонні території, розвиваючи єврорегіональне співробітництво, у рамках якого налагоджують партнерські відносини, підвищують свій соціально-економічний рівень і якість життя населення,

також здатні забезпечити себе додатковим колективним регіональним захистом. Тому пропонуємо запровадити спільний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, який б не тільки розкривав би гаму можливостей для сталого розвитку прикордонних регіонів, але й забезпечував їхній захист від можливих загроз. Тобто такий механізм повинен відноситися до захисно-відтворювального типу механізмів регулювання економічних процесів.

Спільний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону (далі СМ) – це система організаційно-економічних заходів, що дозволяє визначати та прогнозувати потенційні можливості та загрози транскордонному регіону, а також відповідно сприяти їх реалізації чи запобігти їхній появі загроз і негативного впливу на економічну систему цього регіону.

На рисунку 3.2 зображено організаційно-економічну структуру СМ в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва, функціонування якого сприятиме посиленню синергетичного ефекту транскордонного співробітництва, згладжуванню характерного для українських прикордонних регіонів асиметричного розвитку порівняно із сусідніми регіонами країн-членів ЄС, ефективному використанню транскордонних можливостей.

В основі роботи зазначеного механізму лежать визначені нами принципи функціонування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону. Проте варто додати ще такі принципи, як:

- постійний пошук та удосконалення методів виконання поставлених завдань;
- функціонування на основі науково-обґрунтованих управлінських рішень;
- розгляд транскордонного регіону з точки зору системного підходу із всіма підсистемами та внутрішніми і зовнішніми зв'язками між елементами;
- вчасно і повною мірою здійснення заходів для забезпечення

ефективної роботи зазначеного механізму.

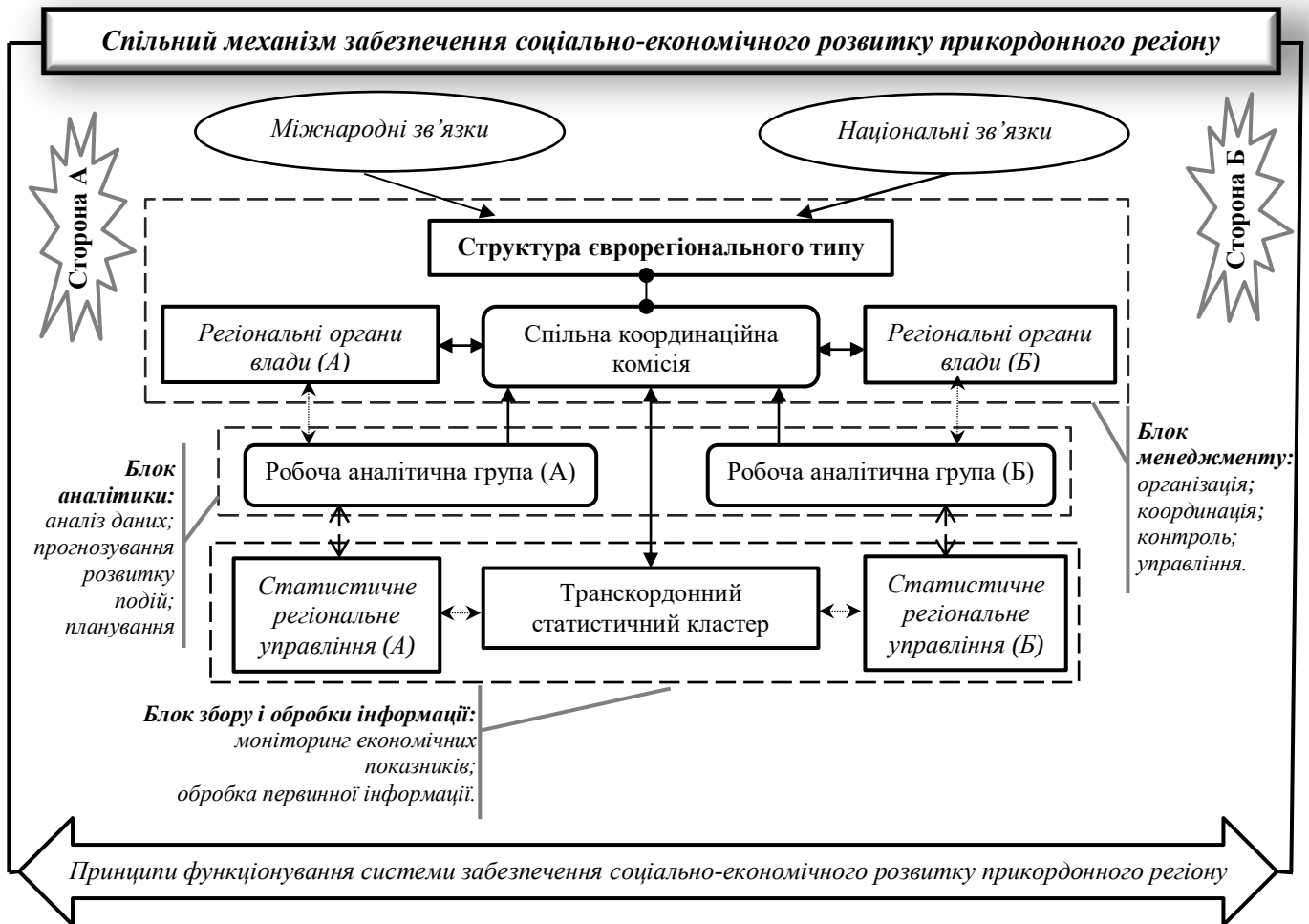

Рис. 3.2. Організаційно-економічна структура спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону на основі єврорегіонального співробітництва (авторська розробка)

Кожна зі сторін єврорегіонального співробітництва формує механізм забезпечення свого розвитку, який у результаті взаємодії трансформується в спільний для всіх учасників. Основною функцією СМ є координація діяльності у сфері єврорегіонального співробітництва. Оскільки саме єврорегіональні структури, які функціонують у межах транскордонного регіону, можуть фактично використовувати потенціал єврорегіонального співробітництва, то для запровадження СМ немає потреби створювати нові структури.

Єврорегіон (або інша інституціоналізована форма транскордонного співробітництва) повинен виступати в ролі координаційного осередку цього

механізму. У рамках функціонування такої структури утворюється спільна координаційна комісія, яка складається з представників органів регіональної влади з обох сторін кордону та представників цієї єврорегіональної структури. Основними функціональними обов'язками спільної координаційної комісії є моніторинг, контроль та спільне прийняття рішень щодо вирішення спільних проблем та забезпечення економічної безпеки регіонів по обидва боки кордону. Водночас цей орган повинен тісно співпрацювати з органами регіональної влади, зокрема з метою забезпечення транскордонною інформацією і реалізації прийнятих рішень щодо стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. А також здійснювати безпосередню координацію діяльності іншої форми транскордонного співробітництва – транскордонного статистичного кластеру.

Водночас пропонуємо сформувати СМ на основі транскордонного статистичного кластеру, у рамках діяльності якого буде здійснюватися збір і обробка первинної інформації та моніторинг визначених економічних показників. Зазначений блок збору і обробки інформації, що включатиме транскордонний статистичний кластер та органи статистичного регіонального управління з обох сторін кордону, постійно відповідно до визначених термінів (доцільним, на нашу думку, буде щомісячний збір інформації) здійснюватиме діагностику стану соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів та моніторинг транскордонних процесів.

Також вважаємо, доречно створити робочу аналітичну групу, яка відповідатиме за аналіз даних, прогнозування розвитку подій та планування подальших дій у рамках визначених департаментів / відділів виконавчих регіональних органів влади. У результаті оброблена інформація транскордонним статистичним кластером передаватиметься через статистичні регіональні органи управління до робочих аналітичних груп та, при потребі, спільній координаційній комісії або ж сформованій при ній спільній робочій аналітичній групі. Спільні робочі аналітичні групи після

аналізу інформації подають прогнози і можливі сценарії розвитку подій регіональним органам влади, які, зокрема, залежно від характеру інформації приймають спільні (в рамках діяльності спільної координаційної комісії) чи окремі рішення.

Єврорегіональне співробітництво, яке лежить в основі СМ, формує міжнародні, міжрегіональні, національні, регіональні і локальні / внутрішні зв'язки. Національні і регіональні зв'язки відіграють ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, так як центральні органи створюють інституційне середовище для функціонування зазначеного механізму та здійснюють контроль результатів його діяльності, а на регіональному рівні – менеджмент соціально-економічного розвитку цього регіону. Взаємодія в межах певного елементу механізму забезпечує постійне виконання визначених завдань, а міжрегіональні зв'язки дозволяють забезпечувати вирішення спільних проблем. Зовнішня підтримка захисту відбувається через міждержавні програми та інші (не тільки фінансові) інструменти, які спрямовані на підсилення найуразливіших елементів регіональної економічної системи. У той час як СМ сприяє розширенню функцій єврорегіональних структур.

Для реалізації свого призначення СМ забезпечує виконання ряду функцій, зокрема щодо забезпечення економічної безпеки прикордонного регіону:

- виявлення і розпізнання внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці (моніторинг економічних показників, обробка первинної інформації, кількісний та якісний аналіз статистичної інформації, порівняння з нормативними показниками, визначення загроз);
- прогнозування потенційних небезпек та планування подальших дій для попередження, відмежування чи ізоляції, уникнення чи ухилення від можливих загроз (визначення цілей, обґрунтування гранично допустимого рівня безпеки, прогнозування можливих загроз та розробка сценаріїв

подальшого розвитку подій та заходів щодо підвищення чи підтримки безпеки);

- регулювання та попередження негативних економічних подій (розробка та вибір оптимальної стратегії забезпечення економічної безпеки прикордонного регіону, вибір інструментів і методів для реалізації обраної стратегії та визначення необхідних заходів і взаємоузгодженість у їхній реалізації);
- реалізація визначених заходів і моніторинг їхнього виконання.

Необхідно зазначити, що основною функціональною складовою механізму забезпечення економічної безпеки держави є комплексна система моніторингу потенційних загроз. В межах цієї системи повинні швидко і своєчасно здійснюватися заходи спостереження, оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки з метою вироблення ефективної безпекової політики держави [17, с. 101]. На нашу думку, моніторинг є також необхідною умовою при забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Моніторинг – це нова функція, яка в умовах формування СМ виникає у єврорегіональному співробітництві. Він повинен бути постійним та може здійснюватися, зокрема, шляхом висвітлення оперативної інформації про соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. У разі виявлення небезпеки, результати моніторингу слід пересилати відповідним державним органам, щоб вчасно попередити деструктивний вплив внутрішніх / зовнішніх чинників на економічне середовище прикордонного регіону.

Для стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та підсилення стійкості економічної системи до загроз реалізуються такі основні відтворювальні функції, як: організація, обмін досвідом та інформацією, саморегуляція, залучення інвестицій у процесі співпраці, нагромадження власних ресурсів, вирішення спільних проблем та залучення фінансових ресурсів із структурних фондів ЄС та інших країн світу тощо.

Функціональна структура СМ представлена на рисунку 3.3.

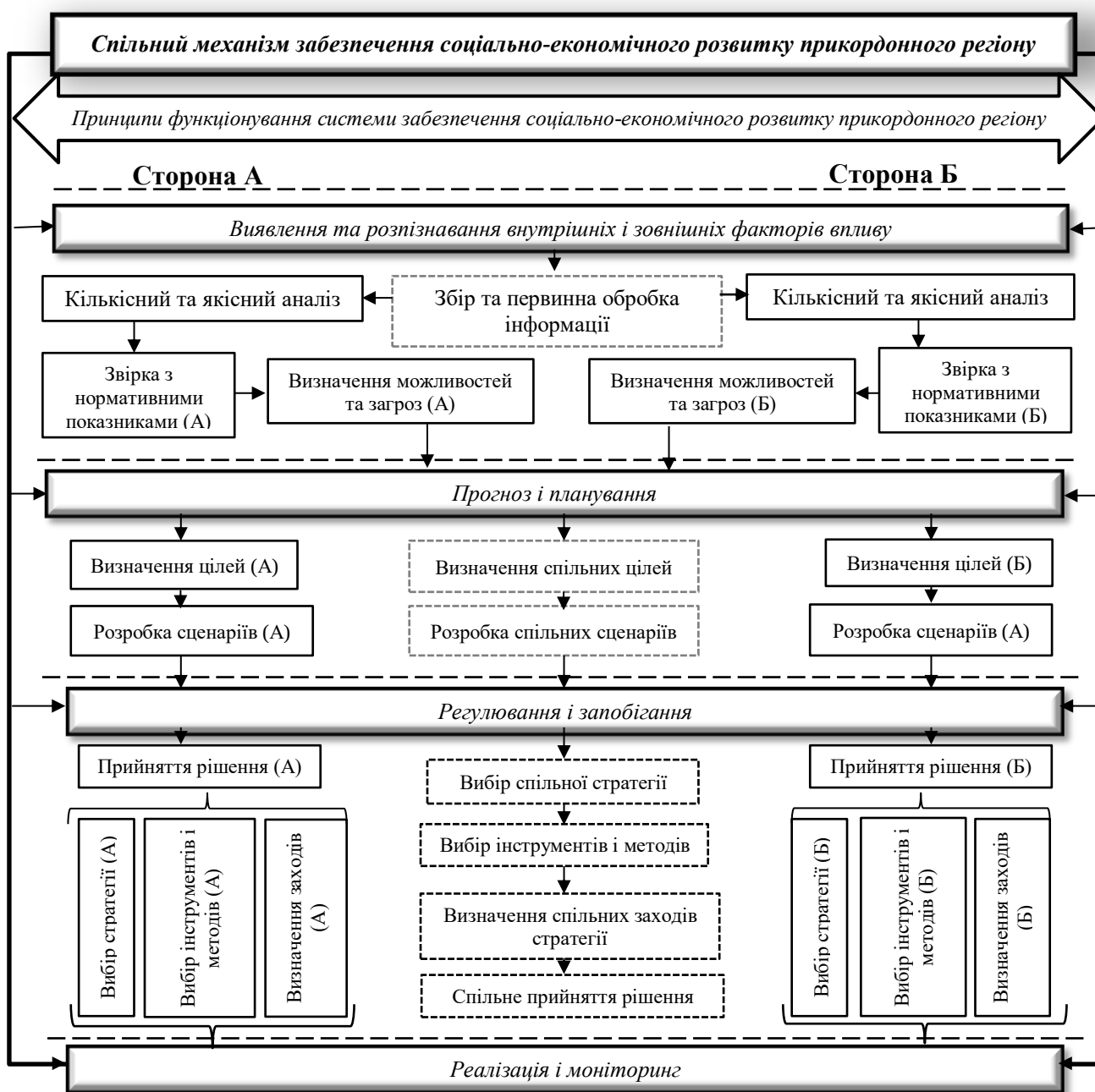

Рис. 3.3. Функціональна структура спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону на основі єврорегіонального співробітництва (авторська розробка)

Оскільки прикордонні регіони чутливі до змін в інституційному середовищі сусідніх країн, тому вважаємо, що забезпечення соціально-економічного розвитку чи безпеки прикордонних регіонів повинно враховувати їх. Зважаючи на це, пропонуємо в рамках СМ заходи щодо забезпечення соціально-економічного розвитку та економічної безпеки

прикордонних регіонів поділити на ті, що реалізуються зі свого боку, з боку суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн та спільні.

Забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах функціонування СМ буде здійснюватися через такі його складові:

- координаційно-інформаційну – забезпечується в рамках СМ інформаційна підтримка місцевих органів влади і суб'єктів єврорегіонального співробітництва та здійснюється координація їхньої діяльності у сфері транскордонного співробітництва;
- інституційно-правову – розробляються рекомендації державним органам влади на основі прийнятих рішень спільною координаційною комісією СМ;
- організаційно-фінансову – визначаються можливості залучення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів щодо вирішення спільних проблем;
- безпекову – СМ характеризується наявністю організаційної структури, здійсненням визначених функцій і містить підсистеми моніторингу (блок збору і обробки інформації) та аналітично-прогнозного забезпечення (блок аналітики), що відносяться до важливих складових системи економічної безпеки.

На сьогодні забезпечити соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва для України є непростим завданням. Для цього необхідною є активізація єврорегіонального співробітництва, а відтак на його основі можна створювати і впроваджувати СМ. Втім, реалізувати це можна й одночасно / паралельно із впровадженням зазначених механізмів, які разом із стимулюванням соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів сприятимуть активізації єврорегіонального співробітництва.

Отже, шляхом розширення функцій єврорегіональних структур єврорегіональне співробітництво стає чинником, який забезпечує безпеку транскордонного регіону, а співпраця в транскордонному регіоні

розглядається як майданчик для налагодження взаємодії, подолання непорозумінь, вирішення спільних проблем та стимулювання соціально-економічного розвитку цих регіонів. Відтак, у процесі підвищення конкурентоспроможності економіки прикордонного регіону, підвищення якості життя населення, подолання тіньової складової в регіональній економіці, покращення інвестиційного клімату, впровадження і розвитку інноваційних технологій тощо система забезпечення соціально-економічного розвитку буде індикувати про свою ефективність.

3.2. Обґрунтування імперативів реалізації спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах активізації єврорегіонального співробітництва

Впровадження спільних механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів стане поштовхом до позитивних соціально-економічних змін у прикордонних регіонах України. Однак для формування і функціонування СМ та активізації єврорегіонального співробітництва, на основі якого утворюється цей механізм, необхідне удосконалення нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення регіонального розвитку. Це стимулюватиме прикордонні регіони до впровадження таких механізмів та створить надійний ґрунт для їх роботи. Вважаємо, що позитивний вплив також відчують організаційно-економічні відносини та господарський механізм – основні складові економічної системи – через покращення умов для розвитку транскордонного співробітництва та підвищення рівня економічної безпеки у прикордонних регіонах України.

Напрями удосконалення системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та соціально-економічні ефекти від їх реалізації представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Напрями удосконалення системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та соціально-економічні ефекти від їх реалізації (розроблено авторкою)

Напрямок	Характеристика	Соціально-економічний ефект
1	2	3
Нормативно-правовий	- удосконалення господарського і трудового законодавства щодо цілей і принципів функціонування системи забезпечення економічної безпеки, повноважень і функцій її суб'єктів та формування спільних механізмів функціонування і контролю цієї системи тощо.	• посилення процесів регіоналізації, конвергенції та інтеграції; • підвищення ефекту синергії; • формування сприятливого економічного середовища; • збільшення кількості сталих транскордонних контактів на основі транскордонних угод; • забезпечення стабільності і економічної безпеки; • розширення соціально-економічних прав регіональних органів влади; • нівелювання конфліктних ситуацій і підвищення довіри; • активізація розвитку громадянського суспільства.
Організаційно-економічний	- трансформація методів та способів здійснення будь-якої діяльності з метою оптимізації його господарської системи для досягнення максимального економічного ефекту за умов транскордонного співробітництва; зміни в системі підтримки і прийняття управлінських рішень, які визначаються розширенням або появою нових функцій у транскордонному просторі; удосконалення механізмів співфінансування, доступу до фінансових ресурсів.	• активізація малого і середнього бізнесу; • розширення доступу до ринків збуту; • покращення умов для обміну інноваційним досвідом; • збільшення зайнятості, обмін досвідом і реалізація спільної політики управління; • розвиток процесів організації прикордонної торгівлі; • підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів; • опрацювання системи дофінансування; • поглиблення взаємодії на міжрегіональному, національному чи міжнародному рівні реалізації; • розробка і координація концепції розвитку транскордонних регіонів; • розширення кола партнерів. • посилення торгово-економічної взаємодії; • ефективна реалізація спільних проєктів та ініціатив; • залучення інвестицій; • спрощення / полегшення взаємних фінансових розрахунків у транскордонному просторі; • покращення доступу до фондів ЄС і міжнародних фінансових ресурсів.
Інституційний	- формування нових або реорганізація старих форм організації діяльності або зміна формальних і неформальних умов взаємодії.	• інституалізація ТКС; • спрощення функціонування єврорегіональних структур (єврорегіон, ЄОТС, ОЕС тощо); • розвиток нових форм ТКС; • розвиток громадянського суспільства.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Інфраструктурний	- зміни в умовах життєдіяльності суб'єктів системи економічної безпеки та транскордонного співробітництва, які забезпечують їхнє функціонування та взаємодію.	• розвиток прикордонної інфраструктури; • покращення доступності кордону; • розвиток соціальної інфраструктури (спільні табори, обмін досвідом, створення взаємовигідних умов надання соціальних послуг); • спрощення взаємодії на рівні особистих і родинних контактів; • покращення транспортної інфраструктури; • скорочення трансакційних витрат.
Інформаційний	- зміни в умовах інформаційного забезпечення в транскордонному просторі, зокрема спільні інформаційні продукти.	• популяризація ТКС і підвищення використання його потенціалу; • спільні інформаційні продукти; • підвищення зацікавленості можливостями ТКС.

Передусім забезпечення соціально-економічного розвитку формується шляхом створення нормативно-правової бази, у яку закладаються основні цілі і принципи її діяльності, визначаються суб'єкти й об'єкти цієї системи, повноваження і функції цих суб'єктів та механізми її функціонування та контролю. Тому, насамперед, є необхідним *удосконалення саме правового характеру*, що здатне усунути перешкоди та створити законодавчий ґрунт для впровадження СМ.

Однак важко створити надійну систему соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів без урахування їх економічної безпеки. Основу нормативно-правового забезпечення економічної безпеки держави в Україні закладено в Конституції України, кодифікованому і галузевому законодавстві, у підзаконних нормативних актах Президента України, уряду та центральних органів виконавчої влади, а також у міжнародних нормативно-правових актах, ратифікованих Україною, багатосторонніх і двосторонніх міжнародних та міжрегіональних договорах. Нещодавно прийнятий Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року вважається основним законодавчим актом і орієнтиром подальшого формування всієї системи безпеки нашої держави в майбутньому. На нашу думку, цей закон зачіпає економічну безпеку лише в

контексті «фінансово-економічних можливостей держави», «економічного потенціалу» і, що є вагомим, відносить її до фундаментальних інтересів України, таких як: «сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення»; «інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами»; «Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [41]. Однак для забезпечення надійної системи економічної безпеки, вважаємо, що доцільно розробити окремий нормативно-правовий акт, який би визначав основні засади державної політики щодо формування і функціонування системи забезпечення економічної безпеки як цілісної підсистеми національної безпеки [102, с. 451]. Пропонуємо в зазначеному законі прописати правові норми щодо можливості формування СМ в транскордонних регіонах, який би став узгодженим механізмом та додатковим захистом у наявній системі безпеки в прикордонному регіоні. Водночас цей законодавчий акт повинен містити норми щодо умов формування СМ, цілі і принципи його функціонування (зокрема, визначені нами в пункті 3.1) та регулювати питання базових засад моніторингу, ідентифікації загроз, прогнозування і планування заходів відносно захисту економічної системи в рамках дії цього механізму. Тобто, СМ повинен бути якнайповніше закріпленим у зазначеному законі та врахований в інших нормативно-правових актах.

Водночас правова основа щодо СМ повинна бути закладена у ЗУ «Про транскордонне співробітництво». Абзац 6 статті 5 цього закону необхідно викласти в такій редакції: «шляхом розроблення та реалізації спільних механізмів, ініціатив, заходів, проєктів, програм та стратегій в окремих сферах, що передбачає координацію співробітництва та акумулювання на

визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів».

Важливим аспектом формування системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, на нашу думку, є обов'язкове врахування їх унікальності і особливостей перебігу економічних процесів. Зокрема Е. де Сото зазначав про необхідність щодо відповідності закону тій дійсності, для якої він є призначеним [18, с. 184]. Водночас СМ не може функціонувати на однакових засадах у різних транскордонних регіонах через відмінності в потенціалі єврорегіонального співробітництва та рівнях розвитку прикордонних регіонів на різних ділянках державного кордону. Теж відрізняється законодавче середовище країн, з якими вони межують. Тому в контексті основних пріоритетів соціально-економічного розвитку, стратегій регіонального і транскордонного розвитку, визначеного переліку показників моніторингу, сценаріїв подальших дій менеджменту прикордонного регіону варто передбачити можливість модифікації СМ механізму. Таким чином, при реалізації регіональної політики щодо застосування СМ повинен використовуватися підхід, який би був найкращим для кожного регіону.

Слід зазначити, що СМ не буде працювати без розвиненого транскордонного співробітництва та належної роботи єврорегіональних структур за участі українських прикордонних регіонів. Низка проблем, які притаманні функціонуванню, перешкоджають зміцненню ролі цих структур як ефективного інструмента сприяння соціально-економічному розвитку прикордонних територій. Це актуалізує необхідність активізації та удосконалення єврорегіонального співробітництва, що повинно передувати чи відбуватися паралельно із запровадженням СМ шляхом впровадження механізмів транскордонної взаємодії, перевірених практикою країн-членів ЄС.

Інструментом активізації єврорегіонального співробітництва в контексті удосконалення нормативно-правового забезпечення їх розвитку можуть стати розроблені в рамках кожного єврорегіону спільні стратегії

розвитку прикордонних регіонів-учасників. У спільних документах повинні бути враховані стратегічні пріоритети загальноєвропейської, державної та регіональної політики у сфері соціально-економічного розвитку. Попри те, що в Програмі розвитку транскордонного співробітництва 2016-2020 є прописані пріоритети співпраці з кожною країною, розробка спільного документу, який визначатиме спільні пріоритети розвитку території впливу єврорегіональних структур, аналізуватиме спільні фінансові ресурси, визначатиме напрями реалізації потенціалу соціально-економічного розвитку партнерів та буде актуальним у визначеному періоді – допоможе ефективніше реалізовувати поставлені цілі і завдання. Проте загальні довгострокові пріоритети єврорегіонального співробітництва в таких стратегіях слід конкретно визначати відносно їх часового і фінансового виміру, гнучкості і несуперечливості [74, с. 137]. Розробка таких стратегій практикується єврорегіонами Ниса, Сілезія, Прадзяд, Татри, Бескиди, Озерний край та іншими.

Не менш важливо для впровадження СМ на законодавчому рівні приділити окрему увагу функціональним обов'язкам суб'єктів, що забезпечують його роботу. Тобто інституцій, які є невід'ємними елементами цього механізму та в рамках його функціонування здійснюють організацію, координацію, управління, моніторинг, аналіз, контроль щодо процесів забезпечення соціально-економічного розвитку. Зокрема, такими суб'єктами є місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, що є відповідальними за реалізацію регіональної політики, а також єврорегіональні структури. Водночас місцеві органи влади, територіальні громади, громадські організації й установи, органи місцевого самоврядування є суб'єктами активізації транскордонного та єврорегіонального співробітництва [76].

В Україні органи місцевої влади наділені набагато меншими повноваженнями у сфері транскордонного співробітництва, ніж аналогічні органи сусідніх держав, навіть з огляду на реформу децентралізації, що зараз

відбувається. У країнах ЄС вже давно розпочався процес перерозподілу повноважень між центральними і місцевими органами влади й передання останнім прав щодо самостійного вирішення питань транскордонного співробітництва. Наприклад, у Німеччині, Швейцарії і Франції регіони мають право підписувати угоди в галузі туризму, екології і культури. Тому вважаємо за необхідне розширити повноваження місцевих органів влади у вирішенні питань транскордонного характеру з прикордонними регіонами сусідніх держав щодо прийняття і реалізації спільних рішень, можливостей чи вирішення спільних проблем або подолання спільних загроз. Також доцільно у відповідних нормативно-правових актах прописати основні повноваження, функції, форми і методи здійснення заходів цими суб'єктами в тому обсязі, який би дозволяв забезпечити відповідний рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів на основі реалізації СМ. Водночас місцеві органи влади відповідно до своїх компетенцій повинні при формуванні СМ враховувати особливості розвитку транскордонного співробітництва у їхньому регіоні, оскільки воно є невід'ємним елементом цього механізму.

Слід звернути увагу на те, що впровадження СМ, який формується залежно від умов розвитку єврорегіонального співробітництва та із залученням єврорегіональних структур, має бути обумовленим досягненням домовленостей із сусідніми державами. Відповідно до Мадридської конвенції про транскордонне співробітництво, функціонування різних форм транскордонного співробітництва обмежене внутрішнім законодавством країн-учасників, але на основі договірно-правової бази може набути чітко окреслених меж. Оскільки зазначений механізм має функціонувати в межах визначеного транскордонного регіону, то зазначені угоди щодо його впровадження та функціонування варто укладати на рівні прикордонних регіонів та за участі регіональних органів влади. Очевидно, що регіональні органи влади повинні діяти в рамках дотримання національних та регіональних інтересів та в умовах рівноправної взаємодії.

Окремої уваги заслуговує суб'єктивне бачення місця і ролі єврорегіональних структур у державній системі управління, яке може гальмувати впровадження СМ. В Україні, як зазначає Н. Мікула, «єврорегіони ще не сприймаються як інституції регіонального менеджменту і організаційні платформи для добровільної співпраці міст, громад та інституцій у прикордонному просторі сусідніх держав» [94]. Так, у переліку проєктів, яким надається міжнародна технічна допомога, єврорегіони за участі України не зазначаються ні як бенефіціари, ні як виконавці. Переважно співпраця відбувається на рівні обласних органів влади, при цьому органи управління місцевого самоврядування майже не залучаються до транскордонного співробітництва. Тобто, сьогодні в державній системі управління України єврорегіони не використовують як інструмент пришвидшення євроінтеграційних процесів, підвищення регіонального розвитку чи забезпечення безпеки, що можна пояснити недооціненням ролі єврорегіонів як координаційних структур та активних гравців на міжнародному чи регіональному рівнях. Те саме стосується й інших нових форм транскордонного співробітництва. Як наслідок, це не дозволяє використовувати потенціал єврорегіонального співробітництва повною мірою, а обмеження їх тільки функцією налагодження зв'язків й надалі залишатиме їх поза увагою регіональної політики.

На наше переконання, наділення єврорегіональних структур функцією так званого контролю за економічною безпекою в транскордонному регіоні, яка буде проявлятися через моніторинг і аналіз системи транскордонних показників та висвітлення оперативної інформації про стан соціально-економічного розвитку, в рамках функціонування СМ, буде не тільки підкреслювати їхню важливість як елементів системи державного і регіонального управління, але й розширить їх значення для регіонального розвитку.

Натомість, за діяльністю єврорегіональних структур, як і будь-яких інших інституцій, повинен також здійснюватися контроль на принципах

субсидіарності. Компетентні органи, що контролюють діяльність органів транскордонного співробітництва, сприяють дотриманню ними установлених правил та норм і тим самим гарантують забезпечення рівних можливостей усім учасникам транскордонної діяльності. Відтак, шляхом вирішення наявних проблем у правовому руслі може стати ефективне планування роботи регіональних і місцевих структур, координація та моніторинг їх діяльності щодо транскордонного співробітництва. Це дозволить попередити високий рівень суб'єктивізму в прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення соціально-економічного розвитку в транскордонному регіоні. На нашу думку, цю функцію повинна виконувати Міжвідомча комісія з питань підтримки транскордонного співробітництва. Діяльність Міжвідомчої комісії сприяє діалогу між вищими і нижчими органами виконавчої влади в рамках транскордонного співробітництва. А для цього варто переглянути основні організаційні підходи в діяльності цієї комісії. Зокрема, залучити до складу Міжвідомчої комісії представників асоціацій органів місцевого самоврядування єврорегіонів, так як питання транскордонного співробітництва насамперед стосуються розвитку прикордонних регіонів.

Разом із тим, приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС підвищить інтенсивність транскордонної взаємодії, щільність транскордонних зв'язків між прикордонними регіонами та спростить реалізацію спільних заходів і проєктів.

З огляду на ті виклики, з якими стикаються прикордонні регіони, СМ повинен формуватися на засадах організаційної єдності щодо стимулювання соціально-економічного розвитку і забезпечення економічної безпеки в транскордонному регіоні, а також економічної єдності через досягнення визначених економічних результатів. Тому для підвищення господарської діяльності в прикордонних регіонах необхідним є удосконалення *організаційно-економічного забезпечення* регіонального розвитку в умовах єврорегіонального співробітництва.

Зокрема ефективна діяльність / взаємодія неможлива без визначеної

організації відносин. Запропонована нами організаційно-економічна структура СМ забезпечуватиме ефективну взаємодію в транскордонному регіоні через встановлену форму організації, визначену підпорядкованість, злагоджену взаємодію всіх елементів цього механізму, затверджений розподіл функціональних обов'язків та чітку послідовність виконання завдань і отримання результатів на різних рівнях управління, а також відповідатиме запитам сьогодення. Тобто це дозволить повною мірою реалізовувати поставлені завдання та втілювати вибрану стратегію соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Інакше кажучи, така структура забезпечуватиме роботу СМ як єдиного цілого.

Сучасні реформи в Україні, як-от децентралізація, адміністративно-територіальна реформа, приведення української системи стандартизації у відповідність до стандартів ЄС тощо, вже передбачають частину обов'язкових організаційно-економічних змін, необхідних для активізації єврорегіонального співробітництва. Зокрема, запропонована реформа місцевого самоврядування в Україні, в основі якої лежать реформа децентралізації влади та зміна адміністративно-територіального устрою, спроможна частково усунути організаційні бар'єри, що гальмують ефективне функціонування інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва. Передусім вона сприятиме подоланню розбіжностей в організаційному забезпеченні єврорегіонального співробітництва по різні боки кордону, що зумовлено невідповідністю адміністративно-територіального поділу України і країн-членів ЄС, яка ускладнює процес взаємодії між суміжними прикордонними територіями. Крім того, питання децентралізації влади, розширення соціально-економічних прав і відповідальності регіонів за вирішення своїх проблем, що є в основі цих реформ, розширять повноваження регіональних і місцевих органів влади в урегулюванні господарських і соціальних процесів та удосконалять механізми взаємодії між органами влади та єврорегіональними структурами.

Водночас ефективному розвитку єврорегіонального співробітництва перешкоджають проблеми організаційного характеру в самих єврорегіональних структурах. Більшість єврорегіонів за участі України не мають статусу юридичної особи, тому у них обмежені можливості щодо безпосередньої реалізації проєктів, розпорядження фінансовими ресурсами чи формування власного майна. Однак в країнах ЄС, зокрема в Польщі та Німеччині, практикується створення асоціацій органів місцевого самоврядування на стороні кожного учасника співробітництва, що сприяє посиленню взаємодії між учасниками єврорегіону, реалізації власних транскордонних проєктів, а також залучення суб'єктів економічної діяльності, громадських організацій та інших до транскордонного співробітництва. Зокрема в єврорегіоні «Ниса» («Neisse - Nisa - Nysa»), учасниками якого є прикордонні регіони Польщі, Німеччини і Чехії, створено три прикордонні асоціації на стороні кожного учасника, що дає змогу ефективніше співпрацювати як в межах своєї території, так і між собою. В Україні асоціацію органів місцевого самоврядування створено в рамках Карпатського єврорегіону, тому з огляду на позитивний іноземний і український досвід варто створити асоціації органів місцевого самоврядування в рамках кожного єврорегіону за участі українських прикордонних регіонів. Зауважимо, що польська сторона в рамках діяльності єврорегіону «Буг» створила таку асоціацію, на відміну від української і білоруської сторін.

Не менш важливим елементом реалізації СМ є управлінська складова, яка передбачає створення систем управління і прийняття рішень. Цю роль беруть на себе регіональні органи влади, які на основі результатів аналізу процесів в транскордонному регіоні приймають окремі рішення щодо вирішення проблем розвитку своєї території, чи спільні рішення в рамках діяльності спільної координаційної комісії єврорегіональної структури щодо спільних проблем соціально-економічного розвитку транскордонного

регіону. Крім того, в компетенції єврорегіональних структур має бути підтримка зв'язків на національному і міжнародному рівні.

Також важливим є запровадження випробуваних європейською практикою різних управлінських механізмів, які полегшують і поглиблюють єврорегіональну взаємодію на міжрегіональному, національному чи міжнародному рівні. Прикладом таких механізмів є створення єврорегіональної платформи – певної формальної структури, що зв'язує всі єврорегіони, учасниками яких є прикордонні регіони окремої країни, та здійснює їх представництво в діалозі з органами центральної виконавчої влади. Зокрема Федерація єврорегіонів Республіки Польщі успішно функціонує з 2012 року і представляє прикордонні регіони, які є учасниками єврорегіонів, на національному рівні. Організація має свій статут, організаційну структуру (складається з загальних зборів, органу управління, ревізійної комісії) та має офіційний сайт. Такий механізм, який був запропонований і реалізовується у Польщі та посилює співпрацю між учасниками єврорегіонів і центральними органами виконавчої влади [163], також може бути ефективним для розвитку єврорегіональної діяльності в Україні. Подібним органом в Україні може бути Асамблея українських прикордонних регіонів і єврорегіонів, Декларація про створення якої була підписана ще в березні 2010 року, але досі не було проведено жодного засідання цієї організації. Функціонування цієї асоціації дозволило би вийти на макрорівень, чим розширило би можливості для реалізації цілей і завдань єврорегіональних структур і залучення зовнішніх фінансових ресурсів.

Інший механізм управління, який часто використовується країнами ЄС через обмежені правові можливості єврорегіонів та спирається на удосконаленні їх *інституційного забезпечення* – це реорганізація недієвих єврорегіонів переважно на ЄОТСи. В нашому випадку можна розглядати перехід від єврорегіону до ОЕС, хоча, безумовно, це є складним процесом, так як немає прикладів функціонування таких структур в ЄС та не розроблене для цього правове підґрунтя в Україні. Однак, як зазначає О.

Демедюк, створення ЄОТС Тиса має важливе значення для подальшого формування структур такого типу за участю прикордонних регіонів країн, що не є країнами-членами ЄС, так як це перше об'єднання в країнах ЄС. Вже на сьогодні створено три подібні єврорегіональні структури за участі третіх країн. І зрозуміло, що не залишиться поза увагою європейської спільноти створення першого ОЄС за участі України. У такому випадку можна буде не тільки розраховувати на значне сприяння, зокрема фінансове, їхнього розвитку, а також покращення «іміджу України як вагомого гравця на європейській арені транскордонної співпраці» [65].

Для полегшення процесу організації зацікавлених сторін в рамках ЄОТС, Демедюк О. розроблено детальну процедуру їх створення [176, с. 121-122]:

- підготовчий етап – ознайомлення з можливостями цієї єврорегіональної структури і найкращими практиками її функціонування в ЄС та вивчення перспектив адаптації в Україні;
- технічний етап – передбачає підготовку установчих документів щодо створення ЄОТС;
- адміністративний етап – прийняття та реєстрація установчих документів кожним із майбутніх учасників ЄОТС, реєстрація штаб-квартири;
- етап забезпечення функціонування ЄОТС – передбачає відкриття банківського рахунку та оплату членських внесків учасниками ЄОТС, створення органів організації, підбір персоналу тощо.

Також країни-члени ЄС практикують створення в рамках наявного єврорегіону єврорегіональних структур іншого виду, як-от ЄОТС, євроміста чи єврорайони. У такому випадку ці структури підпорядковуються єврорегіонам і виконують вужчі завдання (наприклад, розвиток невеликої транскордонної території чи очистка транскордонної водойми). Крім того, це дозволяє використовувати всі доступні можливості залучення ресурсів для розвитку прикордонних територій та вирішувати транскордонні проблеми.

Особливо це має значення для тих територій, де державний кордон проходить територією населеного пункту.

Удосконалення інституційного забезпечення регіонального розвитку також потребує зміни підходів до реалізації державної регіональної політики щодо забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та активізації єврорегіонального співробітництва. Тобто, для забезпечення соціально-економічного розвитку спочатку необхідно сформувати ефективну систему розвитку, як це певною мірою робиться, на національному рівні, тоді опуститися з державного рівня на регіональний, а потім поступово перейти на транскордонний рівень. Крім того, у забезпеченні соціально-економічного розвитку повинні брати участь усі суб'єкти господарської системи, в тому числі органи місцевої виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, неурядові неприбуткові організації, бізнес, засоби масової інформації тощо. Відтак інституційні зміни повинні бути вчасними і доречними у сфері забезпечення регіонального розвитку прикордонних регіонів.

Не останню роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку в прикордонному регіоні відіграє транскордонна *інфраструктура* та візова лібералізація. Так, активізація транскордонного співробітництва безпосередньо залежить від наявної прикордонної інфраструктури, яка повинна максимально забезпечувати надання найширшого спектру маркетингових, консалтингових і логістичних послуг. Таким чином, надзвичайно актуальним залишається збільшення кількості пунктів пропуску через кордон та їх облаштування відповідно до сучасних європейських стандартів безпеки та якості надання послуг, належне облаштування сполучних і під'їзних шляхів до кордону тощо. Що стосується збільшення пунктів пропуску, то це розширює пропускну здатність кордону, тим самим спрощує процедуру його перетину, зміцнює транскордонні зв'язки та послаблює бар'єрну функцію самого кордону [26, с. 67]. Щодо візової лібералізації, то вона знімає процедурні, часові бар'єри, полегшує контакти по обидві сторони, тобто спрощує взаємодію.

Не можна поза увагою залишити *фінансову складову* регіональної політики. Формування СМ сприятиме скороченню витрат на безпекові заходи за рахунок створення міждержавної колективної структури забезпечення безпеки. СМ, реалізовані на рівні єврорегіональних структур, не потребують значних бюджетних вкладень, так як можуть самі залучати фінансові ресурси для свого ж функціонування (мають відповідну фінансову підтримку з програм, членських внесків, грантів тощо, а також беруть участь у роботі спільних органів, створених для реалізації Програм фінансової допомоги зі структурних фондів ЄС та інших міжнародних фінансових структур). Однак економічну ефективність СМ можна забезпечити, передбачивши в регіональних бюджетах постійну оплату праці для персоналу, відповідального за його функціонування, а також фінансування з державних і обласних бюджетів окремих складових цього механізму, де є в цьому необхідність.

Також заслуговує на увагу підхід до забезпечення безпеки, запропонований авторами наукової праці «Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій» [114, с. 73], який можна застосувати у запровадженні СМ. Він полягає у формуванні компенсаційних резервів на регіональному рівні, які в разі настання критичних ситуацій, наприклад перевищення порогових значень показників економічної безпеки, можна буде використати для стабілізації ситуації чи для відшкодування збитків. У нашому випадку можуть бути резервні ресурсні фонди (фінансові, матеріальні та нематеріальні), де відповідальність за їх формування і управління ними мала би нести, наприклад, Спільна координаційна комісія.

Водночас досі залишаються невирішеними питання розробки ефективного механізму фінансування транскордонних проєктів, ефективної реалізації коштів міжнародної технічної допомоги та забезпечення фінансової підтримки діяльності єврорегіональних структур [162]. А це зменшує активність української сторони в залученні фінансової підтримки із структурних фондів ЄС та реалізації транскордонних проєктів. Як правило,

більшість транскордонних проєктів потребують залучення власних джерел фінансування на рівні не менше 10 %. У результаті, через недостатній обсяг повноважень органів місцевого самоврядування щодо бюджетного забезпечення регіонального розвитку, ускладнюється пошук власних джерел фінансування. Розробка фінансових стимулів єврорегіонального співробітництва посилить його вплив «на активізацію процесів соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів» [73, с. 78].

Для пошуку ефективного розв'язання цих проблем варто звернутися до практик, які використовуються в ЄС. Передусім фінансування регіонального розвитку в ЄС, зокрема співфінансування транскордонних проєктів чи діяльності єврорегіональних структур, є чітко прописаним. Більше того, розроблений детальний перелік основних цілей, реалізація яких буде фінансово підтримуватися в певний період. Водночас проєкти, які фінансуються, мають конкретне місце в регіональній політиці ЄС. Також у країнах-членах ЄС застосовується практика державної фінансової підтримки діяльності єврорегіональних структур. Наприклад, ЄОТС Ister-Granum (Угорщина і Словаччина) щорічно отримує 18% свого фінансування з національного бюджету Угорщини, а Mure Region ЄОТС (Угорщина, Хорватія) - фінансується на 60% з того ж бюджету. Це не тільки полегшує діяльність, але дозволяє спростити створення єврорегіональних структур, які можуть розраховувати на фінансову підтримку зі сторони держави. Водночас, в Україні не розроблені такі фінансові механізми, хоча варто віддати належне Львівській області, яка щорічно в бюджеті передбачає кошти на співфінансування транскордонних проєктів [110]. Тому доцільно переглянути можливості фінансування транскордонних проєктів і у бюджетах різних рівнів передбачити кошти для їхнього співфінансування таких проєктів [65], а також створити окремий Фонд для підтримки транскордонного співробітництва. У Європі також напрацьовані механізми взаємозаліків місцевих органів влади при наданні / отриманні взаємних комунальних та інших послуг у транскордонному регіоні.

Суттєвий вплив на активізацію єврорегіонального співробітництва має його *інформаційне забезпечення*, удосконалення якого потребує уваги від державних органів влади. Як вже було зазначено в попередніх розділах дисертації, основним чинником ефективної взаємодії у транскордонному просторі між усіма суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва є інформаційне забезпечення. Власне дієва інформаційна підтримка транскордонного співробітництва сприятиме активізації і розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні та буде базою для піднесення соціально-економічного розвитку в прикордонних регіонах, так як інформація є «двигуном» СМ. Тому з огляду на досвід ЄС пропонуємо запровадити механізми, які підсилять єврорегіональну взаємодію.

Серед них, часто в рамках діяльності єврорегіонів за участі країн-членів ЄС, використовують різні механізми переймання досвіду від сусідніх країн (обмін студентами, учнями, молодими працівниками тощо), які реалізують за рахунок певних фондів або ж через транскордонні проєкти із залученням міжнародної технічної допомоги. Окремі програми в рамках молодіжного обміну носять різноманітний характер: семінари, різного спрямування табори, ознайомчі й туристичні поїздки тощо. Наприклад, у рамках діяльності єврорегіону «Померанія» обмін проводять у формі молодіжних фестивалів, які проходять по чергово в країнах-учасницях, де молоді люди мають можливість познайомитись із культурою сусідньої держави. А от єврорегіон Pyrenees-Mediterranean використовує Eurocampus – платформу для обміну і мобільності знань, взаємообміну студентами, проведення наукових досліджень, розробки інновацій. Подібні механізми застосовують для поглиблення співпраці суб'єктів економічної діяльності.

Єврорегіони за участю України можуть самоорганізовуватися та створити спільну інформаційну платформу, яка би сприяла поширенню досвіду і обміну інформацією. Створення спільних веб-порталів єврорегіонів чи інших інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва є одним із механізмів не тільки інформування, але й налагодження

єврорегіональної співпраці. Такі портали дозволяють залучити більше ресурсів і активізувати зацікавлену громадськість, а також сприяють підвищенню поінформованості про єврорегіони, проєкти, які реалізуються ними. Більшість українських єврорегіонів не мають створених веб-сторінок. Як правило, незначну кількість інформації про їхню діяльність можна знайти на сайтах облдержадміністрацій. Також варто розвивати таку практику як створення банків економічної інформації або ж банків інформації пошуку економічних партнерів, проведення спільних бізнес-форумів, міжнародних ярмарок, створення мережі бізнес-інкубаторів тощо.

З метою популяризації / реклами території, у межах якої функціонує єврорегіон, залучення інвестицій чи коштів, використовують єврорегіональні майданчики в Брюсселі, зокрема через проведення різних конференцій, круглих столів, а також відкриття представництв єврорегіонів (єврорегіон «Дністер» разом із Вінницькою областю у 2012 році відкрив своє представництво в Брюсселі). Для представництва єврорегіону в Брюсселі відкривається офіс органом єврорегіону, зокрема генеральною асамблеєю або окремим представником, який постійно там перебуває. Такий досвід може бути корисним і для інших єврорегіональних структур, які функціонують в Україні.

Також можна застосовувати низку мотиваційних інструментів єврорегіонального співробітництва, зокрема [11]: рекламно-інформаційні, освітні, стимулюючі, перерозподілу прибутків.

Що стосується соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів сусідніх з РФ, вважаємо, що для них активізувати єврорегіональне співробітництво є надскладним завданням, а також неможливо запроваджувати СМ. Пропонуємо розвивати міжрегіональне та іррегіональне співробітництво.

На рис. 3.4 представлено передумови, заходи та ризики впровадження СМ.

Рис. 3.4. Схема впровадження спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва (складено авторкою)

На основі вищевикладеного можемо зробити висновок, що СМ є тим механізмом, у рамках функціонування якого можна забезпечити ефективну взаємодію єврорегіональних структур та місцевих органів влади щодо подолання спільних проблем, розробки стратегічних програм розвитку територій й транскордонного співробітництва та забезпечення соціально-економічного розвитку та економічної безпеки в транскордонному регіоні.

3.3. Шляхи активізації розвитку єврорегіонального співробітництва в забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів

У сучасних умовах глобалізованої економіки та посилення процесів євроінтеграції і регіоналізації виникають нові виклики національним економікам, які спричинені наслідками глобальних економічних трансформацій та мінливістю економічного середовища, що не дозволяє жодній державі залишатися осторонь цього. Україна, після набуття незалежності, здебільшого здійснювала зважену, послідовну і цілеспрямовану політику в напрямку європейської інтеграції. Фундамент цієї політики був закладений у Постанові ВР України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993 року, де було зазначено, що «Перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах... Угода про партнерство і співробітництво... стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом - до повного її членства у цій організації». Про незмінність курсу було підтверджено Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року, в якому зазначено про «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі». На сьогоднішній день, незважаючи на певний період політики невизначеності та незавершену гібридну війну з Російською Федерацією на Сході України, європейський

вектор інтеграції залишився незмінним, а 7 лютого 2019 року цей курс був закріплений у статтях 85, 102 та 117 Конституції України. Саме в цих умовах одним із головних завдань керівних органів є забезпечення максимально ефективної євроінтеграційної політики з урахуванням усіх факторів впливу на ці процеси для мінімізації загроз національним інтересам.

Проте для досягнення належного рівня соціально-економічного розвитку та економічної безпеки прикордонного регіону через спільні механізми необхідна консолідація зусиль всіх суб'єктів єврорегіональної взаємодії, органів державної влади всіх рівнів, а також міжнародних організацій та інституцій ЄС, які сприяють розвитку транскордонного співробітництва. Як вже було зазначено у попередніх розділах дисертаційної роботи, єврорегіональна взаємодія не обмежується регіональним рівнем, а поширюється на загальнодержавний та міжнародний рівні, оскільки на вищих рівнях сконцентровано більше можливостей і фінансових ресурсів, які можна спрямувати у розвиток регіонів. Саме тому єврорегіональні структури взаємодіють із іншими подібними структурами, з органами влади різних рівнів, долучаються до формування і реалізацій різного роду стратегій, координують програми розвитку, стають членами міжнародних організацій тощо. До цього їх спонукають самі міжнародні організації. Наприклад, Конгрес місцевих та регіональних влад Європи в Регламенті № 199 (2006) наголосив на важливості гармонійної співпраці будь-якої форми міжрегіонального співробітництва із інституціями різних рівнів [226]. Таким чином, міжнародні організації чи інституції зацікавлені у забезпеченні стабільності регіональних систем, які підпадають під сферу впливу їхніх інтересів чи тісно пов'язані із виконанням поставлених перед ними завдань.

На міжнародному рівні основними суб'єктами, які займаються проблемами розвитку прикордонних регіонів та транскордонного співробітництва, є: Конгрес місцевих та регіональних влад Європи (Палата Регіонів) при Раді Європи; Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЄПР / AEBR); Асамблея європейських регіонів (AER) (Кривий Ріг, Київ,

Одеса, Павлоград є членами цієї організації); Комітет регіонів (CoR); Конференція периферійних приморських регіонів (CPMR) (Одеська область є членом цієї організації); Рада європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR) (Асоціація міст України та Українська асоціація районних та обласних рад є членами цієї організації) та інші.

Однією з найвпливовіших регіональних міжнародних організацій, вагому частину діяльності якої займає розвиток транскордонного співробітництва, є Рада Європи. Україна є державою-членом цієї організації з 1995 року та має своїх представників в її органах, зокрема, у Конгресі місцевої та регіональної влади Європи (далі Конгрес), який разом із Парламентською асамблеєю регулярно організовує конференції з транскордонного співробітництва. Цей консультативний орган Ради Європи представляє інтереси місцевих і регіональних органів влади та активно працює над питаннями захисту їх інтересів, удосконалення процесів євроінтеграції, поширення і дотримання демократичних цінностей, сприяння добросусідства, розвитку та здійснення місцевої і регіональної політики тощо. Специфічним завданням Конгресу є забезпечення безпеки в регіонах. Інституція його реалізовує через моніторинг різних аспектів безпеки та винесення резолюції чи розробку рекомендацій відповідним органам. Необхідно зазначити, що на основі рекомендацій Ради Європи Європейський Союз приймає зобов'язуючі нормативні акти, тоді коли в Україні ці рекомендації не завжди беруться до уваги. Водночас питання про забезпечення спільної безпеки на транскордонному рівні через спільні міжрегіональні механізми Конгресом не порушувалося.

Ще однією провідною організацією, яка займається питаннями регіональної політики в Європі і підтримкою розвитку прикордонних регіонів у сфері транскордонного співробітництва, є АЄПР. Відповідно до статуту, АЄПР представляє інтереси прикордонних та транскордонних регіонів у міжнародних та національних органах влади, ініціює, консультує, підтримує та координує співпрацю цих регіонів у Європі, здійснює обмін

корисною інформацією для вироблення механізмів вирішення проблем транскордонного співробітництва. Державами-учасниками можуть бути прикордонні та транскордонні регіони Європейських країн та країн-членів Ради Європи, а також Асоціації прикордонних регіонів декількох країн. На сьогодні, 95 з приблизно 163 наявних прикордонних і транскордонних регіонів [229] (тобто більшість єврорегіонів) є членами АЄПР. АЄПР веде перелік усіх регіонів, які можуть стати учасниками, перебувають у ролі асоційованого учасника та є учасниками цієї організації. За даними таблиці 3.2.2 бачимо, що не всі єврорегіональні структури за участю України прагнуть активніше розвивати єврорегіональне співробітництво на міжнародному рівні, оскільки тільки шість єврорегіонів з десяти є учасниками АЄПР (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Статус єврорегіонів за участю України в Асоціації європейських прикордонних регіонів (АЄПР) (складена авторкою за даними: [229])

№	Назва	Країна	Статус
1.	Карпатський єврорегіон	HU/PL/RO/SK/UA	часткове членство
2.	Асоціація «Чорноморський єврорегіон»	AM/AZ/BG/GE/GR/MD/RO/RU/TR/UA	не є членом АЄПР
3.	Єврорегіон «Буг»	BY/PL/UA	учасник в АЄПР
4.	Єврорегіон «Дніпро»	BY/RU/UA	не є членом АЄПР
5.	Єврорегіон «Ярославна»	RU/UA	учасник в АЄПР
6.	Єврорегіон «Слобожанщина»	RU/UA	учасник в АЄПР
7.	Єврорегіон «Донбас»	RU/UA	учасник в АЄПР
8.	Єврорегіон «Нижній Дунай»	MD/RO/UA	часткове членство
9.	Єврорегіон «Дністер»	UA/MD	не є членом АЄПР
10.	Єврорегіон «Верхній Прут»	MD/RO/UA	не є членом АЄПР

Окрім взаємодії в рамках міжнародних організацій необхідною є співпраця із інституціями ЄС, які відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, зокрема через розвиток транскордонного співробітництва. Так, одним із шляхів забезпечення розвитку і безпеки усіх країн-членів ЄС є налагодження і підтримка добросусідських відносин на внутрішніх і зовнішніх кордонах об'єднання.

Україна (попри те, що не є учасником ЄС) значиться важливим об'єктом його політики. Зокрема, протяжність спільного кордону України і ЄС, що становить 1419 км від 7958 км загальної довжини зовнішнього кордону спільноти [187], площа України та її стратегічне розташування на перетині енергетичних і транспортних шляхів із північної Європи на південь та із заходу Європи до країн Азії не дозволяють їй залишатися поза увагою цієї політики.

Початком добросусідських відносин можна вважати Угоду про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами членами від 4 червня 1994 року (Угоду ратифіковано Законом №237/94-ВР від 10.11.1994), якій передував утворений 14 лютого 1993 року Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). Тобто співпраця на регіональному рівні розпочалася швидше, ніж на національному, через формування інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва. Саме транскордонне співробітництво розглядається в ЄС як інструмент забезпечення розвитку і зменшення асиметрії між прикордонними регіонами сусідніх країн, що було виявлено в процесі гармонізації економічної політики регіонів Спільноти.

Політику ЄС щодо регіональної і транскордонної співпраці з Україною визначено в ряді нормативно-правових актів ЄС і України та двосторонніх угодах між Україною та ЄС. Одним із перших таких нормативних актів була Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України від 11 грудня 1999, де в статті 65 зазначалося про підтримку, зокрема фінансову, транскордонних і регіональних ініціатив з українськими прикордонними регіонами. Водночас у Директиві 2000/60/ЄС «Щодо формування основних засад в галузі водної політики Співтовариством», затвердженій Європейським Парламентом та Європейською Радою 23 жовтня 2000 року, зроблено акцент на тому, що «Держави-члени повинні докладати зусиль для забезпечення належної координації / взаємодії з відповідними державами-нечленами » [180].

В одному з останніх і, можна вважати, найвагомішому для

економічного розвитку українських прикордонних регіонів правовому документі - Угоді про асоціацію України з ЄС (21 березня 2014 року – політична частина, 27 червня 2014 року – економічна частина) [157], що базується на нормативно-правових актах, у яких закладені основоположні принципи безпеки, зокрема економічної, регулюванню питань транскордонної взаємодії присвячено Главу 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» (Розділ V. Економічне та галузеве співробітництво). Імплементация зазначеної частини Угоди відкриває більше можливостей для створення сприятливого інвестиційного і бізнес-клімату, підвищення добробуту та якості життя населення у прикордонних регіонах. А регіональні органи державного управління і органи місцевого самоврядування отримають нові стимули та інструменти для ефективного господарювання та підвищення економічного розвитку цих територій. Відтак, у контексті реалізації європейського вектору розвитку інтеграційних процесів на регіональному рівні це сприятиме активізації єврорегіонального співробітництва та відкриватиме нові можливості для перетворення його на дійовий інструмент підвищення рівня соціально-економічного розвитку і забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів тощо. Зокрема, реалізація положення статті 447 про підтримку і посилення «залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур» передбачає включення єврорегіонів «в систему інституційного забезпечення державної регіональної та євроінтеграційної політики з наданням їм відповідних повноважень та адміністративних і фінансових важелів впливу на регіональний розвиток і транскордонне співробітництво, а також визначення кола тих завдань, які мають ними виконуватись у руслі загальнодержавної та регіональних стратегій європейської інтеграції; зокрема, чітко окресливши сферу взаємодії єврорегіонів з місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування» [122, с. 136]. Виконання цієї норми визначить роль єврорегіональних структур як невід'ємних елементів

регіонального управління на транскордонному рівні та дозволить формувати спільні механізми в транскордонному просторі.

Доцільно звернути увагу й на інструменти, які активно використовує ЄС для управління і стимулювання регіонального розвитку прикордонних територій. Серед них різні програми фінансування транскордонного співробітництва, зокрема, Програма Інтеррег та Програми транскордонного співробітництва Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства (ПТКС ЄІСП). За допомогою цих програм ЄС реалізовує свою регіональну політику через визначення економічного розвитку регіонів і стимулювання євроінтеграційних процесів, відповідно до заданих ним напрямків. Втім метою Східного Партнерства є процвітання та стабільність цих країн, а отже, і безпека ЄС [232]. Тож політика добросусідства, грантові програми та міжнародна технічна допомога є тим самим безпековим механізмом ЄС - найбільшого фінансового донора країн, яким необхідна така допомога. Водночас у регіональній політиці ЄС пріоритетність інвестування визначається на рівні програм, а не окремих проєктів чи заходів, які забезпечать значний вплив співробітництва на соціально-економічний розвиток усього регіону [71].

Хоча українські прикордонні регіони беруть участь у програмах ЄС та залучають фінансові ресурси зі структурних фондів ЄС, на жаль, Україна не надає великого значення розробці власних програм як інструменту регулювання регіонального економічного розвитку. Часто прийняті програми на місцевому рівні носять декларативний характер і не підтримуються ні інституційно, ні фінансово або ж не відповідають чи суперечать програмам вищого рівня. Однією з причин цього є різне бачення розвитку транскордонного співробітництва на всіх рівнях державного управління [140, с. 7]. Тому для реалізації можливостей транскордонного співробітництва та забезпечення їх політичної та економічної ефективності необхідно розробляти власні програми розвитку транскордонного співробітництва, які би були узгоджені з відповідними державними

програмами на всіх рівнях і враховували програми ЄС, що націлені на розвиток транскордонного співробітництва з українськими прикордонними регіонами.

Крім того, сьогодні часто управлінські рішення, які приймаються на національному рівні, спрямовані на регіональний розвиток без урахування особливостей і потреб регіону. Зазвичай вони розробляються, не даючи регіонам достатніх компетенцій для локальної відповіді на виклики, які постали перед ними. Саме дотримання принципу субсидіарності, який передбачає вибір рівня реалізації відповідної політики та забезпечення реальної передачі повноважень на найбільш відповідний рівень, допомагає якомога ефективніше враховувати інтереси регіонів і держави. Так само програми розвитку транскордонного співробітництва повинні враховувати особливості та інтереси кожного прикордонного регіону чи громади, для якого / якої вона розробляється, а до їх розробки необхідно залучати місцеві органи влади, представників єврорегіональних структур, громадські організації та науковців-експертів з даної проблематики. Додамо, що більш дієвою буде реалізація програми чи стратегії, коли вона є закріплена за конкретним органом і має власний бюджет.

Слід зазначити, що, на нашу думку, прогнозування й обґрунтування сценаріїв єврорегіонального співробітництва між Україною та сусідніми країнами дозволить ефективно використовувати наявні та залучені ресурси для покращення конкурентоздатності регіонів та підвищення якості життя населення, що передбачає й підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів. Такі дослідження дозволять усунути диспропорції у розвитку регіонів і диверсифікувати діяльність єврорегіонального співробітництва.

Не менш важливо при забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів використовувати можливості міжеврорегіонального співробітництва – співпраці між єврорегіонами, яка розширює транскордонний простір через обмін досвідом, спільну реалізацію проєктів

єврорегіональними структурами, розробку спільних платформ, програм, стратегій, механізмів взаємодії тощо та відстоює інтереси прикордонних регіонів на державному та міжнародному рівнях.

Втім варто ще раз підкреслити необхідність використання на всіх рівнях державної влади кращих практик та наявних можливостей забезпечення соціально-економічного розвитку через транскордонне співробітництво. Разом із тим Україна має формувати і реалізовувати власну державну політику розвитку транскордонного співробітництва і єврорегіональних структур, спираючись на соціально-економічне становище українських регіонів та беручи до уваги плюси і мінуси європейського досвіду реалізації цієї політики. Так само слід пам'ятати, що проблеми, які розглядаються на національному рівні, можуть сприйматися інакше на транскордонному рівні (наприклад, ситуація з меншинами, надання медичних послуг, працевлаштування, транспорт та інфраструктура). Тому, де це можливо, необхідно залучати зацікавлені місцеві та регіональні органи до формулювання національної політики в цих напрямках [227].

Таким чином вважаємо, що використання європейської практики формування та реалізації регіональної політики з урахуванням особливостей економічної системи дозволить Україні пришвидшити отримання позитивних результатів у рамках транскордонної та єврорегіональної взаємодії. Активізація діяльності наявних інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва шляхом посилення представництва єврорегіональних структур у міжнародних організаціях; стимулювання співпраці єврорегіональних структур з інституціями ЄС; заохочення участі єврорегіональних структур в ініціативах ЄС; сприяння розвитку міжєврорегіонального співробітництва; реалізацію державної політики у сфері транскордонного співробітництва з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; розробку власних транскордонних ініціатив – прискорить реалізацію можливостей

транскордонного співробітництва з прикордонними регіонами Румунії, Молдови, Угорщини, Словаччини, Польщі і Білорусі.

Водночас забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів через спільні механізми визначається висхідною ініціативою їхнього формування та низхідним напрямом їхньої реалізації, що представлено на рисунку 3.5.

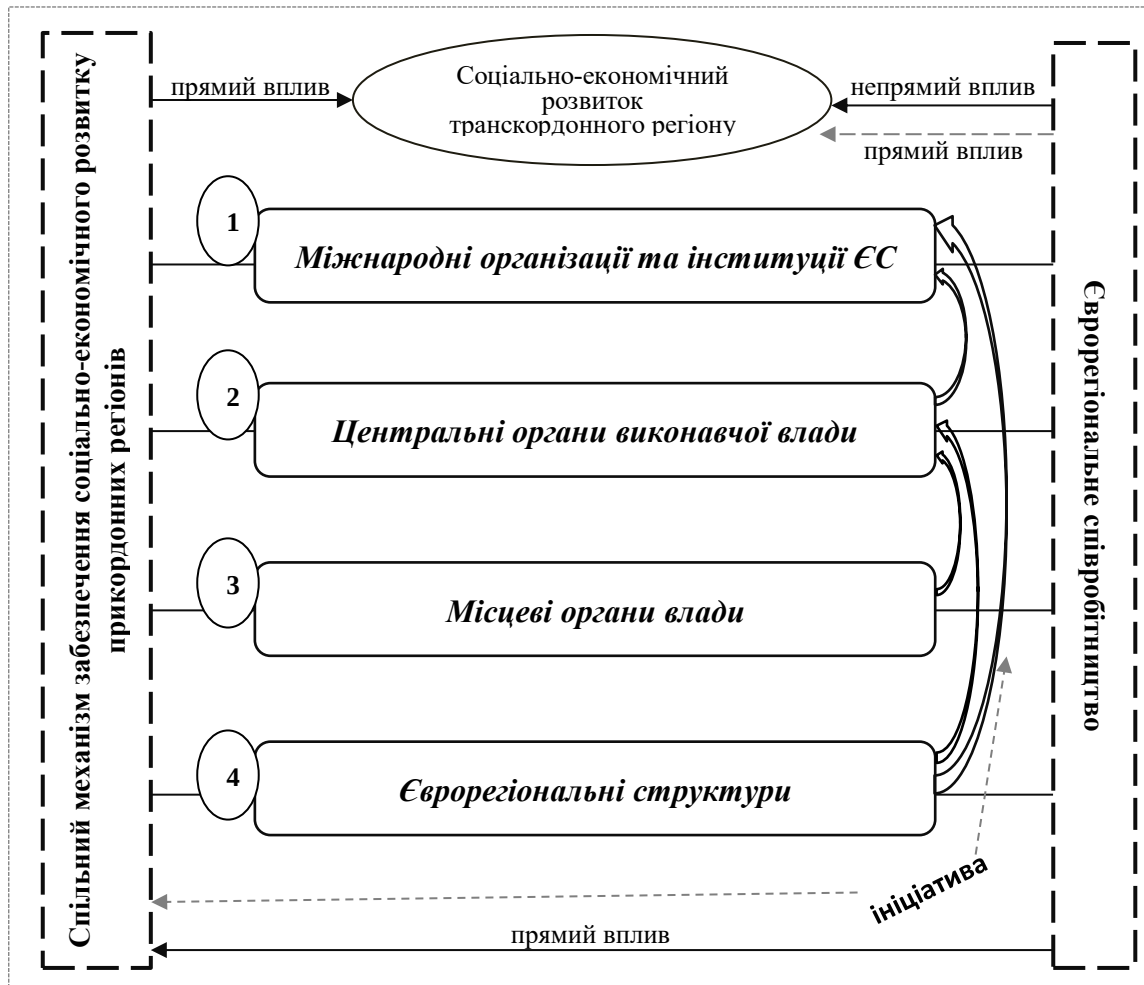

Рис. 3.5. Етапи формування забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів в умовах єврорегіонального співробітництва через спільний механізм забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонного регіону (розроблено авторкою)

Однак, нестача практичного досвіду у представників органів місцевої влади та інших суб'єктів щодо налагодження транскордонного співробітництва, низький рівень співфінансування проєктів щодо розвитку транскордонних співробітництва з державного та обласного бюджетів, неефективність механізмів застосування валютно-кредитних операцій у

рамках транскордонного співробітництва, розбіжності в стратегічному баченні розвитку транскордонного співробітництва на різних рівнях державного управління та інші, зокрема, адміністративні перешкоди на різних рівнях, все ще формують бар'єри або й унеможлиблюють подальший розвиток транскордонної взаємодії, що вимагає удосконалення інституційного забезпечення розвитку транскордонного співробітництва.

Зважаючи на вищевикладені міркування, вважаємо, що доцільно було б на рівні Конгресу місцевих та регіональних влад при Раді Європи:

- заохотити держави-члени визнати на законодавчому рівні транскордонне співробітництво як важливий елемент співробітництва та безпеки в Європі;
- розглянути можливості впровадження СМ у європейських країнах;
- розробити стимули для заохочення країн європейського простору сформувати та впровадити СМ в транскордонних регіонах;
- забезпечити підтримку зацікавлених країн Європи та сусідніх держав у розширенні правової бази їхнього транскордонного співробітництва з метою розробки та укладання відповідних міждержавних та міжрегіональних угод щодо формування СМ в рамках розвитку єврорегіонального співробітництва.

З метою розвитку транскордонного співробітництва та розширення функцій єврорегіональних структур щодо піднесення рівня соціально-економічного розвитку та пришвидшення інтеграції прикордонних регіонів і забезпечення їхньої економічної безпеки є необхідним, на нашу думку, на рівні урядів європейських країн:

- розглянути перспективи формування СМ у транскордонних регіонах;
- забезпечити на національному рівні необхідні умови для створення СМ у транскордонних регіонах на основі постійних механізмів співробітництва – структур єврорегіонального типу;

- заохочувати регулярні зустрічі представників транскордонного співробітництва у сфері законодавчого та правового співробітництва щодо спільних механізмів;
- сприяти регіональним органам влади у розробці та впровадженні СМ у транскордонних регіонах;
- ініціювати створення такого економічного простору, де відбувався би безперешкодний транскордонний потік інформації, інновацій та ресурсів, спрямованих на економічне зростання.

Також варто на рівні центральних органів влади України:

- визначити у Державній стратегії регіонального розвитку основні пріоритети розвитку прикордонних регіонів з наголосом на важливості реалізації можливостей єврорегіонального співробітництва;
- розробити конкретні шляхи та засоби підтримки і впровадження СМ у транскордонних регіонах, оскільки вони можуть стати важливим чинником для стимулювання соціально-економічного розвитку та покращення безпекового середовища на прикордонних територіях;
- запровадити вертикальні та горизонтальні партнерські відносини між єврорегіональними структурами та центральними і місцевими органами влади разом із міжнародними організаціями для визначення і узгодження стратегії впровадження СМ у рамках єврорегіонального співробітництва на основі принципу субсидіарності;
- розподілити конкретні повноваження щодо забезпечення роботи СМ, щоб у подальшому уникнути неефективних процесів прийняття рішень і дублювання діяльності адміністративних органів, а також попередити інституційні аномалії (гіпогенезію, гіпергенезію інститутів чи неправильне використання спільного механізму) в рамках функціонування цих механізмів;

- делегувати відповідно до принципу субсидіарності повноваження місцевим органам влади для здійснення ними на транскордонному рівні функцій, що зазначені в Додаткових протоколах до Мадридської конвенції;
- гарантувати фінансову підтримку та фінансові і бюджетні повноваження регіонів на рівні регіональних органів влади для виконання своїх обов'язків щодо функціонування СМ через пряме оподаткування або через конституційну чи законодавчу гарантію фінансування їхньої діяльності відповідно до статті 9 Європейської хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985р. (ETS № 122);
- заохочувати створення СМ шляхом фінансування навчальних програм для регіональних і місцевих органів влади та представників єврорегіональних структур;
- врахувати в Методиці розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їхньої реалізації розгляд транскордонного співробітництва як невід'ємної складової прикордонних регіонів;
- запровадити в рамках функціонування СМ моніторинг стану транскордонного співробітництва через збір і обробку транскордонної статистичної інформації;
- забезпечити можливість участі представників єврорегіональних структур у спільних органах, створених ЄС чи Радою Європи щодо питань транскордонного співробітництва;
- зобов'язати комісії з питань транскордонного співробітництва та місцеві органи влади розглядати в обов'язковому порядку рекомендації Ради Європи щодо розвитку транскордонного співробітництва та враховувати їх у регіональній політиці шляхом прийняття зобов'язуючих нормативно-правових актів щодо їх виконання.

Разом із тим рекомендуємо на рівні місцевих органів влади України

наступні заходи щодо вирішення питання регіонального розвитку та формування СМ:

- сприяти налагодженню партнерських зв'язків із транскордонними партнерами щодо вирішення спільних питань та формування СМ;
- опрацювати механізми взаємодії з єврорегіонами щодо реалізації рішень з питань транскордонного співробітництва, прийнятих міждержавними і міжурядовими комісіями України та сусідніх держав;
- підтримувати ініціативи, спрямовані на впровадження СМ шляхом співфінансування спільних проєктів на місцевому чи регіональному рівнях;
- розробити спільну транскордонну стратегію розвитку та забезпечення економічної безпеки у транскордонному просторі, зокрема щодо формування СМ, яка б гарантувала конкурентоспроможність та соціальне зростання разом із готовністю розвивати міцні партнерські відносини;
- підвищити обізнаність органів влади та органів самоврядування на локальному рівні щодо значення і ролі транскордонного співробітництва в розвитку прикордонних регіонів з метою залучення їх до реалізації діяльності СМ у транскордонному просторі або використання цих можливостей у повсякденній практиці;
- залучати представників єврорегіональних структур, громадські організації та наукових експертів з даної проблематики щодо вирішення питань з транскордонного співробітництва;
- організовувати співпрацю на постійній основі через створення експертних груп, громадських рад, круглих столів, конференцій тощо із зацікавленими представниками громадського суспільства (громадські організації, громадяни, політичні партії, підприємства, установи, наукову спільноту) та єврорегіональним структурам в ролі

консультативних органів, що сприятиме якісному вирішенню поставлених завдань;

- розробити і запровадити заходи щодо активізації громадянського суспільства в розробці політики розвитку і реалізації можливостей транскордонного співробітництва, зокрема через проведення спільних навчань і тренінгів, обмін досвідом із написання транскордонних проєктів, залучення до ініціативних чи робочих груп, проведення соціологічних опитувань тощо.

Таким чином, поєднання оперативної інформації, кваліфікованого людського капіталу, якісного управління та бажання взаємодії з обох сторін кордону в одному механізмі зумовить підвищення обізнаності та якості прийняття рішень, зокрема унікальних, щодо забезпечення соціально-економічного розвитку та економічної безпеки у транскордонному регіоні.

Водночас це можливо зробити тільки за умови створення сприятливого внутрішнього економічного середовища та конвергенції механізмів забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва, що сприятиме появі спільних механізмів забезпечення цього розвитку. Саме під впливом позитивних чинників зовнішнього середовища можна буде досягти безпекового балансу. Тож формування соціально-економічного розвитку спільними зусиллями на рівні міжрегіональних організацій є більш ефективним підходом, ніж поодинокі потуги окремих держав з невисоким рівнем економічного розвитку.

Однак особливістю єврорегіонів за участі українських прикордонних регіонів є те, що вони переважно створювалися на рівні областей і в їхню діяльність залучені органи влади регіонального рівня. Місцеві органи нижчих ланок практично не мають можливості брати участь у діяльності єврорегіонів. Тому є очевидним, що без взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів регіонального і локального рівнів результативність єврорегіонального співробітництва буде низькою. Вважаємо, що у процесі реалізації реформ місцевого самоврядування та

адміністративно-територіальної реформи варто передбачити оптимальний механізм співробітництва між органами місцевого самоврядування і місцевими органами різних рівнів (а також вищими органами державної влади в контексті транскордонної співпраці) та заходи щодо його реалізації в рамках роботи Міжвідомчої комісії з питань підтримки транскордонного співробітництва.

Відтак, для активізації транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіонального, доцільно здійснювати моніторинг стану і можливостей транскордонного співробітництва та постійне інформування про це місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування. Тим більше це передбачено в Методичних рекомендаціях щодо підтримки проєктів транскордонного співробітництва на національному та регіональному рівнях [104]. Також посилять розвиток транскордонної співпраці такі чинники: допомога всім зацікавленим суб'єктам транскордонного співробітництва у пошуку партнерів по той бік кордону; забезпечення співфінансування транскордонних проєктів за пріоритетними напрямками розвитку прикордонних територій, законодавчо визначених на регіональному чи національному рівнях. Останнє вже кілька років працює у Львівській області «з метою сприяння регіональному і місцевому розвитку та транскордонному співробітництву» [110].

На нашу думку, активізація єврорегіонального співробітництва в Україні сприятиме економічному розвитку прикордонних територій, пришвидшить процеси інтеграції в європейське суспільство, забезпечить політичну і економічну стабільність, збільшить обсяги залучення фінансових ресурсів, підвищить рівень життя населення прикордонних регіонів, а також розвиток транспортно-комунікаційної, енергетичної, прикордонної, підприємницької, інформаційної інфраструктури тощо. Це можна зробити поєднанням зусиль на всіх рівнях виконавчої влади та активною підтримкою прикордонних регіонів на законодавчому рівні, сприяючи налагодженню ефективної єврорегіональної співпраці. Водночас важливою складовою

ефективного функціонування єврорегіональних структур є налагодження контактів з європейськими інституціями на національному та місцевому рівнях.

Отже, варто ще раз наголосити на потрійній ролі єврорегіонального співробітництва, яке разом із забезпеченням економічної безпеки стимулює соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів та поглиблює європейську інтеграцію, а українські прикордонні регіони завдяки його розвитку, мають можливість вирішити такі завдання:

- налагодити співпрацю з прикордонними регіонами сусідніх країн на локальному і регіональному рівнях;
- залучити фінансові ресурси з міжнародних і європейських фондів для підвищення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів;
- покращити прикордонну, дорожню, транспортну, соціальну інфраструктуру на своїй території;
- реалізувати транскордонні проєкти з метою вирішення спільних проблем;
- пришвидшити інтеграційні процеси в європейський простір;
- розвинути економічну діяльність шляхом створення спільних підприємств;
- розширити економічний простір між Україною і ЄС шляхом нівелювання дії кордону, тим самим поступово перетворювати прикордонні регіони з периферійних на високорозвинені;
- забезпечити проведення спільних культурних заходів, обмін досвідом тощо.

Висновки до розділу III

1. Обґрунтовано низку вимог до забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів: функціонування в межах національного

законодавства та відповідність національним інтересам; своєчасне визначення і виявлення загроз економічній безпеці та ефективна протидія їх впливу; гнучкість системи забезпечення соціально-економічного розвитку до змін в економічному середовищі; розвиток транскордонної взаємодії з врахуванням забезпечення захисту інтересів на всіх рівнях економічної системи; розробка програмних і стратегічних документів щодо регіонального розвитку та нормативно-правового забезпечення економічної безпеки з врахуванням специфіки законодавства країн-сусідів; формування системи забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів, беручи до уваги взаємовідносини та стан безпеки / загроз сусідніх країн; функціонування спільних механізмів на постійній основі; структурованість і гармонійність функціонування спільних механізмів з загальним національним механізмом забезпечення соціально-економічного розвитку.

2. Запропоновано модель формування спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних територій в умовах єврорегіонального співробітництва з метою підвищення ефективності реалізації державної регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва щодо посилення його впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, подолання спільних проблем регіонального розвитку суміжних регіонів сусідніх країн, підвищення транскордонного ефекту та використання потенціалу єврорегіонального співробітництва, формування транскордонних і міжрегіональних зв'язків, удосконалення механізмів взаємодії, розвитку і забезпечення економічної безпеки тощо. На основі моделі формування спільного механізму забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва розроблено його організаційно-економічну та функціональну структури. Спільний механізм, побудований з врахуванням запропонованих принципів забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, дозволяє посилити синергетичний ефект транскордонного співробітництва та визначити і спрогнозувати потенційні можливості та загрози у транскордонному регіоні.

Визначено функції спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів: захисні (виявлення і розпізнання внутрішніх і зовнішніх факторів; прогнозування потенційних небезпек та планування подальших дій; регулювання та запобігання настання негативних економічних явищ; моніторинг) та відтворювальні (організація; обмін досвідом і інформацією; саморегуляція; залучення інвестицій в процесі співпраці; нагромадження ресурсів; вирішення спільних проблем тощо).

3. Удосконалення нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення регіонального розвитку сприятиме впровадженню і подальшому ефективному функціонуванню спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Це стимулюватиме прикордонні регіони до впровадження таких механізмів та створить надійний ґрунт для їх роботи. Доведено, що позитивний вплив також відчують організаційно-економічні відносини та господарський механізм – основні складові економічної системи, через покращення умов для розвитку транскордонного співробітництва та підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України.

4. Екзогенними передумовами формування спільних механізмів визначено: досягнення домовленостей щодо можливостей формування спільних механізмів у транскордонних регіонах у рамках розвитку транскордонного співробітництва на європейському рівні (Рада Європи, Палата регіонів); конкретизацію домовленостей з сусідніми державами на національному рівні щодо можливостей формування спільних механізмів у транскордонних регіонах в рамках розвитку транскордонного співробітництва; імплементацію Угоди про асоціацію, що покращить прикордонну інфраструктуру, узгодить законодавство, активізує розвиток торговельних відносин. Ендогенні передумови полягають у формуванні законодавчої бази створення і функціонування спільного механізму; сприянні розвитку транскордонних зв'язків; формуванні умов для забезпечення

функціонування або впровадження найбільш ефективних форм міжрегіональної співпраці; зближенні комунікаційної, логістичної і прикордонної інфраструктури до стандартів ЄС; формуванні передумов для реалізації «дзеркальних» програм розвитку транскордонного співробітництва у кожному транскордонному регіоні; опрацюванні фінансового забезпечення формування і функціонування спільного механізму; забезпеченні науково-методологічної підтримки впровадження спільних механізмів.

Досліджено, що ризиками впровадження спільних механізмів є: приховування або несвоєчасне виявлення проблем економічної безпеки; залежність регіону і транскордонних структур від фінансової підтримки з державного, обласного і місцевого бюджетів; корупційна складова у транскордонних об'єднаннях; нецільове або неякісне використання фінансових ресурсів, зокрема міжнародної фінансової допомоги; небажання оперативно вирішувати спільні проблеми; обмеження діяльності регіональних механізмів безпеки центральними органами влади; висвітлення недостовірної транскордонної інформації або маніпулювання інформацією зі сторони партнерів.

5. На сьогодні в Україні єврорегіональне співробітництво розвивається не настільки ефективно як в країнах ЄС. Діяльність єврорегіонів по усьому периметру кордону здебільшого має більш формальний характер. Обґрунтовано, що основними напрямками поглиблення взаємодії суб'єктів транскордонного співробітництва в контексті єврорегіонального співробітництва є удосконалення інституційно-правового, організаційного і фінансового забезпечення; впровадження нових форм транскордонного співробітництва, які б доповнювали їх діяльність або ж трансформація наявних в більш ефективні; завершення процесів децентралізації на державному рівні, що посилює б інституційну спроможність транскордонного співробітництва і активізувало участь органів управління нижчих ланок у створенні і функціонуванні транскордонних структур; застосування різних механізмів єврорегіонального співробітництва,

зокрема єврорегіональні платформи, асоціації місцевого самоврядування, представництво, а також, через обмеженість компетенцій регіональними органами влади, лобіювання спільних інтересів учасників єврорегіонального співробітництва центральним урядом, міжнародними організаціями тощо. Відтак, для активізації транскордонного співробітництва, в тому числі єврорегіонального, доцільно здійснювати моніторинг стану і можливостей транскордонного співробітництва та постійне інформування про це місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування.

6. Важливою складовою ефективного функціонування єврорегіональних структур є налагодження контактів з європейськими інституціями на національному рівні та на рівні місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування. Водночас, це можливо зробити тільки за умови створення сприятливого внутрішнього економічного середовища та конвергенції механізмів забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва, що сприятиме появі спільних механізмів забезпечення цього розвитку. Саме, під впливом позитивних чинників зовнішнього середовища можна буде досягти сталого розвитку прикордонних регіонів.

Основні результати проведеного дослідження, отримані у цьому розділі дисертації, висвітлені автором у наукових працях: [173], [65], [220], [56], [53], [62], [119], [64].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі у теоретико-практичному аспекті вирішено актуальну наукову-прикладну задачу, яка полягає в удосконаленні системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України в умовах єврорегіонального співробітництва. Результати здійсненого дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Встановлено, що специфічними ознаками соціально-економічного розвитку прикордонного регіону є територіальна прилеглість до державного кордону та залежність від пропорційності застосування його функцій, здатність розвивати та формалізувати транскордонні зв'язки через транскордонне співробітництво; чутливість до впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища на потенціал соціально-економічного розвитку прикордонного регіону. Здійснення єврорегіонального співробітництва дозволяє посилити економічну безпеку прикордонного регіону шляхом розробки і впровадження спільних механізмів забезпечення їх соціально-економічного розвитку.

2. Розкрито сутність і значення єврорегіонів для регіонального розвитку та окреслено і розширено розуміння поняття «єврорегіональне співробітництво». Запропоновано визначити поняття «єврорегіональне співробітництво» як взаємодію / співпрацю в рамках інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва, яка спрямована на реалізацію визначеної ними мети, цілей і завдань та поглиблення євроінтеграційних процесів і характеризується наявністю зв'язків на всіх рівнях господарювання. Доведено, що значний вплив на розвиток єврорегіонального співробітництва має регіональна політика ЄС та внутрішня і зовнішня політика сусідніх країн та України.

3. Здійснено оцінку впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України. Визначено, що єврорегіональне співробітництво за участі прикордонних регіонів України характеризується несиметричністю розвитку, неповним

використанням потенціалу транскордонних регіонів та низьким рівнем його впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, але позитивно впливає на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів за умови спільної активності і зацікавленості всіх суб'єктів взаємодії. Достатньо високий рівень ефективності використання потенціалу єврорегіонального співробітництва у 2014-2020 рр. продемонструвала Львівська область. Водночас у більшості прикордонних регіонів нові форми транскордонного співробітництва практично не розвиваються.

4. Компаративний аналіз соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів у транскордонному просторі Україна-ЄС, які є учасниками єврорегіонів, виявив тенденції незначного зменшення асиметрії у їх розвитку. Водночас істотними загрозами регіонального розвитку залишаються відплив трудових ресурсів, насамперед у сусідні країни ЄС, посилення тінізації економічної діяльності, втрата можливостей розвитку транскордонного співробітництва, формування антиукраїнських настроїв тощо.

5. Систематизовано чинники впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України за сферами впливу (фінансово-економічні, інфраструктурні, інформаційно-комунікаційні, організаційно-інституційні, інтеграційні, міжнародно-політичні); характером впливу (прямі, непрямі; зовнішні, внутрішні); рівнем впливу (нанорівень, мезорівень, макрорівень). Це дозволило визначити напрями ефективної реалізації потенціалу єврорегіонального співробітництва та можливі соціально-економічні ефекти для розвитку прикордонних регіонів.

6. Виявлено, що наявні транскордонні стратегії, укладені угоди та інші розроблені спільні документи на сьогодні не стали дієвими інструментами реалізації регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва. Це зумовило необхідність розробки затвердженого сторонами спільного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних

регіонів, дія якого б поширювалася по обидва боки кордону. На основі моделі формування спільного механізму забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва розроблено його організаційно-економічну та функціональну структури. Спільний механізм, побудований з врахуванням запропонованих принципів забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, дозволяє посилити синергетичний ефект транскордонного співробітництва та визначити і спрогнозувати потенційні можливості та загрози у транскордонному регіоні.

7. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного, інформаційного забезпечення системи державного управління в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України. Обґрунтовано, що основними напрямками поглиблення взаємодії суб'єктів єврорегіонального співробітництва є удосконалення інституційно-правового, організаційного і фінансового забезпечення; впровадження нових форм транскордонного співробітництва; завершення процесів децентралізації на державному рівні; застосування різних механізмів підтримки єврорегіонального співробітництва.

8. Визначено потрібну роль єврорегіонального співробітництва, яке разом із стимулюванням соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та поглибленням європейської інтеграції забезпечує економічну безпеку, а українські прикордонні регіони завдяки його розвитку мають можливість вирішити такі завдання: налагодити співпрацю з прикордонними регіонами сусідніх країн; залучати фінансові ресурси з міжнародних і європейських фондів; покращити прикордонну, транспортну, соціальну інфраструктуру; вирішувати спільні проблеми; пришвидшити євроінтеграційні процеси; розвивати економічну діяльність шляхом налагодження функціонування інноваційних форм просторової організації виробництва (транскордонні кластери, індустріальні парки) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альбом проектів. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007 – 2013 / За ред. Г. Рибарска. Варшава: Центр Європейських Проектів, 2015. с. 259.
2. Артьомов І. В. Транскордонне співробітництво як важливий чинник підвищення регіональної конкурентоспроможності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер. : Історія. 2013. Вип. 2. С. 44-51.
3. Барнз В., Ледебург Л. Нові регіональні економіки. Пер. з англ. А. Пехник. Львів: Літопис, 2003. 196 с.
4. Беляєв О. О. Дибба М. І., Бебело А. С., Зазимко А. З., Кириленко В. І. Економічна політика: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. К.: КНЕУ, 2005. 138 с.
5. Борщевський В. В., Куцаб-Бонк К. К. Інституційні аспекти конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Економіка, 2016. С. 201-206.
6. Брензович К. С. Роль прикордонного регіону в системній інтеграції країни в глобальне середовище. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка»*. Вип. 35 (Ч.2). С. 80-84.
7. Булюк В. В. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. *Культура народів Причорномор'я*. 2008. № 140. С. 79-81.
8. Вавринюк А. А. Сучасний суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини єврорегіону "Буг": автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2007. 20 с.
9. Гарагонич В. В. Концептуальні засади транскордонного співробітництва України. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер. : Історія. 2009. Т. 115, Вип. 102. С. 69-73.

10. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та інші. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Х.: ВД «Інжек», 2006. 240 с.
11. Герасимчук З., Шилік Л. Мотивація активізації транскордонного співробітництва регіонів. *Економічна думка*. 2008. С. 126-136.
12. Гоблик В. В. Транскордонні регіони в системі транскордонного співробітництва України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки*: зб. наук.пр. / відп. ред. Кравців В.С. Львів, 2011. Вип. 5 (91). 2011. С. 114-123.
13. Гончаренко Н. І., Ханова О. В., Шуба М. В. та ін. Українсько-російське транскордонне співробітництво: сучасний стан і перспективи: монографія. / За ред. проф. А. П. Голікова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 236 с.
14. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. 2-е изд. М.: ГУ–ВШЭ, 2001. 495 с.
15. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
16. Грудзенко В. Г. Транскордонні проблеми еколого-економічної безпеки України. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. Чернігів: ЧДІЕУ, 2011. №4(12). С. 47-54.
17. Гуменюк А. М. Механізми зміцнення економічної безпеки прикордонних територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 99-107.
18. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше / пер. з англ. Микола Климчук. К. : Наш формат, 2017. 232 с.
19. Довідка про індустріальні парки в Україні. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Офіційний сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=45629531-ea5f-4a91->

9050-fe47b001dc22&title=DovidkaProIndustrialniParkiVUkraini (дата звернення: 09.05.2020).

20. Договір о Європейському Союзі (Маастрихт, 7 лютого 1992 року) (текст с змінами і доповненнями від 13 грудня 2007 року). Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 05.06.2016).

21. Додін Є. В. Функції і форми діяльності митних органів України. *Митна справа*. 2003. № 5. С. 7–21.

22. Доступне українсько-польське прикордоння: спільні дії щодо модернізації дорожньої інфраструктури. Євротрикут Карпати-Україна. URL: <https://ekarpaty.com/nashi-proekty/transborder/> (дата звернення: 25.07.2019).

23. Дудка О. О. Вплив транскордонного співробітництва на розвиток інноваційного підприємництва у західноукраїнському прикордонні. *Технологический аудит и резервы производства = Технологічний аудит та резерви виробництва* : науч. журн. / Полтав. гос. аграр. акад., ЧП "Технолог. центр". Харків, 2013 . № 6/6(14). С. 22-24.

24. Евротрикут Дністер. 11-й інформаційний бюлетень, 2019. URL: <http://dnister.eu/1888> (дата звернення: 20.03.2020).

25. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. Тернопіль: ТДМУ, 2006. 373 с.

26. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ: аналіт. доп. / О. В. Шевченко, В. І. Жук, К. Г. Юрченко, О. А. Баталов [та ін.]; за заг. Ред Д. І. Олійник. К.: НІСД, 2015. 116 с.

27. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. д-ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. К.: Знання, 2009. 647 с.

28. Експрес-аналіз законопроекту. Європейський діалог. Громадська організація. URL: <http://dialog.lviv.ua/ekspres-analiz-zakonoprojektu-pro-vnesennya-zmin-i-dopovnen-do-deyakih-zakonodavchih-aktiv-u-zv-yazku-z->

ratifikatsiyeyu-protokolu-3-do-yevropeyskoyi-ramkovoyi-konventsii-pro-transkordonne-spiivr / (дата звернення: 27.09.2017).

29. Електроенергетика та охорона навколишнього середовища. Функціонування енергетики в сучасному світі. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-4/section-1> (дата звернення: 29.11.2018).

30. Європа від А до Я. Довідник з європейської інтеграції / за ред. Вернера Вайденфельда та Вольфганга Вессельса / Переклав з нім. Андрій Тюшка. Львів: «Компанія «Імперіал». 2007. 514 с.

31. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106 (дата звернення 04.07.2016).

32. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом. Official site European Commission. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf (дата звернення: 18.11.2018).

33. Європейський досвід транскордонного співробітництва для України і Республіки Білорусь. Економічний портал Чернівецької області. http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/evroregion_dnipro (дата звернення: 24.03.2017).

34. Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник. За ред. д-ра іст. наук Н.В.Антонюк, канд. юрид. наук М.М. Микієвича. Львів, 2005. 532 с.

35. Євро регіон Ярославна. Сумська обласна рада. URL: <http://sorada.gov.ua/actual/8817-euroregion-yaroslavna.html> (дата звернення: 14.11.2015).

36. ЄОТС ТИСА починає реалізацію низки інвестиційних проєктів на Закарпатті. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/191192-IEOTS-TYSA->

pochynaie-realizatsiiu-nyzky-investytsiinykh-proektiv-na-Zakarpatti-FOTO (дата звернення: 26.01.2020).

37. З 1 березня змінено правила в'їзду громадян Росії в Україну. URL: http://dpsu.gov.ua/ua/about/news/news_6119.htm (дата звернення: 14.03.2015).

38. Забарна Е. Специфіка малого підприємництва в соціально економічному розвитку регіонів України. Економічний форум. 2016. №2. С. 101-109.

39. Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва від 04.09.2018, №2515-VIII. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2515-viii> (дата звернення: 03.11.2018).

40. Закон України Про індустриальні парки від 04.07.2013, № 406-VII. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5018-17> (дата звернення: 07.18.2017).

41. Закон України Про національну безпеку України від 21.06.2018, № 2469-VIII. Голос України. Газета Верховної Ради України URL: <http://www.golos.com.ua/article/304933> (дата звернення: 02.03.2019).

42. Закон України Про основи національної безпеки України від 19.06.2003, № 964-IV (стаття 7). Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 7.04.2017).

43. Законодавство України. *Офіційний портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

44. Звіт про діяльність за 2007-2017 рр. «10 років спільно для розвитку Карпат». Асоціація «Єврорегіон Карпати-Україна». URL: http://euroregionkarpaty.com.ua/images/Звіти_про_діяльність/Zvit_web.pdf (дата звернення 21.05.2018).

45. Звіт про роботу Асоціації за жовтень 2017 року. Асоціація «Єврорегіон Карпати-Україна». URL:

http://euroregionkarpaty.com.ua/images/zvity/ЄКУ_Звіт_жовтень.pdf (дата звернення 18.05.2019).

46. Інвестиційні проекти. Одеська обласна рада. Офіційний веб-портал. URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua/blog/investytsijni-proekty/> (дата звернення: 28.05.2019).

47. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: теоретичні аспекти : кол. моногр. / А. М. Митко, Б. М. Юськів, Н. П. Карпчук [та ін.]; наук. ред. Є. Б. Тихомирова, за заг. ред. А. М. Митко. Луцьк: Вежа-Друк, 2013. 268 с.

48. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері ТКС» Newsletter “Instruments of local communities’ economic development: best European practices in the sphere of CBC”. Series 1. Euroregions, ECGs, EGTCs, etc” / Х. Притула, Я. Калат, О. Демедюк. Львів: ІРД НАНУ, 2019. 43 с.

49. Ісакова Н. Б., Грига В. Ю., Красовська О. В. Внесок транскордонного співробітництва домогосподарств у зростання новостворених малих підприємств у Західній Україні. *Регіональна економіка*. 2007. № 4. с. 41-52.

50. Калат Я. Я. Вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів України. *Регіональна економіка*. 2015. 3(77). С. 161-172.

51. Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво як інструмент забезпечення конкурентоспроможності економіки прикордонних регіонів України. *Єврорегіони як інноваційна форма розвитку транскордонного співробітництва України*: зб. матеріалів «круглого столу» (м. Львів, 17 жовтня 2013 р.). Львів: НІСД РФ у м. Львові, 2013. 153 с. С. 142-145.

52. Калат Я. Я. Забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14

квітня 2016 р.) / упор. Р. Вовк, О. Кучик. Львів: факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І Франка, 2016. С. 22-25.

53. Калат Я. Я. Інформаційне забезпечення як важливий аспект активізації транскордонного співробітництва. *Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18-19 квітня 2016 р.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 63-65.

54. Калат Я. Я. Картка громадянина іншої країни у контексті фінансово-економічної безпеки регіонів України. *Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України*: зб. тез доповідей IV Наук.-практ. семінару з міжнар. участю (м. Тернопіль, 18-20 квітня 2013 р.). Тернопіль: Вектор, 2013. С. 133-135.

55. Калат Я. Я. Критерії оцінки єврорегіонального співробітництва в контексті забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2015. №99. С. 46-58.

56. Калат Я. Я. Основні аспекти дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні*: зб. тез доповідей XIV наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–20 квітня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С.113-115.

57. Калат Я. Я. Основні виклики єврорегіональному співробітництву в умовах забезпечення економічної безпеки регіонів у транскордонному просторі. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3351> (дата звернення: 03.01.2015).

58. Калат Я. Я. Особливості інституційного забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 18. С. 98-103.

59. Калат Я. Я. Приграничная торговля как стимул развития малого бизнеса приграничных регионов. *Современное развитие малого бизнеса: материалы I Всерос. проф. конф. (г. Челябинск, 20 июня 2013 г.)* / отв. ред. : С. Б. Синецкий. Челябинск: НОУ ВПО «Челяб. ин-т экон. и права им. М. В. Ладощина», 2013. 152 с. С.20-22.

60. Калат Я. Я. Роль та значення функціонування єврорегіонів у регіональному розвитку прикордонних регіонів. *Інноваційні технології у розвитку сучасного суспільства: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 квітня 2019 р.)*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 217-219.

61. Калат Я. Я. Стимули розвитку індустриальних парків (на прикладі прикордонних регіонів Польщі). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 2(142). С. 78-87.

62. Калат Я. Я. Фінансове забезпечення єврорегіонального співробітництва як чинника економічного зростання прикордонних регіонів. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 листопада 2015 р.)* / відп. за вип.: Т.О. Герасименко. Львів: ЛКА, 2015. С. 214-216.

63. Калат Я. Я. Чинники впливу єврорегіонального співробітництва на економічну безпеку регіонів України. *Економіка. Фінанси. Право: інформаційно-аналітичний журнал*. 2015. 11/1'2015. С.15-20.

64. Калат Я. Я. Шляхи підвищення ефективності функціонування єврорегіонів в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: експертний коментар. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». 2015. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20150402.pdf> (дата звернення: 22.12.2015).

65. Калат Я. Я., Демедюк О. П. Перспективи розвитку інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* ДУ «Ін-т

регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАНУ». Львів, 2017. №5 (127). С. 92-97.

66. Калат Я. Я., Демедюк О.П. Імплементация європейського досвіду функціонування інституціоналізованих структур транскордонного співробітництва в Україні: проблеми та перспективи : доповідна записка / Я. Я. Калат, ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2017. 16 с.

67. Калат Я. Я., Притула Х. М. Євро регіональне співробітництво як чинник соціально-економічного розвитку сільських територій Чернівецької області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*: зб. наук. пр. Львів, 2016. В. 1 (117). С. 32-36.

68. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах. наук. ред. В.С. Кравців; відп. ред Н.А. Мікула. Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень. 2013. Том 8. Транскордонне співробітництво. 272 с.

69. Кирюхін О., Полякова К. Пріоритети транскордонного співробітництва у стратегії соціально-економічного (сталого) розвитку Харківської області до 2020 року. *Часопис соціально-економічної географії*. 2010 . №9 (2). С. 155-158.

70. Кифяк В. Ф. Реалістичний сценарій соціально-економічного розвитку прикордонного регіону (на прикладі Чернівецької області) . *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 77-86.

71. Ковач В. І. Словацькі євро-регіони: зарубіжний досвід транскордонного співробітництва. *Економіка. Управління. Інновації*. Серія: Економічні науки. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_51 (дата звернення: 24.07.2018).

72. Конвергенція регіонів у транскордонному просторі / відп. редактор д.е.н., проф. Н.А. Мікула. Львів: Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, Львівський регіональний інститут

державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, серія «Транскордонне співробітництво» 2012. 368 с.

73. Копилук О. І., Куцаб П. Особливості формування і реалізації стратегії розвитку транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 31-38.

74. Копилук О. І., Музичка О. М., Бублик М. І., Куцаб П. А. Організаційні та фінансові механізми розвитку транскордонного співробітництва: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2020. 207 с.

75. Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В. та ін. Економічна безпека: навч. посіб. за ред. О. М. Джужі. К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.

76. Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень. Дисертація канд. екон. наук: 08.00.05. Східноєвропейський університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 243 с. : рис., табл.

77. Корольчук Л. В. Активізація транскордонного співробітництва регіонів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.08. НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Львів, 2008. 203 с.

78. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

79. Левчук В. Ю. Поширення транскордонного ефекту співробітництва прикордонних регіонів. *Ефективна економіка*. 2015. № 4: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3991>.

80. Лепешков Ю. Межгосударственная интеграция в рамках Европейского Союза: некоторые вопросы теории. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2001. № 1. URL: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=404&Itemid=52 (дата звернення: 12.04.2016).

81. Лук'яненко Д., Чужиков В., Вожняк М. та ін. Конвергенція економічних моделей Польщі та України: монографія . за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужиова, М. Г. Вожняка. К. : КНЕУ, 2010. 719 с.

82. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Формы и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: Монография. 2-е изд., исп. И доп. Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2003. 510 с.
83. Максименко С., Кіш Є., Лендшел М., Студенніков І. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України. За ред. С. Максименка. К.: Логос, 2000. 171 с.
84. Манів З. О., Луцький І. М., Манів С. З. Регіональна економіка : навчальний посібник: рек. МОНУ. Львів : Магнолія. 2011. 639 с.
85. Маркович В. В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_67.pdf (дата звернення: 08.05.2017).
86. Мартинюк В. О., Троян С. С. Політична географія та геополітика: Словник-довідник. Рівненський ін-т слов'янознавства Київського славістичного ун-ту. К. : НВЦ ВО, 2005. 224 с.: табл.
87. Маршалл А. Принципы политической экономии. Том I: Пер. с англ. М.: Прогресс, 1983. С. 348- 359.
88. Матвеев Є.Е., Тимечко І. Р. Транскордонні аспекти інтеграційного вибору України. *Економічні науки*. Сер.: Економічна теорія та економічна історія. 2013. Вип. 10. С. 172-182.
89. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку: аналітична доповідь. С. О. Біла (наук. ред.). К.: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2013. 88 с.
90. Мікула Н. А., Калат Я. Я. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної співпраці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* Львів, 2014. Вип. 4. (108). С. 28-38.
91. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.
92. Мікула Н., Засадко В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія Київ: НІСД, 2014. 316 с.

93. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.
94. Мікула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1229/> (дата звернення: 11.02.2017).
95. Мікула Н.А. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: Збірник наукових праць*. НАН України. Ін-т регіональних досліджень/Редкол.: Відп. ред. Є.І.Бойко. Вип. 3 (71). Львів, 2008. С. 129-141.
96. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво в умовах інтеграційних процесів України: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.10.01 / Н.А. Мікула ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Л., 2005. 40 с.: рис., табл.
97. Мікула Н.А., Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво: посібник. Київ, видавництво «Крамар», 2011, 259 с.
98. Мілашовська О. І. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки. *Ефективна економіка*. 2010. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_3_25 (дата звернення: 28.04.2015).
99. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України: монографія. За заг. ред. І. В. Арт'ємова, О. М. Ващук, О. М. Руденко. Ужгород: МПП «Гражда», 2013. 612 с.
100. Москаленко В. В. Типи взаємовпливів: співробітництво і суперництво. Психологія соціального впливу: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 449 с.
101. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. К.: Вид-во КВШ, 1998. 462 с.
102. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: Монографія / В. І. Мунтіян. К.: КВІЦ, 1999. 567 с.

103. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм від 27.04. 2005, № 62. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05> (дата звернення: 25.02.2017).

104. Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України Про Методичні рекомендації щодо підтримки проектів транскордонного співробітництва на національному та регіональному рівнях від 27.01.2009, N 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046661-09> (дата звернення: 26.06.2018).

105. Напрямки діяльності АОМС «Євро регіон Карпати — Україна». Євро регіон «Карпати-Україна». Офіційний сайт. URL: <http://ekarpaty.com/pro-nas/uevroregion-karpati-ukrayina/> (дата звернення: 18.08.2019).

106. Науменко С.В., Науменко Л.М. Концептуальний підхід до формування механізму підтримки економічної безпеки регіону. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. №1, 2011. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vviem/2011_1/17.pdf (дата звернення: 03.05.2016).

107. Норт Д. Інституції, інституціональні зміни та функціонування економіки: Пер. з англ. І. Дзюб. К.: Основи, 2000. 198 с.

108. Офіційний сайт Корчової Долини. <http://www.korczowadolina.pl/pl/informacje-centrum-handlu-korczowa-dolina> (дата звернення: 16.09.2015).

109. Офіційний сайт Національного інституту статистики Румунії. Institutul Național de statistică. URL: <http://statistici.INSSE.ro/> (дата звернення: 14.10.2019).

110. П'ятак В. Міжнародна технічна допомога – можливості для місцевого та регіонального розвитку (на прикладі Львівщини). URL: http://regionet.org.ua/files/Pyatak_International_technical_assistance_XIV_International_Economic_Forum.pdf (дата звернення 23.04.2018).

111. Передрій О. С. Єврорегіони в системі міжнародного співробітництва. *Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб.* К., 2008. С.250 – 263.

112. Перелік діючих пунктів пропуску та пунктів контролю через державний кордон на кордоні з Російською Федерацією. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: http://dpsu.gov.ua/ua/activities/skipping/skipping_18.htm (дата звернення: 27.02.2016).

113. Перелік пунктів пропуску. Державна прикордонна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua//perelik-punktiv-propusku/> (дата звернення: 26.04.2019).

114. Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій: Монографія / За заг. науковою ред. А.Шевцова. Д.: РФ НІСД, 2008. 208 с.

115. Пода А.С. Формування конкурентних переваг України в контексті регіоналізації європейського економічного простору. Дисертація канд. екон. наук: 08.00.02, Терноп. нац. екон. ун-т. Т., 2012. 200 с.: рис., табл.

116. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року від 16.08.2014, 385-2014-п. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п> (дата звернення: 12.05.2016).

117. Постанова Кабінету Міністрів України Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку від 16.09.2015, № 714. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-п> (дата звернення: 18.12.2017).

118. Притула Х. М., Калат Я. Я. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* Львів, 2015. Вип. 6. С. 27-31.

119. Притула Х. М., Калат Я. Я., Демедюк О. П. Прикордонні громади Західного регіону України: сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку: науково-аналітична записка. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 43 с.

120. Притула Х. М., Калат Я. Я., Кирик І. М. Виклики розвитку прикордонних територій в контексті здійснення реформи децентралізації. *Регіональна економіка*. 2019. №2(92). С.79-89.

121. Притула Х. М., Калат Я. Я., Попадинець Н. М. Особливості формування тіньового сектору в економіці прикордонних регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* Львів, 2017. Вип. 6 (128). С. 87-95.

122. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : Монографія / За ред. д.е.н., проф. Н. Мікули, к.е.н., доц. В. Борщевського, к.е.н. Т. Васильціва. Львів: Ліга Прес, 2009. 436 с.

123. Проект постанови Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021 – 2027 роки. *Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programy-rozvytku-transkordonnogo-spivrobitnytstva-na-2021-2027-roky/> (дата звернення: 16.08.2020).

124. Протокол N 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС) від 16.11.2009, 994_947. Законодавство України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_947 (дата звернення: 04.12.2016).

125. Регіональна економіка: підручник / за ред. Є.П. Качана. К.: Знання, 2011. 670 с.

126. Регіони України за 2013 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. К.: Державна служба статистики України, 2014. Ч. 2. 733 с.
127. Регіони України за 2013 рік : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. К.: Державна служба статистики України, 2014. Ч. 1. 299 с.
128. Регіони України за 2019 рік : стат. зб. *Державна служба статистики України*, за ред. І. Є. Вернера. 2019. Ч. 1. 309 с.
129. Регіони України за 2019 рік : стат. зб. *Державна служба статистики України*. за ред. І. Є. Вернера. 2019. Ч. 2. 657 с.
130. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія. За ред. З.С. Варналія. К.: Знання України, 2005. 498 с.
131. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва. Кол. авторів за ред. д.е.н., проф. Мікули Н.А. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.
132. Різник В.В. Роль транскордонного співробітництва в системі регіонального розвитку. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Riznyk.pdf (дата звернення: 14.08.2016).
133. Рогова В. Моделювання результативності євро регіонального співробітництва задля коригування темпів економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1897&p=1> (дата звернення: 19.11.2018).
134. Родченко В.В. Международный менеджмент: учеб. Пособие. К.: МАУП, 2000. 236 с.
135. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2015. 52 с.
136. Розвиток транскордонного співробітництва. Прикордонні території в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: науково-

аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2017. 89 с.

137. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2016. 125 с.

138. Савощенко А. С. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 336 с.

139. Семенов Ю. І. Філософія історії. (Загальна теорія, основні проблеми, ідеї та концепції від давнини до наших днів). М.: «Сучасні зошити». 2003. 776 с.

140. Синергія програм транскордонного співробітництва та стратегій регіонального розвитку в Україні / упоряд. Є. Романенко. Чернігів: Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2018. 92 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Synergiya-program-transkordonnogo-spivrobitnytstva-ta-strategij-regionalnogo-rozvytku-v-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 08.10.2018).

141. Синюк Е. Чем занимаются белорусские общественные объединения? URL: <http://news.tut.by/society/256321.html> (дата звернення: 17.04.2017).

142. Скотний П. В. Організаційно-економічне забезпечення активізації єврорегіонального спів-робітництва: автореф. дис.. канд. екон. наук: спец. 08.00.05. Львів: Б.В., 2008. 20 с.

143. Софій О. Аналіз політики транскордонного співробітництва у Львівській області: аналітична записка. URL: <http://dialog.lviv.ua/analiz-politiki-transkordonnogo-spivrobitnitstva-u-lvivskiy-oblasti/> (дата звернення: 12.09.2019).

144. Спільний українсько-румунський проектний офіс працюватиме над зайнятістю населення в рамках транскордонних проектів. Закарпаття онлайн. URL: <http://zakarpattya.net.ua/News/143425-Spilnyi-ukrainsko->

rumunskyi-proektnyi-ofis-pratsiuvatyme-nad-zainiatistiu-naselennia-v-ramkakh-transkordonnykh-proektiv (дата звернення: 21.09.2019).

145. Сторонянська І. З., Шульц С. Л. Міжрегіональна інтеграція в Україні: монографія. Львів, 2007. 292 с.

146. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. *Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України*. Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; за ред. С.Максименка. К.: Логос, 2000. 171 с.

147. Студенніков І.В. Феномен єврорегіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Вип. 22-23. Київ, 2003. С. 187-201.

148. Сухоруков А. И. Антикризисное управление и его особенности в Украине. *Экономическая безопасность государства и интеграционные формы ее обеспечения* / Под ред. Г.К. Вороновского, И.В. Недина. К.: Знание Украины, 2007. С. 28-39.

149. Терещенко Т.В. Науково-методичні основи забезпечення розвитку транскордонного співробітництва: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 . Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань європ. інтегр. України. К., 2005. 21 с.

150. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”; наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, 2020. 531 с.

151. Тимошенко Л. М., Сімахова А. О. Соціально-економічний розвиток і його кероване забезпечення в умовах інноваційної моделі суспільної динаміки. *Mechanism of Economic Regulation*. 2015. № 1. С. 68-78.

152. Ткач О.В. Клондайкінгові операції як особлива форма транскордонного співробітництва. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. Матеріали круглого столу 28 квітня 2009 року. Відп. ред. Мікула Н.А. Львів, ІРД НАН України, 2009. С. 64-70.

153. Ткачук Н. М. Синергетичний ефект в економіці: форми виявлення та складові елементи. Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи: матеріали наук. конф. проф.-викл. складу [Тернопіль, 15 квіт. 2009 р.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2009. С. 141-144.

154. Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1201> (дата звернення: 28.06.2015).

155. Тюнен И.Г. Изолированное государство. Пер. с нем. М.: Економ. Жизнь, 1926. 326 с.

156. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про порядок перетинання українсько-російського державного кордону жителями прикордонних регіонів України та Російської Федерації від 18.10.2011, 643_390. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_390#Text (дата звернення: 18.06.2017).

157. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014, 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 12.04.2019).

158. Флейчук М. І., Янків М. Д. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки регіону. *Вісник ЛКА*. Серія „Економічна”. Вип. 23. Львів: Вид-во ЛКА, 2006. С. 40-42.

159. Цибульська Ю. О. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку транскордонних ринків праці: дис. Львів: НАН України, Ін-т регіон. дослідж. ім. М. І. Долішнього. 2015. 270 с.

160. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. 4-96 Сучасні економічні теорії: підручник / За ред. А.А. Чухна. К.: Знання, 2007. 878 с.

161. Школа І. М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. URL:

http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/17_1.pdf (дата звернення: 12.11.2016).

162. Щерба Г. І. Транскордонне співробітництво в рамках єврорегіонів в контексті процесів європейської інтеграції. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 2. С. 73-86.

163. 18th Forum of Polish Euroregions. Euroregion Baltic. Official site. URL: <http://www.eurobalt.org/18th-forum-of-polish-euroregions/> (дата звернення: 30.06.2017).

164. 2 September 2019 - ten second call projects began implementation in September. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/ten-second-call-projects-began-implementation-in-september> (дата звернення: 10.11.2019).

165. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. 2003. the European External Action Service (EEAS). URL: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/european-security-strategy/> (дата звернення: 11.02.2017).

166. Banaszak, S., Borys, T., Jaskulska, A., Panasiewicz, Z., Wilczyńska, D., Żurawski, K. (2004) Euroregiony na granicach Polski: 2003. Pod kier. Małecka, E. Urząd Statystyczny we Wrocławiu - Wydział Poligrafii. 384 s. URL: http://www.sbc.org.pl/Content/169203/116_euroregiony_na_granicach_polski_2003-0000-00-0001.pdf (дата звернення: 16.03.2017).

167. Bardach, E. (2001) Developmental dynamics: Collaboration as an emergent phenomenon. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 11(2). P. 149-164.

168. Badulescu, A., Bucur, C-A. & Badulescu, D. (2013a) Fostering Euroregional Cooperation in Public Services. Evidence From Bihor – Hajdu-Bihar Euroregion, *European Journal of Science and Theology*, 9(Supplement 2), pp. 127-136.

169. Challenges and Perspectives in the Regional and Euroregional Issues in the New Europe. Horga, Ioan, and István Süli-Zakar (eds). Oradea-Debrecen: Institute for Euroregional Studies Oradea-Debrecen, 2006.

170. Council of the European Union (2003). European Security Strategy: A Secure Europe In A Better World. Brussel: Council of the European Union, 16 p.

171. Council of the European Union (2009). European Security Strategy: A Secure Europe In A Better World. Brussel: Council of the European Union, 50 p.

172. Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (EEIG). *Official Journal of the European Communities*.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31985R2137:en:HTML>
(дата звернення: 28.04.2018).

173. Cross-border cooperation of Ukraine with the EU countries: current challenges and possibilities: monograph / edited by Khrystyna Prytula / SI “Institute of regional research named after M.I.Dolishniy of NASU”. Lviv, 2019. 220 p.

174. Czapiewski, K. Ł., Ferenc, M., García, G. & Feliu, E. The Eurocity in the context of the Basque Country Region. Case Study Report. Applied Research 2013/1/8. Part C. Scientific report. Site of ESPON URL: https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/Volume_VII_Case_studies_report_Basque.pdf (дата звернення: 10.04.2018).

175. Decentralization and Local Governance in South Eastern Europe and Southern Caucasus. URL: <https://www.alda-europe.eu/newSite/public/publications/72-Decentralization-and-Local-Governance-in-SEE-web-30062011.pdf> (дата звернення: 11.05.2018).

176. Demedyuk O. P. European groupings for territorial cooperation as the instrument of cross-border cooperation activation in Ukraine. *Регіональна економіка*. 2016. № 4. С. 118-124.

177. Details of Treaty No.206. Official site. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/206> (дата звернення: 24.02.2019).

178. Development of Sustainable Cultural Tourism in the Black Sea Basin. Keep.EU. URL: <https://keep.eu/projects/22473/Development-of-Sustainable--EN/> (дата звернення: 26.06.2019).

179. Dickson, S. Recommendation 363 (2014) Inter-regional cooperation in Europe, Trends and prospects. Official site. Council of Europe. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a81d (дата звернення: 16.03.2015).

180. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Official Journal L 327, 22/12/2000 P. 0001 – 0073. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060> (дата звернення: 23.06.2019).

181. Durà, A., Camonita, F., Berzi, M., Noferini, A. (2018) Euroregions, Excellence and Innovation across EU borders. A Catalogue of Good Practices. Barcelona, Department of Geography, UAB, 254 p.

182. EaPTC Moldova – Ukraine Awarded Grant Projects. Cross-border Network for Innovative Agriculture. URL: <http://eaptc.eu/en/awarded-grant-projects-md-ua/view-cross-border-network-for-innovative-agriculture-2.html> (дата звернення: 14.05.2019).

183. EMR2020. The future strategy of the Euregio Meuse-Rhine. http://www.eurometropolis.eu/fileadmin/user_upload/Evenements/Opportunités_territoriales/Strategie_Euregio_2020_EN.pdf (дата звернення: 20.03.2020).

184. Erdziak, P. Euroregiony pomáhajú rozvoju miest a obcí. URL: <http://www.inprost.sk/euroregiony-pomahaju-rozvoju-miest-obci> (дата звернення: 20.08.2018).

185. EURES in cross-border regions. European Commission. Official site. URL: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=56&acro=eures&lang=en> (дата звернення: 02.09.2015).

186. European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU? Applying the principles, sharing the lessons, exchanging experience. Office of the official publications of the European Union, Luxembourg, 2009. P. 16.

187. FRONTEX: The EU External Borders Agency: Report with Evidence. London: the Authority of the House of Lords. 2008. 243 p.

188. Gabbe, J. (1985) EUREGIO - regionale grenzüberschreitende Zusammenarbeit auf kommunaler Ebene (Regional Transboundary Cooperation at the Municipal Level), in Staatsgrenzenüberschreitende Zusammenarbeit des Landes NRW, hrsg. vom Institut für Landes- und Stadtentwicklungsforschung des Landes Nordrhein-Westfalen (ILS-NRW), Dortmund.

189. Ganster, P., Sweedler, A., Scott, J., Dieter-Eberwein, W. (1997) Borders and Border Regions in Europe and North America. *SCERP and IRSC publications*. 376 p.

190. Giersch H. Economic Union between nations and the location of industries. *Review of Economic Studies*. 1949–1950. Vol. 17(43). P. 87–97.

191. Greta, M. (2006) Wpływ współpracy euroregionalnej na wyrównywanie różnic regionalnych i realizację "ludzkiego oblicza" integracji. *Annales: etyka w życiu gospodarczym*. Vol. 9. № 1. P. 245 - 254. URL: http://www.annalesonline.uni.lodz.pl/archiwum/2006/2006_01_greta_245_254.pdf (дата звернення: 20.03.2016).

192. Greta, M., Lewandowski, K. Euroregion's "mission" and the success of the Lisbon strategy. *Business and Economic Horizons*. URL: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/95930/2/03_V1_POLAND_BEH_Maria%20Greta_Lewandowski_d.pdf (дата звернення: 25.11.2018).

193. H van Houtum (1998) The Development of Cross-border Economic Relations: A Theoretical and Empirical Study of the Influence of the State Border

on the Development of Crossborder Economic Relations Between Firms in Border Regions of the Netherlands and Belgium, CentER, Tilburg.

194. Hansen, N. (1976) The Economic Development of Border Regions. IIASA Research Memorandum. IIASA, Laxenburg, Austria, RM-76-037. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/52942490.pdf>. (дата звернення: 17.06.2016).

195. Hansen, N. (1977) Border regions: a critique of spatial theory and a European case study, in: *Annals of Regional Science*, Vol. 11.

196. Jastrzębska, W. Rola euroregionów i współpracy transgranicznej w procesie integracji europejskiej. *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych*. red. Nauk. M. G. Woźniak. Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu rzeszowskiego, 2008. s. 95-105

197. Kalat, Y., Demedyuk, O. (2019) The Ways to Strengthen Socio-economic Cooperation in the Ukrainian-Romanian Cross-Border Region. *Eurolimes: Cross-Border Cooperation in EU Member States: Theoretical Studies and Best Practices*, 27(27-28), 259-278.

198. Kalat, Y., Prytula, K., Pasternak, O., Tsisinska, O., Demedyuk, O. (2017) Peculiarities of social and economic development of bordering oblasts under EU-Ukraine Association Agreement: experts' assessments. *Регіональна економіка*. № 4. С. 123-139.

199. Kardaczyńska, D. (2012) Współpraca Euroregionów i projekt „EUREGIO PL-CZ”. URL: http://www.euroregions.org/pl/index/strona_glowna/1.html (дата звернення: 27.03.2016).

200. Knippschild, R. (2007) Cross-border Cooperation: Design and Management of Cooperation in Spatial Development in the German-Polish-Czech Borderlands. URL: https://www.ioer.de/fileadmin/internet/IOER_Mitarbeiter/downloads/Cross-border_Cooperation_Knippschild_Abstract.pdf (27.03.2016).

201. Knowledge and Expertise in European Programmes. Keep.ua serves.Site-aggregator. URL: <https://www.keep.eu/statistics> (дата звернення: 07.08.2020).
202. Komornicki, T. (2003) Przestrzenne zróżnicowanie międzynarodowych powiązań społeczno-gospodarczych w Polsce. Warszawa: PAN IGiPZ255. s.
203. Kupiec, L. (1995) Rozwój społeczno-gospodarczy. *Uniwersytet Warszawski Filia w Białymstoku*, Białystok 1995.
204. Kurowska-Pysz, J. (2015) Assessment of trends for the development of cross-border cultural clusters at an example of Euroregion Cieszyn Silesia. Forum Scientiae Oeconomia: conference-paper. URL: <https://wsb.edu.pl/container/FORUM%20SCIENTIAE/Forum%202015%20nr%201/forum-2015-1-art.3.pdf> (дата звернення: 22.04.2017).
205. Lösch, A. (1954) The Economic of Location. translated by William H. Woglom. New Haven: Yale University Press. 520 p.
206. Luis De Sousa (2012) Understanding European Cross-border Cooperation: A Framework for Analysis, Journal of European Integration. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/07036337.2012.711827> (дата звернення: 21.07.2018).
207. Martinos H., Gabbe J. (1999) Institutional Aspects of Cross-border Co-operation, AEBR, Gronau. URL: http://www.aebr.eu/files/publications/inst_asp_99.en.pdf (дата звернення: 12.10.2018).
208. Meyer, R. P., Jansen, P.G. (1995) Grenzübergreifendes Raumordnerisches Leitbild für den nordrheinwestfälisch/ niederländischen Grenzraum – Gutachten, ILS-Schriften 86, Dortmund.
209. Mikenberg, E. (2006) Euroregion - A New Level in Estonian-Russian Relations. in: A. Kasekamp (ed). The Estonian Foreign Policy Yearbook. Tallinn: Estonian Foreign Policy Institute. P. 91
210. Miszczuk, A. (2013) Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego. Lublin: Norbertinum, ss. 188.

211. Newman, D., Paasi, A. (1998) Fences and neighbours in the postmodern world: Boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*. n. 22(2), 186–207. URL: <https://doi.org/10.1191/030913298666039113> (дата звернення: 14.09.2016).

212. Nijander-Dudzinska, A., Wojakowski, D., (2017) International cooperation of local governments from south-eastern Poland with partners from Ukraine. A research concept. Contemporary Socio-Economic Issues of Polish-Ukrainian Cross-border Cooperation. *Publication of the Scientific Papers of the International Reserch and Practical Confeyrence*, Warsaw. p. 95 -113.

213. Ohlin, B. (1967) Interregional and International Trade. Revised Edition. *Harvard Economic Studies*, volume XXXIX. Cambridge, Mass., Harvard University Press. XVII p. 324 p.

214. Osobowy ruch graniczny na przejściach z Ukrainą, Białorusią i Rosją marzec 2015 r. URL: stat.gov.pl (дата звернення: 23.04.2018).

215. Perkmann, M. (2005) The emergence and governance of Euroregions: the case of the EUREGIO on the Dutch-German border. *Loughborough University Institutional Repository*. URL: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/handle/2134/743> (дата звернення: 11.03.2016).

216. Popoviciu, G. An analysis of developments in the Bihor (Ro) – Hajdu-Bihar (H) Euroregion. *Rom. Journ. Geogr.* № 54, (1). Bucureşti, 2010. p. 61–67.

217. Practical Guide to Cross-border Cooperation. Third Edition 2000 P.216. AEBr. Official site. URL: http://www.aebr.eu/files/publications/lace_guide.en.pdf (дата звернення 12.10.2015).

218. Prytula, K., Kalat, Y, Vynar, N. (2016) Euro-Regional Cooperation as An Important Factor in Overcoming the Depression of Rural Ukrainian-Romanian Border Areas. *Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year XIII*. no. 2. P. 147-158.

219. Prytula, K., Kalat, Y. (2016) Directions of Cross-border Cooperation Intensification in the Framework of the Euroregion ‘Upper Prut’: Ukrainian-

Romanian Borderlands. *Eurotimes: Cross-border Cooperation in Europe between Successes and Limits*, edited by Constantin-Vasile Țoca, Klára Czimre and Vasile Cucerescu. 21. P.29–38.

220. Prytula, K., Kalat, Y. (2018) Conceptual Aspects of Providing Border Regions' Economic Security in the new Geopolitical Conditions of the 21 Century. *Eurotimes: The European Borders at Hundred Years after the First World War*, 26(26), 159-178.

221. Prytula, K., Kalat, Y., Demedyuk, O. (2018) Influence of european integration processes on social and economic convergence of regions in Ukraine-EU cross-border space (on the example of Zakarpatska oblast). *Zeszyty naukowe panstwowej wyzszej szkoły techniczno-ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Współczesne problem zarządzania*, 13, 147-158.

222. Raport Ministerstwa Spraw Zagranicznych (2014) Polskie 10 lat w Unii, Warszawa, P. 252.

223. Raport Polskiej Służby Konsularnej za 2018 rok. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Site*. URL: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/raporty-konsularne> (дата звернення: 04.08.2019).

224. Ratti, R., Reichmann, S. (1993) Theory and Practice of Transborder Co-operation. Basel and Frankfurt a. M.

225. Recommendation 173 (2005) Regional media and transfrontier co-operation - rapporteurs : G. Krug and K.-H. Lambertz. June 02, 2005. Congress of Local and Regional Authorities. Council of Europe. Official site. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a482 (дата звернення: 25.09.2019).

226. Recommendation 199 (2006) on interregional co-operation in the Black Sea Basin. Congress of Local and Regional Authorities. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a5ea (дата звернення: 25.09.2019).

227. Recommendation 270 (2009) Transfrontier co-operation in Europe - rapporteur : K.-H. Lambertz. October 14, 2009. Congress of Local and Regional

Authorities. Council of Europe. Official site. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680718ca1 (дата звернення: 25.09.2019).

228. Recommendation 363 (2014) 7. Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Inter-regional co-operation in Europe: trends and prospects. Official site. Council of Europe. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a81d (дата звернення: 25.09.2019).

229. Regional distribution of AEBR members across Europe. Association of European Border Regions. URL: http://www.aebr.eu/en/members/border_regions.php (дата звернення: 05.02.2020).

230. Register of European Groupings of Territorial Cooperation – EGTC. Brussels, 1 September 2015. Committee of the Regions of the EU. Official site. URL: <https://portal.cor.europa.eu/egtc/CoRAactivities/Pages/welcome.aspx> (дата звернення: 06.10.2017).

231. Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). *Official Journal of the European Union*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32006R1082> (дата звернення: 25.03.2015).

232. Report on the Implementation of the European Security Strategy- Providing Security in a Changing World (11 December 2008, S407/08). Brussels, European Council URL: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf (дата звернення: 10.09.2016).

233. Resolution 12 (1960) on the Concept of "Region". Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/native/0900001680718795> (дата звернення: 23.12.2016).

234. Sanguin, A. L. (2013) Euroregions and Other EU's Cross-Border Organizations: The Risk of Confusion, Redundancy, Oversizing and Entropy. A

Critical Assessment. *Annals of Istrian and Mediterranean Studies*. vol.23, n 1, pp.155-164.

235. Schack, M. (1999) On the Multi-contextual Character of Border Regions, 39th Congress of the European Regional Science Association: "Regional Cohesion and Competitiveness in 21st Century Europe", August 23 - 27, 1999, Dublin, Ireland, European Regional Science Association (ERSA). URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/114264/1/ERSA1999_a134.pdf (дата звернення: 17.06.2019).

236. Setnikar Cankar, S., Seljak, J., Petkovšek, V. (2014) Factors that influence cross-border cooperation between businesses in the Alps–Adriatic region, Economic Research-Ekonomska Istraživanja. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1331677X.2014.952091> (дата звернення: 12.11.2019).

237. Socio-economic potential of cross-border cooperation: international collective monograph. Semen Matkovskyy, Marek Cierpiel-Wolan (Ed.). Lviv, Rzeszow: Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine); University of Rzeszow, P.113-127.

238. Statistical Yearbook of the Regions – Poland. 2018. URL: <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/statistical-yearbook-of-the-regions-poland-2018,4,13.html> (дата звернення: 23.06.2019).

239. Statistica teritorială 2013. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova; col. red.: Lucia Spoială [et al.]. Chișinău: S. n., 2013 (Tipogr. “Bons Offices”) - (Statistica Moldovei). 2013. 206 p.

240. Statistica teritorială 2014. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova; col. red.: Lucia Spoială [et al.]. Chișinău: S. n., 2014 (Tipogr. “Bons Offices”) - (Statistica Moldovei). 2013. 174 p.

241. Strategia rozwoju Euroregionu Nysa 2014-2020. URL: <http://www.euroregion-nysa.pl/images/stories/111/strategia%20rozwoju%20euroregionu%20nysa%202014-2020%20pl21.pdf> (дата звернення: 18.04.2020).

242. Strategy 2020 of Euroregion „Country of Lakes”. URL: http://www.ezeruzeme.lv/wp-content/uploads/2015/01/EN_Strategy_of_ER_CoL_2020.pdf (дата звернення: 18.04.2020).

243. The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & beyond. URL: <http://carpathianeuroregion.org/letolt/strategia-english.pdf> (дата звернення: 18.04.2020).

244. The phase of acquainting. Euregio Pskov-Livonia. URL: <http://www.pskov-livonia.net/new/index.php/en/euregio/history/the-phase-of-acquainting> (дата звернення: 10.03.2017).

245. Transgraniczna koncepcja rozwoju i działania Euroregionu POMERANIA na lata 2014 – 2020. 2013, 238 s.

246. Vassi, A., Salas-Olmedo, M. H. (2014) Eurocity and Euroregions: a new concept with wide implications. Applying Accessibility Tools to Address Urban and Transport Planning The case of the Eurocity of Valença - Tui and the Euroregion of Galicia-Norte de Portugal. Chapter: 2.2. Publisher: Maggioli S.p.A.. Editors: Sabina Pulawska, Silvia Rossetti. pp. 42-55.

247. What is a Euroregion? Official site. Council of Europe. URL: http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/Areas_of_Work/Transfrontier_Cooperation/Euroregions/What_is_en.asp (дата звернення: 06.12.2016).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”. 2020. 531 с. *Особистий внесок здобувача*: 5.2. Особливості розвитку прикордонних територіальних громад. С. 165-177. Досліджено основні тенденції розвитку українських прикордонних територіальних громад в умовах децентралізації.
2. Cross-border cooperation of Ukraine with the EU countries: current challenges and possibilities: monograph / edited by Khrystyna Prytula. Lviv, SI “Institute of regional research named after M.I.Dolishniy of NASU”. 2019. 220 p. *Особистий внесок здобувача*: розкрито основні теоретико-методологічні положення єврорегіонального співробітництва; проаналізовано соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів за участі України; визначено основні напрями поглиблення взаємодії суб’єктів єврорегіонального співробітництва.
3. Socio-economic potential of cross-border cooperation: international collective monograph / Semen Matkovskyy, Marek Cierpiak-Wolan (Ed.). Lviv, Rzeszow: Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine); University of Rzeszow. 2017. 205 p. *Особистий внесок здобувача*: Modern challenges of cross-border cooperation development in Ukraine: results of sociological research. P.113-127. Наведено джерела інформаційного забезпечення і канали розповсюдження інформації органів місцевої влади щодо можливості транскордонного співробітництва.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Калат Я. Я. Стимули розвитку індустріальних парків (на прикладі прикордонних регіонів Польщі). *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 2(142). С. 78-87. (*Index Copernicus*).
5. Калат Я. Я., Притула Х. М., Кирик І. М. Виклики розвитку прикордонних територій в контексті здійснення реформи децентралізації. *Регіональна економіка*. 2019. №2(92). С.79-89. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано ризики розвитку прикордонних територій в умовах реформи децентралізації на прикладі Закарпатської області.
6. Калат Я. Я., Притула Х. М., Попадинець Н. М. Особливості формування тіньового сектору в економіці прикордонних регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 6 (128). С. 87-95. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: досліджено фактори тінізації господарської діяльності у прикордонних регіонах України.
7. Калат Я. Я., Демедюк О.П. Перспективи розвитку інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2017. №5 (127). С. 92-97. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: визначено основні перешкоди для розвитку єврорегіонів в Україні та запропоновано шляхи їх усунення.
8. Kalat, Y., Prytula, K., Pasternak, O., Tsisinska, O., Demedyuk, O. (2017). Peculiarities of social and economic development of bordering oblasts under EU-Ukraine Association Agreement: experts' assessments. *Регіональна економіка*. № 4. С. 123-139. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на суб'єкти підприємницької діяльності та географічну структуру експорту товарів і послуг у прикордонних регіонах України.
9. Калат Я. Я., Притула Х. М. Єврорегіональне співробітництво як чинник соціально-економічного розвитку сільських територій Чернівецької

області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2016. В. 1 (117). С. 32-36. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: визначено основні напрями впливу функціонування єврорегіонів на розвиток сільських територій.

10. Калат Я. Я., Притула Х. М. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр.* 2015. Вип. 6. С. 27-31. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: виявлено основні стримуючі фактори розвитку єврорегіонального співробітництва в контексті його забезпечення.

11. Калат Я. Я. Вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів України. *Регіональна економіка*. 2015. 3(77). С. 161-172. (*Index Copernicus*).

12. Калат Я. Я. Чинники впливу єврорегіонального співробітництва на економічну безпеку регіонів України. *Економіка. Фінанси. Право: інформаційно-аналітичний журнал*. 2015. 11/1'2015. С.15-20. (*Index Copernicus*).

13. Калат Я. Я. Критерії оцінки єврорегіонального співробітництва в контексті забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2015. №99. С. 46-58. (*Index Copernicus*, *Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)*).

14. Калат Я. Я. Основні виклики єврорегіональному співробітництву в умовах забезпечення економічної безпеки регіонів у транскордонному просторі. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3351>. (*Index Copernicus*).

15. Калат Я. Я., Мікула Н. А. Єврорегіональне співробітництво в системі транскордонної співпраці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 4. (108). С. 28-38. (*Index Copernicus*). *Особистий внесок здобувача*: встановлено місце та роль єврорегіонального співробітництва в транскордонній системі.

16. Калат Я. Я. Особливості інституційного забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 18. С. 98-103. (*Index Copernicus, Scientific Indexing Services (SIS)*).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

17. Kalat, Y., Demedyuk, O. (2019) The Ways to Strengthen Socio-economic Cooperation in the Ukrainian-Romanian Cross-Border Region. *Eurolimes: Cross-Border Cooperation in EU Member States: Theoretical Studies and Best Practices*, 27(27-28), 259-278. (*Index Copernicus, ProQuest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано стан соціально-економічного розвитку в українсько-румунському транскордонному регіоні.

18. Kalat, Y., Prytula, K., Demedyuk, O. (2018) Influence of european integration processes on social and economic convergence of regions in Ukraine-EU cross-border space (on the example of Zakarpatska oblast). *Zeszyty naukowe panstwowej wyzszej szkoły techniczno-ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Współczesne problem zarządzania*, 13, 147-158. *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив євроінтеграції на зовнішньоекономічну діяльність Закарпатської області.

19. Kalat, Y., Prytula, K. (2018) Conceptual Aspects of Providing Border Regions' Economic Security in the new Geopolitical Conditions of the 21 Century. *Eurolimes: The European Borders at Hundred Years after the First World War*, 26(26), 159-178. (*Index Copernicus, Pro Quest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: розкрито сутність економічної безпеки прикордонного регіону в умовах розвитку транскордонного співробітництва.

20. Kalat, Y, Prytula, K., Vynar, N. (2016). Euro-Regional Cooperation as An Important Factor in Overcoming the Depression of Rural Ukrainian-Romanian Border Areas. *Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year XIII. no. 2. P. 147-158. (Econlit, RePEC)*. *Особистий внесок здобувача*:

розглянуто єврорегіональне співробітництво у сфері сільського господарства Івано-Франківської та Чернівецької областей та запропоновано напрями його активізації.

21. Kalat, Y., Prytula, K. (2016). Directions of Cross-border Cooperation Intensification in the Framework of the Euroregion 'Upper Prut': Ukrainian-Romanian Borderlands. *Eurotimes: Cross-border Cooperation in Europe between Successes and Limits*, edited by Constantin-Vasile Țoca, Klára Czimre and Vasile Cucerescu. 21. P.29–38. (*Index Copernicus, Pro Quest, CEEOL, Ebscohost, Gesis Socioguide*). *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано вплив транскордонних проєктів Єврорегіону Верхній Прут на розвиток прикордонних сільських територій.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Калат Я. Я. Роль та значення функціонування єврорегіонів у регіональному розвитку прикордонних регіонів. *Інноваційні технології у розвитку сучасного суспільства*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 18–19 квітня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 217-219.

23. Калат Я. Я. Основні аспекти дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні*: зб. тез доповідей XIV наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–20 квітня 2018 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С.113-115.

24. Калат Я. Я. Забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України в умовах розвитку єврорегіонального співробітництва. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14 квітня 2016 р.) / упор. Р. Вовк, О. Кучик. Львів: факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І Франка, 2016. С. 22-25.

25. Калат Я. Я. Інформаційне забезпечення як важливий аспект активізації транскордонного співробітництва. *Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18-19 квітня 2016 р.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 63-65.

26. Калат Я. Я. Фінансове забезпечення євро регіонального співробітництва як чинника економічного зростання прикордонних регіонів. *Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень*: матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 листопада 2015 р.) / відп. за вип.: Т.О. Герасименко. Львів: ЛКА, 2015. С. 214-216.

27. Калат Я. Я. Євро регіональне співробітництво як інструмент забезпечення конкурентоспроможності економіки прикордонних регіонів України. *Євро регіони як інноваційна форма розвитку транскордонного співробітництва України*: зб. матеріалів «круглого столу» (м. Львів, 17 жовтня 2013 р.). Львів: НІСД РФ у м. Львові, 2013. 153 с. С. 142-145.

28. Калат Я. Я. Картка громадянина іншої країни у контексті фінансово-економічної безпеки регіонів України. *Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України*: зб. тез доповідей IV Наук.-практ. семінару з міжнар. участю (м. Тернопіль, 18-20 квітня 2013 р.). Тернопіль: Вектор, 2013. С. 133-135.

29. Калат Я. Я. Приграничная торговля как стимул развития малого бизнеса приграничных регионов. *Современное развитие малого бизнеса*: материалы I Всерос. проф. конф. (г. Челябинск, 20 июня 2013 г.) / отв. ред.: С.Б. Синецкий. Челябинск: НОУ ВПО «ЧИЭП им. М. В. Ладощина», 2013. 152 с. С. 20-22.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

30. Калат Я. Я., Притула Х. М., Демедюк О. П. Прикордонні громади Західного регіону України: сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку: науково-аналітична записка. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2019. 43 с. *Особистий*

внесок здобувача: проаналізовано розвиток транскордонного співробітництва у прикордонних громадах Західного регіону України на основі проведеного експертного опитування.

31. Розвиток транскордонного співробітництва. Прикордонні території в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». 2017. 89 с. *Особистий внесок здобувача:* здійснено аналіз прикордонного руху в українсько-польському транскордонному регіоні.

32. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». 2016. 125 с. *Особистий внесок здобувача:* проаналізовано особливості соціально-економічного розвитку в українсько-польському та українсько-словацькому транскордонних регіонах.

33. Калат Я. Я. Шляхи підвищення ефективності функціонування єврорегіонів в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС: експертний коментар. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». 2015. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20150402.pdf>.

Продовження додатку А

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

№ п/п	Конференції та інші наукові заходи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
1	2	3	4	5
1	Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Фінансово-економічна безпека держави, регіону, підприємства: погляд молодих вчених»	м. Тернопіль	18 квітня 2013 р.	заочна
2	Міжнародна науково-практична конференція «Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри»	м. Львів	14 квітня 2016 р.	заочна
3	Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва»	м. Львів	18 квітня 2016 р.	очна
4	International Conference “The Evaluation of Cross-border Cooperation in Europe”	м. Орадя, Румунія	1-3 червня 2016 р.	очна
5	International seminar RUP 2016-2017 “Opportunities for sustainable development in “Upper Prut” Euroregion”	м. Ватра Дорней, Румунія	1-4 вересня 2016 р.	очна
6	Międzynarodowe seminarium „Rozwój obszarów wiejskich Ukrainy: zagadnienia pogranicza polsko-ukraińskiego oraz kooperacji”	Варшава, Польща	17 листопада 2016 р.	очна
7	Транскордонні читання на тему «Безпека як пріоритет транскордонного співробітництва»	м. Львів	30 березня 2017 р.	очна
8	International roundtable debate “Achievements, Contemporary Approaches and Perspectives in the Evaluation of Cross-border”	м. Орадя, Румунія	06-07 червня 2017 р.	очна
9	III International scientific conference of young scientists “Perspectives of entrepreneurship development in the international context”	м. Львів, Польща	24-27 квітня 2018 р.	очна

1	2	3	4	5
10	International roundtable debate “Could cross-border cooperation between European States the way to refund the European Order after the First World War?”	м. Орадя, Румунія	10-12 жовтня 2018 р.	очна
11	Roundtable debate “Cross- border Cooperation in EU Member States: Theoretical Studies and Best Practices”	м. Орадя, Румунія	7-9 травня 2019 р.	очна

Додаток Б

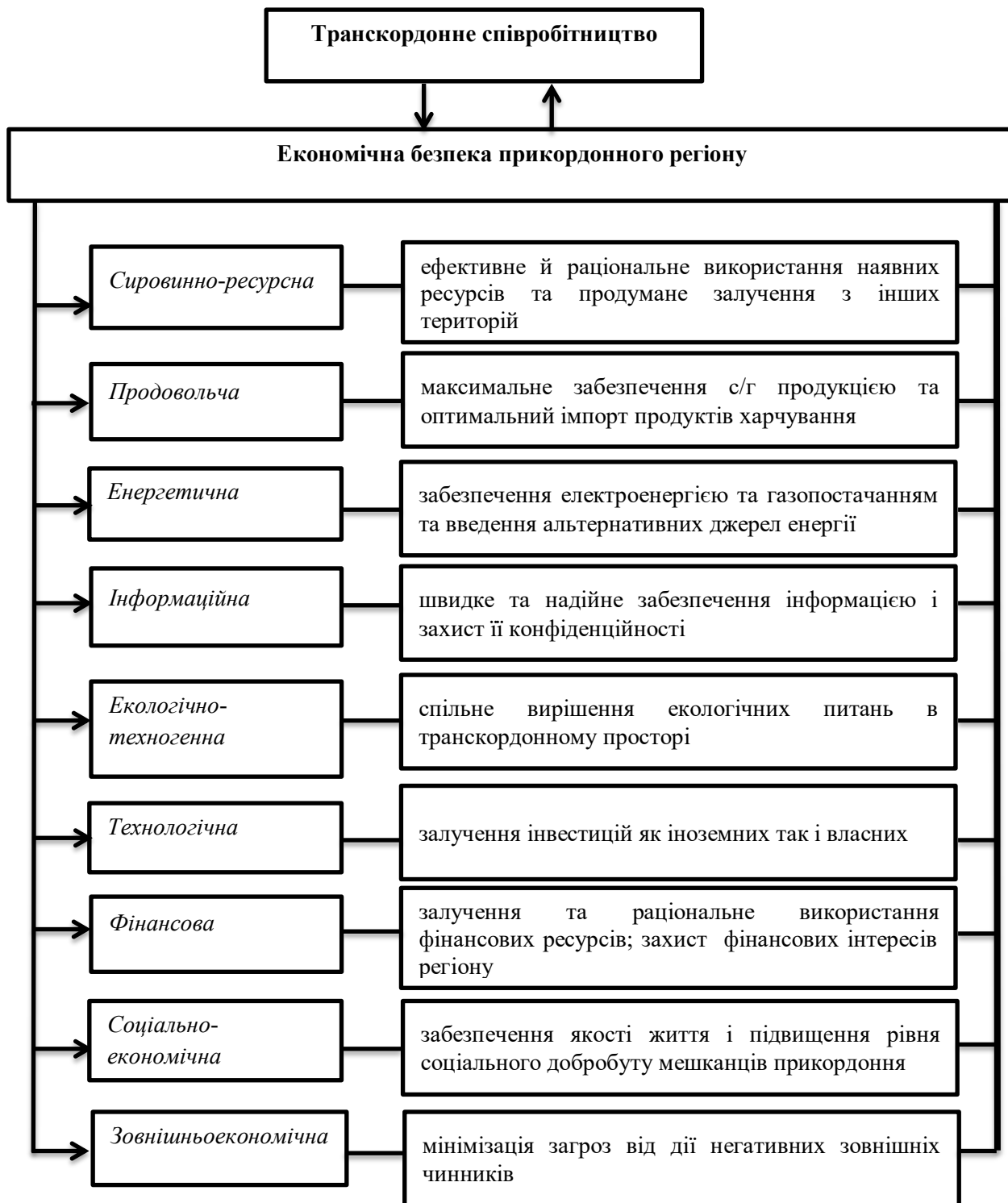

Рис. Б. 1. Складові компоненти економічної безпеки регіону в контексті транскордонної співпраці (власне опрацювання на підставі: [106; 27])

Додаток В

Рис. В.1. Нормативно-правове забезпечення розвитку єврорегіонального співробітництва (складено авторкою за: [43; 93, с. 55])

Продовження додатку В

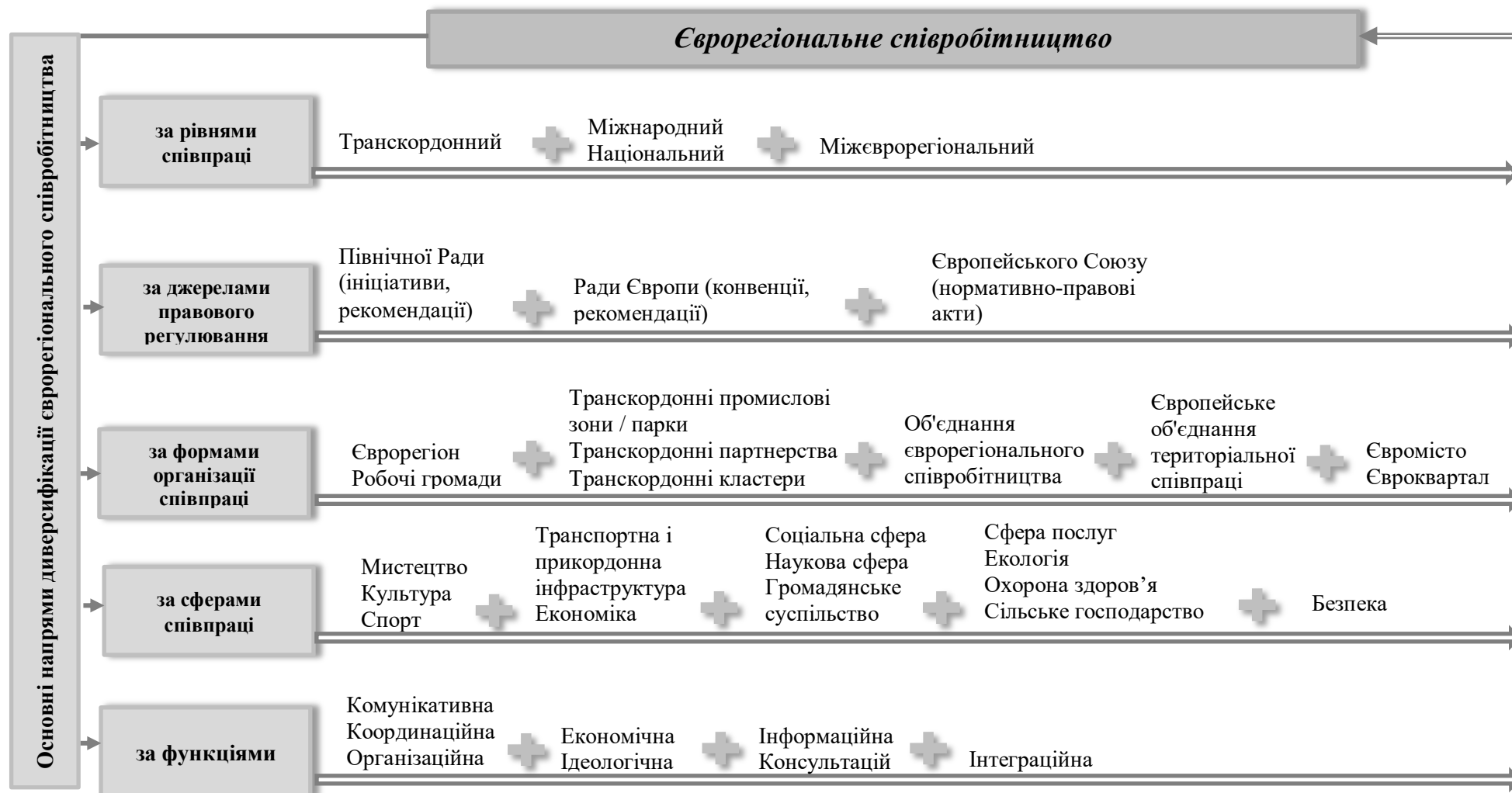

Рис. В.2. Диверсифікація єврорегіонального співробітництва (авторська розробка)

Додаток Г

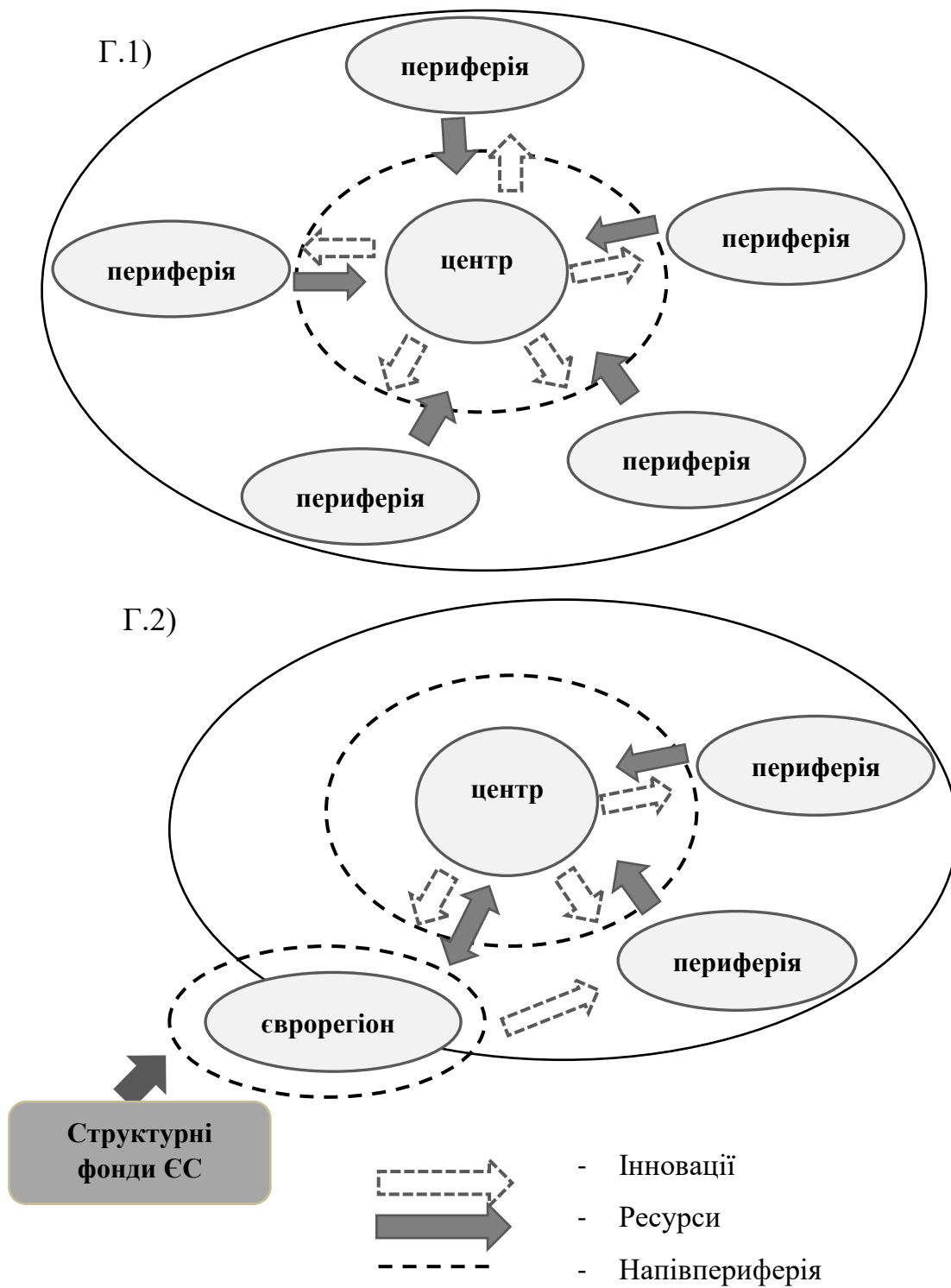

Рис. Г.1 – Г.2. Модель «центр-периферія» на регіональному рівні (Г. 1) та євро регіони – «полюси-зростання» (Г. 2) (складено автором за: [160; 125])

Додаток Д

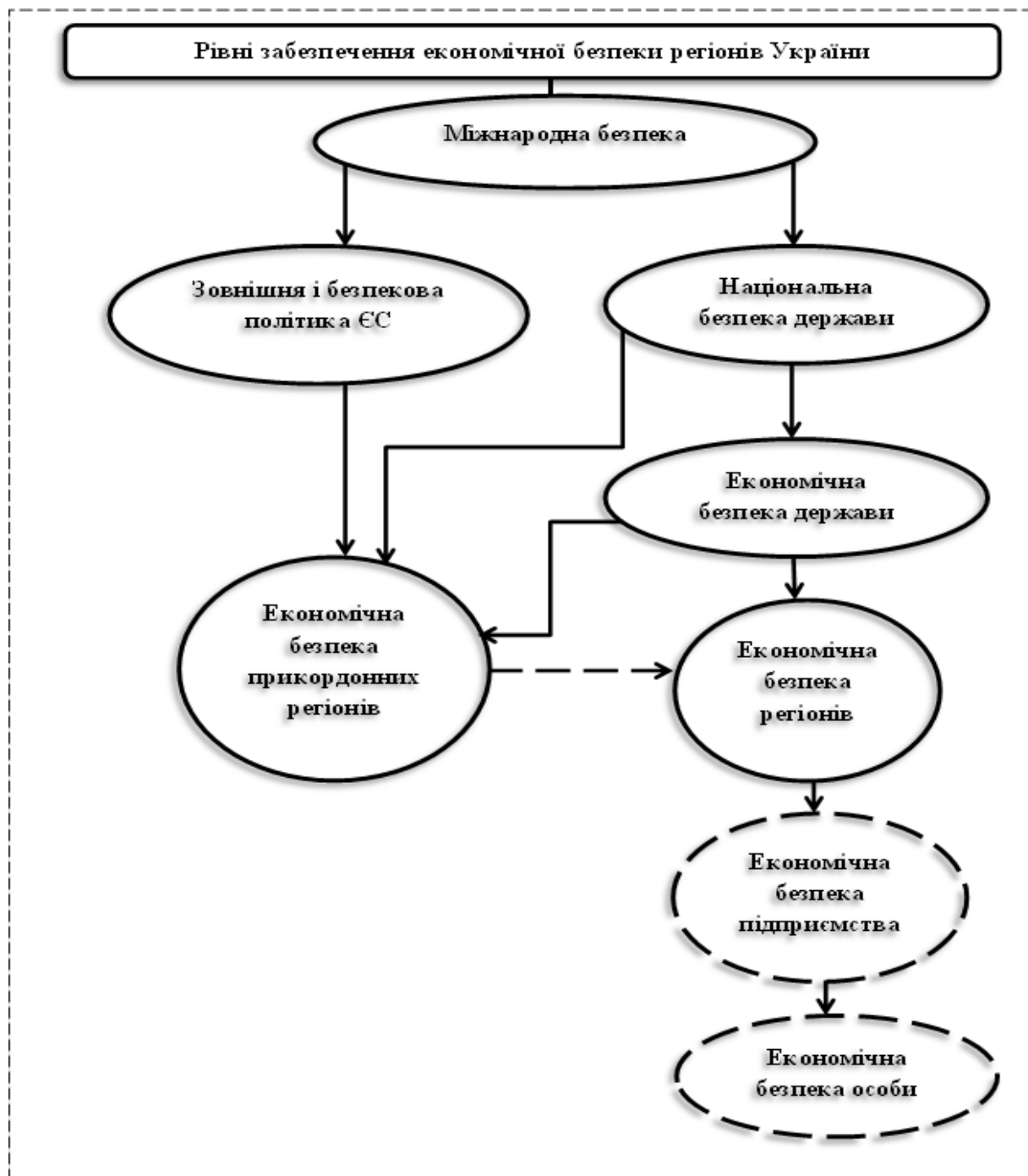

Рис. Д.1. Рівні забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України (власне опрацювання на підставі [28; 31; 36; 37, с. 12])

Продовження додатку Д

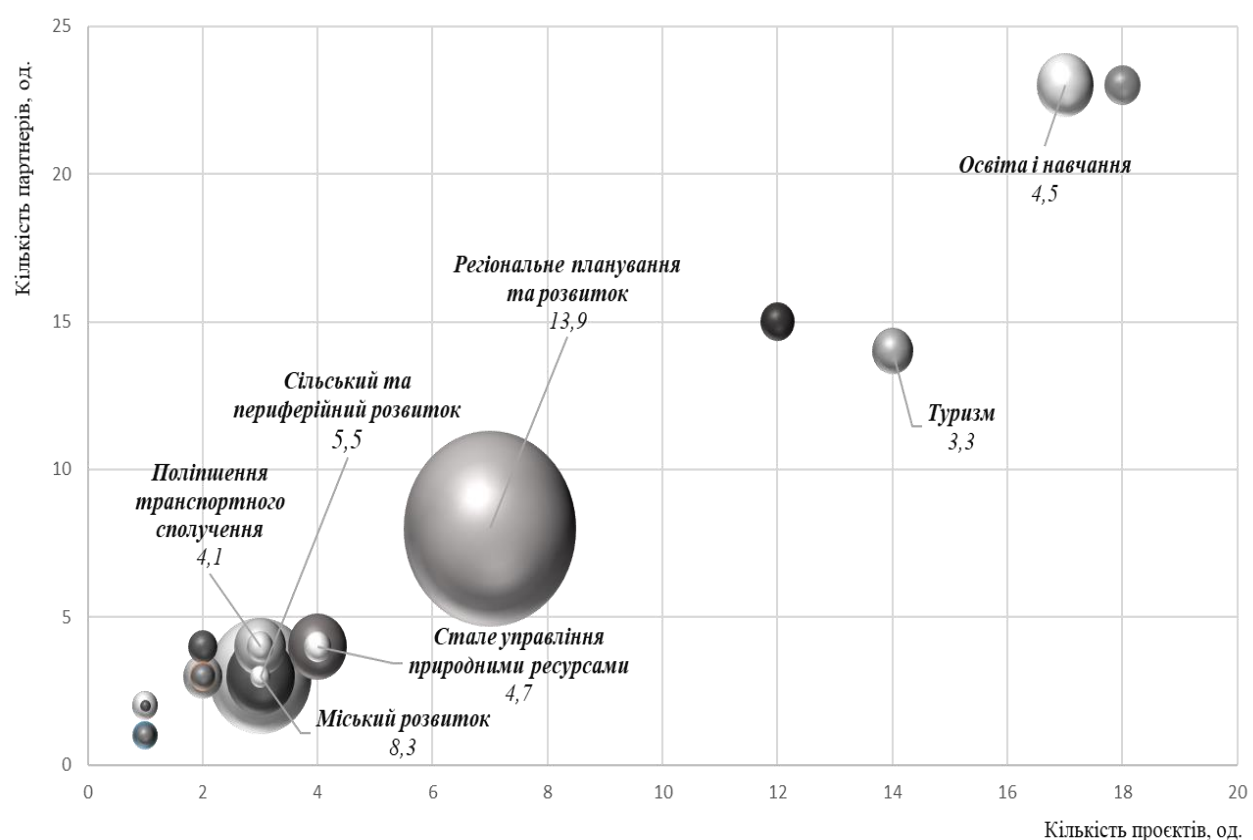

Рис. Д.2. Розподіл проєктів за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами в рамках Interreg 2000-2006, відносно обсягів їх фінансування, млн євро

Продовження додатку Д

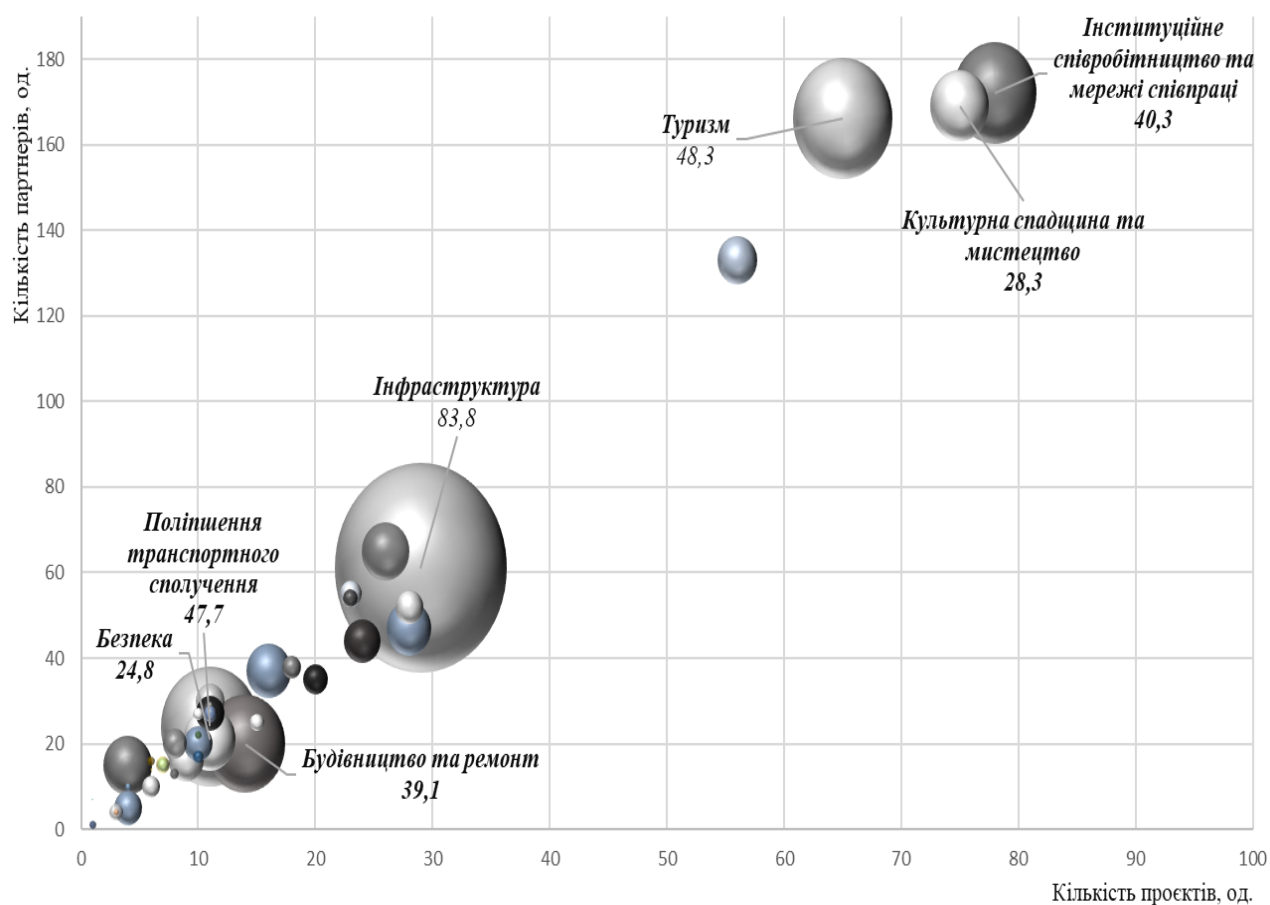

Рис. Д.3. Розподіл проєктів за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами в рамках Interreg 2007-2013, відносно обсягів їх фінансування, млн євро

Продовження додатку Д

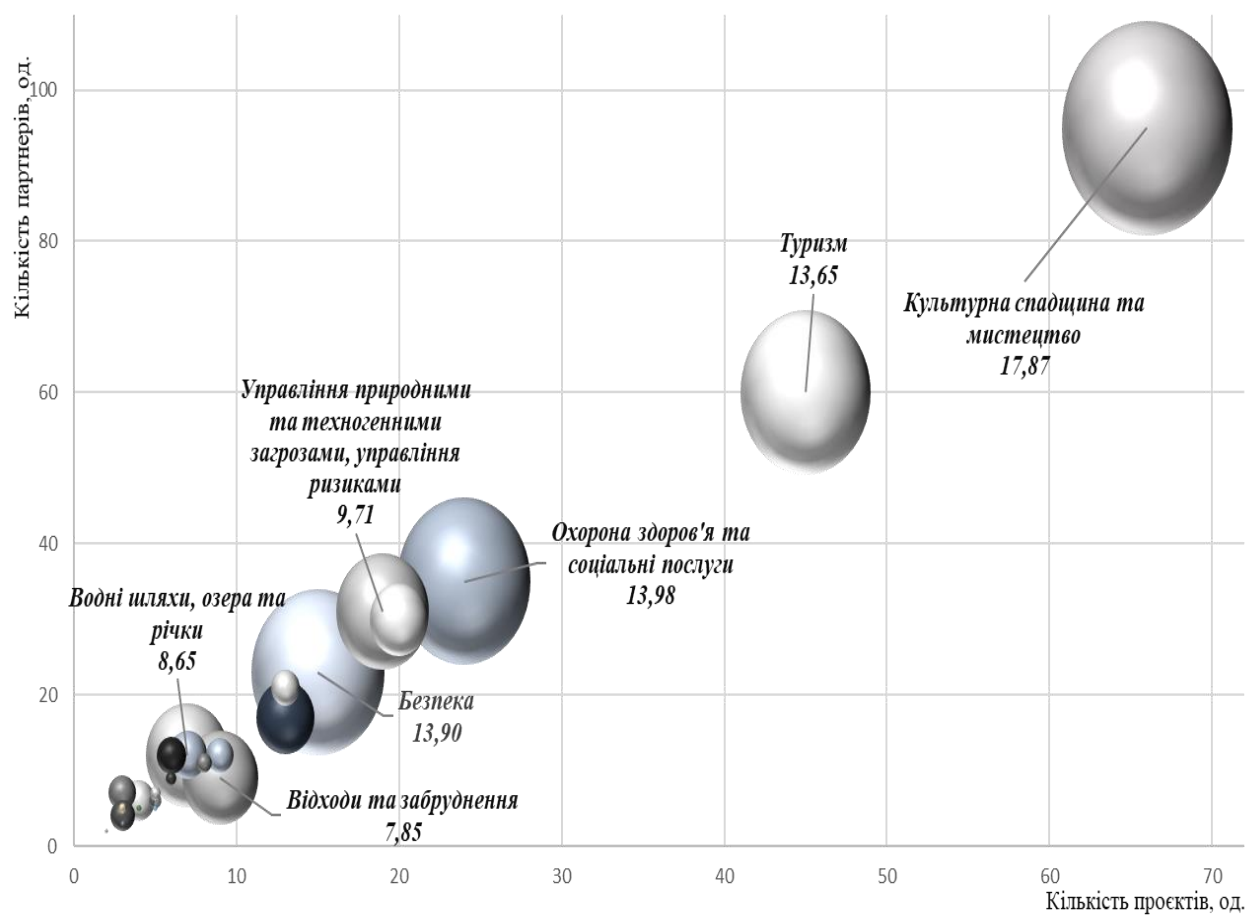

Рис. Д.4. Розподіл проєктів за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами в рамках Interreg 2014-2020, відносно обсягів їх фінансування, млн євро

Додаток Е

Таблиця Е.1

Назва регіону	Індекс забезпечення природними ресурсами		Індекс розміщення населення		Індекс розвитку трудових ресурсів	
	2013	2018	2013	2018	2013	2018
<i>Вінницька</i>	0,4297	0,4335	0,2178	0,2060	0,7657	0,7603
<i>Волинська</i>	0,5577	0,6059	0,1426	0,1387	0,7741	0,6851
<i>Донецька</i>	0,4444	0,4452	0,5099	0,5060	0,8813	0,7485
<i>Закарпатська</i>	0,8203	0,8183	0,2038	0,1847	0,7653	0,7558
<i>Івано-Франківська</i>	0,6991	0,7232	0,2156	0,1996	0,7772	0,7863
<i>Луганська</i>	0,3901	0,3996	0,7226	0,3884	0,8923	0,7038
<i>Львівська</i>	0,512	0,5158	0,3173	0,3178	0,8075	0,8354
<i>Одеська</i>	0,4567	0,4597	0,3323	0,3221	0,9047	0,8556
<i>Сумська</i>	0,4672	0,4684	0,1507	0,1420	0,7893	0,7735
<i>Харківська</i>	0,4272	0,4289	0,8151	0,8211	0,8631	0,9197
<i>Чернівецька</i>	0,534	0,5287	0,1335	0,1259	0,7709	0,7731
<i>Чернігівська</i>	0,4522	0,4517	0,1376	0,1297	0,7455	0,7263
Назва регіону	Індекс рівня розвитку економіки		Індекс забезпечення транскордонною інфраструктурою			
	2013	2018	2013	2018		
<i>Вінницька</i>	0,5021	0,7398	0,4370	0,4370		
<i>Волинська</i>	0,3823	0,4801	0,5344	0,5810		
<i>Донецька</i>	0,9711	0,7575	0,2500	0,1667		
<i>Закарпатська</i>	0,3874	0,46	0,5747	0,8338		
<i>Івано-Франківська</i>	0,4747	0,5527	0,6667	0,6667		
<i>Луганська</i>	0,6181	0,3448	0,2471	0,1638		
<i>Львівська</i>	0,5393	0,7176	0,6200	0,6200		
<i>Одеська</i>	0,611	0,7576	0,6721	0,6812		
<i>Сумська</i>	0,4251	0,5069	0,4156	0,2789		
<i>Харківська</i>	0,6211	0,762	0,4000	0,4015		
<i>Чернівецька</i>	0,3361	0,3828	0,7174	0,7174		
<i>Чернігівська</i>	0,4092	0,5748	0,8343	0,4177		

Джерело: розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Продовження додатку Е

Таблиця Е.2

Показники рівня життя населення

ІНДИКАТОРИ	Роки	НАЗВА ЄВРОРЕГІОНУ													
		КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН					ЄВРОРЕГІОН БУГ			ЄВРОРЕГІОН НИЖНІЙ ДУНАЙ			ЄВРОРЕГІОН ВЕРХНІЙ ПРУТ		
		національна сторона регіону-учасника єврорегіону													
		українська	польська	словацька	угорська	румунська	українська	польська	білоруська	українська	молдовська	румунська	українська	молдовська	румунська
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Середньомісячна пенсія, євро	2010	90	350	346	276	161	96	364	139	94	46	169	83	47	150
	2011	95	371	355	287	166	99	384	139	99	50	177	89	51	155
	2012	116	385	368	292	158	126	397	167	117	57	162	105	59	148
	2013	124	398	383	308	166	127	411	178	133	56	177	119	58	155
	2014	87	397	392	305	172	88	411	185	93	53	184	85	55	160
	2015	60	412	402	314	180	62	425	152	63	51	193	57	52	167
	2016	56	403	408	321	186	58	415	128	58	52	201	53	54	174
	2017	60	425	419	332	201	69	439	137	58	61	217	54	63	188
Частка середньомісячних витрат на здоров'я на особу, %	2010	2,7	4,6	2,6	4,0	2,8	1,8	3,9	2,9	1,7	7,4	3,1	3,1	6,9	2,7
	2011	2,9	4,3	2,5	3,8	2,7	1,9	4,2	2,8	2,0	5,9	2,9	3,7	6,3	3,1
	2012	2,8	4,3	2,7	4,0	2,6	2,7	4,2	3,2	1,7	6,1	2,8	3,5	6,7	2,8
	2013	2,9	4,4	2,7	3,9	2,7	2,9	4,5	3,4	1,8	6,9	2,8	3,4	6,4	3,2
	2014	3,0	4,3	2,5	3,0	2,5	3,2	4,8	3,2	2,0	5,9	2,9	3,3	6,8	2,7
	2015	2,2	4,5	2,5	4,3	2,6	2,9	4,5	4,3	2,3	6,0	2,8	3,8	8,2	2,8
	2016	3,6	4,6	2,5	4,6	2,4	2,8	4,4	4,5	3,1	5,5	2,7	4,4	7,8	2,5
	2017	3,2	4,2	2,5	4,2	2,3	2,6	4,2	4,5	2,2	6,4	2,9	3,9	6,1	2,3
Частка середньомісячних витрат на харчові продукти і безалкогольні напої на особу, %	2010	48,4	25,2	20,2	19,3	25,4	53,2	22,4	35,8	45,5	48,7	27,0	46,1	43,9	24,9
	2011	48,0	23,3	19,6	19,7	26,5	53,8	22,7	38,1	51,9	50,5	25,5	46,2	46,1	28,9
	2012	43,6	25,3	15,3	21,3	27,7	47,0	23,4	41,0	43,1	50,5	26,8	41,6	45,5	30,3
	2013	44,7	24,5	20,2	21,9	27,3	47,7	22,6	38,1	40,9	49,9	26,3	42,7	43,8	30,2
	2014	46,7	23,3	19,0	20,4	25,3	50,3	20,9	40,4	43,9	49,6	23,7	43,9	43,0	27,0
	2015	50,2	22,6	16,3	24,4	23,3	56,5	20,2	39,2	52,2	49,1	22,1	47,7	43,0	25,3
	2016	48,0	24,9	16,0	23,1	21,3	49,5	20,3	38,7	44,3	48,3	20,5	46,0	43,5	22,9
	2017	42,5	21,3	16,1	24,2	19,4	44,0	19,5	37,1	40,2	47,3	18,7	40,4	43,1	20,7
Середня житлова площа на одного мешканця, м²	2010	22,5	23,2	23*	-	14,4	20,5	22,5	25,2	22,2	22,0	13,7	23,1	24,7	13,2
	2011	22,9	23,5	23,0	-	17,5	20,7	22,7	25,7	22,3	22,1	15,8	23,5	24,9	16,1
	2012	23,3	23,7	25,4	43,1	17,7	20,9	26,2	26,0	22,1	22,1	15,9	24,0	25,1	16,3
	2013	23,5	24,0	23,0	45,8	17,9	21,0	26,6	26,3	22,0	22,2	16,0	24,3	25,2	16,5
	2014	24,2	24,4	25,4	49,5	18,0	22,2	27,0	26,7	22,3	22,3	16,2	25,2	25,4	16,7
	2015	24,2	24,7	24,7	53,5	18,3	22,4	27,4	27,3	22,3	22,3	16,4	25,0	25,6	17,0
	2016	24,5	25,1	26,1	49,2	18,5	22,9	27,7	27,6	22,4	23,9	16,5	25,4	26,8	17,2
	2017	24,9	25,4	22,9	51,8	18,6	23,4	28,1	28,1	23,6	24,0	16,7	25,8	27,0	17,3

Продовження таблиці Е.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Кількість новозареєстрованих легкових автомобілів і мотоциклів на 1000 осіб, од	2010	-	18,9	12,6	5,3	17,2	-	21,9	-	-	2,8	7,6	-	2,8	14,7
	2011	-	24,0	12,3	6,4	8,2	-	23,2	18,7	-	3,4	5,1	-	3,4	7,1
	2012	-	15,1	11,8	9,0	11,5	-	17,4	0,4	-	4,3	10,3	-	3,7	10,3
	2013	1,0	16,5	9,6	10,6	14,0	3,0	18,5	4,4	10,5	4,2	10,9	1,4	4,0	11,9
	2014	1,4	16,8	11,3	14,0	13,9	2,7	17,1	15,8	3,5	3,4	8,7	1,5	2,8	12,9
	2015	2,1	22,0	13,7	17,1	15,6	3,4	21,2	7,3	2,1	2,5	9,6	2,2	2,2	14,0
	2016	2,3	29,1	7,5	20,0	18,3	3,4	28,2	4,1	2,6	2,3	11,4	2,2	2,2	16,0
	2017	4,8	27,2	22,2	23,6	29,5	7,4	25,4	3,5	3,6	4,9	19,0	4,7	4,5	25,0

*середня площа новозбудованого житла

Розраховано автором за: [109; 240; 239; 238]

Продовження додатку Е

Таблиця Е.3

Показники економічного розвитку прикордонних територій

ІНДИКАТОРИ	Роки	НАЗВА ЄВРОРЕГІОНУ													
		КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН					ЄВРОРЕГІОН БУГ			ЄВРОРЕГІОН НИЖНІЙ ДУНАЙ			ЄВРОРЕГІОН ВЕРХНІЙ ПРУТ		
		національна сторона регіону-учасника єврорегіону													
		українська	польська	словацька	угорська	румунська	українська	польська	білоруська	українська	молдовська	румунська	українська	молдовська	румунська
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ВРП на особу, євро	2010	1291	6539	10059	6311	3872	1322	6477	3286	2141	-	7289	1222	-	3000
	2011	1523	6861	10351	6586	3938	1532	6821	3107	2322	-	7931	1470	-	3148
	2012	1932	7060	9245	6432	4012	1874	7081	3334	2636	-	7856	1845	-	3123
	2013	1912	7285	9368	6639	4341	1868	7249	3856	2744	1162	8819	1846	1261	3453
	2014	1459	7561	7695	7049	4533	1478	7452	4114	1990	1126	9340	1393	1273	3474
	2015	1175	7929	10199	7516	4810	1255	7666	3415	1721	1035	9313	1104	1211	3624
	2016	1163	9468	10412	7698	5131	1213	7650	2968	1773	1058	9722	1070	1252	3888
	2017	1419	8470	11156	8496	5947	1666	8399	3435	2090	1228	5833	1297	1471	4456
Капітальні інвестиції на особу, євро	2010	245	1268	1564	911	408	162	997	1634	383	100	435	241	59	262
	2011	277	1642	1644	1053	488	224	1238	1400	353	114	598	229	99	358
	2012	311	1502	1566	1063	435	306	1156	1122	596	122	615	303	85	292
	2013	282	1403	1631	1178	410	302	1122	1453	467	131	563	281	77	244
	2014	202	1277	1773	1554	465	208	1169	1295	249	168	445	217	104	257
	2015	189	1237	1979	1645	573	245	1157	837	172	116	512	207	92	295
	2016	175	1069	1975	1271	521	217	1069	602	248	116	367	154	78	285
	2017	203	1325	-	1727	519	226	1206	760	311	151	418	173	91	286
Кількість туристів, що зупинилися в закладах розміщення на 1000 осіб населення, осіб	2010	84	331	561	518	196	69	309	189	87	65	152	57	65	162
	2011	168	338	562	566	228	113	300	207	202	70	194	132	70	195
	2012	188	343	585	590	238	98	319	224	228	75	205	154	75	199
	2013	198	367	626	652	246	113	337	222	237	76	197	158	76	199
	2014	184	410	556	740	270	104	356	195	163	80	174	158	80	219
	2015	197	450	618	815	316	108	371	171	197	78	199	161	78	250
	2016	230	522	737	853	357	113	429	182	215	86	212	183	86	278
	2017	213	576	772	934	408	120	483	184	200	95	266	190	95	315
Кількість підприємств на 1000 осіб, одиниць	2010	46	71,7	18	53	18	40,5	75,3	9,3	57,8	3,6	17,7	50,8	3,6	11,1
	2011	322	71	19	52	16	29,1	74,6	9,5	43,6	3,8	16,4	33,6	3,6	10,2
	2012	32	72,8	20	48	17	28	76,7	9,7	42,8	4	17,4	32,6	3,5	10,7
	2013	33	75	21	48	17	31	78,7	10,3	47,4	4,1	17,7	34,4	3,5	11,0
	2014	46	76,4	23	49	18	46,3	79,9	10,9	54,8	4,3	18,3	45,6	3,6	11,4
	2015	47	77,6	23	51	18	47,3	80,9	10,8	55,5	4,2	18,5	46,4	3,6	11,7
	2016	44	78,8	25	51	19	45,2	81,6	10,5	52,7	4,3	18,9	43,1	3,6	12,1
	2017	42	80,4	26	54	20	40,5	83,4	10,5	53,5	4,6	19,6	42,1	3,8	12,9

Продовження таблиці Е.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Кількість науковців на 10000 осіб	2010	9,0	28,7	30,6	31,2	2,9	2,8	33,2	1,9	11,8	1,2	6,1	7,9	1,2	3,4
	2011	7,8	31,1	30,9	31,3	1,9	2,6	31,5	4,6	11,1	0,9	4,8	6,4	0,9	3,0
	2012	7,2	33,0	31,6	31,4	2,3	2,4	35,0	4,3	10,3	1,1	6,1	5,2	1,1	3,0
	2013	6,0	34,5	32,0	31,1	2,0	2,2	34,2	4,1	9,8	1,0	5,1	3,6	1,0	3,7
	2014	5,6	41,1	32,0	28,6	1,7	1,4	35,9	3,9	8,9	1,0	5,3	3,5	1,0	3,9
	2015	5,2	37,3	31,3	27,2	1,9	1,6	36,2	4,3	8,5	1,0	6,4	3,3	1,0	3,7
	2016	9,2	39,0	34,8	26,8	1,7	2,5	37,6	4,6	14,2	1,0	6,2	6,5	1,0	4,1
	2017	9,0	35,8	35,2	27,0	1,8	3,0	38,3	4,6	12,6	1,2	7,0	6,6	1,2	4,0

Розраховано автором за: [109; 240; 239; 238]

Продовження додатку Е

Таблиця Е.4

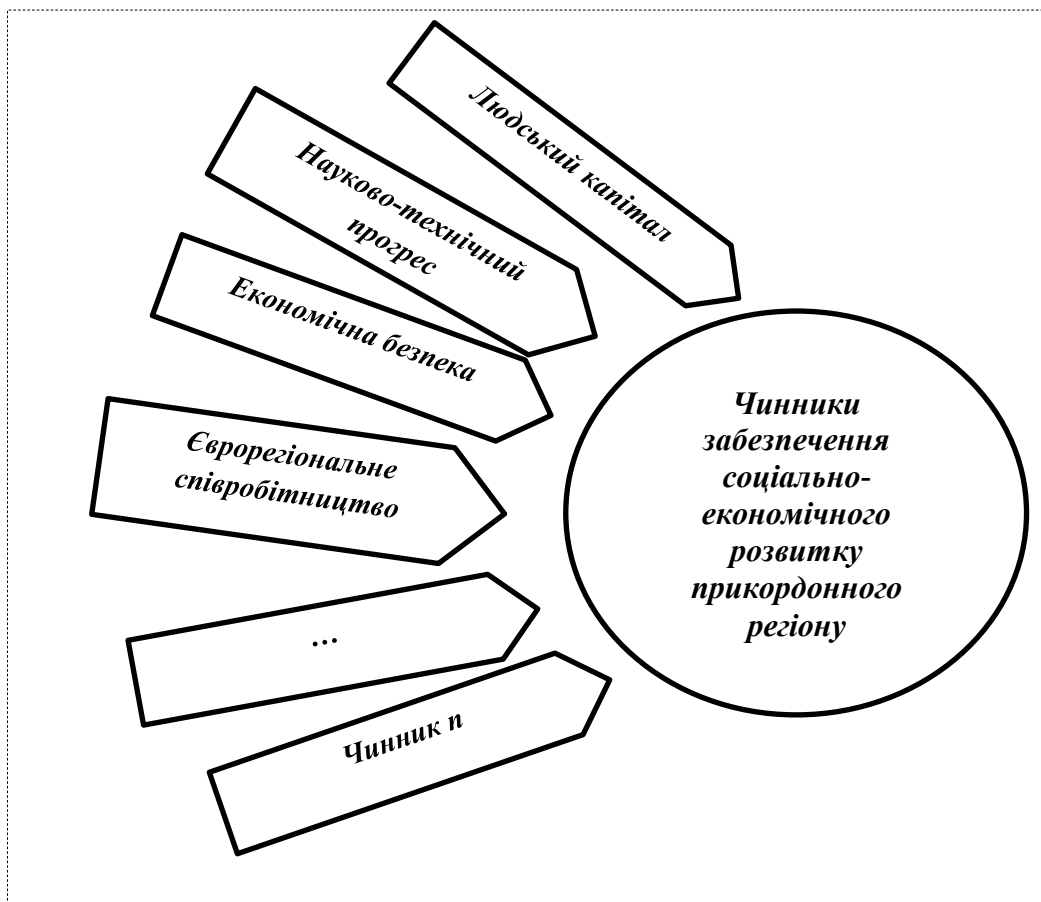
Показники розвитку транскордонного ринку праці

ІНДИКАТОРИ	Роки	НАЗВА ЄВРОРЕГІОНУ													
		КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН					ЄВРОРЕГІОН БУГ			ЄВРОРЕГІОН НИЖНІЙ ДУНАЙ			ЄВРОРЕГІОН ВЕРХНІЙ ПРУТ		
		національна сторона регіону-учасника єврорегіону													
		українська	польська	словацька	угорська	румунська	українська	польська	білоруська	українська	молдовська	румунська	українська	молдовська	румунська
Рівень безробіття, %	2010	8,3	15,4	18,5	14,3	7,0	8,5	13,1	0,8	6,1	6,2	9,0	8,4	5,7	6,9
	2011	8,6	15,5	18,7	14,7	5,0	8,3	13,2	0,7	6,0	6,2	6,5	8,5	5,2	4,5
	2012	8,0	16,4	19,0	14,4	5,2	8,1	14,2	0,8	5,8	4,1	7,1	8,0	4,6	4,9
	2013	7,4	16,3	18,5	13,2	5,3	7,8	14,4	0,6	5,3	5,6	7,4	7,3	3,9	5,9
	2014	8,7	14,6	16,6	11,0	5,0	9,9	12,6	0,6	7,0	3,6	7,5	8,6	2,4	5,9
	2015	8,8	13,2	15,0	9,7	4,8	9,8	11,7	1,1	6,7	3,4	7,2	8,9	4,5	5,7
	2016	8,8	11,5	13,2	7,6	4,8	11,5	10,3	0,9	6,9	1,8	7,3	8,8	4,0	6,0
	2017	8,7	9,6	12,0	6,4	3,9	12,5	8,8	0,7	7,4	2,6	5,9	8,5	3,4	4,5
Середньомісячна заробітна плата, євро	2010	178	714	726	616	255	161	758	776	194	128	289	176	129	261
	2011	192	750	773	646	258	180	799	756	215	142	295	189	140	261
	2012	238	770	783	645	255	228	815	797	263	165	273	237	165	255
	2013	247	783	788	652	272	243	823	376	278	168	308	243	167	280
	2014	178	781	838	637	296	173	816	390	199	172	453	175	168	304
	2015	139	807	872	659	324	136	837	327	161	170	485	133	164	335
	2016	149	803	901	692	352	143	831	281	170	177	514	141	167	352
	2017	204	865	975	798	411	195	898	324	218	210	592	195	198	412
Коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) на 1000 осіб	2010	-0,03	0,02	-1,07	0,53	-0,08	0	-0,02	-1,1	2,1	0	-0,09	0,45	0	-0,05
	2011	0,1	0,02	-1,18	0,9	-0,18	0,6	-0,08	-0,7	1,7	-2,78	-0,09	0,7	-1,24	0,04
	2012	0,73	0	0,89	0,37	-0,17	-0,3	-0,07	-0,8	4,3	-2,84	-0,33	1,4	-1,37	0,13
	2013	0,29	-0,39	-1,97	0,14	-0,07	0,29	-0,31	-1,4	2,42	-1,55	0,02	1,1	-1,87	0,63
	2014	0,61	-0,14	-1,31	0,08	0,34	0,67	-0,3	-0,5	1,92	-2,79	0,18	1,22	-1,44	1,64
	2015	0,41	-0,14	-1,12	0,25	0,07	0,1	-0,3	-2,2	0,42	-2,06	-0,07	1,24	-1,47	0,96
	2016	0,18	0,19	-1,12	0,38	0,26	-1,25	0,16	-1,4	1,42	-2,64	-0,2	-0,24	-1,80	1,98
	2017	0,63	0,17	-1,16	0,7	1,33	-0,77	0,18	-0,3	1,97	-2,2	0,38	0,76	-1,55	5,54
Частка забезпечення вакансіями, %	2010	5,7	1,1	1,2	4,5*	3,6	5,9	1,2	119	12,6	-	1,6	3,9	-	0,1
	2011	7,4	1,5	1,3	4,9	5,6	16,7	1,1	118	23,6	-	2,4	5,6	-	0,1
	2012	6,0	1,1	1,0	4,9	4,9	5,0	0,7	122	12,8	-	2,7	4,5	-	4,9
	2013	4,8	0,6	1,5	5,7	6	4,8	0,6	134	15,5	-	2,4	4,1	-	5,2
	2014	3,9	0,6	1,4	6,5	8,2	4,6	1,3	85	14,6	-	3,2	3,1	-	7,7
	2015	4,6	0,6	1,6	7,3	12,2	6,7	1,6	36	11,3	-	4,0	4,7	-	10,3
	2016	9,0	1,8	2,7	8,6	14,2	17,4	1,9	61	19,3	-	6,6	6,6	-	13,3
	2017	21,2	3,7	3,5	10,7	17,4	26,8	3,8	149	22,4	-	7,6	15,1	-	16,4

*на рівні NUTS0

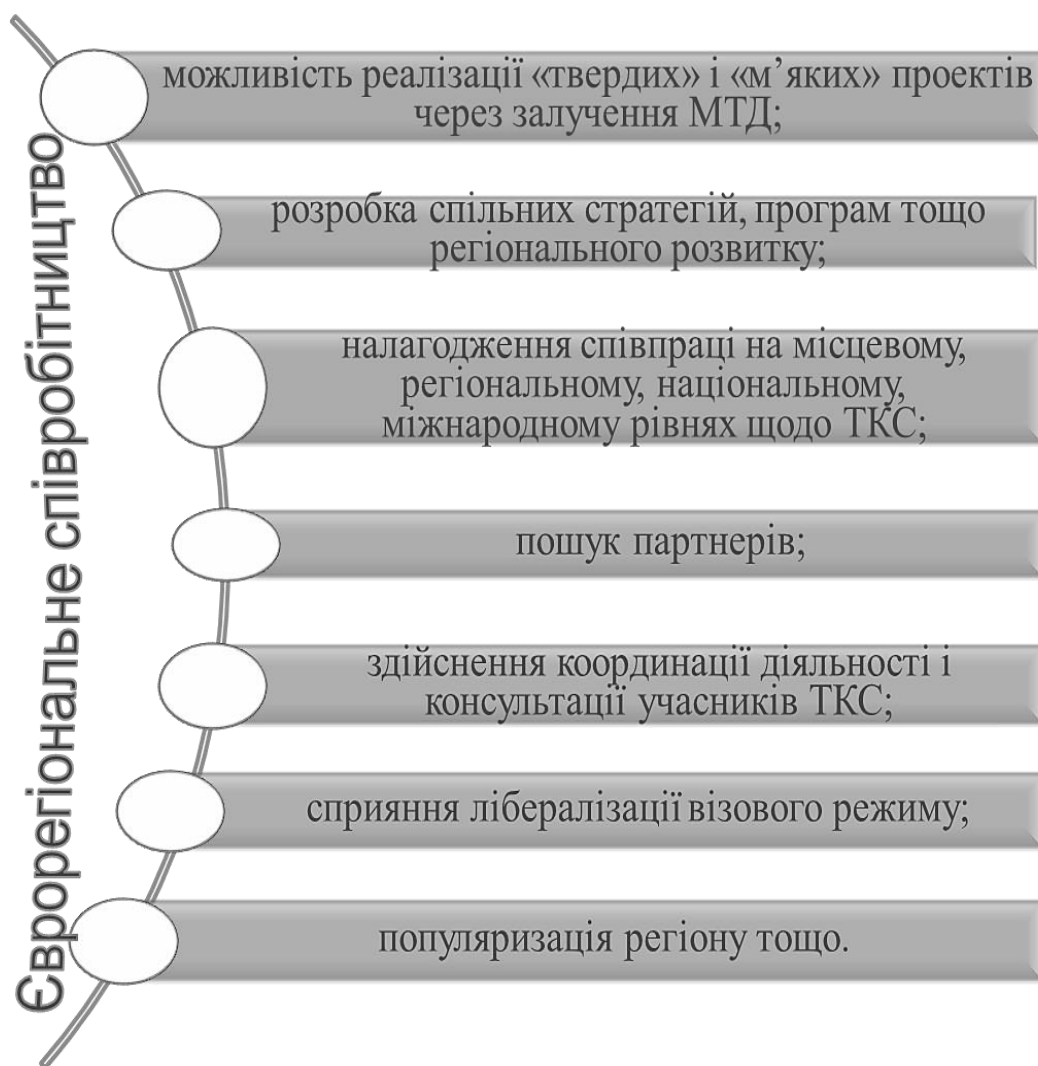
Розраховано автором за: [109; 240; 239; 238]

Додаток Є

Джерело: авторська розробка.

Рис. Є.1. Модель чинників забезпечення економічної безпеки регіонів з урахуванням єврорегіонального співробітництва

Джерело: авторська розробка.

Рис. Є.2. Спектр можливостей єврорегіонального співробітництва для розвитку прикордонних регіонів

Додаток Ж

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

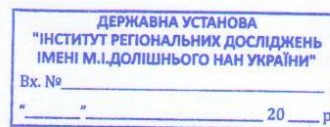
Комітет з питань європейської інтеграції

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-34-42, факс: 255-33-13, e-mail: comeuroint@rada.gov.ua

№ 04-14/16-349(72385)

„28 „ 03 2016 р.

Григорук Х. В.
до Відома і матеріалу
теми
30.03.2016

Директору ДУ «Інститут регіональних
Досліджень імені М.І. Долішнього НАН
України»
доктору економічних наук, професору
В.С.КРАВЦІВУ

Шановний пане Кравців!

До Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції надійшла наукова доповідь «Розвиток транскордонного співробітництва», підготовлена в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього Національної академії наук України» для використання в роботі Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції.

Висловлюємо Вам подяку за важливий та актуальний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку транскордонного співробітництва за участі прикордонних регіонів України. Дослідження особливостей соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів за участі України є доцільним в контексті подальшого розвитку зазначеного напрямку.

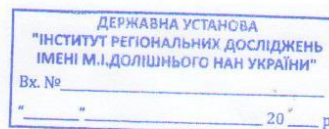
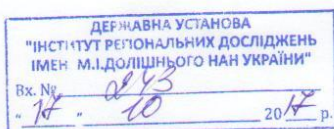
Наданий матеріал дозволяє ознайомитись з основними напрямками активізації транскордонного співробітництва.

Аналітичний матеріал виконано на високому науковому рівні, а сформульовані авторами висновки і рекомендації щодо активізації транскордонного співробітництва заслуговують на увагу та застосування в галузі економічних наук. Викладені в записці пропозиції будуть враховані в роботі Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції.

З повагою

Голова Комітету

І. ГЕРАЩЕНКО

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань державного будівництва, регіональної політики
та місцевого самоврядування

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-22-08, факс: 255-33-07

№ 04-14/14-2541
Григорук Х.М.
до відомої комісії
17.10.2017

"02" листопада 2017 р.

Директору Інституту регіональних
досліджень імені М.І.Долішнього
Національної академії наук України
КРАВЦІВУ В.С.
Козельницька, 4
Львів-26
79026

Шановний **Василе Степановичу!**

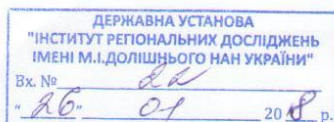
У Комітеті Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування опрацьовано підготовлену авторським колективом сектору проблем транскордонного співробітництва ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього Національної академії наук України» науково-аналітичну доповідь «Розвиток транскордонного співробітництва: прикордонні території в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» та повідомляється про значну практичну цінність поданих матеріалів як для законодавчої роботи Комітету, так і для розвитку транскордонного співробітництва в Україні.

З повагою

Голова Комітету

С.ВЛАСЕНКО

135/100

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань державного будівництва, регіональної політики
та місцевого самоврядування

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-22-08, факс: 255-33-07

№ 04-14/14-207

*Григорук Х.М.
До Вроме і матеріалів
мех.
26.09.2018*

"23" січня 2018 р.

Директору Інституту регіональних
досліджень імені М.І.Долішнього
Національної академії наук України
КРАВЦІВУ В.С.

вул. Козельницька, 4
Львів-26
79026

Шановний **Василе Степановичу!**

У Комітеті Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування опрацьовано підготовлену працівниками ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього Національної академії наук України» науково-аналітичну записку «Соціально-економічний розвиток прикордонних областей в умовах дії Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною» та доповідну записку «Імплементация європейського досвіду функціонування інституціолізованих структур транскордонного співробітництва в Україні: проблеми та перспективи» і повідомляється про значну практичну цінність поданих матеріалів як для законодавчої роботи Комітету, так і для розвитку транскордонного співробітництва в Україні.

З повагою

Голова Комітету

С.ВЛАСЕНКО

1055100

*Тригуня Х.М.
До В'ячеслава
Негода
28.04.2016*

**МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ,
БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
(МІНРЕГІОН)**

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601;
приймальня: (044) 226-22-08; загальний відділ: (044) 278-82-90, 284-05-54, факс 278-83-90
e-mail: minregion@minregion.gov.ua Код ЄДРПОУ 37471928

№ _____ на № _____ від _____

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА	
"ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М.І.ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ"	
Вх. №	86
*18	2016 р.

**Директору Інституту регіональних
досліджень імені Долішнього М.І.
Національної академії наук України
Кравцеву В.С.**

Шановний Василю Степановичу!

Дякуємо за надану науково-аналітичну доповідь «Розвиток транскордонного співробітництва», яка підготовлена Інститутом регіональних досліджень імені Долішнього М.І. Національної академії наук України та повідомляємо, що згадана доповідь використовується під час розробки нормативно-правових актів, підготовки інформаційних матеріалів та доповідей по транскордонному співробітництву.

Користуючись нагодою, хотіли би висловити надію на подальше співробітництво з Інститутом регіональних досліджень імені Долішнього М.І. Національної академії наук України в рамках міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

З повагою

Перший заступник Міністра

В'ячеслав НЕГОДА

177728

Вознюк Н.М. 278-70-84

Міністерство регіонального розвитку, будівництва
та житлово-комунального господарства України
№7/31-4038 від 11.04.2016

31

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

(Адміністрація Держприкордонслужби)

вул. Володимирська, 26, м. Київ, 01601, тел.: (044) 235-11-00, факс: (044) 239-84-80
E-mail: adpsu@dpsu.gov.ua, www.dpsu.gov.ua

Кригунець К.М.
До Віктора і матеріалів
теми:
Увага!
28.08.2020

Директору Державної установи
«Інститут регіональних досліджень»
ім. М.І. Долишнього НАН України»
Доктору економічних наук,
професору Василю КРАВЦІВУ

Козельницька, 4, Львів, 79026

Шановний Василю Степановичу!

Інформуємо, що матеріали науково-аналітичної доповіді «Оцінка перспектив розбудови мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області», що підготовлені авторським колективом Вашого Інституту були розглянуті, а результати дослідження будуть використані при формуванні та реалізації планів основних заходів Державної прикордонної служби України.

Крім того, пропозиції щодо перспектив розбудови мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області будуть враховані при розробці та удосконаленні нормативно-правової бази з прикордонних питань та виконанні плану заходів на 2020-2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року.

Заступник Голови Державної
прикордонної служби України

Сергій СЕРДЮК

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА	
"ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
ІМЕНІ М.І. ДОЛИШНЬОГО НАН УКРАЇНИ"	
Вх. №	
"	20 р.

Сергій Онопрієнко 527 64 78

0.231
Онопрієнко Сергій Павлович

АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ
0.231-8527/0/6-20-Вих від 28.07.2020

ЛЬВІВСЬКА
ОБЛАСНА
РАДА

вул. В. Винниченка, 18,
м. Львів, 79008,
Україна

26.07.2016 р. № 02-век-1187

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА	
"ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ"	
Вх. №	20.08.2016 р.

*Притула Х.М.
До Вірності
матеріалів
8.08.2016*

Директорові ДУ «Інститут
регіональних досліджень імені
М. І. Долішнього НАН України»
д. е. н., проф. В. КРАВЦІВУ

Щодо науково-аналітичної записки

Шановний Василю Степановичу!

На Ваш лист від 01.07.2016 № 04-1/245 інформуємо наступне. Львівською обласною радою опрацьовано науково-аналітичну записку «Стан та перспективи розвитку українсько-польського транскордонного регіону за участі Львівської області» (автори к. е. н., с. н. с. Притула Х. М., Калат Я. Я., Цісінська О. Б.), підготовлену працівниками ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України».

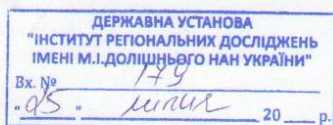
Дослідження особливостей соціально-економічного та інституційно-правового середовищ розвитку українсько-польського транскордонного регіону є особливо актуальними в контексті поглиблення євроінтеграційних процесів. Аналіз тенденцій розвитку та особливостей організації прикордонної торгівлі на українсько-польському відрізку Державного кордону України доцільно враховувати при формуванні й реалізації інвестиційної та економічної політики області.

Враховуючи практичну цінність аналітичного документа, пропозиції щодо напрямів розвитку українсько-польського транскордонного регіону за участі Львівської області будуть використані в подальшій роботі Львівської обласної ради, зокрема під час планування та підготовки заходів з активізації прикордонного і транскордонного співробітництва.

З повагою
голова обласної ради

Олександр ГАНУЩИН

Н. Савка
2-999-150

УКРАЇНА
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

м-н Київський, 9, м. Луцьк, 43027, тел./факс (0332) 778 100, e-mail: post@voladm.gov.ua код ЄДРПОУ 13366926

19.07.2016 № 4537/41/216

на № _____ від _____

*Притула Х.М.
до відомості матеріалів
теми
25.07.2016*

Директору ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»

Доктору економічних наук, професору
Кравціву В.С.

**Про використання
інформаційних матеріалів**

Шановний Василю Степановичу!

Управлінням розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації опрацьовано науково-аналітичну записку «Стан та перспективи розвитку українсько-польського транскордонного регіону за участі Волинської області», підготовлену працівниками ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» (автори к.е.н., с.н.с. Притула Х.М., Калат Я.Я., Цісінська О.Б.).

Враховуючи актуальність поданих матеріалів у забезпеченні соціально-економічного розвитку українсько-польського транскордонного регіону та їх наукове і практичне значення, повідомляємо, що представлені у записці рекомендації та пропозиції щодо розвитку українсько-польського прикордоння за участі Волинської області будуть використані в подальшій роботі обласної державної адміністрації при реалізації заходів, спрямованих на розвиток економіки регіону та налагодження транскордонної співпраці.

Користуючись нагодою, висловлюємо сподівання на подальшу плідну співпрацю з Вашим Інститутом.

З повагою

Голова

Бальбуза 778 194

В.ГУНЧИК

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКА МИТНИЦЯ ДФС**

вул. Собранецька, 20, м. Ужгород, 88000, тел./факс: 612207, тел. 649600
e-mail: zak@customs.sfs.gov.ua Код ЄДРПОУ 39515893

№ _____
на № _____ від _____

Інформуємо, що матеріали науково-аналітичної доповіді «Оцінка функціонування мережі пунктів пропуску через державний кордон у Закарпатській області», підготовлену співробітниками ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» було розглянуто, а результати дослідження будуть використані у роботі Закарпатської митниці ДФС.

Зокрема, зроблений аналіз за низкою характеристик пасажиропотоків та вантажопотоків дозволив виділити ділянки державного кордону, які найбільш динамічно розвиваються, пункти пропуску, які демонструють високі темпи зростання щодо кількості перетинів і високу завантаженість, а також пункти пропуску, яким притаманні спадні тенденції та щорічне зменшення перетинів кордону через них.

Зроблені висновки буде використано під час планування заходів щодо оптимізації діяльності діючих пунктів пропуску та в процесі проведення спільних заходів з представниками прикордонних та митних служб суміжних країн, а також роботи урядових та міжнародних робочих групах до яких долучатимуть фахівців митниці.

**Заступник начальника
Закарпатської митниці ДФС**

М. М. Ясевич

ЗГІДНО
ОРИГІНАЛОМ
ПІДПИСАНИЙ СЕКРЕТАР

201

ЗАКАРПАТСЬКА МИТНИЦЯ ДФС
1344/28/07-70-03 від 21.12.2019 16:19:44

0.770.07-70-03-05

